

ს
ბაგი

სა

III ნაწილი

ს
საბაგი

სატი და სახატი

III ნაწილი

დაამტკიცა საქართველოს განათლების სამინისტრომ
დამხმარე სახელმძღვანელოდ

ბამოცემლობა „ლია“

თბილისი - 2000

63.3(2r)

947.922(075)

ს 263

საქართველოს ბიბლიოთეკების ეროვნული ცენტრი

საქართველოს ბიბლიოთეკების ეროვნული ცენტრი
საქართველო

ნობელიანი სპირტი

მედიკალი

ნობელიანი სპირტი - მკურნალობის საშუალებაა მხოლოდ
ფიზიკურად დასრულებული კურსის შემთხვევაში.

© ლევან სანიკიძე 2000

ISBN 999928-42-14-8

საქართველოს
პარლამენტის
ეროვნული
ბიბლიოთეკა

უკანასკნელი დიდი გიორგი

*ჩვენ აღარაფერი დავერჩენია,
თვინიერ საჭურველისა და სიმამა-
ცისა.*

ქ ს ე ნ ო ფ ო ნ ტ ი.

დადგა მეთვრამეტე საუკუნე. „ქართველები უდავოდ ყველაზე მამაცი ხალხია აღმოსავლეთში“, წერდა მარტინ გოდერო. ამას იმეორებდა რუსი დიპლომატიც, არტემ ვოლინსკი: „მთელს ირანში საუკეთესოდ მიმაჩნია ქართველთა მხედრობაო“. მაგრამ ქართველთა სიმამაცეც და „უკეთესობაც“ უფრო სპარსეთს ხმარდებოდა, ვიდრე თვითონ საქართველოს...

... მაშ, გიორგი მეთერთმეტე ისფაჰანს ჩავიდა და შაჰს შეურიგდა. შაჰ სულთან ჰუსეინმა დიდის ამბით მიიღო და „შეიტკბო“ დიდი ქართველი მხედარი და მხედართმთავარი. მან ყველაფერი დაივიწყა, რაც კი „ამპარტავან გურგინ-ხანს“ ირანელი „უფროსი ძმებისთვის“ ვნება მიეყენებინა. დაივიწყა, ვინათგან იმჟამად არავინ ისე არ სჭირდებოდა ჰუსეინ შაჰს, როგორც გიორგი. ჯერ ქირმანის ბეგლარბეგობა „აკმარა“ და აღმოსავლეთიდან შემოსეულ ბელუჯთა ტომების წინააღმდეგ წარგზავნა შაჰმა გიორგი და მისი ძმა ლევანი. ქართველებმა ზედიზედ გაანადგურეს ბელუჯები. მერე ბელუჯები და ავღანელები გაერთიანდნენ და ერთად შემოუტყეს ყიზილბაშებს. და შეუთვალა დამფრთხალმა შაჰმა გიორგის: „დამირბიეს ქვეყანა და ამომიწყვიტეს ლაშქარი, წამოვიდნენ ქვეყნისა შენისაკენ (ქარმანისკენ), გამოიჩინე ლომგულობა შენი და ნუ გაუშვებ მაგათ უზიანოთ“. გიორგისაც წაქეზება აღარ სჭირდებოდა, რადგან ისედაც „წეის იყო მისი: სითკენაც მტერი გამოჩნდის, უომარი არ გაუშვის“. გაემართნენ გიორგი და ლევანი და სასტიკად გაანადგურეს ბელჯუნი და ავღანნი. გიორგის ბრძანებით, ცალკე ბელუჯთა და ცალკე ავღანთა თავებისგან მინარეთის მსგავსი ორი კოშკი აღმართეს, თითოეული ოცი წყრთის სიმაღლისა (ქართველთა მეფეც აპყოლია „თათრულ ყაიდასა“ და ნაქცეურობას!)...

ცას ეწია ირანის შაჰი ქართველთა გამარჯვებისა და ყიზილბაშთა მომტერე ბელუჯთა და ავღანთა განადგურებისთვის. მაშინვე მალემსრობონი აფრინა ქირმანისკენ და მიართვეს გიორგი მეფეს ირანის ხელმწიფისგან „წყალობა და დამადლება დიდი, თავჯი და ჯილა მურასა, ხმალი და ხანჯალი, შემკულნი თვალითა და მარგალიტითა, ცხენი

ოქროითა უნაგირითა, თეთრად ორი ათასი თუმანი, ხალათი მძიმე/ სიასამურის ქათობითა. დანარჩენ ქართველებსაც ებოძათ შაჰის ნაბეჭედი „ინამი და ხალათი“.

1703 წელს ირანის ხელმწიფემ „საბოლოოდ მოაგვარა“ ქართლ-კახეთის საქმეები. მან აღასრულა „საყვარელი ქართველი მეფეების“ დღენიდაგ ნაოცნებარი: ერეკლე ნაზარ-ალი-ხანი ქართლიდან კახეთის მეფედ გადაიყვანა, ხოლო ქართლის უმაღლესი ხელისუფლება ისევ გიორგი მეთერთმეტეს დაუბრუნა. სულ მალე კი გამოირკვევა, რომ არც ერეკლეს უნდა ეღიროს კახეთის მიწაზე ფეხის დაბიჯება და არც გიორგის მოესწრება ქართლის წყაროს წყლით დარწმუნება ირანულ-უდაბნოური მწყურვალეობით აღუღებელი გულისა. ერეკლეს ბრძანება მოუვიდა, კახეთის მბრძანებლობის მისაღებად ისფაჰანს გამოცხადდყო. ერეკლე „სიზარულით“ შეუდგა სპარსულ „შაჰ რას“ („შაჰის გზას“). ხოლო მანამ ჰუსეინ შაჰმა ქირმანში მღვარ გიორგის რაყამი გაუგზავნა: ამიერიდან შენ ხარ ქართლის „მეფე-ვალიც“, სპარსეთის უმაღლესი მთავარსარდალიც და ბეგლარ ბეგი ქირმანისა, ყანდაჰარისა და გირიშქისაო.

მალე გაირკვა, რომ მთავარი აქ ყანდაჰარის გამგებლობა და მოვლა-პატრონობა ყოფილა, რადგან ისევ მოიწვედნენ ავღანელნი ცოფიანი იერიშებით აღმოსავლეთიდან. უკანასკნელად ქართველი **თ ა მ ა ზ ს ა - რ დ ა ლ ი** შეჰკვდომოდა ქართველთა გუნდით ყანდაჰარის კედლებთან მოიერიშე ავღანთა ჯარებს. ახლა გიორგი მეფეს, ყანდაჰარის ახალ მბრძანებელს, ავღანებმა შაჰი „მისი საბეგლარბეგოს“ დაცვას ავღანთა შემოტევებისაგან. მაშ, გიორგი მეფე ყანდაჰარს უნდა წასულიყო დაუყოვნებლივ, ხოლო „მის სამეფოს“, ქართლს, ვითარცა გიორგის „ნაიბი“ (მოადგილე) გაიგზავნებოდა მისი ძმა **ლ ე ვ ა ნ ი**. თუმცადა, ლევანი ირანის მდივანბეგიც იყო, მაგრამ, სანამ იგი ქართლში ნაიბობას გასწევდა, მანამ შაჰი ირანის მდივანბეგობას ლევანის ძეს **ქ ა ი ხ ო ს რ ო ს** აკისრებდა. ვიმეორებ: ყველა ეს „გადანაცვლებანი“ არის „დროებითი“ - მანამ, სანამ გიორგი მეფე ყანდაჰარისა და ავღანელების „საქმეებს მორჩებოდეს“.

... ამასობაში ერეკლეს ჩავიდა სპარსეთს. ირანის „ხელმწიფე მხიარულად დახუდა“ მას. კახეთის მეფობა პირადად დაუდასტურა და „დამატებით“ სამეფო გვარდიის ყულარასალობაც უბოძა. მაგრამ იქვე დასძინა შაჰმა მოულოდნელად: ვითარცა სპარსეთის ყულარაღასი, შენ ჯერჯერობით სპარსეთს უნდა დარჩეო, ხოლო კახეთის სამმართველოდ შენს ნაცლად შენი ძე **დ ა ვ ი თ ი მ ა მ - ყ უ ლ ი - ხ ა ნ ი** გაემგზავრებაო. დიდი პატივი დაუღვეს ჰუსეინ შაჰს ერეკლესათვის პირადად - კახეთის მეფობა და სპარსეთის ყულარაღასობა, უფროსი ვაჟისთვის - კახეთის „ნაიბობა“, ანუ „ჯანიშინობა“, ხოლო უმცროსი ძისთვის, **კ ო ნ ს ტ ა ნ ტ ი ნ ე ს თ ვ ი ს** - ისფაჰანის ტარულობა.

მამ, ისევ ქართველებს უჭირავთ ირანის უზენაესი „სახელონი“ მთავარსარდლობა (გიორგი), ყულარალასობა (ერეკლე), მდივანბეგობა (ლევანი), ტარულობა (კონსტანტინე).

მაგრამ ვერც გიორგი და ვერც ერეკლე, მეფენი „უმთავრესი საქართველოებისა“, ჯერჯერობით საქართველოსკენ ფეხს ვერ გადგამენ, „ჯერჯერობით“ მათ იკმარონ „ქართველ მეფეთა“ ტიტულები, ვინათგან „ჯერჯერობით“ მათ „არ სცალიათ“ საქართველოსთვის...

... 1704 წელს გიორგი მეფე ქირმანიდან ყანდაპარისკენ გაემართა. 20000-იან სპარსულ მხედრობას მეწინავე ძალად 2000 ქართველი მიუძღვოდა. ყანდაპარსაც მიატანეს. გამოეგება ხალხი და ჯარი ყანდაპარისა ქართველ ხელმწიფეს, ავღანელთაგან დაშინებულნი. „როგორც ქირმანის ქვეყანა მოარჩინაო მტერთა ხელთაგანო, ღვთით ისე ჩვენც გვიშველის, ქართველი მეფე და მისი ქართველობაო“, - ბლაოდა ხალხი.

მისვლისთანავე ბრძანებანი დაგზავნა გიორგი მეფემ ავღანისტანში: ყველა, ვინც ჩემს მორჩილად თავს მიიჩნევს, დაუყოვნებლივ მეწვიოს, რათა მივანიჭო მათ ღირსნი პატივნი, ხოლო უკეთუ ურჩინ აღმოჩნდებიან, უწყალოდ განადგურდებიან პირითა ჩემი მახვილისაგან! „ამისნი მსმენელნი მოვიდნენ ყოველნივე ძღვენითა დიდითა წინაშე მეფისა და დაიმორჩილნა სრულიად და მეხარკე-ჰყვნა“.

ქართველი მეფე საქართველოდან შორს, უცხო ქვეყანაში იწყებდა მეფობას - მკაცრად, სასტიკად, სამართლიანად.

ქაბულიდან ინდოეთის მეფის ძემ გიორგის მდიდარი ძღვენი გამოუგზავნა და მშვიდობიანობის ჩამოგდება სთხოვა, - „რამეთუ ჰკონებდა იგიცა მისვლასა მეფისასა“ მასზე საომრად. გიორგიმ ინდოელის ძღვენი და წერილი შაჰს გამოუგზავნა. ამისთვის ჰუსეინ შაჰი „ფრიად მადლიერი იქმნა“, ინდოელის ძღვენი და თავის მხრივ „სხვანი უმეტესნი საძღვნოცა“ ყველაფერი ერთად გიორგის გამოუგზავნა და ნება დართო, შენ თვითონ შენის ნებით იქონიე ურთიერთობა ინდოელებთანო.

ამის შემდგომ კიდევ მეტად „მოსანდობელი იქმნა“ მეფე გიორგი შაჰისათვის.

ხოლო, ამის გამო „მურობდნენ ამას ყიზილბაშნი...“

... მამის მაგივრად „დროებით“ ისფაჰანში მდივანბეგად დატოვებული ქაინსორო ლევანის ძე ჭეშმარიტი სახელმწიფო კაცი გამოდგა. მართლაც ყოფილა ეს ახალგაზრდა ქართველი „ცოდნის იადგარო“. იგი „ასე გაუძღვა ირანის მდივანბეგობას, რომე დიდი და მცირე გააკვირვა“. შაჰმა იგი ძალიან დიახლოვა და „სდებდა პატივსა უშურველსა“. მაგრამ 1705 წელს ჰუსეინ შაჰმა მაინც გაიძახა ლევანი ქართლიდან სპარსეთს.

ლევანმა ქართლის „ნაიბად“, ანუ „ჯანიშინად“ დატოვა თავისი ძე

ვ ა ხ ტ ა ნ გ ი, ხოლო თვითონ კიდევ ერთი ძის **ი ე ს ე ს** თანხლებით

ისფაპანისკენ გაქუსლა. შაჰს ძალიან მოეწონა იესე ბატონიშვილი, „სიმსხვე და სიმშვენიერე მისი“ და მაშინვე გადაწყვიტა: ეს ჭაბუკი ბიჭისაა, გურგინ-ხანს გამოადგებაო და გაგზავნა კიდეც ყანდაპარს. გიორგი სინარულით და სიყვარულით შეხვდა ძმისწულს...

... დაუდგრომელი და დაუწყნარებელი ცხოვრებით ცხოვრობდა და განაგებდა გიორგი მეფე უცხო ქვეყანას. მხოლოდ უზომო შიშითა და სისასტიკით შეეძლო საუკუნეების სიგრძეზე ველურ მტარვალობაში ნაზარდ ქვეშევრდომთა დამორჩილება. ამიტომ ბოროტებას ბოროტებით კურნავდა „თათრობითა“ და „თათრობაში“ გამწარებული მეფე. ზოგჯერ გაურჩებულ სოფელ-ქალაქებს ჯარს გაუსევდა და ააწიოკებინებდა, „ზოგი კლდესა გარდაყარის, ზოგი ცოცხალი დამარხის, ზოგთა კბილები დააძვრის და თავზე დაარჭვის“. გამორჩეული სიმკაცრით და თავაშვებულობით ექცეოდნენ ყანდაპარელებს ყიზილბაშები. ისინი იტაცებდნენ და ისაკუთრებდნენ ყველაფერს, მოძრავს და უძრავს, სულიერსა და უსულოს. ყანდაპარშით, - წერს ისტორიკოსი იოსებ ქართველი, - „ვაჟები და ქალიშვილები უკვე აღარ მიეკუთნებოდნენ ქმრებს, ვაჭრები აღარ იყვნენ თავიანთი ფულისა და საკუთრების ბატონ-პატრონნი და მოსახლეთაგან არავინ იყო დარწმუნებული, შეეგებებოდა თუ არა იგი ცოცხალი ხვალინდელ დღეს“.

დაშინდა ქვეყანა.

და რაკი დაშინდა, კიდეც „დაწყნარდა“...

... გიორგი მეფე კი „ჭეშმარიტი ქართველი“ იყო. ყოველ შაბათ დღეს მხოლოდ ქართველებთან ჰქონდა შეხვედრა. ნადიმი, სიმღერა, ზმა, სმა და სამშობლოს დარღობა და ნატვრით აშლილი ცრემლების ლეხვა.

მაგრამ გიორგი მეფე „ჭეშმარიტი თათარიც“ იყო და ყოველ სამშაბათს მხოლოდ თათრებს ხვდებოდა, მათთან ნადიმობდა და „თრიაქდებოდა“.

ასე მიდიოდა საწუთრო მეფე გიორგი მეთერთმეტისა უცხო და უარშიო ქვეყანაში - „სამართლობდის, განისვენებდის, ნადირობდის, შეექცეოდის“.

კიდეც აჯანყდნენ ავღანნი. გიორგიმ ძმისწული, იესე ლევანის ძე აფრინა ქართველ ცხენოსანთა და ქვეით სპარსელთა ჯარით. და „შეიქნა ომი ფიცხელი, და... იმ დღეს ბატონიშვილი იესე გენახათ, ამას ბრძანებდი, კაცთა შვილი ამისთანა რა ინახებოდა! გაიმარჯვეს, ამოსწყვიტეს, ცათა ღმერთი შეარისხეს, გამობრუნდნენ გამარჯვებულნი“. გაიხარა გიორგიმ კიდეც ერთი გამარჯვებით, ძმისწულის სიმამაცით და საზრიანობით, წელზე ძვირფასი ხმალი შეარტყა საკუთარ ხელით. ყველას მიუგო საბოძვარი, ვინც ბრძოლაში თავი გამოიჩინა...

... ბევრი ავღანელი ბელადი თვითონ დაიმორჩილა გიორგიმ, ბევრი

თავისით ეახლა და ეემო. ამათგან იყო ერთი - სახელად **მ ი რ - ვ ე ი - ს ი**, ნიჭიერი და მამაცა ავლანი. „უსახლვრო ერთგულების“ მეტი ჯერჯერობით ვერაფერი ამოეკითხა ამ კაცში ქართველი მეფის ფინჯელთვალსა და სალმასურ გონებას. კიდევაც გამოსცადა იგი გიორგიმ. ერთ-ერთი აჯანყების ჩასაქრობად გაგზავნა მირ-ვეისი. წავიდა მირ-ვეისი, აჯანყებულნი გაანადგურა და მათი ბელადი ბორკილგაყრილი მოართვა მეფეს. ძალიან გაიხარა გიორგიმ და უბოძა საბოძვარი გამარჯვებულ მირ-ვეისს და საბოლოოდ დაიჯერა მისი „გულწრფელი ერთგულება“. მაგრამ სულ მალე იგრძნო, რომ მწარედ მოტყუვდა. მირ-ვეისი აღმოჩნდა ცბიერი და მზაკვარი. მსტოვრები ატყობინებდნენ გიორგის: მირ-ვეისი თეთრი კბილით იციინის და შავი გულით მოქმედებს, იღუმალ შეთქმულებებებს აწყობს, ავლანელ ტომებს საჯანყოდ ამზადებსო. გიორგიმ მირ-ვეისი შეიპყრო და მხოლოდ იმით დაკმაყოფილდა, რომ იგი ისფაჰანში შაჰ სულთან ჰუსეინს გაუგზავნა და შეუთვალა: „ეს კაცი აღმოჩნდა გარდასულ არეულობათა და უწესობათა გამომწვევი და სულისჩამდგმელი; ახლაც უარშიობს თავაშვებული; დააკვეთ და არასგზით არ გამოუშვათ, თორემ იგი გახდება ისეთ ახალ არეულობათა მიზეზი, რომლებიც შეიძლება დიდად საზიფათონი აღმოჩნდნენ სახელმწიფოსთვის“.

გიორგის ასეთი „ლმობიერება“ მისთვის დამღუპველი გამოდგება...

მირ-ვეისი რომ „მოიშორა“. რაღაც უზრუნველობას მიეცა გიორგი. თითქოს აღარ იყო „შეჭირვება გულსა მისსა“. საფრთხის ალღო და გერში სავსებით მოეშალა. ავლანელთა ყრუ დრტვინვასა და ჟღავილს ძაღლის ყეფადაც აღარ აგდებდა. მარტო ციხიონი ჩაიტოვა ქალაქში, ქართველთა გუნდი მცველად დაიყენა, ხოლო უმეტესი საომარი ძალა - სპარსელთა მხედრობა - სულ დაშალა და დაითხოვა სამსახურიდან.

ისფაჰანში კი მირ-ვეისმა მისვლისთანავე დაყნოსა სასახლის კარის განწყობილებანი და უმაღლე იგერშა, რომ შაჰის უმაღლეს მოხელეთა შორის გიორგი მეფისადმი უფრო შური, შიში და მტრობა სუფევდა, ვიდრე თანადგომა, პატივისცემა და სიყვარული. მართლაც, ამკარად „შურობდნენ ყიზილბაშნი“ ქართველ ხელმწიფეს, გიორგი მეფის მტრების მოთავესაც მაშინვე მიაგნო მირ-ვეისმა. ეს ყოფილა სასახლის კარის უმაღლესი გამრიგე და ბზიერთუხუცესი **ფ ა თ ჰ - ა ლ ი - ხ ა ნ ი** (წარმომავლობით ლეკი), რომელიც შემდგომში ირანის პირველი ვეზირი უნდა შეიქნეს. ესეც არ დაგვავიწყდეს: ავლანელ ბორკილოსანს, უკან უამრავი საჩუქრები და ფულად ოცდაათი ათასი თუმანი მოსდევდა. სხვა რაღა იყო საჭირო? ქრთამი, შური და სიძულვილი ერთ კავშირში - ქართველი მეფის წინააღმდეგ! ბოლოს, გიორგის მტრებმა იმდენი ქნეს, რამდენჯერმე შაჰთანაც მოახერხეს მირ-ვეისის შეყვანა... და შეუჩნდნენ შაჰ სულთან ჰუსეინს - გავათავისუფლოთ და გავუშვათ თავისსავე ქვეყანაში უდანაშაულო და ერთგული მირ-ვეისიო. შაჰს ყოყმანი შეუდგა.

ეს კარგი ნიშანი იყო. მირ-ვეისმა ვითომც გიორგი დაივიწყა და შაჰს სთხოვა მექაში გამიშვი სალოცავადო. შაჰი დათანხმდა. წავიდა მექაში მირ-ვეისი. ილოცა ქაბას, „ღვთაებრივ ქვაზე“, და დიდხანს ეთათბირა ისლამიტური სამყაროს უმაღლეს ქურუმს. ეთათბირა და მიიღო ნება და კურთხევა საღვთო ომისა „ურწმუნო ქართველების“ წინააღმდეგ, რომლებიც „ჩაგრავენ ნამდვილ მორწმუნეებს, ყანდაპარელებს“. ისფაჰანს დაბრუნდა მირ-ვეისი და წარუდგინა შაჰს მუსლიმური რელიგიის საჭეთმპყრობლის მოწოდება „საღმრთო ომის“ ქართველთა წინააღმდეგ.

ყოველივე ამას ზედ დაერთო კიდევ ერთი „ძლიერი შემთხვევა“, რამაც საბოლოოდ გადაწყვიტა მირ-ვეისის ბედიც, გიორგის მეფის იღბალიც და, ასე გასინჯეთ, სპარსეთის მომავალიც. სპარსეთს ჩამოვიდა რუსეთის ელჩი, სომეხი ხალხის რჩეული შვილი **ი ს რ ა ე ლ ო რ ი**, რომელსაც ჩამოსვლისთანავე რაღაც საიდუმლო „მი-მო-სვლა“ გაუმართავს გიორგი მეფესთან.

ეს სავესებით საკმარისი შეიქნა, მირ-ვეისს, ფათჰ-ალიხანსა და მათ მომხრეებს მთელს სპარსეთში ხმები დაეგდოთ: ქართველთა მეფე თანაქრისტიან რუსებთან და სომხებთან რაღაც სპარსეთის სამტრო კავშირს ჩარხავსო. „ვის შეუძლია დაიჯეროს ქართველების ერთგულება? - ამბობდა მირ-ვეისი, - განა საეჭველია, რომ ისინი თავისი ნებით არ ემორჩილებიან სხვა რჯულის ქვეყანას? განა დაგვავიწყდა მათი მრავალგზისი ცდა გადაეგდოთ სპარსეთის იმპერიის უღელი ამავე გურგინ-ხანის მეთაურობით, რომელიც ახლა სპარსეთის იმპერიის სამი პროვინციის გუბერნატორია!“ ნურც ის დაგვავიწყდება, გურგინ-ხანის უფროსი ძმა რომ რუსეთშია (არჩილი მაშინ რუსეთს იყო) და იქ პეტრე პირველთან ეძებს დახმარებას; რუსეთის არმიებსაც ხომ შეუძლიათ კაკკასია გადმოლახონ, ქართველებს ხელი მისცენ და სპარსეთს ბოლო მოუღონ. „გურგინ-ხანიც ხომ გულით ქრისტიანია!“ და უეჭველად ასე მოხდება: ქართველები და სომხები ერთმანეთს შეეკვრებიან (როგორც ეს ადრეც „სჩვეოდათ“) და რუსეთის დახმარებით სპარსეთისგან თავს დაიხსნიან და ამ დიდ „საქრისტიანო ბრძოლაში“ მთავარ ძალად „საქართველოს მამაცი მცხოვრებლები“ იქნებიან, ხოლო მთავარ გმირად უეჭველად გიორგი მეფე ეყობებათ მონიშნული!

და ყოველივე ეს მართლაც რომ ჰგავდა სიმართლეს...

და ერთ დღეს გიორგი მეფეს სპარსმა შათირმა ჰუსეინ შაჰის გამოგზავნილი ძვირფასი ხალათი და რაყამი მოართვა. რაყამში ეწერა: „ჩვენ მირ-ვეისი უბრალოდ ესცანით და შევირიგეთ, ვინძლო ჩვენი გადაწყვეტილება მართებულად მიიჩნით, მირ-ვეისი თქვენც მართლად ჩათვალთ, შეირიგოთ და თქვენს სამსახურად დაიბრუნოთ!“

რაღა გაეწყობოდა - მიიღო და შეირიგა მირ-ვეისი გიორგი მეფემ. სამიშარი და საფრთხურიც არაფერი უგრძენია, რადგან მის წინაშე მუხლებზე დაცემული მირ-ვეისის თვალებიდან მხოლოდ მორჩილი და

ბედსმერიგებული მონა იმზირებოდა და სხვა არაფერი.

წელიწად-ნახევარი გავიდა „მერიგებიდან“, მირ-ვეისი ძალღერეთულებას იჩენდა. გიორგის სავსებით ამორეცხოდა გულიდან მისდა „ოდინდელი“ წყენა და ეჭვი.

1708 წელს გიორგი მეფემ თავისი ძმისწული იესე ლევანის ძე ქირმანს სამმართველოდ გაგზავნა და მის ნაცვლად ყანდაპარს მეორე ძმისწული ჩამოიყვანა - ელექსანდრე ლუარსაბის ძე. იმავე წელს გიორგიმ იერუსალიმს, გოლგოთისა და ჯერის მონასტრის „სახსრად“ და შესამკობლად გაგზავნა ორი ათასი თუმანი და „სხვანი მრავალნი შესამკონი“ (დიდი საბუთი უნდა მისცემოდა მირ-ვეისს: გიორგი მეფე ქრისტიანობას არ იშლიდა!). მერე, იქონის განთქმული ხატი, ჯვარნი და სანაწილენი, რომლებიც ადრე, საქართველოში ყოფნის დროს, გიორგის მესხეთიდან გამოქცეულმა ქართველმა ჩამოუტანა. ახლა მეფემ საქართველოშივე გაგზავნა თავის ძმისწულ ვახტანგ ჯანიშინთან...

...იმ დღეებში მირ-ვეისმა ნადიმი გამართა და გიორგი მეფე მიიწვია. გიორგიმ მირ-ვეისის ასული იხილა და „გარდარეულად მოესურვა“. ეს ქალი უნდა მომცეო, მტკიცედ უთხრა სტუმარმა მასპინძელს. მირ-ვეისი „სიხარულით შეირყა“, ოღონდ „მოფიქრებისთვის“ მცირე დრო უნდა მომცეო.

განვლო კიდეც მცირე დრომ და ერთ დილას მირ-ვეისი მოიჭრა სასახლეში და მეფეს აცნობა: ფირინების ტომი აჯანყებულა ჩვენს წინააღმდეგო! (ქართველთაგან კი არავინ იცოდა, რომ იმ „მოფიქრების დროში“ ფირინები სწორედ მირ-ვეისის ნიშანზე აჯანყებულიყვნენ!).

ადრეც ვამბობდი, ფირინების სპიხლარი მოდგმა უნდა ამოწყდეს და ამოიძირკვოსო, - ყვიროდა მირ-ვეისი ვითომ გულწრფელი ლანძღვით. გიორგიმ იგი „დაამშვიდა“ და ძმისწული ალექსანდრე ლუარსაბის ძე იხმო სასწრაფოდ. ქართველთა ჯარი, სულ ათასი კაცი, ჩააბარა და ფირინთა ბუდეების მოსათხრელად გაგზავნა.

მირ-ვეისს კი ისევე ნადიმი აქვს, გიორგი მეფის, ვითარცა „სიძის“ საპატიოდ. თავს ევლებიან ავღანელნი დიდებულ სტუმარს. „ყველაფერი მორათვეს, რისი მორთმევაც კი შეიძლებოდა. ყველა ცდილობდა ყოფილიყო პირველი ქართველი სტუმრისადმი ყოველნაირ სამსახურში... საუცხოო ღვინი გაჩაღდა“. უკვე დიდი სასმურებით დაეძალნენ ღვინოს. სვამენ ქართველები მწყურვალედ, დაურიდებლად, უდიერად. ნადიმი (თუ ქორწილი) გრძელდება შუალამემდე. ქალაქიდან სამი ვერსის მანძილზე დგანან ავღანთა ჯარები და მირ-ვეისის ნიშანს ელიან. ქართველები კი ჯერჯერობით ღვინოში იხრჩობიან (ღვინოში და არა სისხლში - ჯერ-ჯერობით). ნადიმი აბარბაცდა, აიშალა და გაიყარა. ღვინით ხელდარეული ქართველები ერთმანეთს შორდებიან და ცალკერძოდ ბრუნდებიან თავიანთ სახლებში (მათ არ იციან, რომ სამუდამოდ დამორღნენ ერთურთს). მეფე გიორგიც მარტოლმარტო შედის სასახლეში...

მესამედ იყივლეს მამლებმა. ავლანთა რაზმეულები ერთსა და იმავე ჟამს მიაღვნენ ძილში ჩაძირულ ქართველთა ცალკერძოულ საბინადროებს: ორმოცდაათ-ორმოცდაათი ავლანი მეომარი - თითოეული ქართველის სიცოცხლის ჩასაქრობად. ასკაციანი რაზმი - „ყოვლისმძლეველი ქართველი მეფის“ შესამუსრავად...

...კარის ზრიალმა და თოფის გრიალმა წამოაგდო ფეხზე გიორგი მეფე. მშვილდი და კაპარჭი აიტაცა და რვაჯერ მოასწრო ისრის გასროლა. რვაჯერვე გაისმა მომაკვდავის ბლავილი დაღუწილ კართან. ისრები რომ შემოინარჯა, ხმაღგამართული ეკვეთა უკვე სანთიობოში შემოჭრილ მტრებს. ზედიზედ დასცა და დარეცა, ვისაც მიუხდა და ვინაც მოუხდა. „თოფებიო!“ - გაისმა ბლავილი მირ-ვეისისა და საშინელმა გრიალმა შეაზანზარა სასახლე... სისხლით დატბორილ იატაკზე ათი-თორმეტი მკვდარი ესვენა - ზოგი ისრით გულგაპობილი, ზოგიც ხმლით შუაგაჩეხილი. ცალკე იწვა ვეება გვამი, ტყვიით დაცხრილული. ეს იყო გიორგი მეთერთმეტე, მეფე ქართველთა.

...მიეჭრა მირ-ვეისი, დაღუწილი მკერდი მოუჩხრიკა და... ქრისტეს ჯვარცმამ იელვა ქართველი მეფის მეწამულ მკერზე. იქვე, სარეცლის სასთუმალქვეშ ბიბლია გამოჩნდა, ფსალმუნზე გადაშლილი. აღტაცებული ღმუილი აღმოხდა მირ-ვეისს. სხვა საბუთები რაღა საჭირო იყო ქართველი მეფის „ღალატის“ დასამტკიცებლად. შაჰსა და ქვეყანას მაჰმადიანობას ეფიცებოდა, ხოლო სულით და გულით ისევ ქრისტიანად დარჩენილა! ჯვარი ააგლიჯა მკერდიდან მოკლულს, ბიბლიაც აიტაცა და მალემს-რბოლი იხმო.

მიჰქროდა შათირი ისფაჰანისკენ და მიჰქონდა ქრისტიანული ნივთები გიორგი მეფისა და წერილი მირ-ვეისისა. ავლანთა ბელადი ირანის ხელმწიფეს სწერდა: „აჰა, დახედე და დარწმუნდი, როგორ გაცდუნებდა მეფე ქართველთა!“

...ყანდაპარი კი მირ-ვეისის ჯარებით ავსებულყო. დახოცილ ქართველთა გვამები გამოათრიეს და ქალაქის შუაგულ მოედანზე გროვად დაჰყარეს. გიორგი მეფის უზარმაზარი ცხედარი ზემოდან წამოაწვინეს, ხალხის და ჯარის „თვალსასეიროდ“. მირ-ვეისი ცხენზე აღიმართა, გიორგისკენ ხელი გაიშვირა და შესძახა: „აი, ხელმწიფე გურგინ-ზან, იგი უკვე აღარ არსებობს ცოცხალთა შორის; ქართველი კაცი, ერთადერთი სპარსელთა შორის, რომელმაც ღირსეულად დაიმსახურა სახელი ჭეშმარიტი მხედრისა, ხელმწიფისა და ვაჟკაცობისა“.

იღვა 1709 წლის 21 აპრილი, დიდი ხუთშაბათი. აღსრულებულიყო გიორგი მეთერთმეტე, უკანასკნელი დიდი გიორგი (გიორგი მთაწმინდელის, გიორგი ჭყონდიდელის, გიორგი მესამის, გიორგი მეოთხე ლაშას, გიორგი მეხუთე ბრწყინვალისა და გიორგი სააკაძის შემდგომ). ასე დასრულდა მისი სახელით გამორჩეული „გიორგი-შვიდეული“ საქართველოს

ისტორიაში.

აღსრულებულიყო მეფე ქართლისა, „გენერალისიმუსი სპარსეთის ჯარებისა“ (როგორც უწოდებდნენ მას იმდროინდელი ევროპელები, ბეგლარბეგი ქირმანისა, ყანდაჰარისა და გირიშკისა - ერთდროულად სამშობლო საქართველოს თავდადებული გმირიც და მისი სამშობლოს მოსისხლე „უცხო თესლთა“ ისტორიის მჭედელიც. აღსრულებულიყო „მეფე შვენიერ-ჰაეროვანი, პირ-მხიარული, ენატკბილი („ასეთი სიტყვა ჰქონდა, მტერნი მოყვრად შეცვალეს“). უხვი და მრისხანე, მოისარ-მოსაპარეზე უებრო, სამხედროთა საქმეთა სრული და ხელგამომავალი“, იმდროინდელი აღმოსავლეთის უდიდესი გენერალი და პოლიტიკოსი, თავისი დროის ქართული ენის დიდი მესიტყვე, ქართული მწიგნობრობის თავკაცი და მეცენატი, თვითონაც მწერლობაში ხელგაწაფული (მისი თხზულებაა „თხრობაში სულთა და ხორცთან ურთიერთას, თქმული საქართველოს მეფის გიორგის მიერ“). გადაეგო უშვილძიროდ (ის ერთადერთი ძე, ბაგრატი, სპარსეთის მძევლობაში მოუკვდა), თვისტომთაგან დაუჭირებლად გადაეგო ყველაზე მწარე ტრაგედიით - სამშობლო-დაკარგული კაცის ტრაგედიით (აკი უცხო სამყაროში ჩადენილ უდიდეს გმირობასაც ადგილობრივი უმაღურობისა და უფასურობის მიწა ეყრება უმეტეს წილად!).

უცნაური იყო მისი წუთისოფელი: დიდმა მამულიშვილმა საყვარელ სამშობლოს საკუთარ წიაღში მოღვაწეობისას ვერ მისცა იმდენი მადლი და სიკეთე, რამდენიც უცხოეთში მოღვაწეობით და უცხოელთათვის თავის გაწირვით. ამიტომაც უიღბლო ჩანს მისი გმირობა... განა ვინმეს გაეგებოდა (ან გაეგება?!), რომ მისი უებრო სიქველე და თავგანწირვა უმაღურ „უცხო თესლთათვის“ უცხო მხარეში, მაინც დიდ მადლად გამოადგა მის ღვიძლ სამშობლო საქართველოს?! სწორედ მან წარმართა საქართველოს მოსისხლე სპარსეთის ხარბი თვალყური აღმოსავლეთ ირანსა და ავღანისტანისაკენ, ხოლო მასვე ჟამს გიორგის ძმისწულმა, დიდმა მამულიშვილმა ვახტანგ მეექვსემ დრო დაიხელთა და ირანის ზურგს უკან მშობლიური ქართლი მკვდრეთით აღადგინა, ააღორძინა და ააყვავა. განა, ყოველივე ეს გიორგი მეთერთმეტის „უიღბლო გმირობის“ მადლი არ იყო?! განა, მისი „უიღბლობა“ მისსავე სამშობლოს ფეხბედნიერ „იღბლად“ არ მოეველინა?!

გამეფდა 26 წლისა, იმეფა 18 წელიწადი, აღესრულა 51 წლისა.

საქართველოდან შორს, უცხო ცის ქვეშ, ცხელ უდაბნოში განზავდა ქართული მიწისა და წყლის მონატრული მხურვალე გული.

ყიზილბაშები დიაცები არიან ავღანებთან
შედარებით,
ხოლო ავღანები დიაცები ვართ
ქართველებთან შედარებით.
ა ვ ღ ა ნ თ ა ა ღ ი ა რ ე ბ ა .

გიორგიმ რომ აჯანყებული ფირინების წინააღმდეგ ალექსანდრე ლუარსაბის ძის სარდლობით ქართველთა ათასეული გაგზავნა, იმ ათასეულმა აჯანყებულები მძიმედ დაამარცხა, ხელახლა დახარკა, ნადავლი აიღო და უკან გამობრუნდა. გიორგისთან მოიჩქაროდნენ და არკი იცოდნენ, რაც დამართნოდა მათ მეფეს. ყანდაპარს რომ მიუახლოვდნენ, მამინ შეიტყვეს შემთხვევით ამბავი მიფისა და ქალაქში დარჩენილ ქართველთა დაღუპვისა. ალექსანდრე მიხვდა, ათასი მეომრით ავღანთა ჯარებითა და ზარბაზნებით გატენილ ქალაქს ვერ აიღებდა და ყანდაპარის გზიდან გირიშკის გზისკენ გადაუხვია. 5000 მეომრით დაედევნა მირ-ვეისი, შემობრუნდნენ ქართველები და შეებნენ. ლესურად ჩათიბეს მეწინავე ავღანი ქართველებმა. უკუიქცა მირ-ვეისი, ქალაქიდან ახალი ძალები გამოიხმო და კვლავ გამოედევნა. ისევ უკუაქციეს ქართველებმა მკვლელი მათი მეფისა. მაინც არ მოეშვა მირ-ვეისი და რვა დღე-ღამე გაგრძელდა დევნა, დაცემა, უკუქცევა ყანდაპარიდან გირიშკისკენ მიმავალ გზაზე. თორმეტჯერ დაამარცხეს და გააქციეს ქართველებმა მირ-ვეისი, რამდენიმე ათასი მეომარი გაუწყვიტეს და გაუხეიბრეს. გირიშკის ციხეში შევიდნენ და შეიკეტნენ ქართველნი. მირ-ვეისმა „დაუცხრომელმან მანქანამან“, 13000 მეომარი მიაყენა გირიშკს ალყაში ქართველთა მოსაქცევად. მაგრამ მტრის ალყად დადგომას დაასწრო ალექსანდრემ, დილა-ბნელზე ჯარი გამოიყვანა და უეცრად თავს დაეცა ავღანთა ღამენათევ ლაშქარს. მრავალი ავღანი შეაკვდა ქართულ ხმლებს, მირ-ვეისმა თავისი მხედრობის ნაფლეთებითა და დასწრო სიკვდილს...

... გიორგის დაღუპვის შემდგომ ჰუსეინ შაჰმა უქართველებოდ სცადა ყანდაპარის დალაშქერა და გაგზავნა კიდეც 15000 ცხენოსანი ყიზილბაში ჰერათის ხანის სარდლობით.

„მე ქართველებთან ომი მიჭირს, თორემ ყიზილბაშები ჩემი ცხვრები არიანო“, - უთქვამს მირ-ვეისს და 5000 ავღანი იკმარა თხუთმეტი ათასი სპარსელის წინააღმდეგ. პირველი დატაკებისთანავე დაფრთხნენ და აირიენენ სპარსელნი და თითქმის ერთიან ასწყვიტეს ისინი ავღანელებმა.

მამ, ისევ საჭირო ყოფილა ქართველი საპასლარი და „წინამბრძოლობა ქართველთა“, ანუ საჭირო იყო შეეცვალათ მზაკვრულად მოკლული

გეორგი მეფე - „ვალი“ ქართლისა, ბეგლარბეგი ქირმანისა, ყანდაპარისა, გირიშკისა და სხვათა და სხვათა.

გეორგის „მაგივრობა“ ყველზე მეტად ალბათ მის ძმას, ლევანს დაშვენდებოდა, მაგრამ ლევანი უკვე ცოცხალი აღარ იყო - იგი მოულოდნელად გარდაცვლილიყო, გეორგის სიკვდილიდან ორმოცის თავზე. გეორგისა და ლევანის შემდეგ სპარსელებს ლევანის უფროსი ძე ქაიხოსრო ჰყავდათ თვალში ამოღებული. არც ტყუევდებოდნენ ირანის გონებასუსტი მესვეურები: ქაიხოსრო ნიჭით, სიამაციითა და სიქველით, დილაც, ღირსეული მემკვიდრე იყო სახელოვანი ბიძისა და მამისა. და შაჰ ჰუსეინმა ქაიხოსროს ჩააბარა: მეფობა ქართლისა („ვალი გურჯისტანისა“), მთავარსარდლობა ირანისა და ბეგლარბეგობა თავრიზისა და ბარდისა. ხოლო, დანარჩენი „სახელოები“ შაჰმა ასე გაანაწილა: ქართლის ჯანიშინობა, ან ქაიხოსროს მოადგილეობა დაუტოვა ისევ მის ძმას ვახტანგს, ქირმანის ბეგლარბეგობა მისცა მესამე ძმას იესეს და ისფაჰანის ტარულობა - მეოთხე ძმას როსტომს...

... 1710 წელს ქაიხოსრო მეფე ყანდაპარისკენ გაეშურა. 30000 ირანელს წინ მთავარ, „უტყუარ საიმედო ძალად“ 1200 ქართველი მიუძღოდა. ქირმანელთა ჯარს ქირმანის ბეგლარბეგი იესე ბატონიშვილი სარდლობდა; გირიშკის ომგადახდილი ქართველთა ათასეულიც შეუერთდათ, ალექსანდრე ლუარსაბის ძის მეთაურობით. ყანდაპარს რომ მიუახლოვდნენ, შემოეგებათ მირ-ვეისი, ავღანთა უზარმაზარი მხედრობით. ბრძოლა ისევ ქართველებმა გახსნეს. შუაგულს თვითონ ქაიხოსრო მიუძღოდა, მარჯვენა ფლანგს - იესე, მარცხენას - ალექსანდრე. პირველი დატაკებისთანავე გაექცნენ ავღანელნი ქართველთა შეტევას. გამოედევნენ ქართველები. მიჰყვნენ სპარსელები. მირ-ვეისი ტყვეობას ძლივს გადაურჩა და ყანდაპარის კედლებში შეადწია. ქაიხოსრომ ალყა შემოარტყა ყანდაპარს. რამდენჯერმე გამოიჭრა მირ-ვეისი ჯარით, მაგრამ ყოველთვის ისევ დამარცხდა, კვლავ შეეფარა ქალაქის კედლებს. ალყა გაჭიანურდა რამდენიმე თვეს. ქაიხოსროს ბანაკში შიმშილი და ავადმყოფობა გამძლავრდა. მირ-ვეისმა დრო იხელთა და გამოიჭრა ქალაქიდან დიდის მხედრობით. საშინელ ბრძოლაში ჩატოვეს ქართველები ყიზილბაშებმა, თვითონ კი გამოქცევით თავს უშველეს. ქართველთა უმრავლესობა შეაკვდა მტერს. ბრძოლაში დაიღუპნენ ალექსანდრე ლუარსაბის ძე და თვითონ ქაიხოსრო, მეფე ქართლისა, „გენერალისიმუსი სპარსეთის ჯარებისა“*, ბეგლარბეგი თავრიზისა და ბარდისა, „ცოდნის იადგარი“, მალაღონიერი სახელმწიფო კაცი, მამაცი მხედარი და ნიჭიერი მხედართმთავარი.

ეს მოხდა 1711 წლის 27 სექტემბერს.

და სწორედ მაშინ ითქვა თვითონ ავღანელთ შორის: „ყიზილბაშები

(* ასე უწოდებს ქაიხოსროს ფრანგი პიერ ისუდენი)

დიაცები არიან ავღანებთან შედარებით; ხოლო ავღანები დიაცები ვართ ქართველებთან შედარებით“.

ვახტანგ ჯანიშინი

სანამ მეფენი გიორგი და ქაიხოსრო ავღანეთში იბრძოდნენ და იხოცებოდნენ, მანამ ქართლის ტახტზე „ჯანიშინი“ (მოადგილე) იჯდა - **ვახტანგ ლევანიძე**. ვახტანგის „ჯანიშინობა“, საერთო სათვალავით გაგრძელდა ცხრა წელიწადი. ქართლი დიდი ეროვნული აღორძინების, აღმავლობისა და აყვავების გზას შეუდგა. ქვეყნის ნივთიერ, სულიერ, სამხედრო და პოლიტიკურ ცხოვრებაში ვახტანგი სწორედ ღირსეული მემკვიდრე გამოდგა დიდი სახელმწიფო და კულტურული მოღვაწეებისა.

ვახტანგი ჯერ პიროვნულად იყო მომზადებული ეგზომ მაღალსახელმწიფოებრივი და მაღალკულტურული მოღვაწეობისათვის. იყო იგი „ზნესრული“, „ფრიად მოღვაწე, სამღვდელოთა პატივისმცემელი, ქერივ-ობოლთა, გლაზაკთა მიმცემელი, შემბრალე, ეკლესიათა მაშენებელი, ხატთა, ჯვართა მამკობელი, მოწყალე, ცოდნისმოყვარე, ბრძენი, მხნე და ახოვანი, შვენიერ-ჰაეროვანი, მუშაკი, უხვი და მშვიდი, არამედ მრისხანე, ამან მოიწყო ყოვლითა ქართველნი“. დიადაც მრავალმხრივი იყო მისი გონებისა და „მუშაკობის“ თვალსაწიერი. იგი არ ყოფილა მხოლოდ „მშრალი გვირგვინოსანი“, არამედ იყო ქვეყნის ჭეშმარიტი განმანათლებელი, დიდი მწიგნობრობის მოთავე და მეცენატ-მფარველი, თვითონ მგრძნობიარე პოეტი, მეცნიერული მუშაობის სულისჩამდგმელი, სამწიგნობრო გამომცემლობის მესაფუძველე, სამოსამართლო სჯულმდებელი და სახელმწიფოებრივი კანონმყრელი. ვახტანგი არის დამაარსებელი საქართველოში პირველი სტამბისა, სადაც პირველად დაიბეჭდა „ვეფხისტყაოსანი“, თვითონ ვახტანგის მიერ მეცნიერულად კომენტირებული და რედაქტირებული. იქვე დაიბეჭდა მრავალი საღვთისმეტყველო და საერო ხასიათის წიგნი. მბეჭდველობითი საქმიანობით ვახტანგმა შექმნა ისეთი განწყობილება, რომ „უმეცარნიცა სამღვდელოთა წერილთა იკითხვიდიან“.

სტამბის შექმნაში ვახტანგს ფასდაუდებელი დახმარება გაუწია რუმინეთში მცხოვრებმა დიდმა ქართველმა მოღვაწემ **ანთიმოზ ივერიელმა**, დიდმა საეკლესიო რეფორმატორმა, ხუროთმოძღვარმა, მოქანდაკემ, მხატვარმა, ორატორმა, რომელსაც მანამდე შეექმნა სტამბები რუმინულ, ბერძნულ, სლავურ და არაბულ ენებზე.

ვახტანგი იყო პირველი, რომელმაც ხელი მოჰკიდა „ქართლის ცხოვრების“ მეცნიერულ შესწავლას, ხელახალ დამუშავებას, გასწორებას და შევსებას. საამისოდ მან, ბერი ეგნატაშვილის მეთაურობით, შექმნა „მეცნიერ კაცთა“ კომისია, რომლის საკვლევამიზიტი განზრახულობა, სამუშაო განწყობა და ჩატარებული მუშაობის შინაარსი წარმოადგენილია ვახტანგისეული „ქართლის ცხოვრების“ წინასიტყვაობაში, ანუ თავისებურ „მანიფესტში“.

ვახტანგმა ქართლის სამეფო საღარბზოდან ზედიზედ გააძევა სპარსული ნასუფრალის შემეყურე „ანტიქართველი“ თანამემამულენი და მათ ადგილზე დანიშნა ჭეშმარიტი პატრიოტები - გონიერნი, განათლებულნი, მამულისათვის თავდადებულნი, მსგავსნი დიდი მწერლისა და განმანათლებლის სულხან - საბა ორბელიანისა.

საქართველოს ერთიანი იდეოლოგია ისევე ქრისტიანულ სარწმუნოებას ემყარებოდა, „ქრისტიანობა“ და „ქართველობა“ ისევე ერთ მთლიან სულიერ-სხეულებრივ ეროვნულ თვითმყოფადობას გულისხმობდა. ეს ყველაზე კარგად ვახტანგ ჯანიშინმა იცოდა და იმიტომაც „ინება საქართველოს სარწმუნოების გაძლიერება“, ქრისტიანული ეკლესიის განწმენდა, განმტკიცება და აღზევება. 1705 წელს საეკლესიო კრება მოიწვია, რომელმაც საქართველოს კათალიკოსად აკურთხა ვახტანგის ძმა დომენტი, რუსეთიდან ახლად დაბრუნებული, ფრიად განათლებული და განსწავლული კაცი.

ვახტანგმა აღაშენა და განაახლა ბევრი ტაძარი და ეკლესია, მათ შორის „სიონის გუმბათი და სამხრო და შეამკო ყოვლითურთ სიპატიოსნითა, განაპატიოსნა ცხოველმყოფელი სვეტი და დაასვენა კარსა სვეტისასა ხატი პატიოსანი, შემკული ყოვლითურთ სიპატიოსნითა, შემოავლო სვეტსა ფარდა მძიმისა ზარბაბისა, გამოუცვალა კანკელსა ზევითა სვეტები, თლილის ქვისა და აღაშენა ურბნისის სამრეკლო და გალავანი, განაპატიოსნა შიგნით გარემოში, გაჰყავდა გზები, აგებდა ხიდებს, სავაჭრო ქარვასლებს, წისქვილებს, წყაროებს („ვახტანგის რუები“), მართავდა წყალსადენებს. აშენებდა ახალ ქალაქებს, დაბებს, სოფლებს, „აღაშენა ხუნანი და სოფლები უშენსა ადგილებსა“. აშენდა, დამშვენდა და გაიზარდა თვითონ ტფილისი. საქართველოს სატახტოში მაშინ ოცი ათას მცხოვრებზე მეტი ითვლებოდა. იყო გაცხოველებული ვაჭრობა, ხელოსნობა ნაირსახოვანი - წარმოება საომარი საჭურველისა და სამუშაო იარაღებისა, ოქრო-ვერცხლის სამკაულთა, თოფის წამალისა და ტყვიისა, ცხენთა და აქლემთა მოკაზმულობისა, საღებავებისა, სამძელებისა. ტფილისს ვახტანგმა აღაშენა ბრწყინვალე სასახლე.

ვახტანგი შეიქნა სამართლებრივი (გინა „იურიდიული“) სჯულმდებელი (გინა „კოდიფიკატორი“), რომელმაც „დასწერა წიგნი სამართლისა და მით სჯიდიან მსაჯულნი“. „ვახტანგის სამართალი“ ეხებოდა ცხოვრების

ყოველ მხარეს - საბატონეყო ურთიერთობებს, წოდებრივ მიმართებებს, ქონებას, ნასყიდობას, ვალს, მემკვიდრეობას, ქურდობას, მკვლელობას, ოჯახს, ზნეობას. ცალკე საკანონმდებლო ძეგლად შეადგინა ვახტანგმა „დასტურლამალი“, თავისებური „ახალი ვარიანტი“ ძველი „ხელმწიფის კარის გარიგებისა“, რომელიც განსაზღვრავდა სახელმწიფო „ინსტიტუტების“ გარეგნულ სახესაც და შინაარსსაც.

თავისი, ვითარცა ერთპიროვნული მეუფის, ხელისუფლების ასამაღლებლად, ვახტანგმა „განაწყენა სპანი როქითა მცველად თვისად“, ანუ „სამეფო გვარდი“. ეს უნდა ყოფილიყო ჯანიშინის საყრდენი ძალა „თავგანმზიდავი“ ფეოდალების დასათრგუნავედ და „დასამშვიდებლად“.

და კიდევ - უდიდესი ჰუმანიზმი ვახტანგ ჯანიშინისა: მან „მოშალა ტყვის-ყიდვა“.

ამას კი არ შეურიგდნენ საქართველოს სატახტოში ჩამკვიდრებული სპარსელები, რომლებიც ქართველი ტყვის ყიდვა-გაყიდვით დიდ შემოსავალს დებულობდნენ. ასე არ უნდაო, და ვახტანგმაც „დაამდაბლნა თათარნი და უმეტეს ტფილისის ციხის მცველნი და აღამალა ქართველნი“. ამან სულ გააცოფა ტფილისელი თათრები, ისინი „გადგნენ და დახშნეს კარნი ციხისა და იწყეს სროლა თოფ-ზარბაზნით“. ვახტანგმა შაჰს „მიანდო“ ამბობებულ ყიზილბაშთა „მოვლა“. შაჰ სულთან ჰუსეინს ეამა „ერთგული ჯანიშინის თავაზიანობა“ და „წარმოავლინა მტარვალნი“, რომელთაც შეიპყრეს მეამბოხე სპარსელები, ხელ-ფეხზე ხუნდები დაადეს, ვახტანგის წინაშე მუხლებზე დააჩოქეს, მერე ირანს წაიყვანეს და ალამუთის ციხეში ჩაჰყარეს.

ქართლში ტყვეთა სყიდვის აკრძალვა ძალაში დარჩა.

ვახტანგის ძალმოსილება და უზენაესობა უკვე ქართლის საზღვრებსაც სცილდებოდა: „ამას მორჩილებდნენ იმერნი, უსმენდნენ კახნი“. კახეთთან და იმერეთთან „სიახლოვეს“ გულისხმობდა ვახტანგის ორივე ასულის ქორწინება. თამარ ბატონიშვილი მამამ ცოლად შერთო კახეთის მეფის ერეკლე პირველის უმცროს ძეს თეიმურაზს (შემდგომში მეფე თეიმურაზ მეორე. ეს ქორწინება უაღრესად იღბლიანი გამოდგება თუნდაც იმიტომ, რომ თამარი გახდა დედა სახელოვანი ერეკლე მეორისა). ხოლო თამარის მომდევნო დაი ანუკა ვახტანგმა შეაუღლა იმერეთის დიდ ფეოდალს, ვახუშტი აბაშიძეს...

... ვახტანგის ჯანიშინობის დროს, მისი უფროსი ბიძა, კახეთსა და იმერეთს მეფედ ნამყოფი არჩილი, რუსეთში ცხოვრობდა ოჯახით. იგი რუსეთს გაემგზავრა 1698 წელს, მანამდე კი მისი ვაჟი ალექსანდრე ბატონიშვილი პეტრე პირველთან ერთად ატარებდა ჭაბუკობის წლებს. ქართველები მოსკოვის მახლობლად, სოფელ ვსესვიატსკოეში ცხოვრობდნენ. 1697 წელს პეტრე პირველმა მოაწყო სახელოვანი „დიდი ელჩობა“ ევროპაში, სადაც ინკოგნიტოდ ჩასულ ხელმწიფეს თან ახლდა

საქართველო
საგარეო ურთიერთობების
მინისტრო

- როგორც ევროპელები ამბობდნენ - „ქართველი თავადი ალექსანდრე ბაგრატიონი“, ანუ „ცარევიჩ იმერეტინსკი“. კენიგსბერგში პეტრე და ალექსანდრე საარტილერიო და საფორტიფიკაციო ხელოვნებას სწავლობდნენ გამოჩენილ პრუსიელ ინჟინერთან **შ ტ ნ ე ი ტ - ნ ე რ ფ ო ნ შ ტ ე რ ნ ფ ე ლ დ თ ა ნ**, კენიგსბერგიდან ალექსანდრე ბატონიშვილი ჰააგას გაემგზავრა საარტილერიო ცოდნის გასაღრმავებლად. ჰოლანდიაში ყველას აოცებდა „ქართველი თავადი ალექსანდრე ბაგრატიონი“, - ნიჭით, დაკვირვებულობით. სწრაფსაზრიანობით, ვაჟკაცობით, აღზრდილობით, მეილდენბერგში გამართულ საარტილერიო გამოცდებზე ყველა გააკვირვა „ბომბარდირების ხელოვნებაში“ ქართველი ბატონიშვილის განსწავლულობამ და გაწაფულობამ. პეტრე აღფრთოვანებული იყო „ძმისა“ და „მეგობრის“ წარმატებით. ალექსანდრესთან სიახლოვეს ესწრაფვოდნენ ჰოლანდიელი სწავლულნი, სამხედრონი, იურისტები, „მაღალ საზოგადოებაზე“ დახარბებული პლუტოკრატები. ევროპელებისათვის პირდაპირ აღმოჩენა იყო ეს „საოცარი ქართველი“, თავისუფალ დროს ქართული ტანსაცმლით მორთულ-მოკაზმული. მერე ქალაქ უტრეხტში სწავლობდა არტილერიასა და ფორტიფიკაციას ალექსანდრე ბატონიშვილი. აქ მისი მასწავლებელი იყო დიდი სპეციალისტი **ი ა ნ გ ო შ კ ა**. ალექსანდრე არტილერიისა და ფორტიფიკაციის გარდა სწავლობდა ყველაფერს, რაც იმდროინდელი ევროპის ქვეყნებში შეეძლო ეხილა, ვითარცა უმაღლესი სულიერი და ნივთიერი კულტურის მონაპოვარი - მწერლობა, წიგნის ბეჭდვა, ფერწერა, ქანდაკება, ხუროთმოძღვრება. 1689 წელს პეტრე ინგლისს წავიდა თან წაიყვანა ალექსანდრე ბატონიშვილი. ავსტრიელი რეზიდენტი **ჰ ო ფ - მ ა ნ ი** წერდა, რომ აქ, ინგლისში, რუსეთის ხელმწიფეს „ძინავს ეგრეთ წოდებულ თავად ალექსანდრე იმერეტინსკისთან, ერთ ექიმთან და კიდევ სამ თუ ოთხ ადამიანთან ერთად, ერთს პატარა ოთახში“.

1700 წლის 19 მაისს, ევროპიდან დაბრუნების შემდეგ, პეტრე პირველმა გამოსცა ბრძანება: „საქვემეზო („პუშკარული“) პრიკაზის ყველა საქმე განაგოს არტილერიის გენერალმა უფლისწულმა ალექსანდრე არჩილის ძემ“. მაშინვე პეტრემ დააწესა უმაღლესი სამხედრო წოდება „გენერალ-ფელდცეხმეისტერისა“. და ეს წოდებაც მიანიჭა პირველად ისევ ალექსანდრე ბატონიშვილს.

ასე შეიქნა არჩილ მეფის უფროსი ვაჟი რუსეთის არტილერიის „მამამთავარი“ - რუსეთის პირველი არტილერიისტი, არტილერიის პირველი „მინისტრი“ და პირველი გენერალი ფელდცეხმეისტერი. იგი მაშინ ოცდაათი წლისა იყო.

ალექსანდრე მისთვის ჩვეული ცხოველმყოფელობითა და დაუცხრომლობით შეუდგა რუსეთის საარტილერიო-საომარი სხეულის ჩამოყალიბებასა და დაფუძნებას. მაგრამ უეცარმა კატასტროფამ

საქართველო
საგარეო ურთიერთობების
მინისტრო
17

უცრადვე დაამხო დიდების მწვერვალზე აღზევებული უფლისწული „საქვემხო პრიკაზის“ უფროსად ალექსანდრეს დანიშნვიდან (1700 წლის 19 მაისი) ზუსტად სამი თვის თავზე (1700 წლის 19 აგვისტო) დაწიწყო „ჩრდილოეთის ომი“ - ოცდაერთწლიანი სამკვდრო-სასიცოცხლო ჭიდილი რუსეთსა და შვეციას შორის. პირველ შეტაკებაში, ნარვასთან, შვედებმა მოპირდაპირე დაამარცხეს, გენერალიტეტი ტყვედ წაიყვანეს, ტყვეთა შორის იყო ალექსანდრე არჩილის ძე.

- ალექსანდრე არჩილის ძე არის შესანიშნავი მაგალითი ბედის უკუღმართობისა, - წერს სახელოვანი ვოლტერი, - იგი, საქართველოს გვირგვინის უდავო მემკვიდრე, ბედისწერამ შვეციის ტყვედ აქცია. მამამისი - არჩილი, ხელმწიფე ყველაზე მშვენიერი ქვეყნისა, - რომელიც გამოილია არარატსა, კავკასიონსა და შავ ზღვას შორის - მტრებმა აიძულეს სამშობლო დაეტოვებინა. მან ოსმალეთის ხონთქართან თავშესაფარს რუსეთის იმპერატორის წყალობა არჩია. არჩილის ვაჟი ნარვასთან შეტაკებისას ფინელ ჯარისკაცებს შეუპყრიათ. ტანზე შემოუძარცვიათ და ის იყო კიდევაც უნდა მოეკლათ, რომ გრაფმა რენშილდმა გამოჰკლიჯა ხელიდან გამხეცებულ მეომრებს ძვირფასი ტყვე და მეფეს მიჰგვარა. გაოცდა კარლოსი, როცა შეიტყო ვინაობა ამ მშვენიერი ვაჟკაცისა. კავკასიის მთების ძირას დაბადებული აზიელი პრინცი, რომელმაც ტყვეობა უნდა გაატაროს ყინულოვანი შვეციის მიწაზე! „ეს იმას ჰგავს, ერთ მშვენიერ დღეს მე რომ აღმოვჩნდე ტყვედ ყირიმელ თათრებთან!“ - შესძახა კარლოსმა.

ბევრი ეცადა და იბრძოლა არჩილმა შვილის გამოხსნისათვის, პეტრე პირველიც ბევრს პირდებოდა, მაგრამ წელი წელს მისდევდა და რუსი ოფიცრებისა და ქართველი უფლისწულის უმძიმესი ტყვეობა კვლავ გრძელდებოდა. ბოლოს, შვეციის მეფემ კარლოს მეთორმეტემ ალექსანდრეს გასათავისუფლებლად ათი ტონა ოქრო მოითხოვა! პეტრემ ალექსანდრეს შეუთვალა, როგორ მოვიქცეო. ალექსანდრემ სასწრაფოდ მოაბრუნა პასუხი: „არა თუ სათქმელად, ფიქრადაც არ მომსვლია, რაიმე ზარალი მოუვიდეს სახელმწიფოს ჩვენი გულისათვის, თუნდაც ათასჯერ უკეთესები ვიყოთ. ჩვენ ამისთვის ვართ მოწოდებული მხოლოდ ვითმინოთ და მოკვდეთ ხელმწიფისა და მამულისათვის!“

და შვეციის ტყვეობაში მოკვდა ქართველი უფლისწული, უახლოესი თანამოდვაწე რუსეთის უდიდესი ხელმწიფისა, რუსული არტილერიის მთავარსარდალი, რუსული არმიის პირველი გენერალ-ფელდცეხმეისტერი.

დარჩა არჩილ მეფე, მეუღლე დედოფალი ქეთევანი და ასული დარეჯანი. პეტრე პირველმა ალექსანდრეს სიკვდილამდე არჩილს სამუდამო საკუთრებად დაუმტკიცა ვსესვიატსკოე, მასთან - სოფელი პაზრა და ნიჟნიგოროდის „ვოლოსტები“ - ტერიუშევი, ბელგოროდი და ლისკოვი.

პეტრემ არჩილს საგამგებლოდ და საპატრონოდ გადასცა რუსული

ქრისტიანული კულტურის მშვენება - დონის მონასტერი, სადაც ესვენა დონის ღვთისმშობლის ხატი, სიმბოლო და სიამაყე რუსული გმირობისა და მამულიშვილობისა (ეს ხატი წინ მიუძღოდა სახელოვან დიმიტრი ღონელს კულიკოვის ველზე მონღოლ-თათრებთან გამართულ ბრძოლაში 1380 წელს). დონის მონასტრის წინამძღვრად დაინიშნა ქართველი საეკლესიო მოღვაწე არქიმანდრიტი **ლ ა ვ რ ე ნ ტ ი**. დონის მონასტერი არჩილმა პირველხარისხოვან საომარ ციხეებურჯად გადააქცია. მას მოსკოვი უნდა დაეცვა სამხრეთიდან და აღმოსავლეთიდან.

არჩილის გვერდით იმჟამად ქართულ კოლონიაში ცხოვრობდნენ და რუსული სახელმწიფოსა და კულტურის სამსახურში იდგნენ „ჩრდილოური ოდისეის“ თანამგზავრები: დავითაშვილი, თურქესტანიშვილი, ამბრასაძე („აბრამანცევი“), ხერხეულიძე („ხერხეულიძევი“), სოლოდაშვილი („სოლოგოვი“). ბეჟანიშვილი, ალადაშვილი - სულ ოცამდე წარჩინებული და ასორმოცდაათამდე „მდაბიური“ ქართული გვარი.

არჩილი დაუცხრომლად ზრუნავდა ქართული წიგნის ბეჭდვისათვის მოსკოვში. 1703 წელს პეტრეს ბრძანებით შეუდგნენ ქართული წიგნის ბეჭდვას და 1705 წელს გამოვიდა კიდევაც ქართული „დავითნი“.

გარდაიცვალა არჩილი 1713 წლის 16 აპრილს. დაიკრძალა იქვე, დონის მონასტერს, შვილების გვერდით. აღარ იყო ამ ქვეყნად არჩილ მეორე, მეფე ქართველთა და პოეტი ქართველთა. უმძლავრესი მკლავი რომ ჰქონდა, უხასრესი ხმალი, უგრძესი ისარი („12 მუჭი სიგრძით“) მაგრამ მხედრობას და ხელმწიფობას მაინც მისმა პოეტურმა ქნარმა აჯობა!

მეფე იყო და ჰგოდებდა: „მეფედ ვიწოდე, ვერ გავიწოდე ფეხი ჩემისა გონებისადა“.

მხედარი იყო და თავს დასცინოდა: „ვიყავ მხედარი - კარგ სახედარი“.

პოეტი იყო და მართლაც დიდებულ პოეტურ ქმნილებად, „წმიდა ქართულ პოეზიად“ დარჩა მისი „არჩილიანი“.

აღსრულებულიყო უბედური კაცი-ამბოკარი, უბედური მამა-მშობელი, უბედური ხელმწიფე-პატრონი.

გამეფდა 14 წლისა. იმეფა იმერეთში 6 წელიწადი (ხუთჯერ წყვეტილი მეფობით), კახეთში - 11 წელიწადი, უცხოებაში გაატარა 17 წელიწადი, აღესრულა შობითგან 66 წლისა.

იმ ჩვიდმეტი წლის „უცხოებაში“, დიახაც, „მოალერსებულ“ იყო „ქრისტესმიერ ძმათაგან“, მაგრამ მაინც „წამოსცდენია“ ეს მწარე ლექსი:

*თუ კაცს მიხედეს ვრძლად ყოფნა უცხოს თემსა და მიწებსა,
შარბათიც ჰქონდეს სასმელად, ნაღველად ამოიწებსა...*

დარჩა ორი ქალი, - ერთი არჩილის სიკვდილით დაქვრივებული,

მეორე დაობლებული - მეუღლე ქეთევანი და ასული დარეჯანი. რუსები ქეთევანს ეკატერინეს ეძახდნენ, დარეჯანს - დარიას. ქეთევანი გარდაიცვალა 1719 წელს. პეტრე პირველის ბრძანებით, მეუღლე არჩილ მეფისა და დედა საყვარელი „მეგობრისა“ და „ძმის“ ალექსანდრე ბატონიშვილისა, დაიკრძალა დიდი ზარ-ზეიმით. ქართველის დედოფლის წესის აგებაში მონაწილეობდნენ უმაღლესი სამღვდელთა რუსეთისა და უცხოეთისა: სარკისა და პოდოლსკის მიროპოლიტი ეგნატე, პალესტინელი არქიელი მიტროპოლიტი თეზაიდელი, მელეჟენის მიტროპოლიტი გრიგორი, პეტროჰსკისა და ზლატოუსტის არქიმანდრიტები და სერბიის არქიმანდრიტი იოაკიმე.

ალარავინ დარჩენილიყო არჩილ მეფის ოჯახისაგან, თვინიერ დარეჯან-დარიასი...

... 1711 წელს, ქაიხოსრო მეფის დაღუპვის შემდეგ, ვახტანგი სპარსეთს გაემშურა ქართლის სამეფო მემკვიდრეობის მისაღებად. შაჰ სულეიმან ჰუსეინმა იგი დიდი პატივით მიიღო, მაგრამ ბოლოს, „როგორც წესი“, მაინც ქრისტიანობის უარყოფა და მაჰმადიანობის მიღება მოსთხოვა. ვახტანგმა ცივად იუარა.

ისფაჰანში ფრანგი მისიონერი პიერი სუდენი შეხვედრია და მისთვის უთქვამს ვახტანგს: ნაკუწებად რომ მაქციონ, ქრისტეს სჯულს მაინც არ ვუღალატებ და მაჰმადიანად არ მოვიქცევიო.

ჰუსეინ შაჰმა ვახტანგი ქირმანს გადაასახლა, ხოლო ქართლი მის ძმას, გამაჰმადიანებულ იესეს ჩააბარა.

იესემ ორი წელი (1714-1716) იმეფა უაღრესად მძიმე მეფობით: ქართველები არ სცნობდნენ „გადარჯულებული“ რენეგატის „თათრულ მეფობას“. იგი მხოლოდ „დროებით ბოროტებად“ იყო მიჩნეული, ხოლო ნამდვილ და „მუღმივ“ ხელმწიფედ ისევ ვახტანგი ეგულებოდა ხალხს, ჯარს, ერსა და ბერს.

იესეს საწინააღმდეგო მოძრაობა ქართლში მისი მოსვლის დღიდანვე დაიწყო. ამ „მოძრაობის“ მეთაური იყო ვახტანგის უფროსი ძე ბაქარი...

... 1714 წელს ისევ აუჯანყდნენ სპარსელებს ავღანელები. ირანის მესვეურებმა ისევ მიაპყრეს მავედრებელი მზერა „სპარსელ ქართველებს“. ხოლო ქართველებმა (როგორც ამას გვაუწყებს ინგლისელი ჰანვეი) შაჰს შეუთვალეს: ყოველი მარცხი, რაც კი ავღანთაგან სპარსეთს უგემნია, არის მხოლოდ ყიზილბაშთა ლაჩრობისა და უნიჭობის შედეგი. ამიტომ ჩვენ საომრად წავალთ და ავღანელებს კიდევაც გავანადგურებთ, უკეთუ ჯარი მხოლოდ ქართველებისგან შეიყრება და საომარი ხარჯებიც საკმარისად და დროისად გაიცემარ. მაგრამ ვერ გაბედეს ირანის მესვეურებმა ქართველთა მოთხოვნის შესრულება: ეჭვი არ არის, მართლაც გაიმარჯვებენ ქართველები ავღანელებზე (აკი თვითონ ამბობენ ავღანელნი - ყიზილბაშები ჩვენთან დიაცები არიან, ხოლო ჩვენ

ქართველებთან ვართ დიაცებიო!), მაგრამ შემდგომ, გამარჯვების შემდგომ როგორღა მოიქცევიან ქართველები? ვინ დაგვარწმუნებს, რომ ავლანთა მძლეველი ქართველები ავლანელებზე „უფრო დიაც“ ყიზილბაშებს არ დაერევიან და „თავის მბრძანებელ“ სპარსეთს „თავის საყმო“ ქვეყნად არ გადააქცევენ? არა! უმჯობესია გვეშინოდეს ავლანელებისა, ვიდრე გვეშუქებოდეს უეჭველი უღელი აღზევებული ქართველებისა!..

სანამ ეს ამბები ხდებოდა, ვახტანგი ქირმანს ტყვეობაში მწერლობით „შექცეოდ“ და პოეტურ მუხასთან ტრფიალებაში იქარვებდა ჯავრსა და კაეშანს. „სხვა საქმე არა მქონდა რა, ამის შექცევას გამოვეკიდეო... თუმცა დამეკლოს რამე, ნუ დამემობთ. ჩემი ჭირი ქვას ჰქონებოდა, დადნებოდა. ჩემი ფიქრი და ნაღველი ზღვის ალაგს აავსებდა“, - წერდა იგი ნაღველიანად. ქირმანში თარგმნა ვახტანგმა მსოფლიო ლიტერატურის შესანიშნავი ქმნილება „ქილილა და დამანა“. აქაურმა წუხილმა შთააგონა პოეტ-პოლიტიკოსს ბევრი სტრიქონი მისი „ტრისტიციებისა“.

მაგრამ მხოლოდ ლიტერატურული ქვითინით როდი ცხოვრობდა ქირმანში ვახტანგ ბატონიშვილი. იგი დაუცხრომლად ეძიებდა უფრო „ძლიერ საშუალებას“, რაიც აიძულებდა ან დაიყოლიებდა სპარსეთის ხელისუფლებას, მიეკუთვნებინათ ქრისტიანი ბატონიშვილისთვის მისი ქრისტიანი ქვეყანა, „რჯულშეუცვლელად“.

ასეთ საშუალებად ვახტანგმა მიიჩნია დასავლეთი ევროპა, საითაც მის წინაპრებს დიდი ხნის წინათ ეკვლიათ გზები. ევროპას კი ელჩი სჭირდებოდა „ევროპის ღონისა“... და ჰყავდა კიდევ ასეთი კაცი ვახტანგს. ეს იყო სულხან-საბა ორბელიანი, ჭეშმარიტი „მამა საქართველოსი“.

„საქართველოს მამა“ ევროპაში

იგი დაიბადა 1658 წლის 4 ნოემბერს, კვირა დღეს, „ჟამსა შუალამისასა“, ტანძიაში.

მამა - ვახტანგ ორბელიანი (ანუ ბარათაშვილ-ორბელიშვილი, ანუ ყაფლანიშვილი), მდივანბეგი ქართლის მეფე ვახტანგ მეხუთის დროს. ვახტანგის დაი, როდამი, ქართლის დედოფალი იყო - იგი ცოლად ჰყავდა ვახტანგ მეხუთეს.

დედა - თამარი, ასული ზაალ არაგვის ერისთავისა, ბახტრიონული აჯანყების ერთ-ერთი მოთავისა.

სულხანი დაარქვეს პირმშო ძეს. აღიზარდა იმჟამინდელ „უმაღლეს სკოლაში“ - მუხრანელ მეფე-ბაგრატიონთა ოჯახში, ანუ უფლისწულ-მამიდაშვილთა (არჩილი, გიორგი, ლევანი) შორის.

შეისწავლა თეოლოგია, ფილოსოფია, ბუნებისმეტყველება,

გამორჩევით - ფილოლოგია.

იგი შეიქნა გამზრდელი და მასწავლებელი ვახტანგ ლევანის ძე ჯანიშინისა.

გიორგი მეთერთმეტის დაცემისა და ერეკლე პირველის გამეფებისთანავე სულხან ორბელიანი პოლიტიკურ ცხოვრებას ჩამოშორდა, ბერად აღიკვეცა და სასულიერო სახელად დაირქვა **ს ა ბ ა**. იგი დამკვიდრდა გარეჯას.

გარეჯაში დაწერა საბამ თხზულება „სწავლა-მოდვრებანი“, უკვე დაწერილი ჰქონდა „სიტყვის კონა“, პოეტურად ხორცმესხმული ლექსიკონი. მერე დაიწერება მშვენებანი ქართული სიტყვიერებისა, პოეზიისა და პროზისა: „სიბრძნე-სიცრუისა“, „ქილილა და დამანა“, „მოგზაურობა ევროპაში“, ლექსები.

1712 წელს „საქართველოს მამა“ სპარსეთში წააყვია თავის გამზრდილს ვახტანგ ჯანიშინს...

...1713 წლის 17 აგვისტოს 55 წლის სულხან-საბა ორბელიანი მიემგზავრება ევროპაში, ანუ „მიიპარება“ სპარსელთაგან და ვახტანგის მტერთაგან იდუმალ. იგი წაყვია ფრანგ კათოლიკე მისიონერს **ჟ ა ნ რ ი შ ა რ ს**. ჩავიდნენ სტამბოლს. აქ რიშარმა სულხან-საბა წარუდგინა საფრანგეთის ელჩს **დ ე ზ ა ლ უ რ ს**, რომელიც დიდი პატივით შეხვდა „მაღალ ქართველ დესპანს“. სტამბოლიდან წასულნი, 1714 წლის 23 იანვარს ჩავიდნენ ქალაქ მარსელში. აქაურმა მერმა აგრეთვე პატივით მიიღო ქართველი ელჩი. მარსელიდან რიშარმა საფრანგეთის საგარეო საქმეთა მინისტრს **ჟ ა ნ ბ ა ტ ი ს ტ დ ე ტ ო რ ს ი ს** აცნობა „საქართველოს მეფის ბიძის“ ჩამოსვლა და საფრანგეთის ხელმწიფესთან მისი შეხვედრის სურვილი.

აქედანვე სულხან-საბამ წერილი გაგზავნა რომში, კარდინალთან, რომელსაც შეატყობინა ევროპაში მისი ჩამოსვლის მიზანი და სთხოვა შუამდგომლობა პაპთან - მფარველობის კალთა გადააფაროს საქართველოს და სამაგიეროდ მთელს ჩვენს ქვეყანას კათოლიკურ ქრისტიანობაზე მოვაქცევთ... მარსელიდან პარიზს ჩავიდნენ რიშარი და ორბელიანი.

1714 წლის აპრილში „საქართველოს მამა“ ვერსალის სასახლეში შეხვდა საფრანგეთის დიდ ხელმწიფეს **ლ უ ი მ ე თ ო თ ხ მ ე ტ ე ს**. მეფე ნაავადმყოფარი იყო; სულხან-საბამ გამოჯანმრთელება მიულოცა. ხელმწიფეს ეამა უცხო სტუმრის თავაზიანობა, გაიღიმა და სუსტი ხმით თქვა: თუმცა ერთ მტერს, ავადმყოფობას, გადავურჩი, მაგრამ მეორე მტერი, სიბერე დამესხა თავსაო. სიბერე რას დაგაკლებთო, არ დაინია უკან ორბელიანმა. ასე იოლი არ გახლავთ სამოც წელს გადაბიჯებაო, თქვა მეფემ ათი წლის მოპარვით (იგი სამოცდაათ წელს იყო გადაცილებული). მაშინვე საბამ მიაგება ახალი ქათინაური: „ხელმწიფეო,

თქვენი უდიდებულესობა მაგ სამოც წელს ისე მოხდენილად, ისეთი გრაციით ატარებს, რომ ყველა ისურვებდა მაგ ასაკში ყოფნასო“. საბაბს სიტყვამ ყველა მოხიბლა - მეფეც და მისი დარბაზიც.

მაშინ „იდროვა“ ქართველმა ელჩმა და ლუი მეთოთხმეტეს მიართვა მოხსენება, რომელშიც ეწერა: „საქართველოს მეფე ვახტანგი ისფაჰანშია, საქართველოს ერთიანად გამაჰმადიანება მოელის და დიდ განსაცდელშია. თუ დაბრუნდა თავის სამეფოში, ქართველები არა მარტო დარჩებიან ქრისტიანებად, არამედ კიდევაც შეუერთდებიან კათოლიკე ეკლესიას თავიანთი მეფის მაგალითისამებრ, რომელიც საამისოდ მზად არის და რომელმაც აღუთქვა, რომ მობრუნდება თუ არა თავის სამშობლოში, კათოლიკობა მიიღოს, რადგან იგი თავის უბედურებას აწერს იმას, რომ აქამდე შეაყოვნა კათოლიკობის მიღება. მეფე, ამას გარდა, ფიქრობს ყოველი დახმარება აღმოუჩინოს მისიონერებს, რათა მოაქციონ მთელი ჩერქეზეთი, რომელიც საქართველოს საზღვარზეა და საიდანაც თავისი მეუღლე მოიყვანა... იმედი მაქვს, ამ წერილმა წადილსა გვწიოს და დაავალოთ ყეინს, რათა თქვენი ბრძანების აღსასრულებლად ვახტანგი საქართველოში გამოგზავნოს. უკეთუ შეჰპირდებით საჩუქარს სპარსეთის დიდებულთ, მაშინ ამ დაპირების გამო ყეინს დაავალებენ, რომ ძალე აღასრულოს. ამნაირის საშუალებით ვერავინ გაიგებს, თუ რა დახმარების აღმოჩენა ეწადა თქვენს იმპერატორობას; ხოლო ამის აღსრულებას მიანდობთ თქვენს მიერ არჩეულ პირს. სპარსეთში ჩვეულებად აქვთ ხოლმე, რომ რომელსამე საქმის შესასრულებლად ჯერ შეპირდებიან მარტო წერილით და არაფერს მისცემენ, ვიდრე საქმეს ბოლომდე არ აასრულებენ. ამიტომ სპარსეთის გავლენიან პირთ ჯერ არაფერი უნდა მიეცეს, ვიდრე ვახტანგი თავის სამეფოში არ დაბრუნდება უკნებლად. დავასახელოთ, თუ რაგვარი დახმარება იქნება საჭირო. საჭიროა 300 000 ეკიუ და კიდევ კმარა. მაგრამ საქართველოს მეფემ რა ქნა ისეთი, რომ ღირსია დახმარებისა, ასახელებს ბევრ მეფეებსა, მთავრებს, რომელთაც სხვადასხვა უბედურების დროს შეეწია და კვალად ეწევა ეგოდენის დიდებით მათი უქრისტიანესი ხელმწიფება... თავის გულმოდგინებისა და სახიერების გავლენით თუ აწინებებს ყოვლად ქრისტიანი ხელმწიფე და შეეწევა მეფეს, საუკეთესო საშუალება ამის სისრულეში მოყვანისათვის არის, რომ ინებოს და ერთი თავისი საიმედო პირი გაგზავნოს და მასვე გაატანოს ვახტანგისთვის საჭირო ნივთიერი შემწეობა; აგრეთვე სპარსეთის მეფეს ერთი წიგნი მისწეროს და სთხოვოს, რომ მან უბრძანოს საქართველოს მმართველებს, რათა ფრანგებს, რომლებიც იქ გაატარებენ თავიანთ საქონელს სპარსეთში წასაღებად, შიში არაფრისა ჰქონდეთ“...

ლუი მეთოთხმეტე ცარიელი, გაყინული თვალებით მისჩერებოდა ამ უცნაურ აღმოსავლელს. თითქოს არაფერი არ გაუგია, რაც იმ

მოხსენებიდან წაუკითხეს. მერე თავისივე ხელით შედგენილი საქართველოს რუკა წარუდგინა ორბელიანმა საფრანგეთის ხელმწიფეს. მაგრამ ისევ გულგრილი, უზრო თვალები უცქერდა ქართველთა უცხო ხელში რუდუნებით გაშლილ „უცხო ქვეყანას“.

იმდღევანდელი აუდიენცია ასე გათავდა.

სულხან-საბამ რომის კარდინალთან გაგზავნილი წერილის პასუხად მიიღო: თქვენი თხოვნა პაპს მოვახსენე, პაპი საფრანგეთის მეფის სახელზე წერილს აგზავნის, თვითონ თქვენი ხელით მიართვით და უეჭველად დაგეხმარებათო. მეორედ ითხოვა საბამ მეფესთან შეხვედრა. ლუი მეთოთხმეტე ისევ თავაზითა და პატივით შეეგება იშვიათ სტუმარს. პაპის საშუამდგომლო წერილიც წაიკითხა. მაგრამ ყველაფერი ისევ ამაო გამოდგა. მისიონერებს გამოვგზავნი საქართველოშიო, აღუთქვა მეფემ საბას. ეს იყო და ეს. არც ფულადი დახმარება უხსენებია, არც ყაენთან შუამდგომლობა ვახტანგის დასახმარებლად.

საქმე ის იყო, რომ ქართლი საფრანგეთისთვის არავითარ „პოლიტიკურ ანგარიშს“ არ წარმოადგენდა. საქართველოს მტრებთან - სპარსეთთან და თურქეთთან კავშირი და სიახლოვე სჭირდებოდა მაშინ ფრანგთა მეფეს.

1714 წლის ივნისში საბა ორბელიანი პარიზიდან იტალიას გაემგზავრა, ჯერ სავოიის საჰერცოგოში მივიდა. სავოიის ჰერცოგმა ქალაქის მერის ხელით ძღვენი გაუგზავნა და დიდის მოწიწებით მიიპატიჟა. საბამ მადლობა შეუთვალა, მაგრამ პირადად ვერ ეახლა. სავოიიდან გასვლისას, ჰერცოგის ბრძანებით, ქართველი ელჩის პატივსაცემად ზარბაზნები დააგრიალეს.

მონაკოს მივიდნენ. აქაურმა მეფემაც მიიპატიჟა, მაგრამ ორბელიანმა დაღლილობა მოიმიზეზა და მეფესთან სადარბაზოდ მადლობითა და მოკითხვით რიშარი გაგზავნა. მეფემ საპასუხოდ თავისი დიდებულები გაუგზავნა დიდი მოსაკითხით.

მერე, სულხან-საბამ გაიარა მონტე-კარლო, გენუა, და ბოლოს, მიადგა მდინარე ტიბრის შესართავს, იქ რომის პაპმა კლიმენტო მეთერთმეტე მორი ეტლი შეაგება. 1714 წლის 29 ივნისს ღამით მივიდა რომს და საცხოვრებლად დადგა მონასტერს. ორი დღე არავის შეუწუხებია სტუმარი. 1 ივლისს საფრანგეთის კარდინალი ეწვია. 2 ივლისს პაპმა ისევ გამოუგზავნა ეტლი, ჩამობრძანდი, წმინდა პეტრეს ტაძარი მოინახულე და იქიდან ჩემთან მობრძანდითო. წავიდა, მოიხილა საბამ პეტრეს ტაძარი - საოცარი ქმნილება ბრამანტესი, მიქელანჯელოსი და რაფაელ სანტისა.

5 ივლისს უკვე პაპთან იყო სულხან-საბა ორბელიანი. ტკბილად შეხვდა კათოლიკური სამყაროს საჭეთმპყრობელი ქართველ სტუმარს. ღვთის სახელითაც „ნაღდი“ დაპირება მისცა - უეჭველად მალე დაიხსნის თავს ვახტანგ მეფე „ავი ალაგიდანო“; კიდევ მივწერ საფრანგეთის მეფეს,

პაპმა მართლა გაგზავნა ხელმეორე წერილი ლუი მეოთხემეტესთან და ერთხელ კიდევ მიიწვია საბა სასაუბროდ. „მრავალი კაი სიტყვა მიბრძანა, - წერს თვითონ საბა, - თავისი ხელით მიბოძა ძელი ჭეშმარიტი, კარგა გაკეთებული, აკატის კრიალოსანი და ოქროთი გაკეთებული და ზედ ოქროს ხატი, ცოდვით შესანდობლად, ნაწილები წმიდათა. მიბრძანა: მიხარიან რომში დიდი ხმა დაგივარდაო. კარგა იქცევაო და ჭკვიანადო. მრავალი მიაღერსა. ნაწილებსა და ჩემს საჯღამო ეტლს გამოგიგზავნიო და ისე წადი ეტლითა, წმიდა შვიდი ეკლესია მოილოცეო“.

ეკლესიებიც მოილოცა. ყოველი ღირსახსოვარი ძეგლიც მოიხილა და პაპის „სამადლო სკოლაშიც“ მივიდა. აქ სხვადასხვა ერის ყმაწვილებს ასწავლიდნენ და განსწავლულებს ისევ თავიანთ სამშობლოში აბრუნებდნენ. აქაურმა ეპისკოპოსმა უთხრა საბას: გთხოვთ, ქართველი ყმაწვილები გამოგივგზავნოთ, ვასწავლით და ისევ დაგიბრუნებთ საქართველოშიო. საბას ჯერ ხუმრობა ეგონა, მაგრამ ეპისკოპოსმა მაშინვე დაარწმუნა, პაპმა მიბრძანა ასეთი თხოვნით მომემართა შენთვისო.

17 აგვისტოს ერთხელ კიდევ მიიღო პაპმა საბა ორბელიანი. ისევ „ტკბილი სიტყვანი“, ისევ ლოცვა-კურთხევა, ისევ დაპირებანი „ღვთის სახელით“, „ღვთის მიმართ ლოცვით“ და საკმეველის კმევით.

რომიდან ფლორენციას ეწვია. ორჯერ დიდის პატივით მიიწვია და მიიღო გრანდუკამ. თავისი ნავი მისცა და ისე გამოისტუმრა. საგანგებოდაც ჩაწერეს საპატიო ქართველი სტუმრის გამოცხადება ფლორენციაში: „...11 სექტემბერს მოვიდა ფლორენციაში, ჩამოხდა წმიდა ლუიჯის სასტუმროში, მაგრამ გრანდუკას ბრძანებით ორი ეტლით წაიყვანეს წმიდა სამების სასახლეში, სადაც მშვენივრად მოწყობილია ყველაფერი ამისთანა სტუმრებისათვის. ის სამოცი წლის არის, მაღალი ტანისა, მხნე და ძლიერის აგებულებისა, მშვენიერი სახე აქვს და თეთრ-მოწითალო ფერის ერთ მტკაველზე მეტი წვერი აქვს, რომელიც ძალიან უხდება... 20 სექტემბერს თავის მხლებლებით წავიდა ფლორენციაში მათი ხელმწიფობის საგანგებო ნავით“.

მერე იყო პიზაში, გალილიეს მშობელ ქალაქში, ინახულა განთქმული „დახრილი კოშკი“, შემდგომ - ლივორნო, პალერმო, მალტა. აქ ქართველი ტყვეები იხილა „საქართველოს მამამ“. თურმე მალტელებს წაერთმიათ თურქებისთვის საბაზროდ დაბორკილი ქართველნი...

1715 წლის 17 იანვარს სტამბოლს მოაღწია. წელიწადზე მეტ ხანს დარჩა სტამბოლში. განუწყვეტელი მიმოწერა ჰქონდა პარიზთან, რომთან, საფრანგეთის საელჩოსთან. რომის პაპს უკვე ამოერჩია საქართველოში გასაგზავნი მისიონერები, საფრანგეთის მეფე კისრულობდა მათ

დაფინანსებას. რიშარი სპარსეთის ელჩად დაენიშნათ და მას უნდა გამოეთხოვა შაჰისთვის ვახტანგის მობრუნება საქართველოში. მაგრამ ლუი მეთოთხმეტე მოკვდა და მისი „მეფური დაპირებებიც“ უკანმოუბრუნებლად წაყვა სამარეში.

სულხან-საბამ სტამბოლში გაიცნო ახალგაზრდა სწავლული და მოგზაური იოსებ ქართველი, აბესალამაშვილი და დაუახლოვდა მას.

1716 წლის მაისში სტამბოლიდან წამოვიდა და დიდის ვაი-ვაგლახით, თუ ზღვით, თუ ხმელეთით, ივლისში ძლივს ჩამოადგწია საქართველოში.

ზეობა ვახტანგ მეთექვსისა

სულხან-საბამ ორბელიანის „ევროპული კალმასობის“ შემდეგ საქართველოს დახსნის „ევროპულმა გზამ“ თავი შეირცხვინა ვახტანგის თვალში. იმასაც მიხვდა ვახტანგი, რომ „სხვა ჟამი“ დამდგარიყო და მარტო ქრისტეს სჯულისთვის გაკერპებით ხელმწიფედ მოწოდებული კაცი თავის ქვეყნისთვის ბევრს ვერაფერს გააკეთებდა. მისი დროის ყველა კანონიერმა და უკანონო უფლისწულმა ქართლისა და კახეთის მეფობა მხოლოდ „გათათრების“ გზით მოიპოვა. მაგრამ მთავარი აქ შინაგანი სინდისი ყოფილა და სხვა არაფერი. ყველაზე დიდი „გათათრებული“ ხელმწიფეები

- ვახტანგ მეხუთე, არჩილ მეორე, გიორგი მეთერთმეტე და ქაიხოსრო - ყველაზე „საქმიანი ქრისტიანები“ და ჭეშმარიტი მამულიშვილები გამოდგნენ!

და მივიდა ქირმანიდან ისფაჰანს ვახტანგი, ეწვია შაჰს და მოახსენა თანხმობა „გათათრებაზე“. უსაზღვროდ გაიხარა ჰუსეინ შაჰმა და ერთად მიართვა ვახტანგს მეფობა ქართლისა, მთავარსარდლობა სპარსეთისა და ბეგლარბეგობა თავრიზისა და ბარდისა.

იღვა 1716 წელი და მეფობას იწყებდა ვახტანგ მეთექვსისე (1716-1737).

მაგრამ ქართლის მეფე ჯერ ქართლში ვერ წაბრძანდებოდა. ჯერ მას „აღმოსავლურ-ირანული საქმეები“ უნდა მოეგვარებინა და მოეწესრიგებინა, ხოლო ქართლს ჯანიშინის მეოხებით გასძლიოდა. შაჰმა ქართლის ახალ ჯანიშინად, ანუ ვახტანგის მოადგილედ დანიშნა მისი ძე ბაქარი.

ვახტანგმა, „სპარსეთის ჯარების გენერალსიმუსმა“ (ასე უწოდებს მას ფრანგი კონსული ანჟედეგარდანი). ირანის აღმოსავლეთ პროვინციებში სიმშვიდე აღადგინა და გამობრუნდა. ორი წელი კიდევ

იყოლია თავისთან იგი სპარსთა ხელმწიფემ და 1719 წელს, როგორც იქნა გამოუშვა საქართველოში.

ქართლის ახალ მეფეს, ვახტანგ მეექვსეს კახეთის მამინდელ მეფესთან და ვითთან მტრობა ჰქონდა. ვერ იქნა და ვერ მოახერხა ქართლისა და კახეთის ძალთა გაერთიანება უამრავ საერთო მტერთა იერიშების უკუსაგდებად.

განსაკუთრებით გაძლიერდა ლეკთა შემოსევები კახეთის მიწა-წყალზე. ლეკები დაღესტნის მთებიდან მოედინებოდნენ და ქართულ მიწებს, ჭარსა და ბელქანს იჭერდნენ, მკვიდრად სახლდებოდნენ და კახეთის სიღრმეებისაკენ მოიწვევდნენ ხშირი, ქურდული თავდასხმებით, ტყვეებისა და ქონების დატაცებით.

... ვახტანგ მეექვსეს სპარსეთში ყოფნისას შეეძლო დარწმუნებულიყო, რომ სპარსეთი მის უნიჭო და უმწეო მესვეურებს დაღუპვის პირზე მიეყვანათ. ამიტომ მას უნდა ეფიქრა, რომ იმჟამად არამც თუ სპარსული უღლის დამხობა, არამედ სპარსეთის დაპყრობაც რეალურ საქმედ უნდა ყოფილიყო მიჩნეული. მაგრამ სანამ ამას ვახტანგი მიხვდებოდა, მანამ რუსეთმა და თურქეთმა გადაწყვიტეს „ირანულ მემკვიდრეობათა“ დაპყრობა-დაუფლება. მეტოქენი - რუსეთი და თურქეთი, - ისევ ამიერკავკასიის ტერიტორიაზე ეძიებდნენ საყრდენებს მოსალოდნელ საომარ ჭიდილში. რუსეთის საიმპერატორო კარი „ერთმორწმუნე ქრისტიან მოძმეებთან“ - ქართველებთან და სომხებთან აცხოველებდა სამოკავშირეო ურთიერთობებს, ხოლო თურქეთის სასულთნო - კავკასიელ მუსლიმანებთან...

... იმ წელსაც, რა წელსაც ვახტანგი ქართლში დაბრუნდა, სპარსეთის შაჰს შირვანის ხანისთვის ებრძანებინა ჭარელი ლეკების ამოწყვეტა, მაგრამ ჭარელებს სასტიკ ბრძოლაში შირვანის ხანიც მოუკლავთ და მისი ჯარიც სავსებით გაუჟღელტაათ.

და მოუვიდა ბრძანება ვახტანგს გაცოფებული ჰუსეინ შაჰისაგან: ახლავე გაეშურე შენის ჯარებით, ჭარელი ლეკები ამოსწყვიტე და შირვანის ხანის სისხლი ამოიგეო.

იმ დღეებში ამიერკავკასიის ყველა სახანოსგან მიიღო ვახტანგმა მავედრებელი წერილები. შირვანი, ყარაბაღი, შემახა, ერევანი სწერდნენ ქართლის მეფეს: ჩვენი გმირი, ჩვენი მხსნელი, ჩვენი გამაერთიანებელი და ჩვენი ბელადი შენა ხარო; გაგვაერთიანე და წაგვიყვანე ერთხელ და სამუდამოდ ლეკთა გასანადგურებლადო; „თქვენი სიტყვის (გინა ბრძანების) მომლოდინე ვართ“, გვიყმე, გვიშველე და გვიპატრონეო!

ვახტანგს ლეკებთან თავისი „წმინდა ქართული“ ანგარიშები ჰქონდა და წაქეზებაც აღარ სჭირდებოდა. ჯარი შემოიყარა და კახეთისაკენ გასწია. კახელები შემოეგებნენ და მალარომდე მიუძღვნენ. ლეკი მოციქულები მოიჭრნენ ჭარიდან. მოიჭრნენ და შეევედრნენ ვახტანგ

მეფეს: შეგვიწყალო, შეგვირდომე, მორჩილ და მოხარკე ყმებად მიგვიღო!
ქართლის მეფეს ჭარული ლეკების მორჩილება კი არა, დიდი ალმოსავლეთ მხარის, ჭარ-ბელაქან-ელისენის ქართული მიწებიდან აყრა და მათ სამშობლო დაღესტანში „უკუგადაყრა“ ჰქონდა გულს ამოჭრილი. ამიტომ მას არ შეეძლო „რაიმე“ დაეთმო ქართული მიწების დამპყრობთა და ქართული ოჯახების მპარაკთა და მათხართა მიმართ. მაგრამ რა გამოვიდა! ლეკი ელჩები ვახტანგის კარვიდან ახალი გასულები იყვნენ, რომ ვახტანგ მეფეს ირანის შაჰის ახალი ბრძანება მოართვეს: ლეკებზე ხელი აიღე და შენის ჯარებით ისევ ქართლს გაბრუნდი!

რას ნიშნავდა ეს?! რამ წამოურა და რა მოსურვებოდა შაჰ სულთან ჰუსეინს, რომელმაც გუშინ ლეკების ძირბუდიანად მოთხრა ბრძანა, დღეს კი იგივე ყაენი ლეკებისგან ბუზის აფრენასაც კრძალავდა?! ლეკების ხელყოფას საერთოდ კრძალავდა ირანის ჭკუანაკლული მბრძანებელი, თუ მ ხ ო ლ ო დ ქართველებს უკრძალავდა?! იქნებ ლეკთა განადგურების შემდგომ ქართველთა ძალმოსილების ზრდა აშინებდა ისფაჰანის შხამიან ბუდეს?!

... ვახტანგი ირანის შაჰის ბრძანებას ისევ მორჩილად შეხვდა და უკან გამობრუნდა.

ისევ შევებით ამოისუნთქეს ქართულ მიწებზე ჩამოსახლებულმა ლეკთა აულებმა.

მოდოდა ვახტანგ მეფე და ვერკი გრძნობდა, რა სამომავლო ცოდვის ტვირთი დასწოლოდა ნაჯაფარ მხრებზე...

... იდგა 1720 წლის 7 ნოემბერი.

თელავის სასახლეში უფლისწული დაიბადა - ძე თეიმურაზისა და თამარისა, შეილიშვილი მეფე ვახტანგ მეექვსისა.

სახელად დაარქვეს **ე რ ე კ ლ ე**.

ხალხისგან გაღმერთებული „**პ ა ტ ა რ ა კ ა ხ ი**“.

საქართველოს უკანასკნელი დიდი ხელმწიფე.

... ტფილისში მობრუნებულ ვახტანგ მეფეს ახალი მოულოდნელობა დახვდა. სპარსეთიდან შაჰის ახალი მოციქულები მოსულიყვნენ, მეფისთვის ძვირფასი ხალათი, მურასა ლახტი და რაყამი ჩამოეტანათ. რაყამი იუწყებოდა: ვახტანგ მეფე დანიშნულია აზერბაიჯანის სპასალარად! ეს იმას ნიშნავდა, რომ ამიერიდან ქართლის მეფის ხელში იქნება მთელი საომარი ძალები ქართლისა და აზერბაიჯანისა, ანუ ირანის იმპერიის სრულიად ჩრდილოური ნაწილებისა! მერე და, კიდევ „რამ წამოურა“ ირანის უგერგილო მბრძანებელს, აგრე რიგად რომ აუმაღლებია ამიერკავკასიის ხალხთა იმედი და საფიცარი მებაირახტრე?!

ეს „უცნაურობაც“ ადვილი ასახსნელი უნდა ყოფილიყო: ჯერ ერთი, ლეკები, **პ ა ჯ ი - დ ა უ დ ი ს ა და ს უ რ ხ ა ი - ხ ა ნ ი ს** მოთავებობით თითქმის სავსებით დაუფლებოდნენ ირანის იმპერიის

ჩრდილოურ მხარეებს და მხოლოდ ქართველთა ხმლებს შეემძღოთ
ლეკური სატევრებისგან შირვან-აზერბაიჯანის გამოხსნა. მერჯეთის
აღმოსავლეთიდან ავღანელებს ისევ განუახლებიათ შემოტევები, აწ
გარდაცვლილი მირ-ვეისის ვაჟის მირ - მაჰმუდი ს მეთაურობით.
და ქართველების მეტს არავის შეუძლია ავღანთა „დაშოშმინება“ (აკი
ამას აღიარებენ თვითონ ავღანნი). კიდევ - აღმოსავლეთიდან ყიზილბაშებს
უტყვევნ ჰერათელ აბდალთა ტომები ა ს ა დ უ ლ ა ს ბელადობით, და
ისევ ქართველებს შესწევთ ხმლის ძალა აჯანყებულ აბდალთა
განადგურებისა. ბოლოს - ოზბეგებს, ყიზილბაშთა ძველ მოსისხლეებს,
ისევ განუახლებიათ შემოსევები და ხორასანსაც დაუფლებიან რბევით
და ტყვევნით. და ქართველებზე უფრო საიმედონი ვინ ეყოლებათ
სპარსელებს ოზბეგთა სისხლის სათხევად და დასაქვესკნელებლად!

უეჭველია, ყოველივე ამის გამო გახდა იძულებული შაჰ სულთან
ჰუსეინი კვლავ აღემადლებინა ქართველთა მეფე, - ვითარცა მხსნელი
მისი თიხისფეხებიანი სპარსული ბუმბერაზისა.

ერთი სიტყვით, ვახტანგ მეფეს ირანის შაჰი ლეკებთან ბრძოლას
აღარ უკრძალავდა. უკრძალავდა კი არა, თვითონ უბრძანებდა და ახალ
აღზევებასაც, უწინარეს ყოვლისა, ამისთვის აძლევდა.

და 1721 წლის ზაფხულს ისევ წარემართა ვახტანგ მეფე ლეკებთან
საომრად. ზედიზედ ეკვეთნენ ქართველები ლეკებს - ჭარში, ხუნანში,
ბაგემში, განჯაში, შამქორში, ბარდაში - და ყველგან შავი დღე გაუთენეს.
აზერბაიჯანი სულ დაიცალა ლეკთაგან. ისევ ჭარს მიაწყდნენ
ქართველთაგან დევნილი ლეკები. ჭარი ლეკთა მთავარ საყრდენად და
„სამყარად“ გადაიქცა.

ვახტანგი კარდანახს მივიდა და დავით კახთა მეფე მიიხმო კახთა
ჯარით. დავითმა სნეულება მოიმიზეზა და კახთა ჯარით კარდანახს
მოვიდნენ დავითის უმცროსი ძმა და ვახტანგის სიძე თეიმურაზი.

და ვახტანგ მეფის საომარი დროშის ქვეშ ახლა იდგა 60000 მეომარი
- სამოცი ათასი!

ასეთი რიცხვმრავალი ლაშქარი მეთორმეტე საუკუნის შემდგომ
აღარ ახსოვდა საქართველოს! თითქოს დავით აღმაშენებლისა და თამარ
შვიდმნათობიერის მხედრობა მოსულიყო საომარ ველზე! სწორედ ასეთი
„სადავითო“ ლაშქარი უნდა დაძრულიყო ახლა პირდაპირ ჭარის გასწვრივ,
ალაზნის გაღმა მხრისკენ, ქართველთა მარადიული ადგილსაცხოვრისის,
ისტორიული კაკ-ელისენის დასახსნელად.

ისევ მოიჭრნენ ლეკთა მოციქულნი: გვიყმეთ და გვიმონეთო,
ქართველებო, ოღონდ ხელს საომრად ნუ გამოიღებთო.

ვახტანგს კი ხელში შიშველი ხმალი ეჭირა: ლეკებს ან უსისხლოდ
უნდა დაეცალათ აღმოსავლეთ კახეთი, ან სამკვდრო-სასიცოცხლო ომი
მიეღოთ. სხვა არჩევანი გამორიცხული ჩანდა.

მაგრამ... მაინც ყოფილა „სხვა არჩევანი“: ირანიდან ისევ მოიჭრა შათირი, ვანტანგს ძვირფასი ხალათი და ახალი რაყამი გადასცა. ხოლო რაყამში ეწერა: „თუ თქვენ ფეხები უზანგებში გიდგათ, დაუყოვნებლივ ჩამოდით ცხენიდან; თუ თქვენ ხელში შიშველი ხმალი გიჭირავთ, უკანვე ქარქაშში ჩააბრუნეთ; თუ თქვენ ლეკებს მისდევთ, შესდექით და უკან მობრუნდით, ამ ბრძანების მიღებისთანავე!“

თითქოს მეხი დასცემოდეს ვახტანგ მეფეს... რა მოხდა, კიდევ რამ „წამოურა“ და რამ მოაწერინა ესოდენ, თავხედური წერილი ირანის რეგვენ ხელმწიფეს? ანუ, ხელმწიფეს კი არა, მის მრჩევლებს და მოთათბირეებს (თორემ თვითონ შაჰ ჰუსეინს რამ უნდა „მოუაროს“ გონებაბრჯგუ თავში?!).

„რა ღმერთი კაცს გაუწყრება, ჭკუა დაეფანტებაო!“ - იცინოდა ამ ამბის მომსწრე ისტორიკოსი **ს ე ხ ნ ი ა ჩ ხ ე ი ძ ე**.

მაგრამ სულ ძალე ვახდება საცნაური: სპარსეთის მესვეურებს ისევ ეშინოდათ ქართველებისა. შიში ყოველთვის ჰქონდათ „მბრძანებელ“ ყიზილბაშებს „ქვეშვრდომი გურჯებისა“, მაგრამ ეს „ისტორიული შიში“, დრო-ჟამის ეტლისმწაფელის „გამწესებით“, ხან დიდდებოდა, ხან მცირდებოდა. ხოლო ახლა - უსამველოდ გაზრდილიყო შიში სპარსელთა გულში, რადგან ძალიან გაზრდილი ჩანდა ძალმოსილება ქართველებისა. ამათ ხომ ახლახან ზედინედ, „თამამ-თამამით“, გაანადგურეს მამაცი დაღესტნელები შირვან-აზერბაიჯანის მთავარ ციხე-ქალაქებში. ახლა კიდევ - ვახტანგ მეფემ შირვან-აზერბაიჯანიდან ლეკები გარეკა და ეს ქვეყნები „თავისთვის დაიჭირა“, და ჭარ-ბელქანიც თუ „დაიჭირა“ (და რომ „დაიჭერს“, აქ საეჭვო არაფერია), მერე უეჭველად სხვა უფრო დიდი ქვეყნის „დაჭერასაც“ მოინდომებს ქართველთა მეფე. ხოლო, ეს „სხვა უფრო დიდი ქვეყანა“ არის ირანი! დიახ, სწორედ ასე იქნება და ამიტომ დაბეჯითებით გაიძახიან ახლა სპარსეთში: „თუ ვახტანგ მეფემ ჭარი დაიჭირა, ქვეყანასაც ის დაიჭერსო“. მაშასადამე, სპარსეთსაც ის დაიჭერსო!

დიახ, 60000 მეომარი ჰყავს ვახტანგ მეფეს, და იგი უეჭველად დაიჭერს ჭარ-ბელქანს, დაიჭერს და მერე იქიდან სპარსეთის დასაჭერად გაემართება.

ძალზე საშფოთარი იყო ირანის მესვეურთათვის კიდევ ერთი გარემოება: ყაენმა რომ ვახტანგს აზერბაიჯანის საომარი ძალების მთავარსარდლობაც მისცა, ქართველმა მეფემ ეს დიდი „სპარსული სახელი“ თითქოს აინუნშიც არ ჩააგდო; მან ერთი მუსლიმი მეომარიც არ შეურია თავის ჯარებში. თურმე მხოლოდ ქართველები და სომხები შეჰყავს ვახტანგ მეფეს თავის მხედრობაში. ქართველები და სომხები! დიახ, თურმე ისევ სუნთქავს ქართველ-სომეხთა ერთიანობის, თანამშობისა და თანაბრობის ოდინდელი იდეა - მარად საოცნებო და სანატრელი

განაზრახი ორი დიდკულტუროსანი ხალხისა!

ახლა, თურმე განძასარის კათალიკოსი, სომეხთა სულიერი მამა **ე ს ა ი ა ჰ ა ს ა ნ ჯ ა ლ ა ლ ი ა ნ ი** გაიძახის ზეცისაკენ ხელაპყრობილი: სომეხებსა და ქართველებს ერთი ღმერთი გვყავს, ერთი სული გვაქვს და პატრონიც ერთი გაგვანია - „კეთილმოყვარე“ და „ღვთისნიერი“ ვახტანგ მეფეო!

ქართველ-სომეხთა ერთიანობას გაცხოველებით ქადაგებდნენ დიდი სომეხი მოღვაწენი: **ი ს რ ა ე ლ ო რ ი და ტ ი გ რ ა ნ მ ი ნ ა - ს ი ა ნ ი**. მათი ღრმა რწმენით, ორივე ხალხის მომავალი დაკავშირებული იყო ქართულ-სომხური „ფედერაციის“ შექმნასთან, რომელსაც სათავეში ქართველი მეფე უნდა სდგომოდა. ეჭვი არ იყო, ვახტანგ მეექვსეს უკვე დაეწყო ქართველთა და სომეხთა რაღაც „სამშო კავშირის“ სამზადისი. უეჭველად ეს „კავშირი“ და „ერთიანობა“ მიმართული იქნებოდა საერთოდ მუსლიმური გარემოცვის წინააღმდეგ, ზოლო, უწინარესად, ირანის უღლის დასამხობად ან საერთოდ ირანის დასამხობად და „დასაჭერად“.

ბოლოს, იყო კიდევ ერთი „მძლავრი გარემოება“ - რუსეთი! სპარსელ მსტოვრებს არ გამოჰპარვიათ ვახტანგის „რწმუნებულის“ შეხვედრა რუსეთის ელჩთან სპარსეთში **არ ტ ე მ ვ ო ლ ი ნ ს კ ი ს თ ა ნ** (იმ ვოლინსკისთან, რომელსაც დაუწერია: „მთელს ირანში საუკეთესოდ მიმაჩნია ქართველთა მხედრობაო“). და მის შემდგომაც, როგორც ეტყობა, ვახტანგს „რაღაც კავშირები“ აქვს რუსეთის უმაღლეს კართან და დიდხელმწიფე პეტრე პირველთან. გასულ 1720 წელს არტემ ვოლინსკის, იმჟამად ასტრახანის გუბერანატორს, ქართველთა მეფისათვის მიუწერია: რუსეთის მხარეზე მტკიცედ დადექი და ურწმუნოთაგან შენი ქვეყნის გათავისუფლების იმედი გქონდესო...

და აი, ბოლოს და ბოლოს, შეაგნებინეს ირანის ლაყეთავიან მბრძანებელს მისმა „ანტიქართველმა“ მრჩევლებმა: ვახტანგ ქართველთა მეფე ჭარს დაიჭერს, აღმოსავლეთ კახეთიდან ლეკებს გარეკავს, სომეხებთან კავშირს განამტკიცებს, რუსეთიდან დახმარებას მიიღებს და მაშინვე ირანის „დასაჭერად“ წამოემართება!

ისფაჰანის სასახლეში ავი ზარები რეკდნენ.

და ბრძანებს შაჰ სულთან ჰუსეინი ვახტანგ მეფემ ჭარზე ლაშქრობისგან ხელი აიღოს, უზანგიდან ფეხი დაიძროს, ხმალი ქარქაშში ჩაიბრუნოს და სასწრაფოდ ტფილისს დაბრუნდეს!

(ინგლისელ ჰანვეის ჩაუწერია: „ვახტანგი გასრესდა ლეკებს, მაგრამ მან მიიღო ბრძანება - სამშობლოში გაბრუნებულიყო“)...

... ძლივს გამოერკვა ვახტანგი. ერთხელ კიდევ დაამტერიდა შაჰის რაყამს. გარკვევით ეწერა: ჭარზე ხელი აიღე, ჯარი დაშალე და ტფილისში დაბრუნდიო... და უეცრად ხმალზე ხელი დაიკრა, ქარქაშიდან აღმოაზდინა,

მალა აიქნია და ზარივით დაარისხა: - აღესრულება შაჰის ბრძანება, ხელი აგვიღია ლეკთა დაღამქერისგან, მაგრამ ეს ხმალი შაჰისა და მისი ირანის დასაცავად და დასახსნელად ქარქაშიდან აღარასოდეს აღმოიწვედება!

ეს თქვა, ხმალი უკანვე ქარქაშში ჩააქვა და დაიფიცა „ფიცითა საშინელითა“, რომ არასოდეს აწ ნათქვამ სიტყვას აღარ გასტეხდა.

აღარც გასტეხს. და ძვირადაც დაუჯდებათ სპარსეთის სეფიანურ მბრძანებლებს და მათ ქვეყანას ვახტანგის ფიცი - ჰანიბალის ფიცივით მტკიცე და განურღვეველი.

მაგრამ ვახტანგსა და საქართველოსაც ძვირად დაუჯდებათ ჭარ-ბელაქნის ლაშქრობაზე (და მას შემდგომ ირანის ლაშქრობაზე) ხელის აღება...

... როცა ლეკებმა შეიტყვეს, ქართველები უომრად გაბრუნდნენ და ბრძოლა შეიძლება მარტო ყიზილბაშებთან შეგვექმნესო, უსაზღვრო აღტაცებამ და სიხარულმა მოიცვა მათი გულები.

„რადგან ლომთა ტორებისაგან მოვრჩინილვართ, ყიზილბაშთა მხლებისა ჩვენ ვიცოდეთო!“ - მთელს აღმოსავლეთ კავკასიას მოედო ეს „ლეკური ძახილი“...

... ვახტანგ მეფე კი უკან ბრუნდებოდა. ბრუნდებოდა დაშლილი ჯარით, აშლილი გონებით, ჩამოხლილი სამამულიშვილო და სამეილიშვილო განაზრახით.

მაგრამ იყო ქვეყანაზე დიდი რუსეთი - ყველაზე დიდი იმედი ვახტანგ მეფისა, სჯულითა და გულით „ნათესავი დიდი ხალხი“ და „ნათესავი დიდი ხელმწიფე“.

პეტრე პირველს კასპიის სანაპიროთა დაპყრობა ჰქონდა გულს ამოჭრილი. როგორც კი შვეციასთან ომს მორჩებოდა, მაშინვე უნდა წამოეწყო „კავკასიური ლაშქრობა“. რუსეთის უმაღლეს კარს გაანგარიშებული ჰქონდა, ვინ უნდა ყოფილიყო მტერი და ვინ მოყვარე მომავალ სამხრეთულ ომში. რუსთა ამკარა მტრები იმჟამად ლეკები იყვნენ, ოსმალთაგან „ხელდადებულნი“ და წაქეზებულნი. ლეკებმა უკვე კიდევაც მოასწრეს რუსული სისხლის დაქცევა: შემახში ორჯერ მოაწყვეს რუსი სოვდაგრების დარბევა და ამოწყვეტა. ეს სამომავლო ომის კარგი საბაბი იქნებოდა რუსთა მეფისათვის. 1721 წელს ლეკებმა ისარგებლეს „ლომების“ (ქართველების) უკუგდებით და სასტიკად შეუტყეს შირვან-შერბაიჯანში ჩამდგარ ყიზილბაშურ ციხიონებს. ჰაჯი-დაუდმა და სურხაი-ხანმა ხელში ჩაიგდეს შემახა, შირვანი და ალყაში ჩამოწყვდიეს ბაქო. დაღესტანი ოსმალეთის იმედად გულმაგრობდა და რუსეთს ამდენად ოსმალთა მტრობაც უნდა გაეთვალა მომავალ ომში. ირანს ჯერ ისევ „რუსეთის მეგობარი“ ერქვა, მაგრამ ეს ფარისევლური „დოსტობა“ და „მეგობრობა“ უმაღლვე გულწრფელ მტრობად გადაიქცეოდა, როგორც კი რუსი გრენადერი კასპიის მიწას ფეხს დაადგამდა. „კავკასიურ ომში“

რუსეთის მოკავშირენი ისევე ქართველები და სომხები უნდა ყოფილიყვნენ. ანტონ ვოლინსკის და ვახტანგ მეექვსეს უკვე გაეჩაღებინათ მიწერ-მოწერა რუსეთ-საქართველოს სამხედრო-პოლიტიკური კავშირის გასარჩევბლად.

ვახტანგმა „რუსული საქმეები“ სამეფო დარბაზზე გაიტანა სათათბიროდ. მოდარბაზენი გაიყვნენ ორად: რუსეთის მომხრენი და რუსეთის მოწინააღმდეგენი. პირველ „დასს“ ვახტანგ მეფე ედგა სათავეში, მეორეს - მისი ძე ბაქარი. ბაქარი და მისი თანამოაზრენი რუსეთთან კავშირის ძებნაში საქართველოს დიდ განსაცდელს ჰხედავდნენ. სანამ შორეული რუსეთიდან მასველი მოგვისწრებს, მანამ ჩვენი ყურის მეზობელი-მესისხლენი საქართველოს თავზე ჩამოგვაძახებენ და ჩამოგვაქცევენო („პეტრეს მოსვლამდე ვახტანგს ტყავს გააძრობდნენ“). მაგრამ მაინც უფრო ძლიერი იყო მეფის განასაჯი. იგი ლაპარაკობდა ურყევი რწმენით და დამაჯერებლობით. სრულიად საკმარისია რუსთა ხელმწიფემ ხუთი ათასი რუსი ჯარისკაცი გამოგვიგზავნოს და ჩვენც რომ ჩვენი ქართული ჯარით შევერთვებით, ვერც სპარსეთი და ვერც ოსმალეთი კრინტის დაძვრასაც ვერ გაბედავსო. ბოლოს და ბოლოს, დარბაზის უმარველესობამ მეფის მხარი დაიჭირა.

1721 წელს რუსეთისა და ქართლის სამხედრო-პოლიტიკური კავშირი დაიდო. რუსთა და ქართველთა ხელმწიფეებს ერთად უნდა შეეერთათ ირანისათვის. სანამ პეტრე კასპიის გასწვრივ გამოჩნდებოდა, ვახტანგი გამალებით ემზადებოდა „სანატრელი ომისათვის“. ემზადებოდა ფარულად, შენიღბულად, მხოლოდ სომეხ მამულიშვილებთან ცხოველი ურთიერთობით...

... 1721 წელს პეტრე პირველმა ბრწყინვალედ დაასრულა შვეციასთან ხანგრძლივი ომი. საზეიმო სვლა ესესვიატსკოედან დაიწყო პეტრემ, ქართული „კოლონიიდან“. პირველი საზეიმო შეხვედრა ქართულ ოჯახში მოაწყო ქართველებზე შეყვარებულმა ხელმწიფემ, მისი უსაყვარლესი ადამიანების - არჩილისა და ალექსანდრეს ოჯახში, მასპინძლობდა პეტრეს „ძვირფასი ნათესავი“ ქალი, არჩილის ასული და ალექსანდრეს დაი - დარეჯანი. შედეგზე გამარჯვების პირველი საზეიმო სუფრაც „ძვირფას დარიას“ გაეწყო. რუსული იარაღის გამარჯვებისა და რუსული მამულიშვილობის აღსანიშნავი პირველი სადღეგრძელოც აქ შესვა პეტრემ და მისმა ამაღამ - ქართულ ოჯახში, ქართველი ქალის ხელით აესებული სასმურით.

მთელი დამე ქართველებთან იღუმალ საუბარში გაატარეს პეტრემ და დარეჯანმა. საუბარს ესწრებოდნენ: სამეგრელოს მთავრის ლევან IV დადიანის ვაჟი კაპიტან-პორუჩიკი გიორგი დადიანი, ბაადურ (ბორის) თურქესტანიშვილი, ძმები პეტრე და მოსე ამბრასაძეები და დიმიტრი მოსეს ძე ამბრასაძე.

მეორე დღეს პეტრე და მისი ბრწყინვალე ამაღა „ქართული

სიყვარულით“ გულნაჯერნი გაემართნენ მოსკოვისაკენ, რომელიც
საჩემოდ აღმდგარი და აღკაზმული ელოდა ძლევამოსილ ხელმწიფეს.
ხოლო სამხრეთში ქართველები და სომხები დღე-დღეზე ელოდნენ
ჩრდილოეთიდან გამათავისუფლებელი ომის შემობრძანებას ამიერკავკასიის
განაწამებ მიწაზე.

ვახტანგ მეფის საომარი ღროშების ქვეშ კვლავ 60000 მეომარი
იდგა და მოხდა ისე, რომ სანამ იგი ჩრდილოეთიდან პეტრე პირველის
გამოჩენას ელოდა, სანამ 8000-მა ავღანმა ირანელები გაანადგურა და
ირანის სატახტო ქალაქიც აიღო, ვახტანგს კიდევ შეუძლო ავღანელები
განედევნა ირანიდან, მაგრამ მას უკვე არავითარი სერიოზული
პოლიტიკური ნაბიჯის გადადგმა აღარ სურდა პეტრე პირველის
გამოჩენამდე.

სამართლიანად წერს გამოჩენილი სომეხი ისტორიკოსი **პ ა ტ კ ა -
ნ ო ვ ი**: „ვახტანგ მეფეს რომ მარჯვედ გამოეყენებინა მაშინ შექმნილი
პირობები, მისთვის, მისი ქართველებით, ძნელი არ იქნებოდა სპარსეთიდან
გაედევნა ავღანები და ის როლი შეესრულებინა, რომელსაც შემდეგში
აზიაში ნადირ-შაჰი ასრულებდა. სპარსეთის დამპყრობლებს (ავღანელებს)
შიშს ჰგვრიდა თუნდ ერთი გამოჩენაც ქართველთა მხედრობისა, რომლის
ძალმოსილებაც მათ არაერთხელ უგემნიათ თავისას, საკუთარ
სამშობლოში“...

... 1722 წლის 28 მაისს ტფილისში ჩამოვიდა ყარაბაღ-განძასარის
სომეხთა კათალიკოსი ესაია ჰასან ჯალალიანი. ვახტანგი და ჯალალიანი
ერთმანეთს დიდი სიხარულით შეხვდნენ და შეეზარახნენ: შეექმნათ
ერთიანი ქართველ-სომეხთა ლაშქარი და დაძრულიყვნენ შემახისაკენ,
ჩრდილოეთიდან დაძრულ რუსთა მხედრობასთან შესახვედრად. ჯა-
ლალიანი ყარაბაღს გაბრუნდა და თან წაიყვანა ვახტანგისგან გამორჩეული
ქართველი სარდლები სომეხთა ლაშქრის მოსამზადებლად. შესანიშნავი
სომეხი ისტორიკოსი **ლ ე ო წერს**: „ვახტანგმა იმედი ჩაუნერგა სომეხთა
მოძრაობის მეთაურებს და ფასდაუდებელი სამსახური გაუწია სომხური
არმიის ჩამოყალიბების დროს, მიაწოდა რა სომხებს არა მხოლოდ
სამხედრო მრჩევლები, არამედ სარდლებიც“. გასაგებია, რომ სომხები
დიდად მადლობდნენ კეთილ და ენერგიულ ქრისტიან ვახტანგს. მინას
ვარდაპეტ **ფ ე რ ვ ა ზ ი ა ნ ი**, ახპატის წინამძღოლი, სწერდა მინას
მოძღვარს: „უფალმა გამოუღვიძა ჩვენს ქრისტიანებს კეთილი მწყემსი
და მძლე ქართველი მეფე, რომელმაც თავისი კეთილგონიერებითა და
ნიჭით შეკრიბა დაჩაგრული და გაფანტული სომეხი ერი, ადგილ-ადგილ
გაამაგრა, მეურვეობა გაუწია... სომეხ-ქართველთა საბრძოლო კავშირის
იდეა შესანიშნავი მოვლენა იყო“...

... 1722 წლის 15 ივნისს იმპერატორმა პეტრე დიდმა სამხრეთული
ლაშქრობის მანიფესტი გამოაცხადა. 2 ივლისს ვახტანგ მეექვსეს

რუსეთიდან ეწვია პეტრე პირველის ელჩი ბორის (ბადურ) თურქესტანიშვილი. ჩრდილოეთის დიდი ხელმწიფე ქართველ მეფეს ატყობინებდა: რუსთა ჯარები სულ მალე გამოჩნდებიან კასპიის ზღვის სანაპიროზეო, ხოლო მანამდე თქვენ, თქვენის ქართველებით, ლეკებს შეებრძოლეთ, ოღონდ ისე მოიქეცით, თურქეთი რომ არ გააჯავროთ და ომის გამოცხადების საბაბი არ მისცეთო!

ასეთი სამოკავშირეო დავალების შესრულება არც ისე იოლი საქმე იყო. ვახტანგ მეფე ლეკებს ასე თუ ისე „მოუვლიდა“, მაგრამ ლეკებს თურქები მფარველობდნენ და ვახტანგს ისე როგორ უნდა მოეხერხებინა, რომ ლეკისთვის შემოკრულ ხმალს ოსმალთა არ გამოეგდო საომარ კელზე?

იმ დღეებშივე თურქეთის სულთნის აჰმედ მესამის ელჩიც ეწვია ვახტანგ მეფეს. ირანს ლაშქრობას ვაპირებ და შენი კავშირი და დახმარება მჭირდებაო. თუ ჩემთან კავშირს დათანხმდები, სამაგიეროდ მთელი საქართველოს მეფობას მოგიძღვნიო, - იწერებოდა ოსმალთა ფადიშაჰი.

ვახტანგმა სულთანს უყოყმანოდ უარი შეუთვალა და ეს ამბავი პეტრე პირველს მისწერა. წერილში ქართველთა მეფე დიდ სიხარულს გამოთქვამდა კასპიისპირეთში რუსთა შემოსვლის გამო; მეც სასწრაფოდ დავიძვრები ჩემის ჯარებით და 20 ივლისს განჯაში ვიქნებიო, - სწერდა ქართველი მეფე რუსთა იმპერატორს.

ასტრახან-თერგის გამოვლით მოდიოდნენ რუსული ლეგიონები. თერგიდან დარუბანდისკენ აიღეს გეზი. ტარკი გამოიარეს და ბოლოს, დაბურანდიც უაომრად ჩაიბარეს.

ამასობაში ვახტანგი ჩასულიყო განჯაში ქართველთა ჯარით. სომხებიც შეუერთდნენ და ელოდნენ რუსების შემოსვლას შირვანში „დათქმულ პაემანზე“.

სამი თვე იცადა და, როგორც იქნა, ნოემბერში მოუვიდა ამბავი ჩრდილოეთიდან - ჩრდილოეთისაკენ გაკერპებით მაცქერალ ვახტანგ მეფეს. მოუვიდა, მაგრამ ვაი იმისთანა მოსვლას! პეტრე პირველი უკანვე გაბრუნებულა დარუბანდიდან! საკმარისი არ ყოფილა ჩრდილოეთიდან ჩამოყვანილი ძალები კასპიისპირეთის დასაპყრობად. არც ტრანსპორტი უვარგოდათ, არც სურსათი ჰყოფნიდათ. მთავარი მაინც ის იყო, რომ ოსმალეთმა ჯარები დასძრა აღმოსავლეთი კავკასიისა და კასპიის ზღვის გეზით. პეტრე პირველი ოსმალეთთან ომს დაუშინდა და უკუიქცა ასტრახანისკენ.

პეტრეს პოლპორუჩიკი ტოლსტოი გამოეგზავნა ვახტანგთან. წელს ლაშქრობა კარგად არ გამოვგივიდაო და მომავალ 1723 წელს უფრო წარმატებით უნდა განვაახლოთო. თავზარი დაეცა ვახტანგ მეფეს. მაშ, მისმა „მხსნელმა“, მისმა „მესიამ“ უკან დაიხია! ახლა, ალბათ, თვითონაც

უნდა დაიხიოს უკან! მაგრამ რომ დაიხიოს, სადღა დაიხიოს, როგორც ყოველი უკანასკნელი გზა თვითონვე წინასწარ ჩააქცია და ჩაწვა რუსი ხელმწიფის ასე მისტიკურად მოიმედემ! იგი ახლა სავესებით მარტო მტრულ გარემოცვაში. მტერი იყო თურქეთი, მტერი იყო სპარსეთი, მტერი იყო დაღესტანი. და, ასე გასინჯეთ, მტერი იყო კახეთის მეფეც - **კონსტანტინე მაჰმად-ყული-ხანი** (რომელიც უფროსი ძმის დავითის სიკვდილის შემდეგ აყვანა კახეთის ტახტზე ირანის შაჰს).

ორი ათასი რუსი ჯარისკაცი მაინც გამომიგზავნეთ საქართველოში, იბღავლა უილაჯო ხელის სავესავით ქართველთა მეფემ.

ტოლსტოის გულწრფელად უნდოდა აღსრულებულიყო ვახტანგის თხოვნა და ბევრიც იბრძოლა საამისოდ. ბოლოს, პეტრე პირველმა მართლა მოაწერა ხელი ორი ათასი რუსი ჯარისკაცის გამოყოფაზე საქართველოსთვის, მაგრამ ქაღალდზე დაწერილისა და ხელმოწერილის შესრულებისთვის აღარავის შეუწუხებია თავი...

...რა მოუფიქრებლად, განუსჯელად და განუკითხავად მინდობია თურმე ვახტანგ მეფე, „მეფე“ კი არა, ვახტანგ „პოეტი“ ყოვლად მიაძიბურ, საოცრად მალემრწმენ „ქრისტიანულ გულს!“ თურმე პოლიტიკა გაცილებით უფრო სასტიკი და „ხვანჯიანი“ ყოფილა, ვიდრე პოეტური „ბიი-პუუ“, „რანი და, მოვაკანი და, სახლი და კარი, ბანი და!“... და მისთანანი!

უმძიმესი ფიქრებით დარეგვილი ვიდოდა ვახტანგ მეფე განჯიდან ტფილისისკენ გასროლილ გზაზე...

...ხოლო, რუსთა ლაშქრობა აღარც მომდევნო წელს შედგა კავკასიაში. ბოლოს, 1724 წელს, ვახტანგმა შეიტყო თავზარდამცემი ამბავი: რუსეთსა და თურქეთს ხელშეკრულება დაუდევთ და პეტრე პირველს აღმოსავლეთი ამიერკავკასია, უწინარეს ყოვლისა, ქართლი, თურქეთის საკუთრებად უცვნია!

ახლა როგორღა მოიქცეს ვახტანგ მეფე, როგორღა დაიბრუნოს ტახტი და გვირგვინი, რომელიც მის სათაყვანო კერპს, პეტრე დიდს, თურმე თურქეთის საკუთრებად გამოუცხადებია? ალბათ, თვითონ თურქებთან უნდა გაარიგოს რაიმე და... ვახტანგმა თორმეტი ჯორი დატვირთა ოქრო-ვერცხლით, თორმეტივე უკვე საქართველოში მოსულ თურქ სერასქერს გაუგზავნა და ქართლის ტახტზე დამტკიცება შესთხოვა. თურქმა თორმეტივე ჯორკიდებული სიამოვნებით მიირთვა, მაგრამ ქართლის საქმეთა „საბოლოოდ გადასაწყვეტად“ პირადად ვახტანგის გამოცხადება მოითხოვა. ვახტანგმა მისვლა ვერ გაბედა და ცხინვალს შეეფარა თავზარდამცემული და თავგზაბნეული. ხოლო, ქართლის მეფობა თურქებმა მისცეს ვახტანგის ძმას - გამაჰმადიანებულ **იესეს**.

„ვაი ჩვენ უბედურთა! საქართველო ბაბრის (ირანის) ჭანგის ნაცვლად ფოცხვერის (ოსმალეთის) ჭანგს ჩავარდნია!“ - ეს სწორედ ვახტანგის

„პოეტური შეძახილი“ იყო.

მალე ვახტანგს თურქთაგან ტყვეობა დაემუქრა, და, „ძითა და მძითა მრავლის დარბაისლითა“, ძლივს გადაასწრო რაჭას.

1724 წელს, ივლისში, ვახტანგ მეფე წავიდა რუსეთს.

მიდიოდა და მიჰყავდა ოჯახი, ცოლი და შვილები, ძმები და ძმისწულები.

მიდიოდა და მიჰყავდა უსაჩინოესი მამულიშვილნი, „ქართველნი ყოვლის სახლიდამ და კახნიცა მრავალნი“, სულ ათას ოთხასი კაცი, „უმეტეს დედაწულითურთ“.

მიდიოდა და მიჰყავდა სულხან-საბა ორბელიანი. მალე შეუერთდებოდავით გურამიშვილი.

მიდიოდა და მიჰყავდა ყველა სარდალი, ყველა უმაღლესი საერო კარისკაცი და სასულიერო მოწესე-მოდღვარი - ეპისკოპოსნი, სახლთუ-ხუცესნი, მანდატურნი, „სხვანი და სხვანი“, უწარჩინებულესი გვარიშვილნი.

ასე გაეცალნენ ყველანაე დიდი მოჭირნახულენი ჭირში ჩავარდნილ ქართლს.

ეხვეწებოდნენ - შენ თუ გაგვწირე და გაგვეცალე, ერთი რომელიმე შვილი მაინც დაგვიტოვე პატრონად და ნუგეშადო, იქნებ „მომშველის გამოჩენამდე სულ არ წავხდეთო“, მაგრამ არავის თხოვნას, შეგონებას, ცრემლსა და ვაებას არ გაუწია ანგარიში ვახტანგ მეფემ. არც თვითონ დარჩა, არც შვილი დატოვა და არც ძირი. თავადაც მოეკვითა და თავიც მოჰკვითა საქართველოს...

... ცარიცინს რომ მიადწიეს პეტრესთან მიმავლებმა, იქ პეტრეს სიკვდილის ამბავი დაახვედრეს! დიახ, იდგა 1725 წელი და მომკვდარიყო, „ამიერ სოფლით მიფარულიყო“ რუსეთის უდიდესი ხელმწიფე-იმპერატორი, რომელიც ქართველ მეფეს დღენიადავ სალოცავ ხატად ედგა და არასოდეს პირადად თვალით არ ენახა. იგი მომკვდარა, მაგრამ ვახტანგ მეფე მაინც უკან არ დაბრუნდება. იგი მაინც უნდა მივიდეს მოსკოვს, რადგან ხომ მაინც მიდიან ჭეშმარიტი ქრისტიანები ქრისტეს საფლავზე სალოცავად? იციან, რომ იქ ცოცხალი ქრისტე არ დახვდებათ, მაგრამ მაინც მიდიან! და მივიდა მოსკოვს.

ჯერ ვსესვიატსკოეს „ქართულ მიწას“ მიადგნენ ქართველები. სიხარულის ცრემლთა ფრქვევით შემოეგებათ დარეჯან არჩილის ასული, „დედა“ და „მოდღვარ“ მოსკოველი ქართველებისა. ერთმანეთს შეხვდნენ ქართველები - ახლად გადახვეწილნი და გადახვეწილობაში ჟამმონათევი - „და შეიტკბნენ ფრიად“.

და იმ „ტკბობის ჟამს“ ერთბაშად დიდი წუხილი ეწვიათ „სესენცკელ ქართველებს“: გარდაიცვალა სულხან-საბა ორბელიანი. ზოსიმე ბერმა მიაწერა საბას ლექსიკონს: „საბა მიიცვალა ქრისტეს აქეთ ჩღკე (1725), იანვარსა კვ (26). მწუხრს, დიდს მოსკოვს, სესენცკას, ბატონის არჩილის

მეფის სასახლეში და იმავე საყდარს დაემარხა ბრძანებითა და მრავლის
ზარჯითა და თანა-წყალობითა და დიდის პატივითა ბატონიშვილის დაწეს-
ჯანისათა'.

„ფრიად მამკრალი მუშაკი მოკვდა, დაეფლა რუსთ ველსა“, - თქვა
მისმა ძმამ **დიმიტრი ორბელიანმა**.

ქართულ მიწაში დამიწება არ ელირსა საქართველოს მამას და
მომღვარს.

... მაისის თვეში პეტერბურგიდან წვევა მიიღო ვახტანგ მეფემ. რუსეთის
მამინდელი ქალი-ხელმწიფის, პეტრე დიდის ქვრივის **ეკატერინე
პირველი** საგანგებოდ მიიწვია „გზის ფულად“ გამოეგზავნა
დედოფალს.

გამეგზავრა ვახტანგ მეფე. პეტერბურგს რომ მიუახლოვდა, რუსთა
საპატიო მხედრობა შემოეგება. მერე „შეიქნა სროლა ზარბაზნისა, რომე
ყურთა სმენა აღარ იყო“. სამი დღე განისვენეს ქართველებმა მათთვის
საგანგებოდ მიიწვილ „სადგომსა და სავანესა“. მეოთხე დღეს დედოფალმა
ეკატერინემ სასახლეში საგანგებოდ მეჯლისზე მიიწვია ვახტანგი და მისი
ამალა. დიდის წადნიერებით შეეგება რუსეთის უმაღლესი სასახლის კარი
ქართველთა გამოჩენას. მიეახლა ეკატერინეს ვახტანგ მეფე, ჯერ მეუღლისა
და ხელმწიფის გარდაცვალების გამო სამძიმარი მოახსენა „უცხოსა
რიტორისა ენითა და მღუღრისა ცრემლითა“, მერე, მცირე შეყოვნებით,
ტახტზე აბრძანება მიულოცა დედოფალს. ყველა მოხიბლა ქართველის
მეფის ქცევამ, „სიბრძნემ და სიტყვა-მკვერობამ“. დედოფალმაც სამაგიერო
„მადლი და წყალობის სიტყვებში“ მიუგო ქართველ ხელმწიფეს. ერთმანეთს
გადაება საზეიმოდ შეხვედრები, მეჯლისები. ვახტანგს გულზე დაჰკიდეს
ანდრია პირველწოდებულის ჯვარი, - „მურასად შემკული ძვირფასისა“.

ერთი სიტყვით, იყო ყველაფერი, მაგრამ არ იყო ის, რისთვისაც
ვახტანგი რუსეთს გადმოხვეწილიყო - სამხედრო დახმარება
საქართველოს დახსნისათვის...

... 1730 წელს კიდევ ახალი ქალი-ხელმწიფე ავიდა რუსეთის ტახტზე
ანა ივანეს ასული.

1732 წელს **ნადირ შაჰი** გაბატონდა ირანში.

ნადირმა თურქები ამიერკავკასიიდან გარეკა. თვითონ დაიჭირა და
ვახტანგს შეუთვალა, მობრუნდი და შენი ქართლის ტახტი მიირთვიო.

ვახტანგმა უარი თქვა. მას არ უნდოდა ქვეშევრდომობა არც ირანისა,
არც თურქეთისა. მას მხოლოდ და მხოლოდ რუსეთის მფარველობა
უნდოდა და რუსული ზონიით მორთმეული ქართული გვირგვინი...

...ისევ დიდის პატივით ეპყრობოდნენ რუსები ქართველებს, ისევ
იმართებოდა წვეულებები „ქართველთა შიგან ჩარევით“ და „ჩართვით“,
მაგრამ...

მაგრამ ვახტანგ მეფის „აბეზარ თხოვნებს“ ახლა უკვე მკვახე

პასუხებიც აკადრეს. აკადრეს, ვინათგან რუსეთის სამეფო ტახტს ახლა თავის ნებზე ათამაშებდა უნიჭო დედოფლის ფავორიტი, ვიწრომუხლანი გერმანელი, კანცლერი ბ ი რ ო ნ ი. და „საქართველოს საქმეების“ ახალმა გამგებლებმა, „ბირონოვშინის“ შმორიანი სუნით ავსებულმა მოხელეებმა, ვახტანგ მეფეს კრინტიც არ დააძვრევენეს, ისე დააყარეს: რაც დაგემართა, ყველაფერი შენს თავს დააბრალო, განჯაში რომ იმდენ ხანს უმიზნოდ იდექი და ხელი არ გაგინძრევიაო, იქვე, კახეთის მეფესთან კავშირი და ერთიანობა ვერ მოგიგვარებიაო, ოსმალებთანაც წყალი აამღვრიე, ქვეყანა იმათ კლანჭებში ჩააგდე და ტახტიც დაჰკარგეო!

კაცმა რომ თქვას და, პატივი მარხვას - ყველაფერი მართალი კი უთხრეს რუსებმა ვახტანგს. იგივეს აკი ქართველებიც საყვედურობდნენ სათაყვანო მეფეს. ყველაფერი შენს თავს დააბრალო!

მაგრამ მაინც არავის უთქვამს მისთვის, ზედმეტი გახლავთ თქვენი ყოფნა პეტერბურგსა და მოსკოვშიო. არც ის უკადრებიან, ტყუილად ირჯებით და რასაც ითხოვთ, „საბოლოოდ“ უარს გუეზნებითო.

მაგრამ მაინც აიყარა და წამოვიდა მეფე, მოდიოდა გამწყრალი, უმწეო და ამპარტავანი, ბოღმის ბურთით ყელდაჩიხული, ცხოვრების სისასტიკით გაღვასივებული. ასტრახანს მოვიდა და იქ „დაეფუძნა“. იქ გაატარა მისი მწარე წუთისოფლის უკანასკნელი დღეები, ჩუმი, გაუმჟღავნებელი ბოღმით, სულის შინაგანი გვემით, შინაქვითინით, ცრემლის შინაქცევით.

და გარდაიცვალა 1737 წლის 26 მარტს. დაიკრძალა იქვე, ასტრახანს. სამარეში ჩაჰყვა გმინვა, საქართველოდან წამოყოლილი და განუყრელად „თანდაყოლილი“.

ქართლის საჭესთან მივიდა 28 წლისა, ჯანიშინობდა 9 წელიწადი, სპარსეთში გაატარა 8 წელიწადი, რუსეთში - 13 წელიწადი, აღესრულა შობითგან 62 წლისა.

აღსრულებულიყო ქართველთა უგანათლებულესი მესაჭე, მწიგნობარი და მწერალი, „ვეფხისტყაოსნისა“ და „ქართლის ცხოვრების“ ყველაზე დიდი მზრუნველი და მოჭირნახულე, ნიჭიერი მხედართმთავარი და მამაცი მხედარი, ერის გულწრფელი მოამაგე და პატრონი.

სვებედნიერი აღმოჩნდა მისი კულტურული და შინასახელმწიფოებრივი ღვაწლმოსილება. მართლაცდა, მისი ათწლოვანი „ჯანიშინობა“ იყო „რენესანსი“, გინა „ვერცხლის ხანა“ ქართული კულტურისა - სულიერისა და ნივთიერისა.

მაგრამ სვეუბედური აღმოჩნდა მისი „პოეტურ-რომანტიკული პოლიტიკა“, მისი მალემრწმენობა, მისი ფანატიზმი. მას წარმოდგენაც არ აღმოაჩნდა იმ ქიმურაზე, რასაც ასი წლის შემდეგ ნაპოლეონმა „როსკიპი ქალი“ უწოდა. პირიქით, მაღალზნეობრივ ქართველ ხელმწიფეს „პოლიტიკა“ წმინდა ზნეობრივი ვაჟკაცობის, პირიანობის, სიტყვის

გაუტყეხლობისა და ბოლომდე უღალატო განაზრახთა საასპარეზოდ მიენნია. მას წარმოდგენაც არა ჰქონია, რომ პოლიტიკის სარბიელზე მელაკუდები უფრო ხერხიანად და მომგებიანად დანავარდობენ, ვიდრე ლომნი და ვეფხვნი.

ბუნებამ ერთი დიდი სისუსტე არგუნა მისგანვე უხვად შემკობილ ქართველ ხელმწიფეს - სისუსტე საპოლიტიკო გულისხმისა, ალლოიანობისა, გერშიანობისა. და ეს სისუსტე საბედისწერო გამოდგა მისთვისაც და მისი სამშობლოსთვისაც. სწორედ „საპოლიტიკო ბედისწერამ“ იგი ერთხელ თავის გმირად აირჩია და „მსოფლიო ჰეროიკის“ გმირის ჯადოსნური კვერთხი ხელში შეაჩეჩა, მაგრამ გერშსა და ალლოს მოკლებულმა რჩეულმა კაცმა კვერთხი იგი კვერთხად ვერ შეიციცნო და უმაღვე ხელიდან გააგდო, ვითარცა სნების მომგვრელი ბინძური ჩვარი. სწორედ ამიტომ მოხდა, რომ მეფე ვახტანგ მეექვსე, დაბადებული ვითარცა გმირი „მსოფლიო ჰეროიკისა“ - მამინ, როცა „მის ტანტზე“ ნადირ შაჰი იჯდა, - მიწას ჩაესვენა ვითარცა თვითმოკვეთილი, თვითგადახვეწილი, თვითგანრიცხული, თვითდამარხული კაცი-ამბოკარი.

ხოლო, დავით გურამიშვილმა მაინც ასე დაიტირა თავისი საყვარელი სვევამწარებული ხელმწიფე:

*„ვაი, რა ბოძი წაიქცა, სახლ-კარი თავს
დაგვექცაო!“*

იწვა წყნარად და მშვიდად, უცხო მლაშე და ლორწოვან მიწაში „ბოძი“ და მებოძირი საქართველოსი...

გამოსვლა „პატარა კახისა“

ვახტანგ მეფის ქართველმა თანამგზავრებმა რუსული ქვეშევრდომ იბა მიიღეს. ბევრი სამხედრო სამსახურში შევიდა (მსგავსად დიდი პოეტის დავით გურამიშვილისა), სხვადასხვა ქალაქებსა და გუბერნიებში განსახლდნენ და დასახლდნენ. ბევრი კულტურულ საქმიანობას შეუდგა. არჩილ მეფის დროინდელი სტამბა ალაღვინეს, წერდნენ, თარგმნიდნენ, ბეჭდავდნენ და ილევოდნენ რუსთა და ქართველთა შემდგომი დაახლოებისათვის.

საქართველო კი „ოსმალებისა“ და „ლეკიანობის“ ორღესულთა ჯვარედინაში მოქცეულიყო. თურქეთი უკვე ლეკებით გატენილ ჭარ-ბელაქანს, ანუ გალეკებულ ქართული ელისენის მხარეს ისე უყურებდა, როგორც თავის სისხლხორცეულ „ფილიალს“. ლეკები ჭარ-ბელაქანში ქართულ მოსახლეობას ისევე ექცეოდნენ, როგორც ოსმალები სამცხეში. ისინი ართმევდნენ მიწას და ხშირად სიცოცხლესაც

ყველას, ვინც ქრისტიანობას არ დაავადებდა და სუნიტურ მაჰმადიანობას არ მიიღებდა. ასეთი ნაძალადევი გზით გამაჰმადიანებული და ლეკთაგან დაყმევებული ქართველი გლეხები ღებულობენ შემდგომში „ინგილტერიის“ სახელს.

1727 წელს აქაურ ლეკებს ოსმალეთის ფაღიმაჰმა ისლამის წარმატებით გავრცელებისათვის ჭარ-ბელაქანი საგანგებო ფირმანით საკუთრებად დაუმტკიცა. ასე შეიქმნა აღმოსავლეთ კახეთის მიწაზე უცხო, მუსლიმური, ლეკ-აბრაგთა და ალაღართა სახელმწიფო - ავთვისებიანი სიმსივნე ქართულ სხეულზე...

ოსმალებმა თორმეტი წელიწადი იბატონეს საქართველოში.

ქართველები კი ისევ იბრძოდნენ, - იბრძოდნენ „სანამ პირში სული ედგათ“.

1735 წელს ირანის ახალმა მბრძანებელმა, დიდმა ხელმწიფემ ნ ა დ ი რ შ ა ჰ მ ა ქ მ ა ქართველების თანადგომით და თანამებრძოლობით თურქები გაანადგურა და ამიერიდან საქართველოში „ოსმალობა“ ისევ „ყიზილბაშობაში“ შეცვალა...

... იმავე 1735 წელს მოხდა პირველი საბრძოლო ნათლობა თხუთმეტი წლის **ერეკლე ბატონი შვილისა**.

„პატარა კახი“ - ასე ეძახდნენ ტანმორჩილ უფლისწულს.

ტანმორჩილიო?! რა ვუყოთ, - ტანმორჩილი იყვნენ ალექსანდრე მაკედონელიც, ჰანიბალიც, კეისარიც, ნაპოლეონიც სხვანი და სხვანი... ფშავს აფარებდა თავს მაშინ მამამისი თეიმურაზი ოჯახით.

და ფშავიდან ჩამოსულიყო ერეკლე თელავში.

და უცებ აცნობეს ბატონიშვილს: „მოვიდნენ ლეკნი და ქიზიყნი მოარბივეს!“

მაშინვე ახლომახლო სოფლებში შიკრიკები აფრინა ერეკლემ, - ყველა გამოიყვანეთ, ვისაც საომრად ფეხზე დგომა შეეძლოსო. თვითონაც აღიკაზმა და ამხედრდა. მოიჭრა ახლად შეყრილი კახთა ლაშქარი. გაუძღვა ბატონიშვილი. **ნ ე ი შ ნ ი ს** მინდორზე წამოეწია ტყვეებითა და ნაძარცვით დატვირთულ არხეინად მიმავალ ლეკთა ჯარს. ცხენთა გამაღებული თქარუნი რომ შემოესმათ, შემოტრიალდნენ ლეკნი. შემოტრიალდნენ და მაინცდამაინც საშიში არაფერი უხილავთ: ქართველთა მცირე გუნდი მოჰქროდა, წინ მომცრო ტანის უწვერული ყრმა მოუძღოდა.

და „ძლიერად შემოებნენ ლეკნი“ ქართველებს. ერთ ხანს ერთ ადგილზე შენივთდა ბრძოლა. ეტყობოდა, რიცხვით სიმრავლეს თავისი უნდა გაეტანა. იგრძნო ერეკლემ. გული გასტეხოდათ ქართველებს. მაშინ მტრის შუაგულს დაემგერა ბატონიშვილი, ხმლის ცემით და ავი ყიყინით. ლეკთა ბელადი ამოარჩია და მიუხდა ცხენდაცხენ. შემოეგება ლეკთა ბელადიც, ხმალთა გაელევა და... შუაგაჩეხილი გადმოეშვა ცხენიდან ლეკი.

და „ამის მხილველთა კახთა ერთპირად მიმართეს ყოვლით და წინა წარიქციეს ჯარი ლეკისა, აჰყარეს ტყეენი და საქონელნი და მოსწყვიტნეს უმრავლესნი. და მოვიდა მალაროს გამარჯვებული, რომლისათვის ფრიად მხიარული-იქმნენ კახნი, იხილეს რა სიმხნე და მამაცობა მემკვიდრისა თვისისა“.

მამ, იდგა 1735 წელი, პირველი გამოსვლა თხუთმეტი წლის პატარა კახისა, ანუ დასაწყისი უკანასკნელი დიდი ქართველი ხელმწიფისა.

მამ, ცხენზე ზის ერეკლე ბატონიშვილი და სამოცი წელიწადი ვერ ჩამოხდება საოშარი უნაგირიდან...

ქართველები და ნადირ შაჰი

აღმოსავლეთ საქართველოში კი, როგორც ითქვა, „ოსმალობის“ ნაცვლად ისევ „ყიზილბაშობა“ ჩამდგარიყო.

ირანის ტახტზე იჯდა ნადირ შაჰ ავშარი.

მოჭრილი იყო ვერცხლის მონეტაც, რომელზეც ეწერა: „დაე, მსოფლიოს ეუწყოს მისი მომავალი დამპყრობლის - ნადირის გამეფება“.

თითქოს შაჰ აბასი გასცოცხლებოდა ირანს.

მაგრამ ვაი, რომ საქართველოსაც გასცოცხლებოდა შაჰ აბასი!

ხოლო, სომეხი ისტორიკოსის ბრძანებისა არ იყოს, ახლა ირანი ნადირ ავშარისა კი არა, ქართველი მეფის, ვახტანგ მეექვსის სამფლობელო უნდა ყოფილიყო. დიახ, მაგრამ ვაი, რომ ვერ იგრძნო ვახტანგ მეექვსემ იმ საბედისწერო 20-იან წლებში ხელსაყრელობა დრო-ჟამისა! ვერ იგრძნო, ვერ შეიცნო და ვერ ითამაშა „მსოფლიო ჰეროიკის“ მთავარი გმირი. ახლა სხვა „თამაშობდა“ ამ „გმირს“ - ტომით ქართველი კი არა, არამედ ავშარი... რა გაეწყობა, - ესეც საქართველოს ბედი ყოფილა! ვახტანგ მეექვსე ასტრახანის ლორწოიან მიწაში იწვა, ხოლო ირანის ტახტზე მისი „მაგიერი“ იჯდა.

იჯდა და საქართველოსთვის ოსმალური უღელი ჩამოეხსნა.

ჩამოეხსნა და მის მაგივრად თავისი, ყიზილბაშური უღელი დაედგა. ქართველობას, მამ, ისევ უნდა ებრძოლა, „სანამ პირში სული ედგა“...

კახეთში 1733 წლიდან თურქების დასტურით მეფედ იჯდა თეიმურაზი, სიძე ვახტანგ მეექვსისა, მამა პატარა კახისა. დარჩებოდა თუ არა იგი კახეთის ტახტზე ნადირ შაჰის ნებართვით, - ეს თვითონ თეიმურაზის „ჭკვიანურ ქცევაზე“ იქნებოდა დამოკიდებული.

ხოლო, ქართლის „საპატრონოდ“ შაჰმა გამოგზავნა სეფი-ხანი, რომელმაც მოსვლისთანავე ახალი გადასახადი გააწერა - სამიათას სამასი თუმანი ფული და ხუთასი „ნოქარი“ (ჯარი) საომარი აღჭურვილობით, ცხენკეთილობითა და ცოლშვილით, ტფილისში სადგომად.

ქართველები არ შეურიგდნენ ახალ ხარკსა და დამცირებას. აჯან-

ყდნენ „ქსნის ერისთავი შანშე, ამილახორი, გივი, აბაშიძე ვახუშტი და სულ ზემო ქართლი, გაღმით, თარხანი ლუარსაბ და მისი სახლის კაცნი“.

ტფილისიდან ყიზილბაშთა მარბიელი ჯარები გავიდნენ. რამდენჯერმე მიუხდნენ ქსნის საერისთავოს. მაგრამ „რამდენჯერაც მივიდნენ, ბრძანებითა ღვთისითა, იმდენჯერ გაემარჯვა“ შანშე ერისთავსა და ქსანელთა ლაშქარს.

სამჯერ გივი ამილახორს მიესივნენ ყიზილბაშები. კეზეთან გამართულ სამივე ბრძოლაში ქართველებმა სასტიკად დაამარცხეს და აოტეს მტერი.

ისევ „გამოუსია თარეში“ სეფი-ხანმა. სპარსელები შეესივნენ სურამის ხეობას, ცინისძირს, ნუნისს, ჩრდილს. ვახანიდან გამოუხტათ ვახუშტი აბაშიძე, სასტიკად დაამარცხა და უკუაქცია მოთარეშე ყიზილბაშნი.

სეფი-ხანმა ქართველებთან ნაწვნევი მარცხი მარცხად არ ჩააგლო და ფიცხელი ბრძანება გაუგზავნა ქართლ-კახეთის თავკაცებს: ჯერ კიდევ გვიან არ არის და, თუ მართლა ქვეყნისა და თქვენი თავის დაღუპვა არ გადაგიწყვეტიათ, ჩემთან მოღით შევრიგდეთ და პირობას გაძლევთ, შაჰთანაც შეგარიგებთო.

გასჭრა ყიზილბაში მოხელის მოწოდებამ და მასთან გამოცხადდნენ
თ ე ი მ უ რ ა ზ კ ა ხ თ ა მ ე ფ ე, მისი სახლთუხუცესი გ ი -
ვ ი ჩ ო ლ ო ყ ა შ ვ ი ლ ი, ბ ა რ ძ ი მ ა რ ა გ ვ ი ს
ე რ ი ს თ ა ვ ი, გ ი ვ ი ა მ ი ლ ა ხ ო რ ი, თ ა რ ხ ა ნ ლ უ ა რ -
ს ა ბ ი, თ ა მ ა ზ ა ნ დ რ ო ნ ი კ ა შ ვ ი ლ ი და ქ ა ი -
ხ ო ს რ ო ჩ ე რ ქ ე ზ ი შ ვ ი ლ ი.

არ გამოცხადდა მხოლოდ შანშე ქსნის ერისთავი.

სეფი-ხანმა მასთან გამოცხადებული ქართველები შეიპყრო, ბორკილები გაუყარა და ყველანი ირანს გაგზავნა, შაჰ ნადირთან.

ამის შემდეგ სეფი-ხანმა ისევ გაუსია ჯარები შანშე ერისთავის გასანადგურებლად და შესაპყრობად. ბრძოლა იკორთას გაიმართა. ქსანელებმა ისევ დაამარცხეს და უკუაქციეს მტერი. 1737 წელს სეფი-ხანმა ირანიდან ახალი ჯარები მიიღო და მაშინვე დაიძრა ქსნის საერისთავოსკენ. ისევ მხნედ დაუხვდა მტერს შანშე, მაგრამ ამჯერად იძლივნენ ქართველნი. შანშე ჯერ იმერეთს გადავიდა ცოლ-შვილით, იმერეთიდან რუსეთს წავიდა და თან ქართველ თავადთა საერთო სათხოვარი გაიყოლია: იქნებ როგორმე რაიმე დახმარება გამოეწირა რუსეთის მეფეს, ხოლო ვახტანგს (ჯერ ისევ ცოცხალს) თავისი ძე, ბაქარი მაინც გამოეგზავნა „უთავოდ დაგდებულნი“ საქართველოს „საპატრონოდ“. მაგრამ რასაც ვახტანგ მეფე ვერ შეწვდა, ქსნის ერისთავი რას „შეწვდებოდა“. რუსმა დიპლომატებმა შანშე ახლოსაც არ გაიკარეს, ვახტანგიც „ამთრახანის“ მლაშე მიწას ჩაუწვა და ამით ყველაფერი გათავდა. შანშე ერისთავი საქართველოში გაწიბილებული და პირში ჩალაგამოვლებული დაბრუნდა.

დაბრუნდა და, რაკი ჯერ „პირში სული ეღვა“, ისევ ჩაავლო ხელი

ციზილბაშურ სისხლზე დაგერშილ ხმაღს...

...ნადირ შაჰმა „სიამტკბილობით“ მიიღო საქართველოდან გამოგზავნილი ტყვეები, თითქოს კიდევაც გაიკვირვა ყაენმა: იმ თავზედმა სეფი-ხანმა ბორკილები როგორ შეგებდათ, როცა თქვენის სურვილითა და ჩემის საერთოგულოდ სწვევიხართ ეგ ზომ საპატიო სტუმრებით. ისეთი „გულითადი საუბარი“ გაიმართა, თითქოს შაჰ აბასი ემუსაიფებოდა თავის „უსაყვარლეს“ ქართველებს - თეიმურაზ პირველს, ლუარსაბ მეორეს, სააკაძეებს, უნდილაძეებს.

ნაცნობი იყო ეს სურათები.

შაჰ ნადირსაც, შაჰ აბასის მსგავსად, ქართველები მათი მარად ცხოველმყოფელი ძალმოსილების გამო კიდევაც სძულდა და კიდევაც „უყვარდა“, მათი ეშინოდა და მათით იმედოვნებდა.

ყანდაპარს ლაშქრობას ეპირებოდა შაჰ ნადირი და ძალიან სჭირდებოდა ავღანისტანის მიწაზე სახელგანსმენილ ქართველთა სიმამაცე და სიქველე.

ნადირმა ქართლიდან სეფი-ხანი გაიწვია და ქართველთა ახალი ნაკადით და 1737 წელს წარემართა იგი ყანდაპარისკენ, თავისი ირანელებით და „თავისი ქართველებით“.

ქართველებმა შემუსრეს ყანდაპარის კარიბჭენი და ქალაქში („ნაცნობ ქალაქში“) შეიჭრნენ, ციზილბაშეშიც მიჰყვნენ უმოწყალო სიკვდილის თესვით.

შაჰმა ყანდაპარის აღების შემდეგ ქართველი წარჩინებულნი დიდი ძღვენითა და მადლობით გამოისტუმრა საქართველოსკენ. მხოლოდ თეიმურაზ მეფე დაიტოვა თავისთან, შეუვალი მოთხოვნით: საქართველოში მხოლოდ მამინ გაგიშვებ, თუ ჩემთან შენს შვილებს, ქეთევანსა და ერეკლეს გამომიწვევო.

- რისთვის მოხვო შვილებსო, - შიშრეულად იკითხა თეიმურაზმა.

- შენი ასული რძლად მინდა, ჩემი ძმისწულის, ალი-ყული-ხანის მეუღლედ, ხოლო ერეკლე ინდოეთს სალაშქროდ უნდა ვიახლო, ბრძანა შაჰმა.

ესეც „ჩვეულებრივი ისტორია“ იყო და გაემგზავრნენ ქ ე თ ე ვ ა ნ და ე რ ე კ ლ ე სპარსეთს. „დიდი სიყვარულით“ მიიღო ისინი შაჰ ნადირმა. ქეთევანი მართლაც მამინვე შერთო ა ლ ი - ყ უ ლ ი - ხ ა ნ ს. ქორწილი რომ განესრულა, შაჰ ნადირი ერეკლეს მიადგა და მოსთხოვა: ახლავე ქრისტიანობა განაგდე და მაჰმადიანობა მიიღეო. მაგრამ პატარა კახმაც მამინვე შეაგება სიტყვაშუქცევლად: „ჩემი მოკვლა შესაძლებელ არს, მაგრამ ჩემი სულის შეცვლა და შერყვნა არას ძალით არ მოხერხდება; ამიტომ ტყუილად ნუ შეეცდები ჩემს გამაჰმადიანებასაო“.

შაჰი აღარ ჩააცვიდა, მიხვდა, ერეკლე რჯულის გამოცვლას სიკვდილს არჩევდა. შაჰს კი ცოცხალი ერეკლე სჭირდებოდა...

თეიმურაზი საქართველოში დაბრუნდა.

ერეკლე შაპ ნადირმა ინდოეთის ლაშქრობაში წაიყვანა. მალე ჭაბუკი ქართველი ბატონიშვილის დიდი სიმამაცისა და წინდახედულების ამბავი მოვიდა ინდოეთიდან.

...სანამ ერეკლე ბატონიშვილი ნადირ შაჰის სამსახურში იდგა, მანამ ქართლის მიწაზე დიდი ცოდვა-ბრალის კალო ტრიალებდა. ყიზილბაშები ადვილად ახერხებდნენ ქართველ თავადთა შორის მტრობის ჩამოგდებას, შინა-ქართულ სისხლთა თხევასა და შინადაქცევას. ყველაზე ძლიერნი - ქსნის ერისთავი შანშე და ზემო ქართლის მფლობელი გივი ამილახორი ერთიმეორეს დანასისხლად გადაჰკიდებოდნენ და მათი ძმომე ეროვნული ხმლები ზოგჯერ შინაურს უფრო მწარედ ხვდებოდა, ვიდრე გარედან მომხვედურ მტერს.

ქართველის დამარცხება რომ ყველაზე კარგად და „ილათიანად“ ისევ ქართველს შეუძლია, - ეს „სიბრძნე“ ნადირ შაჰსაც კარგად სცოდნია და, შანშე ერისთავის განადგურება და შეპყრობა მან სწორედ გივი ამილახორს „შეაწერა“ (გივი ამილახორი სიმამრიც იყო ნადირ შაჰისა. მანამდეც ნადირს ცოლად შეერთო დავით კახთა მეფის ასული, თეიმურაზ მეფის ძმისწული).

გივი ამილახორის ჯარს, ყიზილბაშ სპარსელთა გარდა, შაჰის ბრძანებით შეუერთდნენ საქართველოსათვის აქამდე საკსებით უცხო მეომარნი, „ინდოელნი, ლაურელნი, ფაშაურელნი, ოთხი სულთანი ექვსისათასის კაცი... და ჯარი ავღანთა“.

ამილახორმა სამად გაჰყო ლაშქარი. ერთს **ბ ე ჟ ა ნ ა რ ა გ ვ ი ს ე რ ი ს თ ა ვ ი** უჩინა სარდლად და ლომისზე გაგზავნა, მეორე - **სულ ყიზილბაშნი, ინდოელნი და ავღანელები, ი მ ა მ - ყ უ ლ ი - ხ ა ნ ი ს** მოთავეობით ლიახვის ხეობას შეუსია, ხოლო თვითონ იგი, საამილახვროს ჯარით, პირდაპირ ქსნისკენ დაიძრა. ასე, სამის მხრიდან „უყვეს თარეში, ააოხრეს ქსანი, დაწვეს, დაატყვევეს და ამოწვეციტეს ურიცხვი, დაატციეს ციხეები ან საცა კოშკი იყო, არსად გაუშვეს შენობა“. აწერის ციხეში გამაგრდა ყველგან ფეხამოკვეთილი შანშე ერისთავი ოჯახით. სახლეულით, მსახურეულით, ძმითა და რძლით. აწერის ციხესაც მიუსია ყოველის მხრიდან „მრავალ-თესლოვანი ჯარები“ გივი ამილახორმა. ერთი კვირა გაგრძელდა ალყა და იერიში. გამარჯვება ვეღარ იჭეშმარიტა შანშე ერისთავმა და ერთ წვიმიან-ჯანდიან ღამეს, ძმასთან, იესესთან ერთად, „გაიპარა ციხიდან“. დილით მოალყეებმა აიღეს და აიკლეს უპატრონოდ დაგდებული აწერი. ტყვედ აიყვანეს ორივე ძმის - შანშესა და იესეს ცოლ-შვილნი.

ნადირ შაჰი დაღესტნის დასაპყრობად გამგზავრებულიყო დიდძალი მხედრობით, დერბენდს მისულიყო და იქვე შეეტყო ქსნის აჯანყების ჩახშობის ამბავი. ესეც მოახსენეს, შანშე და იესე ახალციხეს გაქცეულან იქაურ ფაშასთან თავშესაფარად. მაშინვე სასტიკი მუქარა აფრინა ნადირმა

ახალციხის ფაშასთან და თავშეფარებულთა გაცემა მოითხოვა. ფაშა დაფრთხა და დადებდა. შანშეს და იესეს ბორკილები გაუყარა და ნადირ შაჰს გამოუგზავნა.

ტყვეები რომ წარუდგინეს, ნადირ შაჰი იქვე, მის სამსახურად მდგარ ქართველ თავადებს მიუბრუნდა და შესძახა: თუ თქვენს შორის ერთიც აღმოჩნდება, რომელიც შუამდგომლობას და თავმდებობას იკისრებს, მე შევეუნდობ და თავისუფლებასაც დავუბრუნებ შანშე ერისთავს.

არც ერთმა ქართველმა არ იკისრა ქართველისთვის შუამდგომლობა და თავმდებობა. მაშინ ბრძანა შაჰ ნადირმა, შანშე და იესე ერისთავნი ასე ბორკილდადებულნი ხორასანს წაიყვანეთ და იქ დაჰყარეთ სიკვდილამდე საცხოვრებლად.

... ნადირ შაჰმა უმძიმესად და უსასტიკესად დახარკა საქართველო. ჯერ მუმეიზი (აღმწერელი) გამოგზავნა, ქვეყანა ყოველი სულიერი და უსულო საგნით, ყოველი უძრავ-მოძრავით, ყოველი ვარგისით და უვარგისით ააწერინა, ააზომინა, ააწონინა, აათვლევიანა და ისე დახარკა.

ხარკი დაადეს ყოველ სოფელს და ნასოფლარს, ყოველ შენობას და ნაშენობარს, ყოველ წისქვილს - დოლაბსაც და ბუჭულასაც. დაბეგრეს ყოველი ცხოველი: ცხენი - ულაყიც და ჭაკიც. რქოსანი - მეწველიც და უწველიც, კამეჩი - ზაქიანიც და უზაქოც, ღორი - გოჭიანიც და უგოჭოც, ვირი - მუტრუკიანი და უმუტრუკო, ცხვარი - კრავიანი და უკრავო, თხა - თიკიანი და უთიკო. მიწა საბელით ზომეს და ერთი გოჯიც არ დარჩენიათ დაუხარკავი. ვაზები თვალეს და ყოველ ძირ ვაზს გადასახადად დაადეს თითო ბისტი. ხეხილიც თვალეს და ყოველ ძირ ხეს გადასახდელად დაადეს თითო შაური. ადამიანებსაც დაადეს გადასახადი, ასაკის მიხედვით სრულასაკოვან კაცს ორი მინალთუნი (ორი მანეთი) უნდა გადაეხადა, „ასაკოვან ყმაწვილს“ - ხუთი აბაზი (ერთი მანეთი), „ხარჯი დასწერეს ყმაწვილზეც“ (ათ წლამდე). უმძიმეს თურქულ გადასახადებსაც გადააჭარბა სისასტიკით ნადირ შაჰის ახალმა საგადასახადო განწესებამ.

გამწარებულმა ქართველმა გლეხმა ჯავრი საკუთარ, ღვიძლ ნაჭირნახულევ მეურნეობაზე „იყარა“ „ამა ამბავთა შინა მრავალი სული აიყარა, ბევრი ადგილი უმეტესად აოხრდა, მრავალი კაცი ვენახებსა და ბაღებსა თავისის ხელით კაფიდის და აოხრებდის“.

ერთ თვეში სამი ათასი კოდი პურისა და ქერის მარცვალი გაიტანეს ყიზილბაშებმა ქართლიდან, მეორედ სამი ათასი მძიმედ დატვირთული ხარ-ურეში გაიყვანეს. მესამედ ორი ათასი ხარი, ყოველ ურემზე ორი ხარვალი (ოთხასი ლიტრა) ხორბლით. ხორბალს რომ თავი დავანებოთ, არც ერთხელ აღარც ხარი დაბრუნებულა უკან და აღარც ურემი, და „აღარ დარჩა ქართლში ხარი“.

ნადირ შაჰი არ ცხრებოდა. 1742 წელს კიდევ მოსთხოვა ქართლს

ხორბალი, ამჯერად სამი მილიონი ლიტრა! ეს კიდევ ვითომც სხვათა შორის, - უარესი კი ის იყო, რომ ნადირმა ქართულ მიწაზე მუდმივი გადასახადი მალუჯათი გააწერა. სამხედრო სამსახურიც ხომ ცალკე ხარკად აწვა ქართველობას და გადიოდა „ნოქარის“ სახელით ქართული ჯარი ყიზილბაშთა სამსახურში. გადიოდა ორმაგი ხარჯით - ხარჯით თავისთვის და ხარჯით ყიზილბაშთა ჯარისთვის.

და ბოლოს, ტფილისში ახალი ბრძანება მოვიდა მსოფლიო მბრძანებლისა: ქართლმა ირანისთვის სასწრაფოდ უნდა „გამოიღოს“ სამასი ახალგაზრდა ქვრივი ქალი, სამასი გოგო-ქალწული, სამასი ვაჟი-ყმაწვილი, ხუთასი კომლი კაცი და ოცი ათასი ხარვარი პური!..

და ქართველებსაც ხომ ხასიათად მოსდგამდათ სწორედ „მეტისმეტ დაწოლას“ მამხეციერსაც აღარ მოუთმენდნენ და სამკვდრო-სასიცოცხლო ბრძოლას მიეცემოდნენ თავდავიწყებით.

და ქართლში აჯანყებამ იფეთქა.

მეთაური აჯანყებისა - გივი ამილახორი.

ისევ დადგა უმძიმესი ხმაღკვეთება და სისხლისთხვევა ქართლის მიწაზე, სამკვდრო-სასიცოცხლო რკენა ქართველებსა და მუდამ რიცხვმრავალ გადაძთიელთა შორის და იქვე, - ჭეშმარიტ ქართველებსა და „გაუცხოებულ“ ქართველებს შორის.

უკვე სამი წელიწადი იღვრებოდა სისხლი ამაოდ. ზედიზედ ეწირებოდა ნადირ შაჰისგან წარმოგზავნილი ახალ-ახალი ჯარები ქართულ ხმლებთან ჭიდილს.

მაშინ ისევ მიმართა ცბიერმა შაჰმა მრავალგზის ნაცადსა და უტყუარ ხერხს - ქართველების დამარცხებას ქართველთა ხელით! თეიმურაზ მეორეს, კახთა მეფეს, შემოუთვალა ნადირმა არაგვისა და ქსნის საერისთავოები მოღალატე გივი ამილახორისათვის წამირთმევია და შენთვის მიბოძებია. მიდი და შეიყვანე შენი ჯარებით.

საქართველოს მოსისხარნი თითქმის ყოველთვის ადვილად ახერხებდნენ ქართველთა წაკიდებას. ეს ყოველმა გადაძთიელმა კარგად ისწავლა და, ახლაც, ნადირ შაჰსაც დიდებულად გამოუვიდა: თეიმურაზი კახთა ჯარით დაიძრა და ზედიზედ ჯერ არაგვის, მას უკან ქსნის საერისთავოები თავისთვის დაიჭირა.

არაგვისა და ქსნის ხეობათა დაკარგვამ ძალზე დაავიწროვა და დაასუსტა გივი ამილახორისა და მისი თანამებრძოლების სამოქმედო არეალი.

და ერთბაშად, 1744 წლის იანვარს, სამამულო აჯანყების ბელადმა დასახმარებლად მოუხმო თურქეთს. ასე - გივი ამილახორის მაღალ შუბლზე სამამულიშვილო გვირგვინი უცებ ჩამოჭკნა და ჩამოიშალა. მას ამიერიდან დაერქმეოდა „რენეგატი“, ანუ „ოსმალეთის აგენტი“.

მოვიდნენ თურქნი და შეუერთდნენ გივი ამილახორის ჯარს.

აჩაბეთის ციხესთან ერეკლე კახთა ბატონიშვილი დაუხვდა თურქთა, ლეკთა და ქართველთა ერთიან ჯარს, დაუხვდა, დაამარცხა და უკუაქცია. ცხინვალს შეეფარნენ დამარცხებულნი

მეორედ სურამთან შეხვდნენ ერთმანეთს გივი ამილახორი და ერეკლე თეიმურაზის ძე. ისევ ძლიერად იომა 23 წლის ბატონიშვილმა, ისევ დამარცხდა გივი და შეიკეტა სურამის ციხეში.

თურქები დაფრთხნენ, ცხინვალიდან აიყარნენ, ბორჯომის ხეობა გაიარეს და ახალციხეს დაბრუნდნენ, დამარცხებულნი და „სირცხვილ-ნაჭამნი“.

დიდი ხანი აღარ გასულა და თეიმურაზ კახთა მეფემ ახალი რაყამი მიიღო ნადირ შაჰისგან: ამიერიდან კახეთის მეფეს, კახეთთან ერთად, საბატონოდ ეძლევა ქართლი, გარდა ამისა, ვითარცა ქართლის ნაწილნი, თეიმურაზს დაემორჩილებიან ყაზახი და ბორჩალუ. „შენი უნებური არა იქნას რაო, როგორც შენ მამსახურებ მაგ ქვეყნებს, ყოველივე შენს სიტყვას ვჯერ-ვარო“, - უთვლიდა ყაენი თეიმურაზს. დანარჩენებსაც - ქართლში წარმოგზავნილ ყოველ „ხანსაც“ და ადგილობრივ ქართველ თავადსაც საგანგებოდ უბრძანებდა შაჰ ნადირი „მეფე თეიმურაზს შეეყარენით და რაც თქვენი საქმე იყოს, ეგ მომახსენებდესო და ყველანი მაგის სიტყვის მორჩილნი იყავით“.

ასე - აღმოსავლეთი საქართველო „გაერთიანებულად“ ცხადდებოდა. ეს სწორედ დიდი გამარჯვება იყო. გამარჯვება თეიმურაზისა. გამარჯვება ერეკლე ბატონიშვილისა. გამარჯვება „ქართულობისა“.

ხოლო გივი ამილახორი თითქოს აღარც არსებულებოდა ამ ქვეყანაზე. თვითონ ამილახორის „კუთვნილი საამილახოროდანი“ სამი ათასი ოჯახი „უბედური ქართლიდან“ „ბედნიერ კახეთში“ გაქცეულიყო. და ეს სავსებით ბუნებრივ, სავსებით „ქართული“ იყო, ვინათგან გივი ამილახორის აჯანყება უკვე აღარ იყოს სამამულიშვილო აჯანყება. ქართველთა აჯანყების ბელადმა ქართულ დროშაზე თურქული ნამგალა მთვარე „გამოური“ და ქართველებიც გაურბოდნენ „ამნაირ ქართველს“. უკვე ეს ლექსიც დაჰქროდა ხალხში:

*შენ, გივო ამილახორო,
გუნება თაღლითიანო,
ხან აქეთა ხარ, ხან იქით,
საითაც ქარნი ქრიანო!*

მაგრამ მაინც არ ელეოდა ბრძოლას გივი ამილახორი. ისევ შემოჰყავდა თურქები და ლეკები და გააფრთებით ებრძოდა ყიზილბაშებსაც და ქართველებსაც. თედოწმინდასთან გამართულ ბრძოლაში დაამარცხა თეიმურაზ მეფე გივი ამილახორმა.

გივი ამილახორის ბანაკში პირველ გმირად ითვლებოდა ლეკთა

ბელადი მ ა ლ ა ჩ ი. აუცილებელი გახდა ქართული მიწა-წყლის ამ სასტიკი მათხროს მოსპობა და ერეკლე ბატონიშვილი ხუთასი მეომრით დაუხვდა არაგვზე, საგურამოს გასწვრივ, ორი ათასი ლეკითა და ორი ათასი ოსმალოს თანხლებით მომავალ მაღაჩის. დაუხვდა და შეება გააფრთხილეს. ჯერ მაღაჩის თანამეძმე ოსმალო სარდალი ჩამოაგდო უსულოდ ცხენიდან, მერე თვითონ მაღაჩისაც მიუხდა და ხმლის უსწრაფესი მოქნევით მოჰკვეთა თავი „გმირსა უძლეველს“. გატრიალდნენ და გაიქცნენ უთავოდ დარჩენილი ლეკ-ოსმალონი. გამოედევნენ ქართველები, „მრავალი მოსწყვიტეს და მრავალი დაიჭირეს“, „რისხვა ღვთისა დასცეს“...

დიდად გაიხარა ნადირ შაჰმა ერეკლეს გმირობისა და ლეკ-ოსმალების გაწყვეტის ამბით და მაშინვე „თავის გაზრდილს“ გამოუგზავნა „ცხენი აღკაზმულობითა და ხრმალი მძიმედ მოჭედილი“.

და მაშინ მოხდა ყველაზე მთავარი, საგანგებოდ მისანიშნებელი: ნადირ შაჰმა ბრძანა, ამიერიდან ქართლის მეფედ დანიშნულია თეიმურაზ მეორე, ხოლო კახეთის მეფედ - ერეკლე თეიმურაზის ძე!

საოცარი და სახსოვარი ისაა, რომ „ორივე საქართველოს“ ორივე მეფე არის ქრისტიანი და არც ერთი მათგანისთვის ირანის მბრძანებელს არ მოუთხოვია განტევა ქრისტიანობისა, „ქართველობისა“ და მიღება მაჰმადიანობისა, ანუ „თათრობისა“. ჭკვიანი ხელმწიფე ბრძანდებოდა ყაენი: ისტორიასაც კარგად იცნობდა საერთოდ და საქართველოს ისტორიას გამორჩეულად - რა არ სცადეს და როგორ არ სცადეს მისმა წინაპრებმა, ირანის დიდმა თუ მცირე ხელმწიფეებმა, მაგრამ საქართველოს გაათათრება ვერ იქნა და ვერ მოახერხეს. საკითხი ასედაც იდგა: საქართველო ან უნდა გაეთათრებინათ, ან უნდა მოეკლათ, მაგრამ ერთიც და მეორეც შეუძლებელი გამოდგა. ქართველ ხალხს არ აღმოაჩნდა „უნარი“ არც გადაგვარებისა და არც სიკვდილისა. არამედ მისი „მარადიული უკვდავებისა“. მხოლოდ ერთ რამეს ახერხებდნენ ასე თუ ისე, საქართველოს გადაგვარებისა და ამოგდების მოწადინენი: „მბრძანებლობას საქართველოზე“ ჟამ-ჟამეულად, ნაწყვეტ-ნაწყვეტად... მაგრამ ესეც იყო მარად ნიშანდობლივი: რამდენიც არ უნდა „იმბრძანებლო“, იგი მაინც არის „თავისთვის საქართველო“, თავისი მარადიული ფერუცკლელობით. ამდენად ამნაირი „მბრძანებლობა საქართველოზე“ არის ყოველთვის ჰირობითი, უფესვო, უნიადგო და წარმავალი. ესეც საცნაური გახდა ბოლოს და ბოლოს, ქართველობას კვლავ უარესად აღიზიანებს თათარი და გაათათრებული მბრძანებლის დანიშვნა. ქრისტიანი თეიმურაზი და ერეკლე უფრო „ამშვენებდნენ“ ქართულ მიწა-წყალს, ვიდრე ეს უამრავი მუსლიმი და გამუსლიმებული „ხანი“ და „ბეგი“... ქართველთა თვალში გარეგნულ სახესაც დიდი ფასი ჰქონია: ოღონდ ერქვას ქრისტიანი, ოღონდ ერქვას ქართველი. მოკვდება შიმშილით, დაიხრჩვევა წყურვილით, ჩაირღვნება

წყალში, ჩაიწვება ცეცხლში - ოღონდ ცოცხალის თავით არ დაგანანებს ქართულ სინდისს, ქართულ ენას, ქართულ სუფრას, ქართულ სიმღერას, ქართულ ტირილს...

და ასე გადაწყვიტა ირანის დიდმა ხელმწიფემ: დაე, იყვნენ ქართლისა და კახეთის მეფენი რჯულშეუცვლელი და სინდისშეუცვლელი ქვეშევრდომნი. ასე სჯობია, საქართველოში „ყიზილბაშობა“ „ქართველობით“ შეიცვალოსო „ხემოდან“, ვიდრე ამას ქართველები მოახდენენ „ქვემოდან“ (როგორც მოუხდენიათ მრავალგზის)...

მაშ, დგას 1744 წლის ივლისი და ქართული სამეფოს სათავეში დგანან „რჯულშეუცვლელი“ ქრისტიანი მეფენი. 130-ე წელიწადი გასულიყო 1614 წლიდან, როცა მეფე ლუარსაბ მეორე, ვითარცა უკანასკნელი ქრისტიანი მეფე, შაჰ აბასმა წაართვა საქართველოს. მას შემდგომ „გათათრებული ქართველები“ განაგებდნენ აღმოსავლეთ „საქართველოებს“. და ახლა, 1744 წელს, ისევ ქრისტიანი ქართველნი მეფენი - **ქ ა რ თ ლ ი ს მ ე ფ ე თ ე ი მ უ რ ა ზ მ ე ო რ ე , კ ა ხ ე თ ი ს მ ე ფ ე ე რ ე კ ლ ე მ ე ო რ ე**...

...გივი ამილახორი კი ისევ სურამის ციხეში იყო ჩაკეტილი და ჩარაზული. შაჰ ნადირი კი თეიმურაზს ავალებდა: გივი ამილახორი გაარიგე, ან შემომარიგე, ან მოთხარე და მომასვენეო.

გარს შემოადგა ალყად თეიმურაზი სურამის ციხეს ქართველთა და ყიზილბაშთა ჯარით. ალყა გაჭიანურდა. თეიმურაზი უსისხლოდაც ცდილობდა საქმის გათავებას. კიდევაც შეხვდა პირადად გივის, შაჰთან თავდებობას და პატიებას პირდებოდა, მაგრამ გივი ისევ არავის ენდობოდა და ბრძოლას განაგრძობდა. ბოლოს, უკიდურეს ფაშს, გივი ამილახორმა შემოთვალა, მხოლოდ დედოფალს ვენდობი და იმას ჩაუბარდებიო. თეიმურაზმა ტფილისიდან იხმო მეუღლე-დედოფალი. მაშინვე „წაბრძანდა დედოფალი თამარ და მიბრძანდა სურამს“, გამოვიდა გივი ამილახორი და ფიცის ქვეშ ჩაბარდა დედოფალს, ციხის კლიტეებიც მაშინვე ჩააბარა თეიმურაზს.

გივი ამილახორის აჯანყება გათავდა. შაჰ ნადირი ზეიმობდა, მაგრამ მაინც ვერ გაბედა და ბოლომდე ვერ ენდო გივი ამილახორის დატოვებას საქართველოში. ვერ შეურიგდა და ორი ხანი გამოეზავნა საქართველოში თეიმურაზთან ბრძანებით: გივი ამილახორი შეიპყრით და სპარსეთს გამომიგზავნეთო. უსაზღვროდ შეწუხდნენ მეფე-დედოფალი. ცალკე გივი ამილახორი ენანებოდათ, ცალკე ნაფიცარი სიტყვის გაცულებისა რცხვენოდათ. მაშინ დედოფალმა თამარმა გამოაცხადა: გივი ამილახორს მე თვითონ გავყვები სპარსეთს და პირადად გამოვთხოვ ყაენს მის შეწყალებასო. მაგრამ თვითონ გივი დადგა უარზე - არასგზით არ დავუშვებ დედოფალი მეახლოს ეგზომ გრძელსა და მძიმე გზაზეო, და თავისიც გაიტანა ამაყმა თავადმა: თუ გადარჩენაა, ჩემი სამშობლოს

სიყვარული გადამარჩენს, თუ არადა, სიკვდილისგან მაინც ვერავინ ვერ
დამიხსნისო.

და წაიყვანეს სპარსელებმა გივი ამილახორი სპარსეთს. თეიმურაზმა
მაინც „თავის კაცები“ გააყოლა წერილით, რომელშიც ისევ გივი
ამილახორის პატიებისა და შეწყალების თხოვნა ეწერა ყაენის წინაშე...

...სიცხით მუცელგაფატრული მძვინვარე მზე მდულარს ასხამს
სპარსულ „შაჰრას“.

საქართველოდან სპარსეთისკენ მიემართება რაზმი ადამიანებისა. წინ,
უნაგირზე ჩაკრული, მხარგაკრული ახოვანი კაცი მიუძღვით. ეს გივი
ამილახორია. სპარსეთს მიჰყავთ - ან მოჰკლავენ, ამ თვალებს დასწვავენ...

სპარსეთიდან საქართველოსკენ მოემართება მეორე მცირე რაზმი
ადამიანებისა. წინ, ცხენზე მოშლილად მჯდარი, უსინათლო კაცი
მიუძღვით. ეს შანშე ქსნის ერისთავია. იგი სიკვდილს გადაურჩა. მარტო
თვალების დათხრა აკმარეს...

ერთმანეთს შეხვდა ორი გუნდი, ორი დაუძინებელი მოსისხლის
მოთავეობით.

გივი იხილა და იცნო შანშე, იხილა, ვინათგან ჯერ არ დაეთხარათ
მისთვის თვალები.

შანშემ კი ვერ იხილა გივი, ვერ იხილა, ვინათგან კარგი ხნის
დათხრილი ჰქონდა თვალები.

საქართველოდან მიმავალთ არ გაჰკვირვებიათ შანშე ერისთავის
გამოჩენა. ყველამ იცოდა, მეფე-დედოფლის შუამდგომლობით უნდა
გამოეშვა ნადირ შაჰს ხორასნის ტყვეობიდან დაბრმავებული ძმები -
შანშე და იესე ერისთავები. ძმა გზაზე მოკვდომოდა შანშეს. მოდიოდა,
კუბოში ჩასვენებული ძმისა და მისი უბედურების თანაზიარი ახლობლების
თანხლებით.

გივი ამილახორი იდგა და გაქვავებული მიშტერებოდა გაუბედურებულ
მეტოქეს.

გაუბედურებულსო?! თუ ბედნიერს?.. დიახ ბედნიერს, ბედნიერს...

ვინ არიანო? იკითხა ბრმამ.

გივი ამილახორი მიჰყავთ შეპყრობილი სპარსეთისაკენ, - უპასუხეს
ბრმას.

გივი ამილახორიო? მაშ, მოჰკითხა ზენაარმა გივი ამილახორს შანშე
ერისთავის სისხლისა და გაუბედურებისათვის?!..

გივისთან მიმიყვანეთო, უბრძანა მხლებლებს შანშემ.

მიიყვანეს.

„გამარჯობა, ამილახორო!“

„გამარჯობა, ერისთავო!“

„ხელი მომეცი, ამილახორო!“

„ხელს ვერ მოგცემ, ერისთავო“.

„რაღა, ამილახორო?“

„ხელები გაკრული მაქვს, ერისთავო!“

„მაშინ მე, ბრმა, თვითონ მოვნახავ შენს ხელებს, ამილახორო!“

„მადლობელი ვარ, ერისთავო!“

„შენ სტირი, ამილახორო?“

„საიდან მისვდი, ერისთავო?“

„ჩემს ხელებზე ცვივიან ცრემლები, ამილახორო!“

„შენი ცრემლებიც ცვივიან ჩემს ხელებზე, ერისთავო!“

„შენ რისთვის სტირი, ამილახორო?“

„შენი უბედურების გამო, ერისთავო!“

„მე კი შენი უბედურების გამო ვტირი, ამილახორო!“

„ჰო, შენ ჩემზე ბედნიერი ხარ, ვინათგან მაინც საქართველოსკენ მოემშურები, ერისთავო!“

„ჰო, მე სწორედ ბედნიერი ვარ, თუმცაღა ვეღარ ვიხილავ, მაგრამ შევიგრძნობ საქართველოს და მის მიწად გადავიქცევი, ამილახორო!“

„ხოლო, მე... რა მეღის, იქ, ერისთავო?“

„რა მოგახსენო, ამილახორო!“

„მაინც მითხარი, ერისთავო!“

„გახსოვს ანდჷზა, ამილახორო?“

„რომელს გულისხმობ, ერისთავო?“

„წასული ბევრი მინახავს, დაბრუნებული აღარავინ, ამილახორო!“

„იქნებ ღმერთმა დამაბრუნოს, ერისთავო!“

„ღმერთმა ინებოს, ჩემებერ ცოცხალი მოგაბრუნოს საქართველოში, ამილახორო!“

„მარტო ცოცხალი, ერისთავო?“

„მაშ, კიდევ რაღა, ამილახორო?“

„იქნებ თვალელებიც დამინარჩუნოს მაღალმა ღმერთმა, ერისთავო!“

„ამინ, ინებოს მაღალმა ღმერთმა, ამილახორო!“

დიდხანს ტიროდნენ.

ტიროდნენ ერთიმეორის გაუკუღმართებულ წუთისოფელზე.

ტიროდნენ მათი სამშობლოს გაუკუღმართებულ ჟამსაბრუნავზე.

წრფელი სინანულის ცრემლებმა შეარიგა აქამდე დანასისხლად გადამტერებული ორი ქართველი.

ერთმანეთს დაემშვიდობნენ და დამორდნენ.

ბედნიერი უსინათლო საქართველოსკენ მოისწრაფოდა.

უბედური თვალხილული ისფაჰანისკენ მილასლასებდა.

ისფაჰანს მივიდნენ.

ჯერ თეიმურაზის წერილი გადასცეს ნადირ შაჰს. მერე, გვიც მიიღო შაჰმა. ისევ მოხიბლა დიდი ხელმწიფე ქართველი თავადის სიდარბაისლემ, სიტყვა-პასუხმა, კეთილშობილურმა მიმოხრამ და

ნაქცეურობამ. სიკვდილით დასჯაზე აღარ უფიქრია ნადირს, აღარც თვალების დათხრაზე. მხოლოდ ხორასანს გადასახლება მიუსჯა. თეიმურაზს კი ასეთი რაყამი გამოუგზავნა ყაენმა: „ჩემი დოვლათის მონახვერე შენა ხარ და ყოველჟამ ჩემის უხვის მოწყალების მოიმედე იყავ. ამილახორის სისხლი შენთვის მიპატიებია და ცოტა ხნის უკან ისევ შენთანვე გამოვისტუმრებო“...

საუკუნის შუაგულს

1747 წლის 9 მაისს შეთქმულებმა მოკლეს ნადირ შაჰ ავშარი, დიდი ხელმწიფე, მსოფლიოს დამპყრობელი და მსოფლიოს სისხლმაქცევარი.

ირანს მოჰკვდომოდა „მეორე ლომი“, გინა „მეორე შაჰ აბასი“ - კაციშვილი, რომელმაც ცხოვრება დაიწყო მეჯოგეობით და დაამთავრა მსოფლიოს მბრძანებლობით.

შაჰის გვირგვინი თავზე დაიდგა ნადირის ძმისწულმა და თეიმურაზ მეორის სიძემ **ადილ შაჰმა**.

მაგრამ ირანში ანარქია მაინც გრძელდებოდა. ბევრი მამიებელი გამოუჩნდა შაჰის ტახტსა და გვირგვინს. თვითონ ადილ შაჰმა იმით დაიწყო, რომ მოკლული ბიძის, ნადირის თორმეტ ძეს, ყველას ყელი გამოსჭრა და ამით მოსალოდნელი მოცილენი სამუდამოდ ჩამოიცილა. მაგრამ „მამიებლობა“ მაინც გრძელდებოდა. ყოველი ცალკე კუთხის „ხანი“, „ბეგი“ თუ „ბაში“ ცალკე „შაჰად“ და „ყაენად“ იქაჩებოდა. სახსრებდაშლილი ქვეყანა ავსებულებით მმართველებით, ავზაკებით. მკვლელებით, შარლატანებით, ღერვიშებით, სოლომიტებით.

ძალიან სჭირდებოდა ქართველები ადილ შაჰს. გივი ამილახორი გაიხსენა, შაჰ ნადირისგან ხორასანს გადასახლებული. იმ არეულობის ჟამს გივი ამილახორს ათასამდე ქართველი მოეკრიბა თავის გარშემო. მოჰკვარეს გივი ამილახორი და მისი ქართველები ყაენს. ადილმა მაშინვე ყურალის ჯარის (გვარდიის) მეწინავე ძალად აიყვანა ქართველობა, ხოლო თვითონ გივი ამილახორი ყულარაღასად, გვარდიის უფროსად დანიშნა.

თეიმურაზ მეფე იმჟამად სპარსეთისკენ მიმავალ გზაზე იდგა. ნადირ შაჰს უნდა შეხვედროდა, ქართლზე გაწერილი ახალი ხარკის გაუქმება უნდა ეთხოვა ნადირისთვის, მაგრამ ჩავიდა და ნადირის ნაცვლად ტახტზე თავისი სიძე დახვდა. დიდად გაიხარა ადილ შაჰმა. გულში ჩაიკრა „ძვირფასი და საყვარელი სიმამრი“. იმ ქვეყანაში, სადაც მამანი და შვილნი ერთმანეთს ყელს სჭრიან და თვალებს სთხრიან, სიძე-სიმამრობას ნაკლები ფასი უნდა ჰქონოდა, მაგრამ მთავარი ის იყო, რომ ქართველი მეფე „ქართულად“ ჭირდებოდა ირანის მოლიპულ ტახტზე მორყეულად მჯდარ ხელმწიფეს.

თეიმურაზი ირანში ორი წელიწადი ჩარჩა. მის დაბრუნებამდე

საქართველოში კიდევ ბევრი სისხლი დაიქცა, ბევრი სიცოცხლე ჩაქრა. ბევრი ლენაჟი გაშავდა, ბევრი ხმალი დაილეწა და დამიწდა. ქართლის ტახტისათვის ბრძოლა წამოიწყო **ა ბ დ უ ლ ა - ბ ე გ მ ა**, ყრმობიდანვე გაათათრებულმა ქართველმა, ვახტანგ მეექვსის გაათათრებული ძმის იესეს ძემ. ბრძოლა დიდხანს გაგრძელდა. ბოლოს და ბოლოს, ერეკლემ აბდულა ბეგი სასტიკად დაამარცხა და ტახტის მაძიებლობაზე სამუდამოდ ხელი ააღებინა.

ირანის ტახტის „მაძიებლებს“ ესეც უფიქრიათ: „ნამდვილ ყაენობას“ რომ დაეუფლო, ჯერ საქართველოს უნდა დაეუფლო, და მოდიოდნენ საქართველოს „დასაუფლებლად“ ირანის ხელმწიფობის მაძიებელნი. ერთი პირველთაგანი აღმოჩნდა **ა ლ ი - ხ ა ნ ი**, ადრე, ნადირ შაჰის დროს ქართლის მმართველად ნამყოფი. და უეცრად შემოიჭრა ალი-ხანი დიდის ჯარით ქართულ მიწაზე. გატეხილი ხიდის გადმოვლა მოასწრო და ერეკლემ ქართული ჯარი დაახვედრა **დ ი მ ი ტ რ ი ო რ ბ ე ლ ი - ა ნ ი ს** სარდლობით. ბრძოლის სასწორი დასაწყისშივე დაიხელთავეს ქართველებმა. „შიგ დაერივნეს, გაიქცა ყიზილბაშის ჯარი; მიყვნენ ქართველნი ხმალ-და-ხმალ, ამოწყვიტეს მრავალი, რომ რისხვა ღვთისა დასცეს“. გადაიხვეწა ალი-ხანი.

1748 წლის ზაფხულის მიწურულს ადილ შაჰს ძმამ, იბრაჰიმმა აუტეხა ბრძოლა ტახტისათვის, აუტეხა და გაიმარჯვა კიდევ, ადილი შეიპყრო, თვალები დასთხარა და ბნელ კოშკში ჩააგდო სიკვდილის მომლოდინედ. ირანის ტახტზე დაბრძანდა **ი ბ რ ა ჰ ი მ შ ა ჰ ი**, რომელმაც ცოლად შეირთო თავისი რძალი, ადილ შაჰის ქვრივი, თეიმურაზ მეფის ასული ქეთევან „მზისა სადარი“. თეიმურაზის ნახვა მოინება და შეხვდა „ახალი სიძე-ყაენი“ ქართველთა მეფეს, „მრავალი უბოძა და თვისისა დიდების საკადრისად დაადგინა“. მაშინვე იბრაჰიმ შაჰმა ერეკლეს საქართველოში გამოუგზავნა „ხალათი მძიმე და რაყიმი წყალობისა: რადგან მამა შენი თეიმურაზ ჩვენს სამსახურში არის, შენ ქართლსა და კახეთს კარგად მოუარეო“. მალე კიდევ ახალი საჩუქრები მოუვიდა ერეკლეს იბრაჰიმ შაჰისაგან: ხალათები, ოქროთი დარახტული ბედაური და ათასი ოქროს თუმნინი. მალე კი გამოირკვა, რომ ერეკლეს ასე „ოდენ სიძე-ცოლისძმური სიყვარულობისთვის“ როდი მოსდიოდა ყაენის საჩუქრები ზედმედ. მცირე ხანი რომ გამოხდა, იბრაჰიმ შაჰს რომელიღაც ხანი გამოეგზავნა სამოცი კაცით საქართველოში, მოვსვლისთანავე ყიზილბაშებმა, ყაენის ბრძანებით, ერეკლეს მოსთხოვეს თხუთმეტი ათასი მუომარი ქართლ-კახეთიდან.

გაჯავრდა ერეკლე და მაშინვე თქვა გადაჭრით: „ჩვენგან ეს არ გარიგდება!“

ეს პასუხი წაიღეს სპარსელებმა სპარსეთს და სანამ „პასუხის პასუხი“ დაბრუნდებოდა, ხმალზე ხელდადებული იდგა ქართლი და კახეთი.

„პასუხის პასუხი“ კი ასეთი მოვიდა: შაჰი თანახმაა არ გაიყვანოს ჯარები საქართველოდან. ოღონდ სამაგიეროდ ასი რჩეული თავადი და აზნაური უნდა გაიგზავნოს სპარსეთს - სამოცი ქართლიდან და ორმოცი კახეთიდან! ამ მოთხოვნას უარი „აღარც“ ეთქმოდა და „ველარც“. რჩეულ ქართველთა მორიგი წასვლა მოსისხლე სპარსეთის სასახლის კარზე სპარსეთსაც სჭირდებოდა და... საქართველოსაც...

... სანამ თეიმურაზი ირანს იყო, ერეკლე მეფე და ანტონ კათალიკოსი გაცხოველებით განაგრძობდნენ ქართული სასულიერო და საერო მაღალკულტურული ტრადიციების აღდგენას, გაწმენდას, გამართვასა და აღზევებას. მათ „მოიძიეს სჯულნი ქრისტესნი და სიმართლით ღვთისმსახურებით წეს-ქცეულებანი ქართლისანი“. აღმოფხვრეს და ამოძირკვეს სპარსულ-თურქული უკულმართ ჟამთაგან დანერგილი „ზნენი უზნეონი“, გარყვნილებანი ხორციით და სულით, სისხლიერი აღრევანი ნათესავთ შორის. აღადგენდნენ და განამტკიცებდნენ მაღალ ეროვნულ თვითშეგნებას ქართველთა შორის. ანტონ კათალიკოსმა, ჭეშმარიტმა ქართველმა ლუთერმა, ქართული ეკლესიიდან გააძევა უვიცი, უზნეო და ეროვნულ თვითშეგნებას მოკლებული მღვდელმთავარნი და რიგითი მოწესენი, საეკლესიო კრება მოიწვიეს ტფილისში ანტონმა და ერეკლემ და იქ, „განარჩივეს და აღმოფხვრეს ყოველივე უწესოდ ქცევანი და დაუდვეს მოციქულთ და მღვდელთ მოძღვართ კანონით სჯული და შეურყეველი ქრისტიანობისა“.

მოძებნეს, „გამოიღეს“, აღადგინეს და გამართეს ვახტანგ მეექვსის სტამბა, რომელიც სავსებით დაღუპებულიყო და მიკარგულიყო მისი შემოქმედის გადაკარგვის შემდგომ. სტამბის ხელმძღვანელად დანიშნეს განათლებული მღვდელი კეჟერაშვილი. ორ წელიწადში შეიღი ათას ოთხასი წიგნი დაბეჭდილიყო, სასულიერო და სახორციელო. „აღავსეს წიგნითა ქართლი“...

... 1749 წელს თეიმურაზ მეფეც გამოეშვა შაჰს საქართველოში. ბევრი ძვირფასი საჩუქრებიც გამოეტანებია სიძეს სიმამრისთვის, მაგრამ ყველაზე ძვირფასი მაინც შაჰის ეს სიტყვები უნდა ყოფილიყო: „საქართველოსთან ერთად ყაზახ-ბორჩაღუც მიბოძებია და ორივე ეგრე იმსახურე როგორც თვითონ საქართველო“. წინასწარ იბრაჰიმ შაჰს ყაზახეთ-ბორჩაღოშიც უფრენია ბრძანება - ეყმეთ და ემონეთ ქართველთა მეფესო. მართლაც, როგორც კი გამოჩნდა თეიმურაზი „მიეგებნენ ყაზახისა და ბორჩაღუს სულთნები თავისი ჯარებით, დაზვნენ ყმურად და მძართვეს მისართმევი“. მეფემან ყმანი იყმო, ქვეშევრდომნი იქვეშევრდომა და წამოვიდა საქართველოსკენ.

მოვიდა თეიმურაზი და შეუდგა მამა-შვილი ერთად „ქვეყნის შემატებასა და აშენებას“. შეუდგნენ მტერთაგან დახანჯლული ჭრილობების მოშუშებას. აშენებდნენ და განამტკიცებდნენ ციხესიმაგრეებს, გამორჩევით - სამტრია

გზების გასწვრივ.

ხოლო, სპარსეთში, თეიმურაზის წამოსვლიდან ორი თვე თუ ოქნებოდა გასული, რომ იბრაჰიმ შაჰს შაჰის ტახტ-გვირგვინისთვის დასტაკებია შ ა ჰ რ ო ჰ ი, ნადირ შაჰის შეილიშვილი. დასტაკებია და კიდევაც ჩამოუგდია ტახტიდან, თავიც გაუგდებინებია და შაჰის სისხლიანი გვირგვინი თვითონ დაუდგამს თავზე.

ერთობ გასჭირვებიათ ირანელ ქართველებს შინააშლილობით, უწესრიგობით, შიმშილითა და სნებით ხელდარეულ ქვეყანაში. შეყრილან და წამოსულან საქართველოსკენ. წამდაუწუმ შეტაკებაში იარაღი შემოემტვრათ, ტანსაცმელი შემოადნათ, საჭმელი შემოელიათ. ისევ გივი ამილახორი მოვევლინათ მხსნელად და პატრონად, რომელიც მზანდარანს ბეგლარბეგობდა და მდიდრულად ცხოვრობდა. და შემოიყარა ყოველი ქართველი, ყველა დააპურა, მდიდრულად დამოსა; მდიდრულ საჭურველში დაასილალა და თვითონ წამოუძღვა საქართველოსკენ. მრავალჯერ გადაუდგნენ წინ ყიზილბაშნი, მაგრამ ყოველთვის „ასე ლომ-გულად და კაის სარდლობით მოიქცა“ გივი ამილახორი, რომ ქართველებმა, „საცა მტერი აუჩნდისთ, რისხვა ღვთისა დასციან“. ასე გამოაღწიეს „მსოფლიო კრახანის ბუდიდან“ და ქართულ მიწაზე შემოდგეს ფეხი. ზეიმით შეხვდა საქართველო სისხლიერთა დაბრუნებას...

... იმავე 1749 წელს სომხეთში მ ა ჰ მ ა დ - ხ ა ნ ი შემოიჭრა ცეცხლით და რკინით. იგი ნადირ შაჰის მკვლელობის მეთაური იყო. მერე აღმადამა დათარეშობდა და თვითონაც ყაენობას ეძიებდა თავგამოდებით. ახლა ერევანს მისდგომია სასტიკი რბევით. ერევნის ხანის ძმა დაეჭირა, ოჯახი გაეძარცვა და დაექცია. ერევნის გარე ქვეყანა დაეპყრო და ქალაქსაც აწვებოდა შმაგი იერიშებით.

მოიჭრნენ მოციქულნი სომხეთიდან ქართველ მეფეთა შემოსახვეწრად: „ირანში მეპატრონე აღარ არის და ეს მაჰმად-ხანი ამ ქვეყანას აოხრებს, ოღონდ თქვენ მოკვეთველენით, ამას მოგვარჩინეთ და თქვენვე გამსუხურებთ“.

სასწრაფოდ აისხეს იარაღი თეიმურაზმა და ერეკლემ და სწრაფი სვლით დაიმრნენ ერევნისაკენ, მისვლისთანავე „შეიქნა ომი ფიცხელი“. ხუთასი თუშ-ფშავ-ხევსურით მეწინავედ მივიდა ერეკლე და ეძგერა მტრის შუაგულს. გატყდა და უკუიქცა მაჰმად-ხანი შეტრიალდა და გაიქცა მისი მხედრობა. მიჰყვნენ ქართველნი, „კაფეს ხმალ-და-ხმალ, აგრეთვე იჭირეს ცოცხალი თათარი“. ყარაბაღს გადაიკარგა მაჰმად ხანი. მისი ცოლ-შვილი და ხაზინა გამარჯვებულებს ჩაუვარდათ ხელთ. ქართველებმა გამოიხსნეს სომეხი ტყვენი, მათ შორის ძმა ერევნის ხანისა ათას შვიდასი ყიზილბაში დაცემულიყო საომარ ველზე. მრავალი ტყვედ წამოეყვანათ გამარჯვებულებს. ნადავლი მეფეებმა ჯარს დაუნაწილეს. ერევანში შევიდნენ ქართველები. ზეიმით შეხვდნენ სომხები მარადიულ ძმებს,

მოყვრებს, მოკეთებს. ერევნის ხანმა ხუთი ათასი თუმანი მაშინვე მორატვათაის მხსნელებს, მშველელებს.

დასხდნენ, ითათბირეს და გადაწყვიტეს: ამიერიდან ერევანი არის მოხარკე-ქვეშევრდომი ქართველი მეფეებისა. სამაგიეროდ ქართველები კისრულობენ ერევნის დაცვას, მფარველობას, პატრონობას (და ასე იქნება მანამ, სანამ კრწანისის ტრაგედია მოშლის საქართველოს ძალმოსილებას)...

... 1750 წელს ყარაბაღის ყიზილბაში მფლობელი ფ ა ნ ა - ხ ა ნ ი აღიძრა ქართველებთან საომრად. დიდძალ მხედრობას მოუძღოდა - „ჯარი ასე შემოიყარა, რომ განჯის ქალაქის მეტი აღარ დარჩა“ აულებელი. განჯასაც მოადგა ფანა-ხანი. განჯის ბატონმა შავერდ-ხანმა ქართველ მეფეებს შემოუთვალა: „მე და ჩემი ქვეყანა თქვენი ყმა და მოხარკე ვიქნებით, ოღონდ დაგვიხსენით ამ კაცისაგანო“.

კიდევ, ყარაბაღელი სომეხი მელიქები და ეპისკოპოსი მოვიდნენ ტფილისს და შემოეხვეწნენ თეიმურაზს: „ქრისტიანი ხელმწიფე ბრძანდებითო, თქვენს ყმად და მრევლად აგვიყვანეთო, თათრის ხელისაგან დაგვიხსენითო!“

ისევ ბრძანეს თეიმურაზმა და ერეკლემ საომარი წვევა და განჯისკენ დაიძრნენ ახლადმეყრილი მხედრობით. განჯაში შესვლა უკვე მოესწრო ფანა-ხანს, მაგრამ ქართველების მოახლოება რომ შეიტყო, მაშინვე დატოვა აოხრებული ქალაქი და ისევ ყარაბაღისკენ გაქუსლა. განჯელები ზეიმით შეეგებნენ „გამათავისუფლებლებს“. რამდენიმე დღის შემდეგ კვალში ჩაუდგნენ ქართველები ფანა-ხანს. ყარაბაღში შევიდნენ. ორასი რჩეული კაცით. დაწინაურდა ერეკლე, მტერს წამოეწია და აიძულა ბრძოლა მიეღო. ფანა-ხანი სასტიკად დამარცხდა და არეზისკენ გაიქცა. მიჰყვნენ ქართველები, არეზის ხეობა სრულიად დალაშქრეს. ყარაბაღი ქართლის საბატონო და საყმო ფარგლებში მოაქციეს...

იდგა 1750 წელი. შუაგული საუკუნისა.

ქართველები მტკიცედ „ჰეგემონობდნენ“ ამიერკავკასიაში.

ქართლის სამფლობელოთა წრეწირში მოქცეულიყვნენ - განჯა, ყარაბაღი, ყაზახი, ნახიჭევანი, ერევანი.

დაძლეული იყო ქართლ-კახეთში „ოსმალობა“. დაძლეული იყო „ყიზილბაშობა“.

მაგრამ დასაძლევი იყო „ლეკიანობა“.

*მაღლის მაღალსა მთაზედა
კურდღლისა სისხლი მდგარიყო,
ჩამოჩვეულა არწივი,
უსვამს და ვერა მძლარიყო,
ერეკლე ბატონიშვილი
ნაურვალ ცხენზედ მჯდარიყო,
შამაუვლია ხმელეთი,
მაშინ-ღა ჩამომხდარიყო.*

ხ ა ლ ხ უ რ ი

უსაშველოდ ძნელი იყო ლეკთან ბრძოლა, გაცილებით ძნელი, ვიდრე თურქთან, გინა სპარსელთან, გინა არაბთან. მონღოლის შემდგომ არავისთან ისე საძნელო არ იყო ბრძოლა, როგორც ლეკთან.

ქართველთან პირისპირ შეხვედრაში ლეკს ყოველთვის სიკვდილი ან მარცხიანი უკუქცევა ელოდა, მაგრამ ლეკისთვის აუცილებელი არ იყო „პირისპირ შეხვედრა“, იგი მოდიოდა ქურდულად, მიპარვით, ჩასაფრებით, ანაზღაითი დაცემით და „მიხდომ-მოხდომით“.

მთავარი ის იყო, რომ ლეკისთვის ყოველივე ეს - ქურდობა, ძარცვა, მიტაცება, ტყვევნა და ალაფალა - მიუცილებელი **ს ა ს ი ც ო ც ხ - ლ ო „ს ა მ ე უ რ ნ ე ო დ ა რ გ ი“** - იყო, ძირითადი და მთავარი დარგი, ურომლისოდაც მას, მწირი და ბერწი მიწის შვილს, არსებობაც არ შეეძლო. ლეკის მთავარი საარსებო წყარო იყო ნაძარცვი, ნაქურდალი, ნატაცები. გამორჩევით კი - „მსოფლიო ბაზარზე“ ყველაზე დიდი და ფასეული „ლეკური საქონელი“ იყო ადამიანი, ტყვე, ხოლო „უმაღლესი ლეკური საქონელი“ - ქართველი ტყვე. ამიტომ მოდიოდა ლეკი სათარემოდ გასაოცარი თავგანწირულობით. სათარემო უნაგირზე ამხედრებისთანავე სიკვდილთან წინასწარ შერიგებული.

ან სიკვდილი, ან მუღმივი თარეში! ასეთი იყო ტრაგიკული მოწოდება ლეკური არსებობისა. და სწორედ რომ ძნელი უნდა ყოფილიყო, უსაშველოდ ძნელი, ისეთ მტერთან ბრძოლა, რომელსაც ყოველდღიურ საარსებო-სამეურნეო ცხოვრების წესად სიკვდილთან წილნაყარი აბრაგობა გაეხადა.

ქართველი კაცის მთავარი საარსებო სამეურნეო დარგი კი მიწათმეურნეობა იყო, ხოლო ომი მის ცხოვრებაში - იძულებით ნაკარნახევი „დარგი“ იყო.

ლეკს სამეურნეო იარაღად ჰქონდა თოფ-დამბაჩა, ხმალ-ხანჯალი (ზურგიდან დასაკრავად) და თოკი (ტყვის შესაკრავად), ქართველს კი თოხი, ბარი, გუთანა და მისთანანი, ხოლო საომარი საჭურველი მხოლოდ

საომარი იყო და სხვა არაფერი, ის საომარი საჭურველი, რომლის მოპოვებას და მომარჯვებას მხოლოდ კაცთმაწყინარი უბედურება არგუნებდა ქართველ კაცს მთელი მისი საისტორიო თავადასავლების გასწვრივ.

მაშ, მოდიოდა ლეკი „მეომარი-მეურნე“ და ხვდებოდა ქართველი „მიწათმოქმედი“ მეურნე“.

მაგრამ იცოდა ლეკმა. მისი „საომარი მეურნეობა“ მასვე სიცოცხლის ფასად დაუჯდებოდა, თუ „სამიწათმოქმედო მეურნეობას“ თავმიცემული ქართველი კაცი გუთნის ხელიდან გაგდებასა და ხმლის მოხელთებას მოასწრებდა!

დიახ, „თუ მოასწრებდას“ იმედად მოდიოდა ლეკი „საომარ-სამეურნეო“.

და ესეც იცოდა ლეკმა: ათიდან შვიდჯერ მაინც მოასწრებდა ქართველი კაცი გუთნის გაგდებას და ხმლის მოხელთებას. მაშ, ათიდან შვიდ სიკვდილს ვერ აიცდენდა ლეკი. მაგრამ მაინც მოდიოდა იგი, სიკვდილთან წილნაყარი, მოდიოდა ათიდან სამი იღბლის იმედად, მოდიოდა, ვინათგან სხვაგვარად არსებობა არც შეეძლო და აღარც უნდოდა. ან თარეში ნადავლიანი, ანდა სიკვდილი!

მაგრამ ქართველსაც ათიდან სამი ვერ-მოსწრება ძალიან ძვირი უჯდებოდა, რადგან განუწყვეტლივ, ცისმარე და დღენიადავ მოდიოდა ლეკი - ან ნადავლისთვის, ან სიკვდილისთვის. ასე იყო, რადგან ლეკის „პური არსობისა“ იყო „ქართული ლუკმა“. და აქედანვე მისი ბუნებრივი „საარსებო მოწოდებაც“: ან უნდა ვიპყრო ქართული ლუკმა, ან უნდა ვიქცე ქართული ხმლის ლუკმად!

ქართველს კი ძალიან უჭირდა ათიდან ათივეჯერ მოესწრო ხმლის მოხელთება და მომარჯვება, რადგან მას ამას გარდა სხვაც ხომ ყველაფერი უნდა მოესწრო: ყანაც, ვენახიც, ბაღიც, ბოსტანიც, შენებაც, წიგნიც, კალამიც, ძერწვაც, ხატვაც, რანდვაც... და კიდევ, ამათ გარდა, „ხმლის მოსწრება“ სპარსულ-თურქული მოწოლისა და შინათავადური სისხლ-თათხევების ჟამს...

მაშ, ყველაფერი უნდა მოესწრო ქართველ კაცს...

... და ისევ იღვა 1750 წელი, როცა ქვეყნის შინააღმშენებლობითა და შინაგანმტკიცებით გართულ თეიმურაზსა და ერეკლეს მოახსენეს „გარდმოსვლა ყოველი ლეკისა“ და ყოველი ლეკი ბელადისა, „რაც დაღესტანში ბელადი იყო“.

შეკყარეს ჯარები მამამ და შვილმა მალაროსთან დადგნენ ბანაკად. კახთა და ქართლელთა „შეყრილობის“ ამბავი რომ შეიტყვეს, ლეკებმა „ველარ გაბედეს გარდამოსვლა და უკუდგნენ“. თეიმურაზმა და ერეკლემ ლაშქარი დაშალეს და ისევ შინაურ საქმეებში ჩაიძირნენ. მეორედ წამოემართნენ დაღესტნელნი და ჭარელნი „გარდამოსვლად“ ქართლსა

და კახეთს. ისევ ფრთამაღლედ შემოიყარეს ლაშქარი მეფეებმა. ისევ უკუიქცა და „მოიშალა“ ჯარი „ყოველი ლეკისა“. მესამედ შეიყარნენ და წამოემართნენ ლეკნი იმ წელს. ქიზიყს შემოიჭრნენ. აფთრულად. დაუხვდათ ქიზიყის მოურავი **თ ა მ ა ზ ა ნ დ რ ო ნ ი კ ა შ ვ ი ლ ი** ქიზიყელთა ლაშქრით. ერეკლემ მოიჭრა გააღმასებით. თოფები შემოიხარჯეს და ხმლებს მიწვდნენ. მოპირდაპირენი. ხმლებს გაექცნენ ლეკები. მეორედ ღლეს ისევ შეიბნენ. იმ დღესაც სწორუპოვარნი იყვნენ ერეკლე და თამაზ ანდრონიკაშვილი. ისევ აჩვენეს ზურგი ლეკებმა. ჭარში გადაშლიდნენ დამარცხებულნი.

ჭარიდან ყაზახს დასცემიან ლეკები, ქართველთა საბატონო ქვეყანას. სასწრაფოდ ამხედრდნენ მეფენი. ყაზახიდან გამოასწრეს ლეკებმა. ალაზნისა და იორის შესართავთან სოფ. დანლისთან გადაეყარნენ ერთმანეთს მოსისხლენი.

მამ, დ ა ნ დ ი ს ი. 1750 წლის 28 ოქტომბერი.

ერეკლემ მამას სთხოვა, ალაზნის გამოღმით დაბრძანებულიყო, ხოლო ბრძოლის მეთაურობა მისთვის მიენდო. თეიმურაზი ომის ჟამს „ურჩი მამა“ არ იყო და დათანხმდა.

ბრძოლა სისხამზე დაიწყო - ისეთი ფიცხელი, „რომ უფროსი ომი აღარ იქნებოდა“. გლეხის სადილობამდე წონასწორად იძვროდა ბრძოლის სასწორი. მას უკან ერეკლემ გამოჰკვლიჯა ხელიდან ომის ღმერთს „სასწორი იგი“. ქართველებმა გასტეხეს ლეკთა სიმკვრივე და უკუაქციეს სასტიკი ჩეხვით. ხმელეთი შემოელიათ და ალაზნის მისცეს თავი ლეკებმა. გააღმასებით გამოენთნენ ქართველნი. მისდევდნენ, სჩეხდნენ და წყალში ახრჩობდნენ...

ომი დასრულდა. ქართველებს დიდი გამარჯვების კვერთხი აედოთ.

ქართველებმა რომ ერთხელ კიდევ „ამისთანა გამარჯვება და ძალიანი ხმალი“ აჩვენეს, მაშინვე მილოცვის, „ერთგული ყმობისა და ქვეშევრდომობის“ წერილები მოაყარეს თეიმურაზსა და ერეკლეს მათს „მფარველობაში“ აყვანილმა მოხარკე ხანებმა.

მომლოცველთა შორის იყო ირანის მაშინდელი ხელმწიფე შაჰ როჰიცი, შვილიშვილი დიდი ნადირ შაჰისა. შაჰ როჰი საგანგებო რაყამით თეიმურაზ ქართველთა მეფეს „ერაყისა და ადრიბეჟანის სპასალარად“ აცხადებდა, ხოლო ერეკლეს მის ნაიბად, ანუ თანამემწედ...

... მაგრამ მალე ქართველებს წამწარდათ ამდენი გამარჯვებანი. შაჰის ხანმა, **ჰ ა ჯ ი ჩ ა ლ ა ბ მ ა**, მუსლიმთა ძლიერი კოალიცია შეჰყარა იდუმალ, ქართველ მეფეთა წინააღმდეგ, ქართველთა ქვეშევრდომი განჯის ხანიც დათანხმებია ჰაჯი ჩალაბს მეფეთა ღალატზე. ბრძოლა მოხდა 1751 წლის 15 თებერვალს, აგრი-ჩაიზე, სადაც ლეკებზე მოიერიშე ქართველებს ერთბაშად განჯელები გამოეშალნენ, იდუმალ ჩასაფრებული მტრის ახალი ძალებიც ყოველის მხრიდან შემოესვივნენ ქართველებს და

მათ ბრძოლა წააგეს. დამარცხებულებმა აღმანს მიაშურეს, ბევრი შიგაც ჩაიხრჩო. თვითონ ერეკლეს ცხენი მდინარის შლამიან ნაპირზე დაეფლო. მარხანაელმა გლებმა, **და თ უ ნ ა ბ ო ს ტ ა შ ვ ი ლ მ ა**, საკუთარი ცხენი მოართვა და გამოიყვანა დამარცხებული მეფე მდინარიდან...

ყ ი რ - ბ უ ლ ა ს ი

თურმე შეგვძლება „ქართველი ლომების“ დამარცხებაო და გათამამდნენ ლეკები მეტისმეტად. ისევ აიწყვიტეს და წამოვიდნენ თარეშად - ყმახს, ქართლსა და კახეთს. შემოიჭრნენ და „მრავალი ადგილი წაახდინეს“.

გაუხტათ ერეკლე მეფე. მანავთან სრულიად ასწყვიტა ლეკი მოთარეშენი.

მეორედ ივრის ნაპირას ამოსწყვიტეს მეფეებმა „სხვა ჯარი ლეკისა“.

მესამედ საგურამოსთან „დასცეს რისხვა ღვთისა“ და მოამბეც აღარ გაუშვიათ მოხაროთაგან.

იმ წელს ლეკები კვლავ დააშინეს ქართველებმა, მაგრამ „ამა ამბავთა შინა წამოთამამდნენ ყიზილბაშნი და მოინდომეს მტრობა ქართლისა“. ასპარეზზე გამოჩნდა **ა ზ ა ტ - ხ ა ნ ი**, ტომით ავღანი, ირანის ტახტის მაძიებელი, მამაცი და თავზეხელაღებული მხედარი. მას თავრიზი დაეპყრო და ქართველთა სამფლობელოების - ნახიჭევანის, ერევნის, განჯისა და ყარაბაღის დასპყრობად მოილტვოდა დიდის მხედრობით. აზატ-ხანი უკვე შემოჭრილიყო ნახიჭევანში, მისი მფლობელი, „ქართველთა კაცი“ **ბ ა ა - მ ა ნ - ხ ა ნ ი** გამოძეგებინა ნახიჭევანიდან. საშინლად აწიოკებდნენ ნახიჭევნელებს ავღანელნი: „ჯერ პირუტყვულ ვნებას იკმაყოფილებდნენ ქალებთან. მერე წითლად ავარგარებულ შანთებს ძუძუებში და საშოში ურჭობდნენ. გამოსატეხად - სად ჰქონდათ ფული გადამალული“.

ნახიჭევანიდან ერევნისკენ გაეგზავნა ჯარი აზატ-ხანს, სარდლად მაჰმად-ხანი დაეყენებინა, - ის მაჰმად-ხანი, ნადირ შაჰის მკვლელობას რომ მეთაურობდა, მერე ერევნის დაუფლება რომ განიზრახა და ქართველებმა გაანადგურეს სასტიკად (1749წ.).

მოიჭრნენ ქართველ მეფეებთან ნახიჭევანელი და ერევნელი ფაიქები და ითხოვეს შველა. სასწრაფოდ დაიძრა ერეკლე ქართველთა ჯარით ერევნისაკენ.

მაჰმად-ხანს ქართველთა ხმლის სიმწვავე ნაწვენევი ჰქონდა და ერეკლეს გამოჩენისთანავე ერევანს ალყა მოხსნა და თავის ჯართან ერთად გაუჩინარდა.

გამოცვივდნენ შიმშილით ღონემიხდილი ერევნელები და „შეასხეს ქებ“ მშველელად მოსულ ქართველებს. უწინარესად დამშუული ქალაქის

დასაპურებლად იზრუნა ერეკლემ. იენისი იდგა, პურის მკის დრო. მაგრამ „ასე მოიხრებული იყო ერევნის ქვეყანა, მკის მუშაც აღარ იმოუბოდა. ერევნის ციხისა და ენძიატის მეტს ალაგს შენობა აღარსად იყო“. ერეკლემ ჯარი მიუსია ყანებს სამკელად. ათი ათასი კოდი პური შეუტანეს ქართველებმა სომეხთა დედაქალაქს. შევიდა ერეკლე ერევანში. ხალხი დაამშვიდა, მოღალატეებიც მოიძია და ყველანი ტფილისს გამოგზავნა „დასაყენებლად“. რამდენჯერმე ისევ გამოჩნდა თავისი ჯარით მაჰმად-ხანი, მაგრამ ერეკლეს ყოველ გამოსვლაზე გაექცა ბრძოლას.

ბოლოს გამოჩნდა თვითონ აზატ-ხანი, 18000 მეომრით.

ხოლო ერეკლეს 3000 მეომარი ჰყავდა და, თანაც, „ამა რიცხვთა შინა იყო თათარი ხუთასი და ავადმყოფი ხუთასი“. ასე რომ - თვრამეტი ათასის წინააღმდეგ „რეალური ორი ათასით“ გამოსვლა სასუსებით უიმელო ჩანდა.

თათბირი შეჰყარა ერეკლემ. სარდალთა უმრავლესობამ ბრძოლაზე ხელის აღება და უკან გაბრუნება ურჩია. მაშინ თვითონ თქვა ერეკლემ, მტკიცედ, სიტყვაშეუქცევლად: „იცოდეთ, აზატ-ხანის შეუბმელი მე არ დავსდგები: თავი ჩემი საკვდავად დამიდვია და მე აქედან ხმალ მოუქნეველად არ გავალ. ისედაც, ამალამ რომ გავიქცეთ, ხვალ გზაზედ მოგვეწვივან. და უნამუსო სიკვდილს ნამუსიანად სიკვდილი სჯობსო: ეს ხომ ყველამ უწყით, რომ სიკვდილის შვილნი ვართ და ჩვენს გვარსა და სახელს ორის დღის სიცოცხლისათვის ნუ მოვაყიფნებით“. სიტყვა აღარავის შეუბრუნებია. ერეკლემ ჯარი საომრად დაალაგა.

და მოხდა ბრძოლა ყ ი რ - ბ უ ლ ა ხ თ ა ნ, ერევნიდან თორმეტი კერსზე, 1751 წლის 26-27 ივლისს.

აზატ-ხანს ვერ წარმოედგინა, რომ მტრის ეგზომ მცირე ლაშქარი შებრძოლებას გაუბედავდა და ქართველ მეფისგან თუ გაქცევას არა, შერიგების თხოვნას მაინც ელოდა, მაგრამ მოციქულს რომ დააგვიანდა, ჯარი ექვს რიგად დააყენა და წამოვიდა ზარბაზან-ზამბულაკთა გრიალითა და ბაგაბუგით.

მთავარი იერიში მარცხენა ფრთაზე მოიტანეს მუსლიმებმა. „პირველად გაემარჯვათ ქართველთა“. „მერე გაემარჯვათ ავღანთა“. „დიდი ომი გარდაიხადეს“. „დაიხოცა ორგნითვე“. დღის მიწურულს ქართველთა ჯარს ყოველის მხრიდან გზა მოჭრილი ჰქონდა. ღამემ გაჰყარა მომტერენი. ხვალ დილით ადრე ერეკლე-ხანი უეჭველად გამომიგზავნის მოციქულს მორჩილებისა და სიცოცხლის შენარჩუნების თხოვნითო, გადაწყვეტით ფიქრობდა აზატ-ხანი. დილაც ჩამოღგა. 27 ივლისი.

ერეკლეს ჯარი ფეხზე იდგა. მეფეს ლოცვა მოეთავებინა და სიტყვას ამბობდა, ისევ მშვიდად, აულელებლად: „ვინც ვაჟკაცი ხართ, ესე არს უამი ვაჟკაცობისა და გულოვნებისა. ვიცი, ძმანო, მე ღმერთის წინა თქვენი დიდი მოვალე ვარ და, რაც ახლა გითხრათ, ის დამიჯერეთ და

სისხლსა თქვენსა მე ვინდობ კისრად. ახლა მე გაგიძღვებით და ასე ქვეითად წავალთ პირდაპირ მტერზე. და სანამ მე ცხენზედ არ შევჯდები თქვენც, ნურვინ შესხდებით და სანამ ჩემი თოფი არ გავარდეს, თქვენც ნურავინ გაისვრით თოფსა“. და ქართველთა პასუხიც ეს იყო მეფისადმი: „მეფეო და დიდებო ჩვენო, სისხლი ჩვენი შენთვის შემოგვიწირავს და ბრძანებასა თქვენსა და ნებასა თქვენსა აღვასრულებთ!“

ერთხელ კიდევ დალოცა ჯარი ერეკლემ. მერე ხუთასი კაცი გადათვალა და ბანაკში დააყენა ცალკე დასტად. დანარჩენი, ათას ხუთასი კაცი, აიყოლია და გაემართა მტრის შუაგულისკენ, სადაც თვითონ ახატ-ხანი იყო საგულეებელი, ქვეითად მიდიოდნენ, მგლური ნაბიჯით. მარცხენა ხელით ცხენები მიჰყავდათ, მარჯვენაში ლულადაშვებული და ჩახმაშეწკიპული თოფები ეჭირათ.

ფეხზე იდგა ახატ-ხანის ბანაკიც, ქართველთა გარშემო ტყესავით ჩაკორომებული. უკვე კარგად მოთენებულიყო და თანამემწე სარდლებით გარშემორტყმული ახატ-ხანიც ნათლად ხედავდა, როგორ მოიქაროდნენ მისკენ დაქვეითებული ქართველები. უკვე სათოფეზე მოსულიყვნენ, როცა რომელიღაც ხანი-სარდალი ახატ-ხანს წარუდგა და შესძახა: „დასტური მომეცი, რათა წარვიდე და ერეკლე-ხანი ცოცხლად შეპყრობილი მოგართვაო“. ახატმაც მხრები აიჩეჩა და სიცილით უპასუხა - რაღა ვაჟკაცობაა, როცა თვითონ მოეშურებიან ჩემს წინაშე იარაღის დასაყრელად და სათაყვანოდ, მაგრამ, რაკი ასე გსურს, წადი და მოიყვანეო. მყისვე მოახტა ცხენს ხანი-სარდალი, ქართველებისკენ წამომართა და დაიღრიალა: აბა, გამოდი, რომელი ხარ ერეკლე მეფეო!

- მე გახლავართ ერეკლე მეფე! - შეანარცხა ძახილი ერეკლემ და წამსვე მისი თოფიც გავარდა. მუსლიმი სარდალი უნაგირს უსულოდ მოწყდა და სანამ მიწაზე დაეცემოდა, მანამ ერთად იგრიალა ათასხუთასმა ქართულმა თოფმა. ათასხუთასი მუსლიმი მეომარიც ჩაწვა და ჩაირეცა იმავე წამში.

„ცხენებზე!“ - იქუხა უკვე ამხედრებულმა და ხმალშემართულმა ერეკლემ. „ხმალი მაგ წუნკლებს!“ - და გაფრინდა გათოფილი მტრის შუაგულისკენ. გამოენთენ ქართველები, ამხედრებულნი, ხმალთა ბრკილით და მძლავრი ყვილით. ყველაფერი ეს წამიერად დატრიალდა. ყველასათვის წარმოუდგენელი და გაუაზრებელი. გონზე მოგებას ორიოდ წუთი მაინც დასჭირდებოდა, მაგრამ ის წუთებიც არ დაანებეს ქართველებმა გაოგნებულ მტერს. მათის თოფებით დარეცილი მტრის გვაგები გადათქერეს და სასტიკი ჩეხვით დაერივნენ მეწინავეებს.

ხელშეუბრუნებლად შეტრიალდა და გაიქცა პანიკითა და პირუტყვიული შიშით მოცული ავღან-ყიზილბაშთა ურდო. გამოენტო ერეკლე. „ვითა ლომი დაუშრომელი“. მიჰყვნენ ქართველნი გაქცეულ მტერს. მთელი დღე სდიეს, ოცდაათი ვერსის სიგრძეზე. ყირ-ბულახიდან

არეზამდე ვზა მოსისხართა გვამებით მოფინეს. ძლივს გადასწრო არეზზე
ზნატ-ხანმა.

ზარბაზნათა სპეიმო გრიალით შეხვდა ერევანი გამარჯვებულ
ქართველთა დაბრუნებას.

თ უ ლ ქ ი თ ა ფ ა

ლეკები არ იშლიდნენ „ლეკიანობას“.

ქართველებიც არ იშლიდნენ „ქართველობას“ და, სადაც კი მოასწრებდნენ და მოახელთებდნენ, დაუნდობლად სპობდნენ მათხართ.

მაჰმადიანებმა მაჰმადიანი მტერი არჩივნეს ქრისტიან მოკეთეებს და ისევ შეურიგდნენ შაქის ხანს ჰაჯი ჩალაბს განჯის ხანი, შამშადილუს ხანი, ჭარი ხომ მუდამ მისი მაფიცარი იყო, ყაზახიც და ბაიდარიც განუდგნენ ქართველებს და შაქელს მიემხრნენ.

თეიმურაზმა და ერეკლემ ჩერქეზები და ოსები შეიკავშირეს და უკვე საომრად აღძრული მტრისკენ გასწიეს.

მაჰმადიანთა მხედრობას სარდლად ჰაჯი ჩალაბის მამაცი ძე, ა ლ ა - ქ ი შ ი უდგა. ბაიდარს მოსულიყვნენ და შემდგარიყვნენ. ყოყმანი დაეწყოთ ქართულ სამანებთან მოსულებს. ყოყმანობდნენ, ვინათგან „ქართველთა ხმალი ბევრჯერ ენახათ“, მწარე და „სასიკვლინე“. ბოლოს, ხმალი კი არა, შერიგება ითხოვა ალა-ქიშმა, მაჰმადიანთა „დიდმა იმედმა“. ქართველებმა შერიგებაზე უარით უპასუხეს. ალა-ქიშმა ბანაკი აჰყარა და ბაიდარიდან ყაზახს გაქუსლა. ქართველებიც მიჰყვნენ. გატეხილ ხიდთან ლეკთა ჯარი გამოუხტათ უეცრად. ერეკლემ ჩერქეზები მიუშვა ფიცხლავ-მიუხდნენ და მისიკვდილეს ჩერქეზებმა ლეკები. მეფეებმა ლაშქარი ააჩქარეს. ყაზახს მივიდნენ. ალა-ქიში იქიდანაც გაქცეულიყო. ერეკლემ მღევარი აარჩია და დაწინაურდა. უკან თეიმურაზი მიჰყვა დანარჩენი ჯარით. ყაზახ-შამშადილუს საზღვარზე, თულქითაფასთან წამოეწია ერეკლე მაჰმადიანთა მხედრობას.

მაშ, თ უ ლ ქ ი თ ა ფ ა, 1752 წლის 1 სექტემბერი.

მტრის დაოთხებულ თქარუნზე ალა-ქიშმა ჯარები შეაყენა, შემოაბრუნა და საომრად დაალაგა. მძლავრი კვეთებით და ხეთქინებით შეიბნენ მტერნი. მაჰმადიანებმა „ასე ძალიან მოინდომეს, რომ სახმლოდ შიგჯარში შემოვიდნენ, ცოტას ალაგს ოსის ჯარიც გამოაქციეს“. მაშინ „მეფე ერეკლემ იწყინა, მიბრძანდა თვითონ. მიუძღვა ჯარს და ვითა ლომი ეგრე მიესივა, გაერივა ხმალ-და-ხმალ. ამის მნახველი ვინდა დადგებოდა უომრად“. მიჰყვა „მეორე გმირად“ ერეკლე მეფეს თამაზ ანდრონიკაშვილი. „კაი ხმალი მოიქნიეს“ ქიზიყელებმა და ჩერქეზებმა. ყველა გმირი შეიქნა იმ დღეს - თავადიც, ზნაურიც, გლეხიც. ბოდბელმა გლეხმა პ ა ა ტ ა ბ ა ლ ა შ ვ ი ლ მ ა ცხრა თათარი გააპო ხმლით, სამი ცოცხლად

შეიპყრო და გათოკა. შუაგულ ბრძოლას მოუსწრო თეიმურაზმა და თავისი ჯარიც მიუშვა იეროშზე. გასაქცევად ატრიალდა და აგორდა თათართა ურდო. გაიგდეს წინ მტერი და განჯამდე სდიეს ქართველებმა. შავერდი ხანი განჯას ჩაიკეტა. ალა-ქიშმა ნუხას გაასწრო. ქართველებმა ზედიზედ დაიჭირეს განჯა, ყაზახი, შამშადილუ, ისევ თავის მოხარკეებად მოაქციეს და მოღალატენი ტყვეებად გაირეკეს.

ისევ ბრწყინავდა ქართველთა ბედის ვარსკვლავი ამიერკავკასიის სისხლიან და ცრემლიან ცაზე.

მჭადისჯვარი

ერეკლე მეფე მთელს კავკასიაში უკვე უმეტოქეო მხედრად და მხედართმთავრად იყო აღიარებული. ბევრი ლეკური გუნდი აეწყვიტა, ბევრი ლეკის ბელადი პირისპირ შერკინებით მოეკლა და დაემიწეებინა. მსოფლიოში ლაპარაკობდნენ „ქართველ ლომზე“, ევროპელ მწერალთა და მოგზაურთა „თემა“ შექნილიყო ქართველი გვირგვინოსანი და მხედართმძღვანი. ევროპაში განუკითხავად ამასაც გაიმახონდნენ: ლომმა ერეკლემ სპარსეთი უკვე დაიპყრო და დღეს თუ ხვალ თურქეთსაც შეუმუსრავს კარიბჭეებსო.

ერეკლეს და თეიმურაზს კი სპარსეთ-თურქეთის დასაპყრობად „არ ეცალათ“ და დღე და ღამე ქვეყნის გამაგრებასა და მტრის მიერ „აქეთ დაპყრობისგან“ გადარჩენას უნდებოდნენ.

1754 წლის გაზაფხულზე ერეკლე ქართლში იყო, მამასთან. და კახეთიდან ახალი საშფოთარი ამბავი მოართვეს შიკრიკებმა: ავარია-ხუნძახის ბატონი ნურსალ-ბეგი „გადმოსულა ლეკთა ჯარით, შილდის თავს დადგა, კახეთზე მოდის; იმუქრება - ქართლსა და კახეთს ორივეს დავიჭერო; ჯარიც ასეთი ჰყავს, რომ ჯერ ამისთანა ჯარი ქართლსა და კახეთს არ ჩამოსულაო“.

შილდადან ოთხ ნაკადად წამოვიდნენ ლეკნი. არაგვის ხეობას შემოესივნენ, „ანანურს აქეთ აღარსად-რა გაუშვეს წაუხდენელი“, ბოლოს მუხრანისკენ დაიძრნენ და მჭადიჯვრის ციხეს შემოადგნენ ალყად. ეს ციხე ახლად აეშენებია კონსტანტინე მუხრანბატონს. მუხრანელთა ციხიონი ძლიერად დაუხვდა მტერს.

ქართველ მეფეებსაც შემოეყარათ ჯარი. თუმცა ემცირათ, მაგრამ დაფოვნების დროც აღარ იყო და სასწრაფოდ დაიძრნენ მჭადისჯვრისკენ.

ნურსალ-ბეგს საიერიშო საფრები („სიბა“) გაემართა ციხის გარშემო. ღამით ვილაც მოხუცი ქართველი დედაკაცი მიჰპარვიათ, ცეცხლი გაუჩენია და ხელიერთპირად გადაუწვავს ის „საფრები“. საშინელი წამებით მოჰკლეს ეს უცნობი გმირი ქალი ლეკებმა. ახალ საიერიშო „მანქანებს“ ამზადებდა ხუნძახის ბატონი. ითვლევინებოდნენ მეციხოვნენი: „თუ არ

მოგვეშველებით. ამის მეტი ღონე აღარა გვაქვსო¹. და მოვიდნენ საშუალოდ ქართველნი.

ერეკლემ ორი მხრიდან მიუახლოვა ჯარი ლეკთა ბანაკს - ცალკერძ ქართლელნი და ცალკერძ კახელები. ორგნითვე უკანაკერძად ცხენოსნები დააყენა, წინ ქვეითნი წაუძმღვარა. ქვეითთა წინაკერძად კიდევ, ვითარცა საფარი („ბარიკადა“), ერთმანეთზე მიჯრით ჩაარიგა ურემსაზიდარნი, „აღვსილნი მრავალი ჯარჯითა“.

მამ, 1754 წლის 16 აგვისტო. მჭადისჯვარი.

ბრძოლა გახსნეს ქვეითმა ჯარებმა, თოფ-დამბაჩათა ბათქაბუთქით და ზამბულაკთა გრიალით. ქართველთა გაჭიმულ „ბარიკადებზე“ ამოსხლტნენ ლეკები. უმაღვე ჩაკაფეს ქართველებმა ხმალ-და-ხმალ. ლეკთა მომდევნო რიგმა გულსრულად გადმოიარა თავისიანთა გვამები და სასტიკი ხმალკვეთებით შემოება ქართველობას. მეორეს მესამე მოჰყვა, მესამეს - მეოთხე. ლეკთა ცხენოსნობაც „სამად გაყოფილიყო და ყოველის მხრიდან მოვიდნენ, ქართველთა ჯარები დიად თვალში ეცოტავათ და დიდად ამაყათ მოინდომეს ომი ლეკთა“. და „შეიქნა ომი ფიცხელი, რომ უფიცხე აღარ ეგებოდ“. მისჭირდა ქვეით ქართველობას და „ლეკებს ცოტადა უკლდათ ხმალდახმალ ჩვენს ჯარსა შინა შემოსვლა“. დაიქვეითეთო, შესძახა ერეკლემ, თვითონ ცხენიდან გარდახდა და თოფი გულში აძგერა „ბარიკადაზე“ ამოსხლტილ ლეკს. წამსვე დაქვეითდნენ ქართველი მხედრები და ტყვიები მიუშვეს იერიშზე მომავალ მტერს. ისევ ჩაიცვლა ლეკთა მორიგი რიგი. „ცხენებზე!“ - იჭექა კვლავ ამხედრებულმა ერეკლემ. ყველა ამხედრდა წამისად. „ხმალი!“ - ისევ გაისმა ერეკლეს ძახილი და იელვეს ქართულმა ხმლებმა.

„ეს არის დღე ვაჟკაცობისა, სიყვარული რჯულისა და სამშობლოსა! ხმალი-მეთქი მაგ წუნკლებს!“ - ჰყიოდა ერეკლე და უტევედა მტრის ყველანე სქელ რიგს. მიჰყვნენ ყიჟინით და „მეუტიეს ქართველთა და კახთა გულ-სრულად“. მისვლისთანავე „მეფემ ერეკლემ ჩამოკაფა ლეკი ხმალ-და-ხმალ“. ისევ „ჩამოკაფა“, მეორე, მესამე, მეოთხე, ნურსალ-ბეგს ეძებდა, რათა თავი წარეკვეთა ლეკთა ჯარისთვის. მაგრამ არ ჩანდა „თავი ლეკისა“. ხოლო ბიძა და ბიძაშვილი ხუნძახის ბატონისა უკვე დაცემულიყვნენ „ხმალ-და-ხმალ ჩამოკაფულნი“. გასტეხეს მტერი ქართველებმა და „გააქციეს ერთი დასი ჯარი ლეკისა“. მყისვე „ჰკრეს ეს გაქცეული ჯარი მეორესა ჯარსა“ და ყველა ერთად „აირივა ეს საშინელი ჯარი ლეკისა“. გამოედევნენ ქართველები, „მეუტიეს ხმალ-და-ხმალ, დაერივნენ შიგ, რომ ვითა კატა ეგრე ხოცდენ ლეკთა“. ყოველი ქართველი გმირი იყო იმ დღესაც - „თავადნი გლეხზე უმჯობეს და გლეხნი თავადზე უკეთეს“. მისდიეს ქართველებმა გაქცეულ მტრებს. მიჰყვნენ ხოცვით არაგვამდის, რომ „მათის მძოვრით აღაჰსეს ტყე და ველი“. ბევრი ლეკი ხმლისა და ხელის „უკრავად კლდეზე გარდაცვივნით დაიხოცნეს“.

ხუნძახის ბატონს ბრძოლის ველზე „დარჩა კარავნი და ყოველივე საცხოვრებელი და დიდება, რომელიც კი წამოეღო დაღისტნიდამ“ ლექთაგან არავგამდე ვინც გადარჩა და კახეთს გააღწია, იქ სახლში დარჩენილი კახელები გამოუხტნენ და, საცა გაიარეს, ყველგან ხელახლა „დაუმარცხეს“. როგორც იქნა, სიცოცხლე დაინარჩუნა და ისე „მივიდა ხუნძახის ბატონი სირცხვილეული დაღისტანში“.

ყ ვ ა რ ე ლ ი

მჭადისჯვრის გამარჯვებამ ისევ მძლავრად დაარისხა ქართული ზარები მაჰმადიანური კავკასიის ცისგვამში. მაგრამ ლეკს ხომ „ლეკიანობის“ გარეშე არსებობა არ შეეძლო და მაინც მოდიოდა, მოდიოდა თუნდაც სიკვდილზე, თუნდაც ათიდან შვიდ სიკვდილზე.

ნურსალ-ბეგ ავარიელ-ხუნძახელიც აღარ ისვენებდა, მჭადისჯვრის სირცხვილი ვერ მოენელებინა და დღედაღამ საქართველოს სარეკანშოდ დასალაშქრავად ემზადებოდა. და 1755 წელს მთელი დაღესტანი აჰყარა ნურსალმა, თარლუს შამხალი და ყაზიყუმუხის სურხაი-ხანიც გვერდში დაიყენა თავიანთი ჯარებით.

20000 ლეკი მოწყდა ამიერ-იმიერ დაღესტანს, მოწყდა და მოასკდა საქართველოს (ეს მერამდენედ?!).

ერეკლემაც თელავს ჯარი შემოიყარა (ესეც მერამდენედ?!).

ყვარელის თავზე მოდგა და დაშვავდა ლექთა ურდო. ჭარელებიც მოვიდნენ და შეუერთდნენ. შაქის ხანსაც, ჰაჯი ჩალაბს, ნურსალის შემწედ დიდი ჯარი გამოეგზავნა, ისევ თავის ძის, ალა-ქიშის სარდლობით. კაკის სულთანიც მოსულიყო თავის მხედრობით. შავერდ-ხან განჯელსაც ისევ ელაღატნა ქართველებისთვის და წარმოეგზავნა ნურსალისთვის განჯელთა ჯარი.

და შემოდგა ყვარლის ციხეს მაჰმადიანური ურდო.

თეიმურაზმაც თელავს მოატანა და ქართლისა და კახეთის ჯარები შეერთდნენ.

ლექთა ჯარები ჯარებად იღვნენ ყვარლის ირგვლივ, ხოლო თვითონ ციხე კიდევ საფრებით შემორაგვეს, ისეთი საფრებით, საიდანაც თოფს ზემოდან ჩაისროდნენ ციხის შიგნით. „ამით შეაწუხეს“ ლეკებმა ყვარლის ციხის დამცველნი. „თორემ სხვა რიგად არა უჭირდათ-რა“. და „იყო ომი დღე-და-ღამ. კარგად, კაცურად და მამაცურად ებრძოდნენ მყოფნი ციხისანი“ რკინის სალტედ მოდენილ მტერს.

ყვარელს სასწრაფოდ უნდოდა შეველა. მაგრამ პირდაპირ ხმალ-და-ხმალ მისვლა ქართველებს იმედს არ აძლევდა, რადგან მაჰმადიანთა ჯარი გაცილებით რიცხვმრავალი იყო და მათი ბანაკიც მიუვალნი და მიუდგომელი. ამიტომ საჭირო იყო მოულოდნელი, იდუმალი

ხერხი, „ილათი“, თავგანწირულ კმობახსთან ჩაკირული.

და მეფეებმა ჯარს მიმართეს: რჯულისა, ქვეყნისა და სიყვარულისა და ერთგულებისთვის ვიწვევთ ვაჟკაცებს, რომლებიც ლეკთა ბანაკს გაჭრიან, გააღწევენ და შიგნით ციხის დამცველებს მიეშველებიანო. ამის თქმა და მაშინვე ჯარს გამოეყო ას სამოცამდე მეომარი: ცხრა თავადიშვილი, ორი აზნაურიშვილი, ერთი ხუცესი და ას ორმოცდაათამდე გლეხი (აქედან ას ოცდაათი ქიზიყელი). შეჰყარა ეს გუნდი ერეკლემ, დატვირთა იარაღით, ტყვია-წამლით, დამოდვრა, დალოცა და გაუშვა.

ღამე გასცურეს ალაზანი, ღამითვე მიადგნენ მტრის ბანაკს, მისვლისთანავე შეუტეეს თოფის და ხმლის ცემით. და ასე ქართულმა გუნდმა „გულოვნობისა ძალითა და სიმხნისა და ვაჟკაცობისა მინდობითა“, სისხლიან სვრელად გაკვეთა და გაიტანა მაჰმადიანთა მოალყე ჯარი. ყვარლის დამცველებიც წამოიშალნენ ციხის შიგნიდან და შეერთდნენ მოიერიშე ქართველები და მეციხოვნენი. გამძლავრდა ციხე ყვარელისა. „ხოცდენ ლეკთა ციხიდან და განძლიერდნენ ფრიად ციხოვანნი“. ხოლო, სანამ მოიერიშე გუნდი მტრის ალყას არღვევდა და ციხეში შედიოდა, მის პარალელურად ერეკლემ ქიზიყიდან ჭარს ჯარი შეუსია მაოხარი რკინით და ცეცხლით. ყვარელთან მდგარმა ჭარელებმა რომ მათი სახლკარის აწიოკების ამბავი შეიტყვეს, ყვარელი მიატოვეს და ჭარს მიაშურეს თავისიანთა გადასარჩენად. ნურსალ-ბეგის ბანაკი აირია და აიჭრა. დაღესტნელებმა ჭარელების შეჩერება სცადეს. მალე სიტყვა აღარ იკმარეს და ხმლებით ერთმანეთს დაერივნენ. ერეკლემ უკვე გადამწვევები იერიშისათვის გამზადებულიყო. ნურსალ-ბეგი დაფრთხა, ბანაკი აჰყარა და ყვარელიდან ისევ დაღესტნისკენ გაქუსლა.

ლეკიანობა მაინც გრძელდებოდა. ყვარლის შემდგომ ნურსალ-ბეგმა „დიდ სარდლობაზე“ ხელი აიღო და ისევ ნაცადი ავზაკობისა და ქურდობის გზაზე შედგა. მის გარდა, ქართულ მიწა-წყალს სამარცხვავად ხელი შეაჩვია კიდევ ორმა დაღესტნელმა „ხელადმა“ - ჩონჩოლ - მუსამ და კოხტა - მალაჩილამ.

და გრძელდებოდა „ლეკიანობა“, სისხლიანი ქავილის აღმძვრელი, მოურჩენელი წითელი ქარი საქართველოს სხეულზე!..

... 1758 წლის ზაფხულში, გორში ერთმანეთს შეხვდა ქართველ მეფეთა დიდი სამეული - თეიმურაზ მეორე, ერეკლე მეორე და სოლომონ პირველი.

და ითქვა მაშინ ყველაზე მნიშვნელოვანი სამამულიშვილო სიტყვა ფიცითა და „პირითა მტკიცითა“: „რომელსაც ქვეყანაში მტერი შემოვიდესო, ერთმანეთს მივეშველნეთ“. ეს პირობა დადევს - ერთმანეთს მიშველებისა, საერთო მტრების წინააღმდეგ თანაბრძოლისა და თანადგომისა - და ერთმანეთს დამორდნენ...

საქართველოს სამივე მეფე ისევ რუსეთის მოიძედე იყო.

1760 წლის აპრილში თეიმურაზ მეორე რუსეთში თვითონ გაემგზავრა და პირადად შეხვდა რუსთა ხელმწიფეს ელისაბედ პეტრეს ასულს. ქართველი მეფე დახმარებას ითხოვდა. ახლა ყველაზე ხელსაყრელი დრო-ჟამი დამდგარა საქართველოს „გამოხსნისა და აღდგომისაო“. ირანში საშინელი არეულობაა, ოსმალეთიც განზე დგას და ირანის საქმეებში ჩარევას ვერ ბედავს. ლეკიანობა გასაქანს არ აძლევს, თორემ საქართველო თვითონ მოუვლიდა ირანს. ამიტომ სთხოვს ქართველი მეფე რუსთა ხელმწიფეს რუსულ ჯარს. ხოლო, უკეთუ ჯარით დახმარება არ მოხერხდება, მაშინ იქნებ ფულადი სესხი გაიღოს რუსეთის ხაზინამ რამდენიმე წლის ვადით. თუ რუსეთი საქართველოს ჯარით ან ფულით დაეხმარება, ქართველი მეფეები ლეკებსაც ალაგმავენ, „გამორჩეულის დასით“ ირანშიც შევლენ, იქ „ჩინებულთა სპარსთა შეკრებასაც“ მოახდენენ და მათის „ერთხმიანობით“ ირანის ტახტზე რუსეთისა და საქართველოს „სასურველ შაჰს“ აიყვანენ.

არაფერი არ გამოვიდა. რუსეთის საიმპერატორო კარს ისევ არ ეცალა საქართველოსთვის. „შვიდწლიანი ომით“ იყო გართული მაშინ მსოფლიო და გამორჩევით თვითონ რუსეთი. პრუსიისა და ინგლისის განადგურება ჰქონდათ დღენიადაგ საზრუნავად რუსეთის მესვეურებს, ხოლო „სამხრეთულ საქმეთ“ გართულება იმჟამად არასგზით ხელს არ აძლევდა სანკტ-პეტერბურგის სასახლეებს.

1762 წლის 8 იანვარს თეიმურაზი უეცრად გარდაიცვალა პეტერბურგს/ მეფის დაკრძალვის ხარჯები რუსეთის საიმპერატორო კარმა ეკისრა ელისაბედ დედოფლის სახელით ერეკლეს სამძიმარი და მდიდარი საჩუქრები გამოუგზავნეს. თეიმურაზი ასტრახანს მოსვენეს და მიძინების ტაძარში დაკრძალეს მისი სიმამრის ვახტანგ მეექვსის გვერდით.

აღსრულებულიყო მეფე თეიმურაზ მეორე, ღირსეული ქართველი საჭეთმპყრობელი, ნიჭიერი პოეტი, მამაცი მხედარი და მხედართმძღვანი.

გამეფდა 44 წლისა, იმეფა 18 წელიწადი, აღესრულა შობითგან 62 წლისა (ვახტანგის კბილა, ვახტანგის თანამსოფლმხედველი, ვახტანგის გვერდით ჩაწვა ასტრახანის მლაშე მიწაში).

თეიმურაზ პირველის, არჩილ მეორისა და ვახტანგ მეექვსის მსგავსად, არც ამ მეოთხე მეფე-პოეტს ეღირსა მშობლიურ მიწაზე სულის დაღევა და მშობლიურ მიწაში დამიწება.

... მეფე ერეკლე მეორე ქართლ-კახეთის ერთხელმწიფედ გამოცხადდა. რუსეთმა თბილად მიიღო მისი ერთხელმწიფობა.

ირანშიც ანარქია დასრულებულიყო, ტახტი მტკიცედ ქ ე რ ი მ - ხ ა ნ ზ ე ნ დ ს დაეპყრო და ისიც იმთავითვე იძულებული გამხდარა ამიერკავკასიაში ერეკლეს ჰეგემონობა ეცნო. ერევანი, ნახიჭევანი, განჯა, ყარაბაღი და ყაზახი ისევ ქართველი მეფის მფლობელობაში იქნა აღიარებული. ასეთი „აღიარება“ უეჭველად იმანაც განამტკიცა, რომ ერეკლემ ქერიმ-ხანის მეტოქე აზატ-ხანი დაამარცხა, კიდევაც შეიპყრო ყა ბორკილდადებული გაუგზავნა ქერიმს.

მაგრამ მცირე დრომ განვლო და ქერიმ-ხანმა საქართველოში ელჩები აფრინა და ერეკლეს შემოუთვალა - სასწრაფოდ თორმეტი წყვილი უმშვენიერესი გოგო-ბიჭი ამირჩიე და გამომიგზავნეო. ამჟამე კი ცეცხლი აკვესა თვალებიდან ერეკლე მეფემ: მე თქვენი ქერიმ-ხანი რას მომატყუებს, როცა მე თვითონ ეშმაკზე ერთი დღით ადრე ვარ დაბადებულიო, - ბრზიანი სიცილით შეაფრქვია სპარსელ დესპანებს და მაშინვე განუტევა ისინი სასახლიდან.

ცოფით ბალანი აეშალა ქერიმ-ხანს, ქართველი მეფის ამნაირი „დამანგრეველი პასუხი“ რომ მოისმინა. მაგრამ ისევ დათმობა ამჯობინა. ვინათგან „ნადირ შაჰის გაზრდილი“ და „ეშმაკზე ადრე დაბადებულ“ ქართველი მეფე ძლიერად გამოიყურებოდა და მასთან მტრობას, ჯერ-ჯერობით მაინც, ისევ „დოსტობა“ სჯობდა.

იმჟამად იმერეთის ტახტზე იჯდა მეფე სოლომონ პირველი (1752-1784).

დავით ნარინის შემდგომ გაეწეო 460 წელიწადს და ამ დროის მანძილზე დასავლეთ საქართველოს ბაგრატიონულ ტახტს ასეთი ღირსეული ხელმწიფე აღარ ღირსებია.

460 წელიწადი გადაუღებლად წვიმდა დასავლეთ საქართველოში სისხლი და ცრემლი.

სისხლი - დაქცეული ქართველისა ოსმალოსაგან და ქართველისა ქართველისაგან.

ცრემლი - უმძიმესი ცრემლი ტყვედ წაყვანილი და გაყიდული ქართველისა.

ტყვეთა სყიდვა - ქართველი ხალხის დამატკეპარი და შემარცხველი უბოროტესი სნეულება.

თურქული უღელი. წელში გამწყვეტი თურქული გადასახადები. გადასახადი ნატურით. გადასახადი ქალ-ვაჟთა თურქეთს გაგზავნით. გადასახადი ტყვის გაყიდვით. გადასახადი საური, ანუ „სახვანთქრო“. გადასახადი საუდიერო, ანუ „სამალოდ სათხოვარი“ (უმეტესი ისევ თურქეთს, დანარჩენი ადგილობრივ ფეოდალს).

ცალკე სამეგრელო, ცალკე გურია, ცალკე აფხაზეთი, ყველას ერთად, ერთიან „იმერეთად“ და თავის „საკუთრებად“ თვლიდნენ იმერეთის მეფენი. მაგრამ ერთობ დამცრობილი მნიშვნელობა ჰქონდა, რას „თვლიდნენ“ ბაგრატიონთა საგვარეულოს ყველაზე სუსტი ნაკადისანი - იმერული ბაგრატიონნი. ამ უნიათო და უმარდვო მეფუკეების ყველაზე მაღალი ტიტულატურა ეს იყო - „მონა ღვთისა, ყმა ხონთქრისა“...

ცალ-ცალკე სამთავრო-სათავადო „სახლები“: ჩიქვან-ლიპარტიან-დადიანნი, გურიელნი, შარვაშიძენი, ერისთავნი, გელოვანნი, დადეშქელიანნი, აბაშიძენი, მხეიძენი, ჩხეიძენი, მაჭუტაძენი, ნაკაშიძენი, წერეთელნი, ჭილაძენი, მიქელაძენი, წულუკიძენი, ჩიჯავაძენი, აგიაშვილნი, იაშვილნი.

გარყვნილი საერონი. გარყვნილი სასულიერონი.

ღალატი სიტყვისა. ღალატი ფიცისა. ღალატი ქვეყნისა. ღალატი მოყვასისა მიმართ. ღალატი ერისწყეულისა ერისკაცის მიმართ.

ისევ „მიხდომ-მოხდომკ“ დაუნდობელი, რამეთუ - ვინ ვის „ტახტზე“ დაჯდეს, ვინ ვის „სახელოში“ გაძვრეს, ვინ ვის სარეცელში ჩაწვეს.

გაბზარული და გახლეჩილი ქართული სული.

და რაინდული ხმლის მაგიერ - ჭინჭში გახვეული სამართებელი. ასეთი იყო მემკვიდრეობა ახალი მეფისა. ასეთი იყო დასავლეთ

საქართველო, როცა მის მორყეულსა და შერყვნილ ტახტს ეახლა ღირსეული მემკვიდრე ბაგრატ მესამისა, დავით აღმაშენებლისა, თამარ შვიდმნათობიერისა, გიორგი ლამასი და დავით ნარინისა.

იყო გონებით მძლავრი და გულით „უშიში, ვითარცა უზორცო“. სხეულით მკვრივი, თუმცა ყრმობითვე ეპილეპსიით შეპყრობილი. საოცარი თვალები ჰქონდა. ხალხში ხმა დადიოდა: სოლომონმა თუ მოინება, მისი თვალების დაშტერება წაახდენს კაცსაც, ჯარსაც, ნადირსაც და გახეთქავს ქვასაც. და მიტომ „ქვახეთქიას“ ეძახდა ხალხი.

უბრალოდ ჩაცმა-დახურვა უყვარდა. რუხი მაუდის ჩოხითა და წულა-მესტიით დადიოდა. ცხენ-უნაგირი, თოფ-დამბაჩა და ხმალ-ხანჯალი, რიგითი მეომარივით, ოქროვერცხლით გაუწყობელი ჰქონდა ბრძოლად მიმავალს.

უბრალო ადამიანებში, გამორჩევით გლეხებში ყოფნა უყვარდა გლეხის ძიძისაგან ძუძუნაწოვარს, გლეხ ძუძუმტეებში გაზრდილ გვირგვინოსანს...

ხ რ ე ს ი ლ ი

გამეფებისთანავე სოლომონმა ამოკვეთა და გააუქმა ორივე გადასახადი - საურიც და საუდიეროც. გლეხმა შვებით ამოისუნთქა და მისი მხსნელი ახალგაზრდა მეფე სალოცავ ხატად გაიხნა. თურქმა დამპყრობელმა ბალანი აიშალა და ქართველ მეფეს „ქართველობისათვის“ მოსისხლეს თვალით დაუწყო ცქერა. ქართველმა ფეოდალმაც უარესად შეიძულა „ხალხოხანი ხელმწიფე“. ფეოდალური სამართალი ბატონს ყმის განუკითხავად გაყიდვის უფლებას აძლევდა. სოლომონმა „მესწორება“ შეიტანა ამ უსამართლო სამართალში. მისი ბრძანებით ამიერიდან მხოლოდ ისეთი ყმის გაყიდვა შეიძლებოდა, რომელსაც რაიმე მძიმე დანაშაული აღმოაჩნდებოდა ჩადენილი.

ბოლოს, მაინც ყველაზე მთავარი, რაიც სოლომონ მეფემ თავისი ზეობის პირველ წლებშივე გადაწყვიტა, ერთის დაკვრით, ყველასათვის მოულოდნელად - იყო საერთოდ „ტყვისსყიდვის“ აკრძალვა.

და აკრძალა მთელის სისასტიკით, სიკვდილის მიგებით.

უშიშიესი ცრემლი, კაეშანი და სირცხვილი მოუხსნა ქართულ ოჯახს დიდმა მამულიშვილმა.

ტყვის სყიდვა აკრძალაო?!

საური და საუდიერო ამოკვეთაო?!

აიშალა და აწვადა ოსმალეთის სასახლის კარი. ფაიქები ფაიქებს მოსდევდნენ სტამბოლიდან და ახალციხიდან ქუთაისს. ტყვის სყიდვაც სასწრაფოდ აღადგინე და ყოველი საოსმალო გადასახადი და გამოსაღები ისევ გაუცდენლად გადაიხადეო, თორემ... იმუქრებოდნენ ხონთქარი და

ქართველთა „უახლოესი ფაშა“ ახალციხიდან.

სოლომონმა წინასწარ იცოდა, უსისხლოდ არც ოსმალთა დამპყრობი შეურიგდებოდა ტყვის სყიდვის აკრძალვას და არც შინაური ფეოდალი და მიტომ იგი ქვეყანას საომრად ამზადებდა...

... და გადმოვიდა ზეკარის უღელტეხილით იმერეთში თურქთა და გათურქებულ ქართველთა უზარმაზარი მხედრობა.

თურქთა ურდოს თავისი ჯარით შეუერთდა ზემო იმერეთის დიდი მთავარი **ლ ე ვ ა ნ ა ბ ა შ ი ძ ე**, ბიძა (დედის ძმა) და მოსისხლე სოლომონ მეფისა.

თურქთა შემწედ ჯარი გამოგზავნა ასევე მეფის მომტერე **რ ო ს - ტ ო მ რ ა ჭ ი ს ე რ ი ს თ ა ვ მ ა**.

მეფის მოწოდებაზე მოვიდნენ და მის მხარეზე თავისი ჯარებით დადგნენ - **კ ა ც ი ა დ ა დ ი ა ნ ი, მ ა მ ი ა გ უ რ ი ე ლ ი და ხ უ ტ უ ნ ი ა შ ე რ ვ ა შ ი ძ ე**.

მოპირდაპირენი ერთმანეთის პირისპირ დადგნენ სოფელ **ხ რ ე ს ი - ლ თ ა ნ**, 1757 წლის 14 დეკემბერს.

თურქთა მხარეზე - 44000 მეომარი, ქართველთა მხარეზე - 11000 მეომარი.

მეფეს ბრძოლის წინა ღამეს არ დაუძინია. მისი ერთგული კარისკაცები და სარდლები **პ ა პ უ ნ ა წ ე რ ე თ ე ლ ი და ბ ე რ ი წ უ - ლ უ კ ი ძ ე ც** არ მოშორებია. წინა დღით რომ მტრის ბანაკი დაზვერეს, თურქთა მარცხენა მხარე უფრო სქლად დალაგებული ეჩვენა სოლომონს. ამიტომ ეს მხარე, თავისი მარჯვენა ფრთა, თვითონ აირჩია სამეთაუროდ ხვალინდელ ბრძოლაში. მარცხენა ფლანგზე პაპუნა წერეთელი დაადგინა, შუაგულში - ბერი წულუკიძე. კაცია დადიანი და ხუტუნია შერვაშიძე მეფესა და წულუკიძეს შუა უნდა ჩამდაგრიყვნენ, მამია გურიელი კი წულუკიძესა და წერეთელს შუა...

იწვა ხრესილი, მცირე სოფელი, დიდი სახელის მოლოდინში. მესამედ იყვილეს მამლებმა. ღვინო მოითხოვა სოლომონმა. მოართვეს. მხარფეშა შეუესეს. „დიდება ღმერთსა! წმინდა გიორგი, შენ გაუმარჯვე საქართველოს და საქრისტიანოს, მეოხ ევაჟ ჯარსა ჩვენსა სამშობლოს ხსნისთვის მსხვერპლად გამზადებულს“ - თქვა მღელვარედ, დასცალა და გადააწოდა პაპუნა წერეთელს. „ღმერთო უსმინე ჩვენს ბატონს, მეფე სოლომონს!“ - შესძახა წერეთელმა და იმანაც გადაჰკრა სასმური. ჯვარი ისახეს და ზედმიყოლებით დასცალეს მხარფეშა ბერი წულუკიძემ, კაცია დადიანმა, მამია გურიელმა და ხუტუნია შერვაშიძემ. ხემსი დააყოლეს. კარვიდან გავიდნენ და ცხენებს მოახტნენ.

ჯარი შემართული იდგა საომრად. სოლომონი მხედრობის შუაგულს მიეახლა და უნაგირზე შეიმართა. „შვილებო, - დაიწყო ოცდაორი წლის მეფემ - ძმებო, ქართველებო! მჯერა, არ შეგაკრთობთ მტერთა სიმრავლე;

აკი ყოველთვის ასე გვჭირდა ქართველთა; მუდამ მცირენი ამარცხებდნენ ჩვენი წინაპარნი ათგზის უმრავლეს მოსისხლეებს. დღესაც მარტონი როდი ვიბრძვით, არამედ ჩვენთან არს ძალი იესო მაცხოვრისა. და მისი თანადგომით დღეს უნდა ვიხსნათ ჩვენი სამშობლო და ქრისტეს სარწმუნოება. მამ, დავიძრათ გულმხნედ და ვაჟაკურად, ჩემო შვილებო!“ ხმალი ამართა, ცხენი დასძრა და მტრისკენ გაფრინდა შხუილით.

თურქთა ბანაკიც საომრად შემართული შემოეგება მოიერიშე ქართველობას. დადგა საშინელი ხმალკვეთება. ჯერ ისევ ღამე იდგა, მაგრამ მთვარის შუქზე მაინც არჩევდნენ ერთმანეთს მტრები. დილა რომ შემოდგა, უცნაურად ამოიკვეთა ბრძოლის სურათი. სოლომონ მეფე ოსმალთა შუაგულში შეჭრილიყო გაალმასებული ხმალკემით, მაგრამ მეფის ზურგშიც შემოჭრილიყვნენ თურქები. თვალი შეასწრო სოლომონმა: სამეფო დროშა მის მედროშეს აღარ ეჭირა. ქართველი მედროშე მოეკლათ და ქართული დროშა ახლა ოსმალთა ხელში რიალებდა, თურქული დროშის გვერდით. დროშის დაკარგვა კი დამკარგავს უეჭველ მარცხს უქადის. და ყველაზე დრე მამია გურიელმა შეიგრძნო ეს ავი საფრთხე, მაშინვე თავისიანები გაიყოლია და შეუტია თურქთა იმ ნაწილს, სადაც ტყვედ ეპყრათ ქართული დროშა. გაარღივეს და გაკაფეს გურულებმა ოსმალთა კორომი, თურქი მედროშენი ასწყვიტეს, ქართული დროშა აიტაცეს და გამოიტაცეს. ისევ გასწორდა ბრძოლის სასწორი. სოლომონ მეფეს კი ბრძოლის დაბერება არ უყვარდა და „სასწორის გადაწონვა“ ეჩქარებოდა. მან თურქ სარდალთაგან ყველაზე მამაცი ალი-ბეგ ფაშა აარჩია, ხმალდახმალ მიუხდა, დავლურში გაიწვია, დაეძგერა და თავმოკვეთილი ჩამოაგდო უნაგირიდან. მთავარსარდლის სიკვდილმა გასაქცევად აღძრა თურქთა მხედრობა. მაგრამ მოღალატე ლევან აბაშიძემ გაამხნევა თურქი მეთაურები და ბრძოლა ახალ ფაშაში შევიდა. ზუტუნია შერვაშიძემ თექვსმეტი თურქი მეომარი ასჩეხა ხმლით, მეჩვიდმეტეს მისწვდა და... გულდაგულ ნასროლი თოფებით მოცელეს იგი. ბრძოლა შენივთდა. მზე საშუაღლეოს დაეყუდა. იქვე მდგარ უზარმაზარ ცაცხვის ხეზე მეფის მეომარი გლეხი ბ რ ე გ ა ძ ე ასულიყო და ყვიროდა: „ფაშა ალი-ბეგი მოჰკლეს, ქართველებმა გაიმარჯვეს, თათრის ჯარი და ლევან აბაშიძე გაიქცნენ!!!“ თოფი მოიმარჯვა ლევან აბაშიძემ და დაუმიზნა ხეზე მყვირალ ბრეგაძეს. მაგრამ დაასწრო გ ე გ ე ლ ა თ ე ვ დ ო - რ ა ძ ე მ და ნასწრაფევი გასროლით აბაშიძე სიცოცხლეს გამოასალმა. „ლევან აბაშიძე მოჰკლეს!“ - დაარისხა ხიდან ბრძოლის ველს უცნაურმა „ჰეროლდმა“. თურქები მარცხს უკვე შერიგებოდნენ და სიცოცხლის საშველად გარბოდნენ, ვის როგორ და საით მოუხდებოდა. ქართველებიც მისდევდნენ და იჭერდნენ ლტოლვილთ.

ბრძოლა გათავდა. 12000 ოსმალთა მეომარი დარეცილიყო ხრესილის ველზე. 15000 ტყვედ აეყვანათ გამარჯვებულებს. ყოველ ქართველ „კაცსა

ერთსა მოჰყავდა ათი ოსმალთი შობეული“. დანარჩენმა მუსლიმებმა ძლიერ
გადაასწრეს იმერეთიდან.

ასე დასრულდა ხრესილის ომი, ყველაზე სამამულებიშვილო ბრძოლა
დასავლეთ საქართველოს მიწაზე...

ხრესილის ბრძოლის კვალდაკვალ სოლომონმა განდევნა თურქული
ციხიონები ქართული ციხეებიდან.

იმერეთის სამეფო უკვე დახსნილი იყო ოსმალური უღლისა და
კირთებისაგან. სამუდამოდ მოისპო წინარე იმერელ ქონდრისკაც მეფეთა
სამარცხვინო თიკუნი: „მონა ღვთისა, ყმა ზონთქრისა“.

ხრესილის ძლევა მოსილეებისა და თურქული უღლის გადაგდების
შემდგომ სოლომონის ბეჭედზე გაკეთდა წარწერა, ღირსი მისი
დიდხელმწიფობისა: „ლომებრ მყეფე, მტერთ სისხლ მჩქეფე, იმერთ მეფე
- სოლომონ“.

რასაკვირველია, თურქეთი, „ბრწყინვალე პორტა“, ასე იოლად არ
შეურიგდება იმერეთის დაკარგვას და იმერთა მიწაზე ეგზომ სამარცხვინო
მარცხს. კიდევ მრავალგზის მოვლენ ცეცხლითა და მახვილით დასავლეთ
საქართველოში, ბევრ სისხლსაც დააქცევენ და ბევრსაც დაიქცევენ,
გამარჯვებითაც გაიმარჯვებენ და მარცხითაც დამარცხდებიან, მაგრამ
სოლომონისებრ შეურიგებელი, მისებრ საშიში და დაუცხრომელი მტერი
თურქებს აქამდე ქართულ მიწაზე არ შეხვედრიათ. სანამ სოლომონი
ცოცხალი იყო, თურქისტავის ქართული მიწა დაუპყრობელი და
დაუმკვიდრებელი ჩანდა.

რუსული სულით და ქართული სოცით

1768 წელს, ივნისში, სოლომონ მეფემ ქუთათელი ეპისკოპოსი მ ა ქ -
ს ი მ ე ა ბ ა შ ი ძ ე გაგზავნა რუსეთს. ჩემი სამეფო „საიმპერიოდ
აღრიცხნო“, წერდა სოლომონი ე კ ა ტ ე რ ი ნ ე მეორეს, ოლონდ
თქვენს მფარველობაში მივეიღეთო და, „ქრისტეს შეწევნით“, ქრისტიანული
სჯულისთვის და თქვენთვის „უცხო თესლთა, ოსმალთა, შევაკვდებიო“.

ამჯერად რუსთ ხელმწიფის კარს სჭირდებოდა საქართველო.
სჭირდებოდა, რადგან უკვე ჩამომდგარიყო რუსეთ-თურქეთის ახალი
ომი (1768-1774). კავკასიის იმედი ამ ომში ორივე მეომარ მხარეს ჰქონდა
თურქეთსაც და რუსეთსაც. თურქეთს კავკასიელი მაჰმადიანები ჰყავდა
მოკავშირედ დაგულებული, რუსეთს - კავკასიელი ქრისტიანები.

საომარი ასპარეზი შავი ზღვის ორივე მხარეს უნდა გამართულიყო
- აღმოსავლეთით და დასავლეთით. აღმოსავლეთ ასპარეზზე, ანუ
„კავკასიის ზაზზე“ („ლინიაზე“) რუსეთის მთავარი საყრდენი ისევ და ისევ
საქართველო უნდა ყოფილიყო.

1769 წლის 21 მაისს, ტფილისში, ერთმანეთს შეხვდნენ გარუსებული

ქართველი თავადი პორუჩიკი სვაბულოვი (ქობულაშვილი), ერეკლე მეორე და სოლომონ პირველი. აქ გამოცხადდა რუსეთის, ქართლ-კახეთისა და იმერეთის ერთიანი ბრძოლა საერთო მტრის, თურქეთის წინააღმდეგ. ქართველი მეფეები რუსეთთან კავშირში ირანისა და თურქეთისაგან მიტაცებული ქართული მიწების დაბრუნებას, ლეკიანობის, ოსმალობისა და ყიზილბაშობის სამუდამო აღკვეთას იმედოვნებდნენ. ხოლო, რუსეთის მთავრობა თავის მხრივ ქართველთა საშუალებით ამიერკავკასიაში თურქთა დიდი ძალების დაბანდებას ფიქრობდა, ბალკანეთის მთავარ ფრონტზე რომ შეტევა გაადვილებოდა.

1769 წელს, დარიალის გამოვლით, რუსთა ჯარი (480 ჰუსარი და კაზაკი) საქართველოში შემოვიდა. სარდლად მოუძღოდა გენერალი ტოტლებენი, ყოვლად შეუფერებელი კაცი, უნიჭო და უზნეო, წარმომავლობით გერმანელი, რომელსაც საკუთარი პატივმოყვარეობის იქით არაფრად მიაჩნდა არც რუსეთი და არც საქართველო: ჩვენ აქ, ამიერკავკასიაში, თურქების წინააღმდეგ რუსული სულით და ქართული ხორციით უნდა ვიომო. ო, - ასეთი განაზრახით მოდიოდა ტოტლებენი, - ანუ, თურქეთთან ომში ჯარი ქართველებისა უნდა იყოს, ჩვენ კი - სულიერი გამხნევებაო!

მომდევნო წელს რუსეთის ხელმწიფემ, დედოფალმა ეკატერინე მეორემ, საქართველოში ტოტლებენთან შესაერთებლად კიდევ გამოგზავნა 3762 მეომარი, რუსეთში გაზრდილი ქართველი თავადის ჩოლოყაშვილის სარდლობით.

ღრუბელი გასივდა და სიკვდილს წვიმდა.

გი ღ გ ა მ ე შ ი ა ნ ი

აწყური და ასპინძა

ერეკლე მეფე და გენერალი ტოტლებენი ქართველთა და რუსთა მხედრობით მტკვრის აყოლებით მესხეთისკენ გაეშურნენ.

1770 წლის 17 აპრილს მიაღვნენ აწყურის ციხეს. ერეკლე არ აპირებდა აქ შეჩერებას. მან იცოდა, რომ მთავარი ახალციხის ალება იყო, რის შემდეგაც მესხეთის ყველა ციხე დაიცლებოდა თურქული ციხიონებისგან. მაგრამ ტოტლებენი გაჯიქდა: მაინცდამაინც ჯერ აწყური უნდა ავიღოთ და მერე ახალციხეო. აიჩემა და თავისიც გაიტანა, აწყურის ციხესაც ალყაში მოქცევა დაუპირა, მაგრამ ორი დღის შემდეგ სრულიად მოულოდნელად თავისი ჯარი ბანაკიდან აჰყარა და უკან გამობრუნდა. ბევრს ეხვეწა და ემუდარა ერეკლე, მაგრამ არაფერი გაუვიდა. მერე ერეკლეს უფროსი ძე და მემკვიდრე გიორგი ბატონიშვილი წამოეწია ბრძოლიდან გამოქცეულ მოკავშირეს. ბევრი არცხვინა, არც მოლალატისა და მხდალის სახელი დააკლო, არც მუქარა, ეკატერინე დედოფალთან დაბეზლებისა, მაგრამ კვლავ არაფერმა გასჭრა. ტოტლებენმა რუსის ჯარი ბრძოლის ზახიდან გამოაქცია. ქართველები მარტო შერჩნენ მტერს.

რუსების წასვლამ აწყურში ჩასაგრებული თურქები გაამხნევა, ქართველები კი დააღონა. ვიღაც თურქი მხედარი ციხიდან გამოიჭრა თამამი ჯირითით და ქართველებიდან ფალავანი გაიწვია. გავიდა **ლ უ - ა რ ს ა ბ ვ ა ჩ ნ ა ძ ე**, კახი თავადი, სოფელ კოლაგიდან. შეება იმ თურქს, თვითონ სახეში დაიჭრა, მაგრამ მოპირადპირეს თავი გაავდებინა და მეფეს მოართვა. თურქული ციხიონი დაიზაფრა.

ერეკლემ აწყურთან დგომა უნაყოფო საქმედ ჩასთვალა და ჯავახეთ-თრიალეთის გზას გაუდგა ჯარით.

თურქებმა იფიქრეს, ქართველები ბრძოლას დაუმინდნენო და გრიალით გამოიჭრნენ ციხიდან.

ერეკლემ ფიცხლავ ცხენოსანი ჯარი გადაარჩია, შეატრიალა და შეაკვეთა მოიერიშე მტერს. გულჯავრიანად შეუტეეს ქართველებმა. უკუიქცნენ თურქნი. მიჰყვნენ ქართველები გააფთრებული ჩეხვით. ხუთასი მკვდარი შეატოვეს თურქებმა ქართველებს და ისევ შეცვივდნენ და შეიკეტნენ აწყურის ციხეში.

გამობრუნდნენ და წამოვიდნენ ქართველები. ასპინძის გზით მიჰყავდა ჯარი წუხილით გულდამძიმებულ მეფეს. მტკვრის მარჯვენა მხარეს მოჰყვებოდნენ. მდინარე ერთობ ადიდებულიყო. ერეკლე მტრის

მოულოდნელ შემოფეთებას ელოდა და წინაკერძში დარჩეული მხედრობით მიდიოდა საომრად გამზადებული.

საქართველოს
საზღვრო ძალები

ასპინძა გამოჩნდა.

ერთბამად ოსმალთა და ლეკთა ჯარი ამოსხლტა მიწიდან - 1500 მეომარი. ხერთვისიდან და ახალქალაქიდან გამოეყვანათ ფაშას ბრძანებით, საშინელი ყიჟინით მოჰქროდნენ. ქართველების ხილვაზე უეცრად შედგნენ.

ერეკლე ჯარს მოუტრიალდა: „ქართველებო, ყოველ განსაცდელში განუყრელნი ძმანნი! ეს იცოდეთ, რომ ჩვენი უკან გაბრუნება არ იქნება იმიტომ, რომ თუ რუსების ჯარს ოსმალთა მიეწევა, დიდ ვნებას მისცემს და მას უკან გაქეზებულნი ოსმალ-ლეკნი საქართველოსაც აგვიოხრებენ; უმჯობესია ამისათვის ჩვენ აქ გავწყდეთ. ახლა, ამის შემდეგ თქვენ იცით და თქვენმა ვაჟაკობამ, ქართველებო, აბა, რჯულისთვის და მამულისთვის!“ შეჰყვილა, ხმალი აღმოახდინა და ცხენს ქუსლი ჰკრა.

მძლავრი დაძვრება და უმაღვე დაჯახნეს ქართველებმა ლეკ-ოსმალთა. უკუაქციეს და გამოენთნენ უწყალო ხეთქინებით. მტკვარს მიარეკეს და შიგ გადაჰყარეს - თუ ხმლის ცემით, თუ მუშტის შემოკვრით, თუ ცხენის ძვრებით, ათასამდე ლეკი და ოსმალთა შეიწირა ხმალმა და წყალმა. ხუთასამდე ძლივს გაექცა სიკვდილს.

ხმლების ჩაგება და ოფლის მოწმენდა ვერ მოასწრეს გამარჯვებულებმა, რომ ასპინძასთან, მტკვრის მარცხენა მხარეს, თურქთა და ლეკთა მთავარი ძალები ამოიმართნენ. ის ამოწყვეტილი ათასი ხუთასი კაცი თურმე სახელდახელოდ გამოეგზავნა **ნ ო მ ა ნ ფ ა შ ა** ახალციხელს. ახლა კი 8000 თურქი და ლეკი მოილტვოდა ქართველთა წასახდენად და ამოსაწყვეტად.

თურქებს მოუძლოდნენ - არტანბეგ ბექირბეგი, თორმეტი სანჯაყის მფლობელი, გოლა ფაშა, ბეგი შაჰმეთისა, ფაშა ყულიანისა, ფაშა კარცხლისა და ფაშა ოლთისისა.

ლეკებს კი სარდლად ედგა კოხტა-მალაჩილა, ქართველების „ახლო ნაცნობი“, ატოცთან ქართული ხმლისგან „ჭკუანასწავლი“, მაგრამ იმჟამინდელი დაღესტნის მაინც ყველაზე დიდი ბელადი. მას თანამემწეებად მოსდევდნენ: უსუფ ბელადი, ჰაჯი მამედ ბელადი და ყუმუხის ბატონიშვილი გაჰრაი, რომელიც თურქეთის სულთანს მუსტაფა მესამეს ორი დღის წინათ ტფილისის ფაშად დაენიშნა!..

ერეკლემ სამი ათასი მხედარი აარჩია, თვითონ წარუძღვა და წინ წავიდა. დანარჩენი ჯარი ზურგში მოშორებით დატოვა.

თურქ-ლეკთა მხედრობა უკვე გადმოდიოდა ასპინძის ხიდზე, მდინარის მარცხნიდან მარჯვენა ნაპირისკენ. მზე ჩადიოდა. ერეკლემ საომრად აძაგრული მეომრები ჩააწყნარა და მტერს ხიდზე გადმოსვლა აცალა. მზე ჩაიწრიტა და ლეკ-ოსმალთა ჯარიც გადმოიწრიტა მტკვრის მარჯვენა ნაპირზე. წყვდიადი ჩამოწვა. მღუმარედ უცდიდა გათენებას ორივე

ბანაკი. იქვე სოფელი ასპინძა იწვა, დიდი საისტორიო სახელის მოლოდინში...

იმ ღამით ერეკლესგან სახელდახლოდ წარუზაენილმა გუნდმა, მტრის მთავარი ბანაკისგან ნამალევად, ხიდზე თურქი გუშაგები ჩახოცა და თვითონ ხიდი აპყარა, ამით მამუელ ძალთა მოსავლელი გზა-მოეჭრათ თურქებსა და ლეკებს. უკანდასახევი გზაც ჩაეჭრათ...

მამ, ა ს ჰ ი ნ ძ ა. 20 აპრილი 1770 წლისა.

სისხამზე აიღო ხელში ბრძოლის სასწორი ომის ღვთაებამ. ერთ მხარეს - 8000 თურქი და ლეკი მეორე - მხარეს - 3000 ქართველი.

ქართველთა მარჯვენა კერძზე დგას სიძე ერეკლე მეფისა, სარდალი და სახლთუხუცესი დ ა ვ ი თ ო რ ბ ე ლ ი ა ნ ი, მარცხენაზე - გ ი - ო რ გ ი ბ ა ტ ო ნ ი შ ვ ი ლ ი, შუაგულში - თვითონ ე რ ე კ - ლ ე მეფე.

მოპირდაპირე მხარეს მარჯვნივ და მარცხნივ ოსმალები ჩამდგარან, შუაში - ლეკები. მემარჯვენე სარდლად ა რ ტ ა ნ ბ ე გ ბ ე ქ ი რ - ბ ე გ ი დგას. მემარცხენედ - გ ო ლ ა ფ ა შ ა. შუახედ - კ ო ხ ტ ა - მ ა ლ ა ჩ ი ლ ა...

ასალშობილი მზის სხივი დასცემოდა ერეკლე მეფის დაორთქლილ ხმაღს. ჯარს მიუთხრობდა მეფე სიტყვას: „გულოვანო მხნენო ქართველნო, ჩემო განუყრელნო ყოველსა საშინელებაში, ჩემო გულის ძმანო! ეს ამისთანა გაჭირვებული ომი ჩვენს თავზე პირველი არ არის. კარგად გაარჩიეთ და დაინახეთ, რა სიკვდილის ღზინი არის დღეს! ვიომოთ სიკვდილამდის, ასე სიკვდილამდის, რომ ჩვენი ზურგი მტერმა ვერ იხილოს: ეს ხომ ჯაბანთა წესი არის. თქვენს წინ მე გადაწყვეტით ვაღიარებ, რომ დღეს ან უნდა გავიმარჯვოთ, ან უნდა გამოვუვსალმოთ ჩვენს თავს და აქ უნდა გავწყდეთ. ჩვენს ცოლ-შვილში ხომ სირცხვილია დამარცხებით მისვლა. მერე რა პირს დაგვიანახავენ ის ჩვენი კარგი დედაკაცნი? შავსა დამარცხებულ პირსა! და თან გვეტყვიან: აბა, ჯაბნებო, წადით, დაიკარგენით ჩვენგნითაო... აბა, ჩემო გულის ძმებო, მინამ იმათ წინ ამ სირცხვილით წარვდგებოდეთ, გვიჯობს ჩვენს წმინდა სიკვდილზე თმები ვაწეწინოთ იმათ, ჩვენს დაქცეულ სისხლზედა, ჩვენის მამულისათვის. მამ, ან გავიმარჯვოთ, ან გავწყდეთ, ქართველებო, მეც ხომ აქა ვარ, თქვენ გენაცვალოთ თქვენი ერეკლე!

თქვა და ცხენი მოსხლიტა. მიჰყვნენ ქართველნი მძლავრი ყიჟინით. შემოეგებნენ ლეკ-ოსმაღნი „ალააჰ-ილაღლაჰის“ ბღავილით. ისევ მისვლისთანავე დაიჯაბნეს ქართველებმა მოპირდაპირენი. მეწინავენი ჩაჰკაფეს და ჩააწინეს. დავით ორბელიანმა მისდრიკა მტრის მარცხენა ფრთა. გიორგი ბატონიშვილის მარცხენა კერძმაც მოშალა და უკუაქცია. ოსმაღლთა მარჯვენა მხარი. მაინც ერეკლე იყო პირველი გმირი - საქართველოს „პირველი ხმაღი“. შვიდი ხევსური იბრძოდა საარაკო სიამაღცით საყვარელი ხელმწიფის გვერდით. მზე საშუადღეოს

მიუახლოვდა. მტკვრისკენ მიერეკებოდნენ ქართველები აჭრილ-აშლილ/ოსმალთა რაზმებს. ლეკები მაგრობდნენ ისევ. ერეკლემ ლეკებს მიუხაპა ქართველთა შუაკერძი. კოხტა-მაღაჩილა გამოიჭრა წინ და გაითხოვა ბრძოლაში ერეკლე მეფე. მყისვე მიუხდა ერეკლე. ხმლების გაღვება და... ცალ-ცალკე დაგორდა მიწაზე ლეკთა ბელადის თავი და ტანი. ახლა ლეკებმაც იკადრეს გაქცევა. მტკვარს მიაწყდა მუსლიმთა ბრბოები. ხიდი აყრილი დახვდათ. წყალსა და ხმალს შორის მოექცნენ ლეკ-ოსმალი, მუსლიმანური მხედრობის ნახევარი ხმლით აჩეხილი ეყარა ქართულ მიწაზე, მეორე ნახევარმა კი ხმლით უეჭველ სიკვდილს ისევ წყალი ამჯობინა გაცურვის ვარაუდით. და გადაეშვა წყალში, მაგრამ დიდრობით აბობოქრებული მდინარეც მტრულად დაუხვდა საქართველოს მოსისხლეებს. მხოლოდ ცამეტმა ლეკმა თუ ოსმალომ გააღწია მარცხენა ნაპირს. ოთხი ათასი ჩაითრია და ჩაახრჩო თავის წიაღში მდინარემ. ტივებად შეკრული მიჰქონდა მტკვარს საქართველოს მათხართა გვამები. ოთხი ათასი კი მდინარის მარჯვენა ნაპირზე ეყარა ქართველთა ხელით აჩეხილი. დახოცილიყო ყველა მათი სარდალი. ქართველებს დარჩათ მტრის ოცდახუთი დროშა, ცხენები, საჭურველნი, ალაღფორანნი. ტყვედ ჩავარდნილიყო და სიკვდილს გადაარჩენილიყო მხოლოდ 36 ოსმალო და 1 ლეკი. ქართველთაგან კი დაღუპულიყო 25 კაცი.

ასე განესრულა სახელოვანი ასპინძის ბრძოლა. სწორედ რომ სახელოვანი და დიადი. მაგრამ შედეგი - გარდა დიდი სახელისა - სახსებით არაფერი! რუსთა სარდლის, გერმანელი გენერლის ღალატის წყალობით ასპინძის გამირები მაინც ხელცარიელნი ბრუნდებოდნენ მესხეთიდან ტფილისს.

ასეთი იყო ქართველთა კიდევ ერთი უიღბლო გამირობის აპოთეოზი.

ასპინძიდან გეორგიევსკამდე

ტოტლებენი უარესად გადაემტერა ერეკლეს. ტაბტიდან ჩამოგდებაც კი დაუპირა და საამისოდ რამდენიმე ქართველი თავადიც ჩაითრია შუთქმულებაში. მაგრამ ერეკლე ძლიერად ამოქმედდა, თვითონ რუსი ოფიცრების სიმპათიებით და ერთგულებით ისარგებლა და ტოტლებენს დაემუქრა „არესტი“. დაფრთხა და დადებდა ტოტლებენი. შერიგების თხოვნით მიმართა ერეკლეს. ერეკლემაც დათმო, თუმცა სიამაყით ამბობდა: რუსის ჯარში, ტოტლებენის გარდა, ყველას უკლებლივ ჩემი სიყვარულით ავსებულ ადამიანებს ვხედავო.

ტოტლებენს ერეკლესთან მაინც აღარ დაედგომებოდა და სულაც გაეცალა. იგი სასწრაფოდ გადავიდა იმერეთს სოლომონის „მისაშველებლად“. მაგრამ აქაც, თავისი უტაქტობით იმერეთის მეფესთანაც განხეთქილება მოუხდა.

როგორც იქნა პეტერბურგის კარზე მიხვდნენ, რომ საქართველოში „ტოტლებენი რუსეთს უფრო სირცხვილს უზვევდა, ვიდრე სახელმწიფოში ამიტომ ტოტლებენი უკან გაიწვიეს და მის ნაცვლად რუსული მხედრობის სარდლად საქართველოში გენერალი **ს უ ხ ო ტ ი ნ ი** დანიშნეს.

მაგრამ სუხოტინიც თავნება და „ახირებული“ გენერალი აღმოჩნდა. მან დასავლეთ საქართველოს მესვეურების რჩევას ანგარიში არ გაუწია, ფოთის თურქულ ციხიონს ალყა უდროო დროს შემოარტყა, ალყა გაჭიანურდა, რუსი მეომრები ადგილობრივმა ჰაყამ ცუდად დასცადა, - მალარიითა და ციებ-ცხელებით ჯარის დიდი ნაწილი გაწყდა და დანარჩენები უკუიქცნენ.

1772 წელს რუსთა მხედრობა საქართველოდან ისევ რუსეთს დაბრუნდა. ამით ოსმალეთმა ისარგებლა და იმერეთის დასასჯელად 5000 მეომარი გამოგზავნა. სოლომონ მეფემ ეს ჯარი ჩხერის ხეობაში ჩაიმწყვდია და სასტიკად დაამარცხა. მხოლოდ შვიდასმა თურქმა და ლეკმა დააღწია თავი სიკვდილს.

1773 წელს ერეკლემ და სოლომონმა კავშირი განაახლეს, ძმობა დაიფიცეს და ერთიანი საომარი განაზრახი განიზრახეს. იმავე წელს მეფეები 11000 ამერ-იმერი მეომრით ჯავახეთს ჩავიდნენ და ახალქალაქს დაეცნენ. ალყა დაბერდა, სოლომონ მეფე მძიმე ავადმყოფი შეიქნა საოფლით, ისეთი მძიმე, „რომ სიკვდილი მიახლდა“. აქიმებმა რომ სამშველი ვერ გააჩინეს, იმერლები აიყარნენ, ავადმყოფი მეფე საკაცით იტვირთეს და იმერეთს დაბრუნდნენ. ახალქალაქის თურქული ციხიონი ქართულ ხმაღს გადაურჩა.

1774 წლის 10 ივლისს ქუჩუკ-კაინარჯის ზავით რუსეთი და თურქეთი შერიგდნენ. ამ ზავით ვერც ერეკლემ და ვერც სოლომონმა თავისი სამეფოების სასარგებლოდ ვერაფერიც ვერ მიიღეს. იმერეთი ისევ ოსმალეთის საყმო ქვეყნად სცნო რუსეთის მთავრობამ, მაგრამ სოლომონმა ქუჩუკ-კაინარჯი არ სცნო და ისევ განაგრძობდა ბრძოლას.

ქართლ-კახეთისთვის უიღბლო რუსეთ-თურქეთის ომმა თვითონ ერეკლეს „პიროვნული იღბალი“ დიანაც განადიდა და განაბრწყინა. მსოფლიოს ეკერა პირზე ქართველი მეფის სახელი. ჯერ კიდევ ცოცხალი იყო პრუსიის დიდი ხელმწიფე და მხედართმთავარი **ფ რ ი დ რ ი ხ მ ე ო რ ე**, რომელსაც ეთქვა: ქვეყანაზე ახლა ორი დიდი სარდალი ცხოვრობს - დასავლეთში მე, აღმოსავლეთში ერეკლე მეფეო. ჯერ კიდევ ასპინძის ომამდე გამოქვეყნდა დიდი გერმანელი მწერლისა და ფსიქოლოგოსის **ლ ე ს ი ნ გ ი ს** პიესა „მინა ფონ ბარჰელმი“, სადაც ერეკლე - ქართველთა „პრინცი“ და მეფე - წარმოდგენილია ვითარცა „უმაჰაცესი ვაჟკაცი, რომელმაც სპარსეთი დააჩოქა და დღეს თუ ხვალ თურქეთის კარიბჭეებშიც შეიჭრება ძლევა მოსილად“. პიესის გმირები, უსაქმურობით სახსარმოშლილი, ახალგაზრდა გერმანელები, საქართველო-

ში წასასვლელად ემზადებიან, რათა იქ, „მისი უმაღლესობის პრინციპი ირაკლის მთავარსარდლობის ქვეშ, ორსამჯერ მაინც გაილაშქრონ თურქების წინააღმდეგ“. ევროპისა და რუსეთის ჟურნალ-გაზეთები აჭრელდებულნი იყო ერეკლეს „საოცარი ბიოგრაფიებით“, ნამდვილი ისტორიებით და ამოდსაკითხავი ლეგენდებით.

მეზობელ და მოძმე სომეხებს ხომ გაღმერთებული ჰყავდათ ქართველი მეფე. დიდი სომეხი მამულიშვილი იოსებ ემინი ჯერ კიდევ 1758 წელს ლონდონიდან სწერდა ერეკლეს: „შენი სახელი ინდოეთში გავიგონე, ხოლო ინგლისში შენი გამარჯვებების ამბები შევიტყვეო“. მერე ემინი პირდაღ ეწვია „ქართველთა და სომეხთა გმირს“ საქართველოში. ეწვია და სიყვარულით ჩაიწერა თავის მემუარებში სომეხ-ქართველთა ერთიანობის მქადაგებელმა: „ერეკლე მეფე მომცრო სიმაღლის მამაკაცია. მის შავგვრემან სახეს ხან მწვანე, ხან ყვითელი ფერი გადაჰკრავს; მას კარგად მოყვანილი ტანი აქვს, იგი მძლავრია სულითაც და სხეულითაც. მასთან საუბარი ისევე სასიამოვნო და ჭკუის სასწავლებელი იყო, როგორც განსწავლულ ინგლისელ ჯენტლმენებთან საუბარია. იგი მოკლებულია ყოველგვარ ამპარტაუნობას, ძალდატანებასა და ქედმაღლობას, ესოდენ ჩვეულებრივს სხვა ზიელ ხელმწიფეებისათვის; იგი დიდ გონებამახვილობას ამჟღავნებდა და არასოდეს არ ტრაბახობდა; მისი ხმა ისეთი მელოდიური იყო, რომ ანგელოსის ხმა გეგონებოდათ... ერთხელ ერეკლე მეფემ მღვდელ ტერ-ფილიპესთან ერთად თელავის სასახლეში მიმიწვია. საუბრის ჟამს ერეკლემ თქვა: მას შემდეგ, რაც ორი მოძმე ერი, ქართველები და სომეხები, რელიგიური დოგმატების დარგში ერთმანეთს დაშორდნენ, ისინი ცალ-ცალკე განმარტოებულნი აღმოჩნდნენ და ურჯულოთა უღელქვეშ მოექცნენო; საჭიროა, რომ ისინი ისევ გაერთიანდნენ (და თავის აზრის უკეთ გამოსახატავად მეფემ ხელი ხელს გადააჭდო), თორემ უამისოდ ვერც ქართველები და ვერც სომეხები ვერავითარ კეთილშობილურ გეგმას ვერ შეადგენენო“. მაშინ, საღამოს ცხრა საათიდან ნაშუალამევის სამ საათამდე გაგრძელებულა საუბარი სომეხ-ქართველთა საოცნებო ერთიანობის გარშემო. მას უკან იოსებ ემინის თანამემამულემ და თანამებრძოლმა მოვსეს ბაგრაძემ აინდოეთში, მადრასში, გამოსცა „შეგონებად“ წოდებული ახალი წიგნი. ერეკლე მეფე სომეხი ბაგრატიონების შთამომავალიც არისო და, მამასადამე, იგი სომეხ-ქართველთა ერთიანი ხელმწიფე უნდა იყოსო.

ირანის მბრძანებელი ქერიმ-ხანი კი გამწყრალიყო ქართველ მეფეზე რუსეთთან მისი ურთიერთობის გამო. მაგრამ მალე გული მოიბრუნა ქერიმ-ხანმა ერეკლეზე. ეს კი მაშინ მოხდა, როცა ერეკლემ ახალციხიდან შემოჭრილი თურქ-ქოსმალონი დაამარცხა, დაედევნა და ახალციხემდე მუსლიმანური დასახლებანი ერთიანად დაარბია. მაშინ თურქეთის სულთანმა ქერიმ-ხანს მისწერა: „თუმცა ჩვენსა და თქვენს შორის არის

მშვიდობა, რამეთუ ზავ გვიყოფიეს. გარნა ეგრეთიცა აღვიშვია ერთი ლომი (რომელ არს საქართველოს ვალი), რომელიც აოხრებს მარადის სამფლობელოსა ჩემსა და ამის გამო იხარჯვის ჩემგან არამცირედი ხაზინანი, რომლისათვის მაქვს განცხადება მეგობრისადმი თქვენისა და გთხოვთ, დააყენოთ იგი ესეთივარისა მძლავრებისაგან“ დიდად გაახარა ამ წერილმა ქერიმ-ხანი: როგორ არ უნდა ვცემდე პატივს ერეკლე მეფეს, თურქეთის ფადიშაჰი რომ ჩემს წინ დაუჩოქებია და აჩვილებსო. და გამოუგზავნა მამინ ირანის ხელმწიფემ ერეკლეს „სიყვარულით აღსავსე“ წერილი, ოქროს ხმალი, ოქროთი დარახტული და ოქროს სხვა იარაღით დატვირთული ბედაური...

... მაგრამ რუსთა წასვლის შემდეგ კიდევ უფრო გათამამდნენ ლეკები. მამინ ერეკლე მეფემ შექმნა „მორიგე ჯარი“ უმამაცესი ძის **ლ ე ვ ა ნ ბ ა ტ ო ნ ი შ ვ ი ლ ი ს** სარდლობით. მეფის ბრძანებით ყოველი ბრძოლისუნარიანი მამაკაცი ერთი თვით სამხედრო სამსახურში მიდიოდა. ლევან ბატონიშვილმა „მორიგე ჯარით“ სავსებით აღკვეთა ლეკთა თარეში ქართულ მიწა-წყალზე. მაგრამ თავადები არ შეურიგდნენ მორიგე ჯარში ყმა-გლეხთა გაწვევას. ამას ლევან ბატონიშვილის მოულოდნელი დაღუპვა დაერთო და ერეკლე მეფის მნიშვნელოვანი „სამხედრო რეფორმაც“ ჩაიშალა.

გ ე ო რ ბ ი ე ვ ს კ ი

მეთერთმეტე საუკუნის 80-იან წლებში მსოფლიო პოლიტიკური ურთიერთობანი ამიერკავკასიის გზაკვანძზე განსაკუთრებით გართულდა და დაიძაბა. სამი მსოფლიო მონარქია - რუსეთი, ოსმალეთი და ირანი - არასოდეს ისე მძაფრად არ დაპირისპირებიან ერთმანეთს, როგორც იმჟამად. სამივეს ძალიან „სჭირდებოდა“ საქართველო და საქართველოსაც ისლა დარჩენოდა, არჩევანი გაეკეთებინა.

საქართველოს „არჩევანი“ კი ისევ უცოყმანოდ რუსეთი იყო. რუსეთის იმპერიის „სამხედრო საქმეებს“ განაგებდა ეკატერინე მეორის პირველი ფავორიტი, რუსეთ-თურქეთის ომის გმირი, მთავარსარდალი, ბრწყინვალე თავადი, ფელდმარშალი **გ რ ი გ ო ლ ა ლ ე ქ ს ა ნ დ რ ე ს ძ ე პ ო ტ ი ო მ კ ი ნ ი**. სწორედ მას დაევალა ხელმწიფისაგან ამიერკავკასიის „ყველაზე მნიშვნელოვან საქმეთა“ გარიგება და გადაწყვეტა. „ბრწყინვალე პოტიომკინს“ თანაშემწეებად დაუნიშნეს ახლო ნათესავი, ჩრდილოეთ კავკასიის საომარი ძალების („კავკასიური ლინიის“) მთავარსარდალი, გენერალ-პორუჩიკი **პ ა ვ ლ ე ს ე რ გ ი ს ძ ე პ ო ტ ი ო მ კ ი ნ ი**.

პავლე პოტიომკინის შტაბ-ბინა კი ქალაქ გეორგიევსკში იყო. აქედანვე შეუდგა იგი კავკაიის საქმეთაგან უმნიშვნელოვანესის - საქართველოს საკითხის შესწავლასა და „მოგვარებას“...

... 1783 წლის 24 ივლისი - დიდი საისტორიო სამანი საქართველოს ისტორიაში.

ამ დღეს ჩრდილო კავკასიის რუსულ ციხესიმაგრეში, გეორგიევსკში დაიდო რუსეთ-საქართველოს „მეგობრობითი პირობა“, ანუ „ტრაქტატი“. რუსთაგან ტრაქტატს ხელს აწერენ გენერალი პავლე პოტიომკინი და პოდპოლკოვნიკი ტამარა. ქართველთაგან კი გარსევან ჭავჭავაძე და იოანე მუხრანბატონი.

გეორგიევსკის ტრაქტატი ითვალისწინებდა ორმხრივ ვალდებულებებს: ქართლ-კახეთის მეფე უარს ამბობს ირანის ან სხვა რომელიმე სახელმწიფოს ქვეშევრდომობაზე და სამუდამოდ შედის რუსეთის მფარველობაში; ამიერიდან სამეფო რეგალიებს ქართველი მეფე მიიღებს რუსეთის იმპერატორის ხელით; თავის მხრივ, ქართველი მეფე ერთგულების ფიცს აძლევს რუსეთის ხელმწიფეს; ქართლ-კახეთის მეფეს უფლება არა აქვს რუსეთთან შეთანხმების გარეშე აწარმოოს რაიმე საგარეო პოლიტიკა; ქართლ-კახეთის მეფე ვალდებულებას კისრულობს, საჭიროებისთანავე, რუსეთის სამსახურში გამოვიდეს მთელი თავისი საომარი ძალებით; რუსეთი კისრულობს ქართლ-კახეთის დაცვას; ზრუნვა დაცვისა გაგრძელდება იმ ქვეყნებზეც, რომლებიც დროთა მანძილზე შემოუერთდება ქართლსა და კახეთს; რუსეთი კისრულობს ერეკლესა და მისი შთამომავლობის დაცვას ქართლ-კახეთის ტახტზე; შინაურ საქმეებში ქართლ-კახეთის მეფე სრულიად დამოუკიდებელია; რუსეთის სამხედრო და სამოქალაქო მოხელენი ქართლ-კახეთის შინაურ საქმეებში ვერ ჩაერევიან; ერეკლე მეფე კისრულობს სოლომონ იმერეთის მეფესთან თანხმობით ყოფნას, ხოლო მათ შორის რაიმე უთანხმოების შემთხვევაში შუამავლობა ეკუთვნის რუსთა ხელმწიფეს; ქართველთა ჯარის სიმტკიცედ და საქართველოს დამაცავად მოსალოდნელი გარე შემოსევებისაგან, რუსეთის ხელმწიფე საქართველოში მუდმივ სამყოფად აგზავნის ორ ბატალიონ ქვეით ჯარს; ომის შემთხვევაში, რუსეთის მენაპირე ჯარის სარდალი, რუსეთის ხელისუფლების რწმუნებით, ქართლ-კახეთის მეფესთან ერთად გამოდის საერთო მტერთან საომრად; ქართველი თავადაზნაურობა უფლებრივად უსწორდება რუს თავადაზნაურობას; ასევე, ქართველი ვაჭრები რუსეთში ღებულობენ რუსი ვაჭრებისათვის დადგენილ შეღავათებს; რუსეთის ხელმწიფე კისრულობს, ომისა თუ ზავის პირობებში ყოველნაირად იღონოს, დაუბრუნდეს

ქართლ-კახეთს გარეშე მტერთაგან მიტაცებული ქართული მიწები.
1784 წლის 22 იანვარს „ტრაქტატს“ ხელი მოაწერა რუსეთის ხელმძღვანელი
ეკატერინე მეორემ.

იმავე წლის 24 იანვარს ხელი მოაწერა ქართ-კახეთის მეფემ ერეკლე
მეორემ.

აღსასრული სოლომონ მეფისა

*„სოლომონ პირველი იყო დიდი სახელოვანი,
ქვეყანასა ჩვენთა უშჯულოთა მაჰმადიანთა-
ძირითურთ აღმფხვრელი და ქრისტესთვის მრავალგზის
სისხლდათხეული, იმერთა მეორე
აღმაშენებელი“.*

მ ე ფ ე ს ო ლ ო მ ო ნ მ ე ო რ ე

იმერეთის მეფე სოლომონ პირველიც თავგამოდებით შეეცადა
მოეპოვებინა ისეთივე „მფარველობითი ტრაქტატი“, რაიც რუსეთისგან
უკვე მიიღო ერეკლე მეფემ.

თურქეთის სულთანი აბდულ - ჰამიდ პირველი
დაფრთხა და 1783 წლის 1 ნოემბერს მისი ელჩები დიდის საჩუქრებით
ეწვივნენ ქუთათისის სასახლეს. აბდულ-ჰამიდი სოლომონისგან რუსეთთან
ურთიერთობის შეწყვეტას ითხოვდა. სოლომონმა ოსმალო ელჩები ცივი
უარით გაისტუმრა. მაგრამ იმერეთის, მეფემ „სასურველი ტრაქტატი“
მანც ვერ მიიღო. ეკატერინე დედოფლის მთავარი ფავორიტის გრიგოლ
პოტიომკინის გავლენით რუსეთის სასახლის კარმა იმერეთის
„მფარველობაში“ აყვანა „ნაადრევად მიიჩნია“...

სოლომონი თავისი უკანასკნელი დიდი განაზრახვის შესრულებას
აჩქარებდა. იგი ქობულეთის, ციხისძირისა და ბათუმისკენ აპირებდა
ლაშქრობასა და თურქთა განადგურებას. ციხისძირი დიდ ქალაქად და
ციხესიმაგრედ უნდა ექცია. იქ ანატოლიელი ბერძნები და სომხები
უნდა ჩაესახლებინა სავაჭროდ და ფულის საბრუნავად.

1784 წლის 4 მარტს სოლომონ მეფე 6000 იმერი მეომრით გავიდა
სალაშქრო გზაზე. გურიაში გიორგი გურიელი შეუერთდა თავისი ჯარით.
ქობულეთს შევიდნენ, თურქული ციხიონები გაჟლიტეს, ქობულეთის
ციხე მეფის ბრძანებით მოთხარეს, ნაციხარი დახნეს და მარილი დათესეს,
რათა აღარასოდეს ამ მიწაზე თურქეთის თესლს აღარ გაეხარებინა.

ქობულეთის შემდგომ სოლომონმა ციხისძირის ძლიერ თურქულ ციხიონს/ დროებით გვერდი აუქცია და ჩაქვს მიაღდა. თურქები ჩაქვიდანაც გარეკვანს იმერლებმა და გურულებმა. გზა განაგრძეს და ბათუმამდე მიატანეს. ბათუმის მიდამოთა რბევასა და თურქთა ჟლეტას შეუდგნენ.

ამასობაში ზღვის განაკიდურმა ოსმალურმა ციხიონებმა ქართველთა ზურგში, ციხისძირთან მოიყარეს თავი. და გაჩნდა საფარი-სამუხანათო ნ ა ჭ ი შ კ რ ე ვ ი ს ვიწრო გასასვლელში.

ბათუმიდან ბრუნდებოდნენ ქართველები.

9 მარტი იდგა, 1784 წლისა.

ნაჭიშკრევეს შემოვიდნენ გულდანდობილად და ატყდა საშინელი გრიალი ყოველის მხრიდან. უწვევტი, მიჯრილი ტყვიის ცეცხლი მოდიოდა ტყეებიდან. ალაღბედად, უმიზნოდ და უმისამართოდ ესროდნენ ტყესა და ღრეს სოლომონისანი. თვითონ კი ეცემოდნენ და ირეცებოდნენ უხილავი ხელით ნაძგერალი ტყვიებით. ტყვია შუბლში მოხვდა სოლომონის ცხენს. ახალი მთართვა ვახტანგ გურიელმა, ისევ ამხედრდა მეფე და ტყვიაშემოხარჯულმა გაიმრო ხმალი. შემოიმტკიცა ცოცხლად გადარჩენილი მეომრები და გააფრთებით მიაწვა მტერს. უკუიქცნენ მაჰმადიანნი. გამოაღწიეს სოლომონისათა ჯოჯოხეთად ქცეულ ნაჭიშკრევის ვიწროებს.

მძიმედ დამარცხებულნი მოდიოდნენ. ექვსას ოცი კაცი მკვდარი დატოვა სოლომონმა. დაჭრილიყვნენ ბერი წულუკიძე და ქაიხოსრო აგიაშვილი. მოეკლათ ქაიხოსრო წერეთელი, აგიაშვილის ორი ძმა და „მრავალი წარჩინებულნი“. ორასი იმერელი და გურული ტყვედ წაიყვანეს ოსმალებმა. ტრაპიზონს და სტამბოლს გაჰყიდეს ყველა. ქვემო გურია დიდხანს (1878 წლამდე) დარჩა თურქული უღლის ქვეშ...

დიდმა, უკურნებელმა შავნადვლიანობამ შეიპყრო სოლომონი. თავმოყვარე, ამაყი ხელმწიფე და სახელოვანი მხედართმთავარი ვერ შერიგებოდა ეგ ზომ მწარე მარცხს. აღარაფერი ახარებდა. თითქოს გული დაუბერდა. მის „ქვახეთქია თვალებსაც“ წინანდებური ძალმოსილება და შუქმოსიერება დაშრეტოდა...

გათენდა 1784 წლის 23 აპრილი, ორმოცდამეხუთე დღე ნაჭიშკრევის ბედუკულმართი ბრძოლიდან. ამ დღეს ხონში გიორგობას ზეიმობენო, მეც წავალ, იქნებ გული გადავაყოლოო, - ბრძანა სოლომონმა და წასასვლელად გაემზადა.

ქუთაისი, ოქროს ჩარდახი. დიდი ჭადრის ძირას დარაბტული მერანი ელოდა მირონცხებულ მხედარს. გამობრძანდა სოლომონ მეფე. ცხენს

მიეხლა. უზანგში მარცხენა ფეხი შედგა. უნაგირის ძარდაყებს ხელები მოავლო, ტანი აიქნია და... უკანვე გადმოვარდა გმინვით, გულადმა დაენარცხა მიწას. მიცვივდნენ გამეთებული სახლეულნი და მსახურეულნი. უსულოდ, მარადიულ არყოფნის საუფლოში იწვა მეფე სოლომონ დიდი...

დიდი ხელმწიფე. სწორუპოვარი მამულიშვილი, მხედარი და მხედართმთავარი.

ჭეშმარიტად - „იმერთა მეორე აღმაშენებელი“.

საქართველოს გამოშლოდა ერთი მთავარი ბურჯი - „მეფე დიდი სოლომონ, რომელმან სამეფოთ თვისით განსდევნა მრავლით ჟამითგან მკვიდრნი ბილწნი მახმედიანნი და იწვავდა ხრმალი მისი ძლიერი ზურგთა მათ ზედა და შელება მიწა საძაგითა სისხლითა მათითა და გარდაავლო ტყვის სყიდვა იმერეთის სამარადისოთ, განანათლა სამეფო თვისი კეთილად, განაშენა სამღუდელონი. ადაყუავა ეკლესიანი ყოველნი“.

საქართველოს მოკვდომოდა პატრონი, „კეთილმსახურებისა ტრფიად და სიმხნესა შინა ჩინებულ, სიმდაბლისა მოყვარე და სიტკბოებით მოალერსე მხილველთა თვისთა“.

მეფე, რომელმაც „დასჯაბნა და დაამდაბლა სამეფოსა შინა თვისთა წინააღმდეგნი მეშუოთარნი და ქვეყნის ამრევი გვამნი და ჰყო მშვიდობა იმერეთსა შინა. სძლია სერასკერსა ხონთქრისასა, აგრეთვე ლეკთა დიდთა მხედრობათა შთასრულსა იმერეთად. განყარა მუნ მყოფნი თურქნი, აღმოკვეთა კნინლა ორნი დიდნი ბოროტმოქმედებანი სრულიად იმერეთისა შინა, ესე იგი კაცთა კვლა და მპარავობა. გარნა მესამე უბოროტესი ესე იგი ტყვის სყიდვა დროსა თვისსა სრულიად უჩინო ჰყო“.

გამეფდა 17 წლისა, იმეფა 32 წელიწადი, აღესრულა 49 წლისა.

დაკრძალეს გელათს, მთავარ ტაძარში.

მის ქვეყანას კი უმისოდ უნდა განეგრძო ცხოვრება - **უ ს ო ლ ო -
მ ო ნ ო დ.**

რა ერთხელ დიაცის ნებას აპყვები,
პირს ავშარა ამოდებულსა დაამ-
სგავსებ.

ვი ს რ ა მ ი ა ნ ი

სოლომონს ერთადერთი ძე ალექსანდრე სიცოცხლეშივე მოუკვდა და ასე უძეოდ გადაეგო. და იმერეთის ტახტისთვის თავიანთი „პოლიტიკური დასებით“ ერთმანეთს დაეტაკა ორი დავითი - სოლომონის ძმისწული და ვითარ ჩიღის ძე და სოლომონის ბიძაშვილი დავით გიორგის ძე.

ბრძოლა იმერეთის ტახტისათვის გამძაფრდა და გაჭიანურდა.

მამინ იმერეთის საზოგადოებამ და მისმა მეწინამძღვრე პროგრესულ-პატრიოტულმა „დასმამ“ გაამჟღავნა ყველაზე დიდი სამამულიშვილო გულის წადილი, რაიც არასოდეს - თუნდაც უკიდურესი დაცემის ჟამსაც - არ დაშრეტებია არცა „დიდი“ და არცა „მცირე“ ქართველის გულში.

ეს იყო ისევ - ერთიანობა, მთლიანობა, „ერთ სულ და ერთ ხორც“ განუყოფლობა „ყოველი საქართველოს“.

და, 1790 წლის 25 ივლისს, ტფილისს იმერელთა ელჩობა ეწვია: ეპისკოპოსი ექვთიმე გელათელი, ეპისკოპოსი დოსითეოს ქუთათელი, სახლთუხუცესი ზურაბ წერეთელი, სარდალი ქაიხოსრო წერეთელი, პაატა მიქელაძე, სეხნია წულუკიძე, იოანე აბაშიძე, იოანე აგიაშვილი, ქაიხოსრო ჩიჯავაძე და ფიცის კაცი - ლორთქიფანიძე, მესხი, ავალიანი, იოსელიანი, ღოღობერიძე, მიქაბერიძე, ყიფიანი, ქორქაშვილი, იაშვილი, უგრეხელიძე, გრიგოლაშვილი და ჭაბუკიანი.

იმერელი დესპანნი ერეკლე მეფეს წარუდგნენ და მოახსენეს:

„ჩვენი სურვილია, იმერეთი ქართლ-კახეთს შეუერთდეს, იგივე სურთ გურიისა და სამეგრელოს მთავრებს; უნდა აღსდგეს ოდინდელი ერთიანობა სრულიად საქართველოსი, რომელსაც უხელმწიფებს ერთი მეფე, ვითარცა იყო ერთმეფობისა დროთა, ხოლო ასეთი მეფე ერთიანი საქართველოსი უნდა იქნეს ერეკლე, სახელოვანი ხელმწიფე. მთელი დასავლეთ ქართველობა დიდის სიქადულითა და სიხარულით მოელის საქმისა ამის დასასრულსა. მცხოვრებთა გლეხთაც იციან ესე და უხარისთ ბატონობა თქვენი იმერეთსა, მტერთაგან ჯვარისა გაოხრებულსა“.

მამ, ერეკლეს საქართველოს გაერთიანებას სთავაზობენ - სრულიად

საქართველოს ერთხელმწიფობას! ეს არის მრავალსაუკუნოვანი, მარად
ჩაუქრალი ოცნება ქართველი ხალხისა, დიდთა და მცირეთა, მთავართა
და გლეხთა, თავადთა და მდაბიოთა, აზნაურთა და უაზნოთა. თითქოს
პატარა კახს ისღა დარჩენია, ჩალმის მინაგვარი თავსარქმელი მოიძროს
და მის ნაცვლად „ერთობლივი საქართველოს“ გორგასლიან-დავითიან-
თამარიანის ჯილოსანი გვირგვინი დაიდგას.

ერეკლემ მდუმარედ მოისმინა იმერელთა თხოვნა და დარბაზის ერის
შეყრა ბრძანა სათათბიროდ. შეიყარა დარბაზის ერი. მოვიდნენ უფლის-
წულნი, ქართლ-კახეთის წარჩინებული თავადნი, სასახლის კარისკაცნი,
სამღვდელონი და საერონი. აქ იყვნენ: კათალიკოსი ანტონ მეორე,
მდივანბეგი ჭაბუა ორბელიანი, სარდალი დავით ორბელიანი, ტფილისის
მოურავი დავით ციციშვილი, სარდალი იოანე მუხრანბატონი, ქიზიყის
მოურავი ზაქარია ანდრონიკაშვილი, ჯვარდან ჩოლოყაშვილი, იოსებ
ბრათაშვილი და ვიცე-კანცლერი სოლომონ ლიონიძე.

თათბირი დაიწყო. ელჩებმა გაიმეორეს ქართლ-კახეთთან იმერეთისა
და მთელი დასავლეთ საქართველოს შეერთების თხოვნა.

პირველი წამოდგა **ჭ ა ბ უ ა ო რ ბ ე ლ ი ა ნ ი** და თქვა:
„კურთხეულ იყოს ჳრი ზეგარდმო შთაგონებული იმერთა დესპანთადმი,
კურთხეულ იყოს ჳრი იმერთა ერისა! ჩვენ საპასუხოდ რა დაგვრჩენია?
ნუთუ რამე არის საყოყმანო და დასაყოვნებელი?“ წუთით შეჩერდა
ორბელიანი და რაკი მეფე სდუმდა და ყველა მის პასუხს მდუმარედვე
ელოდა, ისევ განაგრძო: „ნუ ჰყოვნი, მეფეო! მეფე ერისათვის და არა ერი
მეფისათვის! ერი იმერთა ითხოვს ერთობასა და კავშირსა. ვითარ ეტყვი,
მეფეო, უარსა? რისთვის არ მიიღებ ასეთ სანუკველ თხოვნასა? მე ვიცი
და მესმის ჳრი თქვენი, მეფეო. შენ ასე ფიქრობ: როგორ წავართვა ჩემს
შვილიშვილს, დავით არჩილის ძეს, მეფობა იმერეთისა! თუ ასე ფიქრობ,
ეს მოასწავებს დიდ უბედურებას იმერეთათვის და დაღუპვას მთელი
საქართველოსათვის! განა მსგავსი რამ აქამდე არ მოგიხდენიათ? შენ
ხომ მეფობა წაართვი ქართლსა, მაგრამ რაი დაკარგა საქართველომან
დაკავშირებით და გაერთიანებით ქართლისა და კახეთისა? შენ ხომ არაგვის
საერისთავო წაართვი იქ მუამბოხე ერისთავთა? შენ ხომ ქსანიც საუკუნოდ
წაართვი ქსნის ერისთავთა? მერე, თუ არ მოივო, რა დაკარგა ამით
ჩვენმა მშობელმან საქართველომან? ბედნიერება ერისა ითხოვს ერთობას.
ძლიერება მეფობისა არის ერთა დაკავშირება. იმერნი თვითონ, თავისი
ნებით, ზეგარდმო ჳრიდ შთაგონებულნი, გვთხოვენ შეერთებას. შენც
ნულარ ჰყოვნი, მეფეო ჩვენი!“

ჭაბუა ორბელიანის შემდგომ ხელიხედ წამოდგნენ ანტონ კათალიკოსი, დავით ორბელიანი, სოლომონ ლიონიძე, ზაქარია ანდრონიკაშვილი, ჯარდან ჩოლოყაშვილი, იოსებ ბარათაშვილი და გულმხურვალედ სთხოვდნენ მეფეს, მიეღო ერთიანი ხელმწიფობა ქართლ-კახეთისა და იმერეთისა. და ბოლოს კიდევ იმერელმა ქაიხოსრო წერეთელმა თქვა: „ბატონო მეფე, შეისმინეთ ჩვენი თხოვნა და მიიღეთ მეფობა იმერეთისა, დაე, იყოს ერთობა მარადისი ქართლ-კახელთა, იმერელთა და ყოველ ქართველთა შორის, ხოლო უკეთუ ვერ დამტკიცდება ერთობა ჩვენდა, შეუდგება უწყესობა საერთო საქმეს და უკეთუ სავნო რამ შეიქნება ქართლისათვის და მეფობისა თქვენისათვის - მაშინ დაუტყვევთ მეფობა იმერეთისა, მაშინ უბოძეთ თქვენის ნებით მას სხვა ხელმწიფე. ახლა კი სცადეთ, ნულარ ჰყონით, მიიღეთ გვირგვინი ჩვენიცა, განძლიერდით ჩვენი და განგვაძლიერეთ თქვენი! ირწმუნეთ, მეფე ბატონო, როცა მტერი ჩვენი ერთობს ამბავს შეიტყობს, მაშინვე მიეცემა შიშსა და რიდსა“.

მეფე კვლავ სდუმდა.

და სრულიად მოულოდნელად თქვა იოანე მუხრანბატონმა: „მეტად ძნელ საქმეს გვთხოვენ იმერნი, არ შეგვიძლია შემოერთება იმერეთისა“. და მაშინვე გადააბა: „ჩვენ, ქართველთა, ჩვენის თავისთვისაც ვერ მოგვივლია, ვითარ მოგუვლით იმერეთსა?“

სამინლად ააფორიაქა ამ სიტყვამ დარბაზი (აფორიაქების უნარი შემორჩენოდათ ქართველებს). ფეხზე წამოიჭრა სარდალი დავით ორბელიანი, გაცეცხლებული: „მუხრანის ბატონი ბრძანებს, ქართველებს ჩვენის თავისთვისაც ვერ მოგვივლიაო. დიახაც, მართალს აღიარებს, რომ ვერ მოუვლის იგი დღეს თავის ქვეყანას თავისი ხრმლითა და ბაირადითა. მაგრამ მოვა დრო და ღმერთი მოგვცემს სხვა მუხრანბატონსა, რომლის ხრმალი უფრო მჭრელი იქნება“.

დარბაზი ახმაურდა. უმრავლესობა დავით ორბელიანს მოწონების შეძახილებით შეხვდა. გაბრაზებულ მუხრანბატონსაც ზოგმა მხარი აუბა. დავით ორბელიანის მწარე შეძახილმა ბრძი წაჰკიდა თვითონ ხელმწიფეს. განაწყენებული ერეკლე ტახტიდან წამოვარდა და დედოფლის სასანიობოს მიაშურა. და იქ, დედოფალ დარეჯანის ნებით გადაწყდა: უარი ითქვას იმერეთის ქართლ-კახეთთან შეერთებაზე და იმერეთის ტახტზე დაჯდეს დავით არჩილის ძე, დედით შვილიშვილი დარეჯანისა და ერეკლესი. სამდღიანი წყლის ნაყვა ასეთი განჩინებით დასრულდა. და იმავე წელს ერეკლემ იმერეთში ოთხი ათასი მეომრით გაგზავნა იოანე მუხრანბატონი,

ბრძოლის დახმარებით დავით არჩილის ძემ ლოსიათხევეში სასტიკად დაამარცხა თავისი მეტოქე და იმერეთის ტახტზე დაჯდა ახალი სახელით - მეფე სოლომონ მეორე.

მაშ, საქართველოს გაერთიანების უკანასკნელი ცდა მარცხით გათავდა. ქართულ მიწა-წყალთა ერთობის გამომხატველი მამულიშვილური ძალები ვერაფერს გახდნენ დარეჯან დედოფლისა და მის უახლოეს მედროვეთა პირადი მისწრაფებებისა და განზრახვების წინაშე.

არამცთუ სრულიად საქართველო, არამედ ქართლ-კახეთიც აღარ წარმოადგენდა ერეკლესათვის ერთიან, სხეულმტკიცე სახელმწიფოს. თვითონ ერეკლეს ოჯახური მრავალნაყოფიერება ქვეყნის შინაგანი დაქსაქსლეუბის ხელშემწყობი გამოდგა. ლევან ბატონიშვილის სიკვდილის შემდეგ მეფის შვილნი-მემკვიდრენი, თითქმის ყველანი, იყვნენ „სამშუალონი“ ან „ქვესამშუალონი“. თითქოს იმათშიც ჟამ-ჟამად იელვებდნენ ნაპერწკალნი მამისეული სიქველისა და სივაჟაკისა, მაგრამ უმეტეს წილ ისევ და ისევ იყვნენ მონანი დედისეული ეგოიზმისა, პატივმოყვარეობისა და მეშურნეობისა: ყოველი მათგანი ცალკე საუფლისწულო საბატონოს მოითხოვდა, განცალკევებისაკენ, განკერძოებულობისაკენ მიიღტვოდა და ამით ისედათ ცალ ფეხზე მდგარ ერთიან სამამულიშვილო სულს ძირსა და ფესვს უთხრიდა.

ერთი სიტყვით, ერეკლე მეფეს, ბრძოლის ველზე უბადლო გმირს, სიბერის ჟამს საკუთარი ოჯახის მოვლაც გასჭირვებოდა. ექვსი უფლისწული - გიორგი, იულონი, ვახტანგი, მირიანი, ალექსანდრე და ფარნაოზი - ყველა „თავისდა“ მიიჩნევდა ქართლ-კახეთის ტახტს. ტახტი კი ერთადერთი იდგა ტფილისის სასახლეში. და აი, სიბრძნით განთქმული ხელმწიფე ბოლოს და ბოლოს ისე მოიქცა, როგორც ეს ჩვეულებრივ ზღაპარში ხდება: ადგა და სამეფო შვილებს დაუნაწილა: კახეთი გიორგის მისცა, ქსნის ხეობა - იულონს, საარაგვო - ვახტანგს, მარტყოფი - მირიანს, სურამი - ფარნაოზს.

მალე ძვირად დაუჯდება ასეთი დაუკვირვებლობა ერეკლესაც და საქართველოსაც.

1791 წელს დარეჯან დედოფალმა ერეკლეს კიდევ უარეს საბედისწერო კანონზე მოაწერინა ხელი. ეს იყო ახალი სამეფო-სამემკვიდრო კანონი. მანამდე თხუთმეტი საუკუნის მანძილზე, ქართული სახელმწიფო სამართლის ძალით დაკანონებული იყო, რომ სამეფო ტახტი მეფის სიკვდილის შემდეგ ეკუთვნოდა მის უფროს ძეს. ერეკლემ ეს კანონი შეცვალა და მის ნაცვლად დაადგინა, რომ მისი სიკვდილის შემდეგ,

მართალია, მეფობას მიიღებდა უფროსი ძე გიორგი, მაგრამ რაკი გიორგი დარეჯანისთვის მხოლოდ გერი იყო და არა ღვიძლი შვილი, მის შემდგომ თანმიმდევრობით უნდა ემეფნათ დარეჯანისა და ერეკლეს საერთო შვილებს - იულონს, ვახტანგს, მირიანს, ალექსანდრეს, ფარნაოზს; ხოლო ძმათა ცხოვრების აღსრულების შემდეგ მეფობას განაგრძობდნენ უფროსი ვაჟის ძენი, შემდგომ ისევ მომდევნო ძმათა ძენი და ასე თანმიყოლებით „ძმათა-თაობებისა“.

ძვირად დაუჯდება ეს ერეკლესაც და საქართველოსაც...

პ რ ა ნ ი ს ი

*და მას დღეს შინა იქმნა ძლევაი
გლოვად ყოველთა ერთა.*

მ ე ო რ ე წ ი გ ნ ი მ ე ფ ე თ ა

ამასობაში კი რუსეთთან სამეგობრო „ტრაქტატის“ გამო აღშფოთებული და საომრად ფეხზე დამდგარი მუსლიმანური გარემო წალეკვით ემუქრებოდა საქართველოს. თავი და ბოლო აღარ უჩანდა შემოსევებს - თუ ახალციხის გზებით, თუ ჭარ-ბელაქნისა და დაღესტნის მხარეებიდან. ერეკლეც იბრძოდა „ერეკლესებურად“, იბრძოდა „სანამ პირში სული ედგა“. რუსებიც იბრძოდნენ ქართველთა მხარდამხარ, მაგრამ მცირე და უკმარისი იყო მხოლოდ ორი რუსული ბატალიონი.

1785 წელს ლექთა ახალი „დიდი ბელადი“ ო მ ა რ - ხ ა ნ ი (ქართველთაგან მარცხნაჭამი ნურსალ-ბეგის ძე) შემოიჭრა დიდი მხედრობით, ახტალა ააოხრა, გაძარცვა, ერეკლესგან გაწყობილი სპილენძის მალაროები დაანგრია, ტყვეები აიყვანა. იქიდან ქვემო ქართლს გადავიდა, იქაურობა მოძარცვა და ახალქალაქ-ახალციხეს ისე გაუტია, რომ ვერსად ვერც ქართველებმა და ვერც რუსებმა წვეთი სისხლიც ვერ გაადინეს...

... წლები წლებს მიეწყვნენ და სისხლის ავდარი არ იქნა და არ ჩადგა საქართველოს ცის ქვეშ. ამასობაში ირანში გამართული შინაური ომებიც გათავდა და უმაღლესი ძალაუფლება ხელთ იგდო ენერგიულმა საჭურისმა, ტომით ყაჯარმა, ა ღ ა - მ ა ჰ მ ა დ - ხ ა ნ მ ა, რომელმაც ერეკლეს რუსეთთან ხელშეკრულების გაუქმება და ირანთან „მეგობრობა“ და „დოსტობა“ შემოსთავაზა. ეს „თხოვნა“ ალა-მაჰმად-ხანმა ქართველ მეფეს რამდენჯერმე გაუშეორა. ერეკლემ არც ერთზე პასუხი არ აღირსა და ყოველთვის ყოველივე, „როგორც წესი“, რუსეთის ხელისუფლებას აცნობა. რუსეთის წარმომადგენელმა, კაკკასიის ჯარების მთავარსარდალმა

გ უ ლ ვ ი ჩ მ ა ერეკლეს გაფრთხილებანი მოსალოდნელი შემოსევების შესახებ პრაქტიკულად ყოველთვის უყურადღებოდ დატოვა.

ამასობაში „დიდმა საჭურისმა“ თავრიზსა და არდებილში 70000 მეომარს მოუყარა თავი. ყველაზე ადრე ერეკლეს უღალატა და ალა-მაჰმად-ხანს მიემხრო განჯის ხანი **ჯ ა ვ ა თ ი**, ტფილისში გაზრდილი მუსლიმი, გიორგი ბატონიშვილის „ახალი დოსტი“. ჯავათ-ხანს მალე მიჰყვნენ შაქის, დარუბანდისა და ბაქოს ხანები.

საჭურის-მბრძანებელს მორჩილებაზე და დახმარებაზე უარი შეუთვალეს დაღესტნის ხანებმა, მათ შორის ომარ-ხანმა და ყარაბაღის ხანმა **ი ბ რ ე ი მ მ ა**. ეს უკანასკნელი ალა-მაჰმად-ხანთან პირდაპირ ბრძოლის გზას დაადგა, თავის სატახტო შუშაში ჩაიკეტა და მტრის შესახვედრად გაემზადა.

ალა-მაჰმად-ხანმა ერეკლეს საგანგებო ელჩის ხელით ახალი ბარათი გამოუგზავნა: ურჩი ყარაბაღელი ხანის დასასჯელად შუშაზე მივეშურები და შენი ერთ-ერთი შვილის სარდლობით დაუყოვნებლივ ქართველთა ჯარი მომამშველეთ. ეს საჭურისის უკანასკნელი ცდა იყო: ბოლოს და ბოლოს, ირანის მბრძანებლის „დოსტობის“ უარყოფელი გურჯი ხელმწიფე მოეგებოდა თუ არა გონს და სცნობდა თუ არა თავისი ქვეყნის კისრად ისლამის უღელს?

ერეკლემ არც აცივა, არც აცხელა და ალა-მაჰმად-ხანის ელჩი სატუსალოში ჩააგდო. მერე ჯარი მართლაც შეჰყარა და მართლა უსარდლა თავისი ერთ-ერთი შვილი - **ა ლ ე ქ ს ა ნ დ რ ე ბ ა ტ ო - ნ ი შ ვ ი ლ ი**, მაგრამ გაგზავნა არა ალა-მაჰმად-ხანის საყმოდ, არამედ მის წინააღმდეგ ყარაბაღელთა და ერევნელთა მისამშველებლად.

მაშ, ერეკლე მეფე ირანთან აშკარა ომის გზაზე შედგა!

და, რასაკვირველია, რუსეთის იმედად...

... 1795 წლის მაისის ბოლოს ალა-მაჰმად-ხანი თავრიზ-არდებილის ხაზიდან სამ ნაკადად დაიძრა. მარცხენა ნაკადი ერევნისკენ გაგზავნა, მარჯვენა - შირვან-დაღესტნისკენ, ხოლო თვითონ საჭურისი შუაგული ჯარებით ყარაბაღის მთავარი ქალაქის - შუშისაკენ წარემართა. შუშა მედგრად დაუხვდა მტერს, მაგრამ შიმშილით განაწამები მალე უნდა დაცემულიყო. ამ დროს ქართველთა ჯარიც გამოჩნდა და ყარაბაღელებს იმედი განუმტკიცდათ. 16 აგვისტოს ალექსანდრე ბატონიშვილისა და იბრაჰიმ-ხანის გაერთიანებული ლაშქარი ერთ ვიწრო ხეობაში ირანელთა 8000-იან მხედრობას შეება და სასტიკად დაამარცხა. მაგრამ ქართველთა ამ „ქართულ გმირობას“ ომის მსვლელობაში არავითარი ცვლილება არ შეუტანია. შუშა და ერევანი დღეს თუ ხვალ უნდა დაცემულიყვნენ.

ერეკლემ, რუსთა დახმარების „მარადიულ იმედთან“ ერთად, საკუთარი ძალების შეკრებაც დაიწყო. მის მოწოდებაზე იმერეთიდან 2000 მეომრით გადმოვიდა მეფე სოლომონ მეორე. ამდენივე, თუ ცოტა

მეტი, თვითონაც შეჰყარა ერეკლემ და ასე, დაახლოებით, 4500 მეომრით ქართველი მეფეები ტფილისიდან შუშისა და ერევნისაკენ გაემჯრნენ ყაზახს რომ მიატანეს, იქ იბრეიმ-ხან ყარაბაღელის წერილი შემოაგუიეს. ალა-მაჰმად-ხანი თავისი მხედრობით და არტილერიით უკვე წამოვიდა საქართველოსკენო, - იტყობინებოდა იბრეიმი. ეს წერილიც ერეკლემ მაშინვე რუსეთში გაგზავნა და ისევე სასწრაფო დახმარება შეახსენა სანკტ-პეტერბურგს.

ალა-მაჰმად-ხანი კი 35000 მეომრით საქართველოსკენ მოჰქროდა...

... 4 სექტემბერს ქართველები ყაზახიდან გამობრუნდნენ. ერეკლემ გატეხილ ზიდთან ასი მეომარი დატოვა, დანარჩენები კი, სოლომონთან ერთად, ფონიჭალას მოიყვანა. 7 სექტემბერს ერეკლემ სამხედრო თათბირი შეჰყარა. მაგრამ ვაი ამისთანა „მეყრას“. მეფის ძალემსრბოლებს მთელი ქართლ-კახეთი შემოევლოთ და... 2500 მეომარზე მეტი ვერ შეეკრიბათ!

ტახტის მემკვიდრე გიორგი ბატონიშვილი კახეთში უქმად დამჯდარიყო და მტერთა მზარავი კახთა ლაშქარიც საქართველოს სატახტოს საშველად ფეხის დაძვრასაც არ აპირებდა. იმიტომაც „იყო ფრიად მწუხარე მეფე ირაკლი დიდად სიმცირისათვის სპათასა“...

7 სექტემბერს, დილას, ირანელთა მეწინავე ჯარი „გატეხილ ზიდს“ მოადგა. აქ, ერეკლესგან დატოვებული ასი ქართველი მყისვე შეება მტერს. ოთხი საათი გაგრძელდა ჩეხვა. ალა-მაჰმად-ხანმაც მოუსწრო სრულის ძალებით. განახევრებულმა ქართულმა გუნდმა გაცლა ამჯობინა. 50 ქართველისა და 200 ყიზილბაშის გვამებზე გადმოიარა მუსლიმანურმა ურდომ.

8 სექტემბერს ერეკლემ ფარეშთუხუცესს **გორჯასპინათალიშვილს** თორმეტი კაცი ჩააბარა და მტრის დასაზვერვად გაგზავნა, თვითონ კი ფონიჭალიდან ტფილისს მივიდა.

ტფილისიდან ოც ვერსზე იაღლუჯას მთის ფერდობზე, ქართველი მზვერავები უეცრად მტრის რჩეულ ჯარს გადააწყდნენ და უკუქცევის ნაცვლად მყისვე იერიში მიიტანეს. ირანელები გააოგნა ათიოდე კაცის საოცარმა თავზეხელაღებულობამ. თითქოს ყველა ქართველი საგანგებოდ ეძებდა სიკვდილს. გამორჩეული შემმართველობით იბრძოდა **დავითთარაშვილი**, რომელმაც შვიდი ირანელი დააწვინა და მას უკან თვითონაც დაეცა. დაეცა ყველა, საარაკო სიმამაცით, მხოლოდ ერთმა სცნო საჭიროდ სიკვდილისგან გაღწევა და ისიც იმიტომ, მეფეს თავის დროზე სცნობოდა მტრის მოახლოება და ადგილსამყოფელი. ეს იყო თვითონ **გორჯასპინათალიშვილი**, რომელმაც ხმლის უკანასკნელი მოქნევით უახლოესი ირანელი უნაგირიდან ჩამოაგდო, მოკლულის ცხენს თვითონ მოახტა და ტფილისისკენ გაქუსლა. მეფეებმა უკვე იცოდნენ მტრის მოძრაობის გეზი და ადგილსამყოფელი.

იმავე 8 სექტემბერის მიმწუხრს მეგზურებმა - **იაკობბეგუ-**

თოვმა და ჯავათ - ხან განჯელმა მტერი ფონიჭალას მოიყვანეს. მტრის ურდო ტფილისიდან ხუთ ვერსზე ათევედა ღამეს.

9 სექტემბერს სისხამზე ადგნენ და ტფილისისაკენ წამოვიდნენ. ნახევარ საათში - შავნაბადას მთის ძირში, ირანელები ქართველთა სანგრებს წააწყდნენ. ჩასაფრებულებს სარდლობდა ერეკლეს მამაცი შვილიშვილი დავით გიორგის ძე ბატონიშვილი. დავითის ბრძანებით ქართველებმა მტერი ჯერ ახლოს მოუშვეს და ტყვია დააყარეს, მერე ხმალამოწვდილნი სანგრებიდან ამოცვივდნენ და მძლავრი ყიფინით შეებნენ. ირანელთა პირველი მწყრივი ჩაიკაფა და ჩაწვა. მომდევნონი შედრკნენ და უკუიქცნენ. ალა-მაჰმად-ხანმა ახალი ჯარები შემოუქცია ბრძოლას, უადრესად გახელდნენ ქართველნი. ისევ უკუიქცნენ ირანელნი. გაცოფდა, ალა-მაჰმადი. მალლობზე შეაგდო ცხენი, ხელი ქართველებისკენ გაიწვდინა და დასჭყიულა თავისიანებს: „აჰა, შეხედეთ, რანი ყოფილან ქართველნი, ერთი მუჭა ბედშავნი! მიდით, მივაწვეთ, მტკვარში ჩავყაროთ, ჩავკაფოთ, ჩავაზრჩოთ!“ და შეუტიეს სრულის მხედრობით. სასტიკ ხმალკვეთებას მიცემულმა დავით ბატონიშვილმა ერეკლესგან ასკაციანი მამველი მიიღო. თან მეფე ბრძანებდა, შეტევაზე ხელი აეღოთ და ისევ სანგრებს დაბრუნებოდნენ, რადგან მისთვის ერთი მეომრის დაკარგვა უფრო საბედისწეროდ აუნახლაურებელი იყო, ვიდრე ალა-მაჰმად-ხანისთვის ასი მეომრისა.

ქართველებმა შეტევით მოპოვებული მიწა ნაბიჯ-ნაბიჯ უკანდახევით გადაიარეს და ისევ თავის სანგარს-სიმაგრეებში ჩაესაფრნენ.

სრულიად ამოვულიტოთ ქართველებიო, ბრძანა საჭურისმა და კარგა ხანს უშენდნენ ზარბაზნებს და ზამბულაკებს ირანელები ქართველთა სანგრებს. დავით ბატონიშვილის ბანაკი სავსებით დადუმებულიყო, ამოწყვეტილანო, გადაწყვიტა ალა-მაჰმადმა და ბრძანა იერიში. მაშინვე გაქანდნენ საშინელი ღრიალით ირანელთა ათასეულები ქართველებისკენ. ისევ ერთბაშად დაიგრიადლეს ქართულმა თოფებმა. ტყვიამ ისევ დააწვინა ირანელთა მეწინავენი. ისევ ელვასავით ამოიჭრა სანგრიდან ხმალამართული დავით ბატონიშვილი. დანარჩენებიც მიჰყვნენ და ისევ საოცარი თავგანწირვით მიეტყვნენ მტერს. ირანელებმა სიკვდილის ზმზე რამდენიმე ასეული მკვდარი და დაჭრილი დააგდეს და კვლავ უკუიქცნენ. გამოედევნენ ქართველები, მაგრამ ისევ დაეწიათ ერეკლეს ბრძანება: დევნას მოეშვიოთ და სანგრებს დაუბრუნდითო. ისევ შიშობდა მეფე, ცბიერმა შაჰმა შორს არ გაიტყუოს და გარშემორტყმით არ მომისპოს მცირე ლაშქარიო. ისევ შემობრუნდნენ და სანგრებში ჩაესაგრნენ ქართველები. ალა-მაჰმად-ხანმა მესამედ ბრძანა იერიში. ბრძოლაში ჩაებნენ ყველაზე სანდო და ძლიერი თურქმენ-თარაქამული რაზმები. მესამე შერკინება უფრო სასტიკი და სისხლდამდინარი შეიქნა. ქართველებმა ისევ სძლიეს რიცხვით უპირატეს მოპირდაპირეს. მაგრამ უკუქცეულ მტერზე გამოედევნება, ისევ ფრიად

სახიფათოდ რჩებოდა მცირერიცხოვან მძლეველთათვის.

დალამდა ბრძოლა შეწყდა. ალა-მაჰმად-ხანი ბანაკში დაბრუნდა და საგონებელში ჩავარდა. მან ისევ არ იცოდა, რა ერქვა მის ბრძოლას - ვის ებრძოდა იგი ამ დღეს, ქართველთა სრულ მხედრობას თუ მხოლოდ მის ნაწილს, ან რა ძალა ჰქონდა, რა ამხნევებდა ამ ერთ მუჭა ხალხს, ან იქნებ სულაც არ იყო იგი „ერთი მუჭა?“ იქნებ მართლაც, სადმე დგას ან უკვე მოეშურება „სახელოვანი ერეკლე-ხანის დიდი ლაშქარ“, ასი ათასი თუ ოთხმოცი ათასი, როგორც გაიძახიან აქა-იქ? ან, ვინ იცის რამდენი ქართველი და მისი მოკავშირე ჩასაფრებულა ამ უთვალავ ხევხუვებში?.. რუსები? ლეკები? (ლეკებიც ქართველთა მხარეზე იომებენ ირანელთა წინააღმდეგო, - ამბობდნენ მაშინ)...

და იმ ღამით ალა-მაჰმად-ხანმა იღუმალ 5000 მეომარი გაგზავნა შავნაბადახე. ყარაბაღელი მ ე ლ ი ქ - მ ე ჯ ნ უ მ ი ს სარდლობით (მელიქ-მეჯნუნიმაც, ჯავათ-ხან განჯელისა და იაკობ ბებუთოვის მსგავსად, კარგად იცოდა ტფილისიც და მასზე მისასვლელი გზებიც). ამას შაჰისაგან ნაბრძანები ჰქონდა, დილით ადრე შავნაბადას ფერდობებიდან მოულოდნელად თავს დასხმოდა ქართველთა ლაშქარს და სრულად გაეწყვიტა იგი.

ქართველ მხვერავებს მტრის ძალთა გადაჯგუფება არ გამოჰპარვიათ და ერეკლემაც საპასუხო სვლით უპასუხა, დავით ბატონიშვილი ღამითვე, მტრისგან იღუმალ, წინააღმდეგ სიმაგრედან მოხსნა და ერთი ათასეულით და ექვსი ზარბაზნით უკიდურეს მარჯვენა კერძზე, - შინდის-ტაბახმელასაკენ გაგზავნა. ხოლო შავნაბადას ბოლოში, წინააღმდეგ ნაომარ იმავე ხაზზე, კვლავ დარჩა ხუთასი ქართველი, დავითის ძმის - იო ა ნ ე ბატონიშვილის მეთაურობით.

10 სექტემბერიც გათენდა. ალა-მაჰმად-ხანისა და მის ყურმოჭრილ თანასარდალთა მხრით სწორედ ამ დღეს უნდა გარკვეულიყო საბოლოოდ „ეშმაკზე ადრე დაბადებული ერეკლე-ხანის“ იღუმალი საომარი ზრახვანი, და კიდევ - მარტონი იყვნენ თუ არა ქართველები. რამდენი იყვნენ, მარტონი თუ მოკავშირეთა ძალებით გამძლავრებულნი? ყველაფერი ეს უნდა შეეტყუთ და იმავე დღესვე მთელი ლაშქრობის ბედიც გადაეწყვიტათ: ან გაემარჯვათ, ანდა - უკეთუ ქართველებთან ერთხელ კიდევ „ქართულ მეომრულ სიგიჟეს“ წააწყდებოდნენ - როგორმე ბრძოლის ველს ნაკლებ ხელმარცხიანად გაჰყროდნენ და ისედაც არეული „ირანული ზურგისათვის“ დროზე მიეხედათ.

მაშ, გათენდა ორშაბათ-დილა 10 სექტემბრისა. მელიქ-მეჯნუნმა თავისი ათასეულები თოთხმეტ რაზმად დაჰყო და შავნაბადას ფერდობიდან დაეშვა, რათა ზურგიდან დასცემოდა მთის ძირში ჩასაფრებულ იოანე ბატონიშვილს. ირანელებმა მდინარე ტაბახმელა, ანუ კრწანისის ხევი გადალახეს და ის იყო შინდის-ოძრახევს მიადგნენ, რომ უეცრად

შინდის-ტაბახმელას მხრიდან ზარბაზნებმა დაიგრიალეს. ეს დავით ბატონიშვილი იყო. არტილერიის ცეცხლს ქართველთა ყიჟინა და იერიში მოჰყვა. დავით ბატონიშვილს ერეკლემ იმერთა და ქართველთა რაზმებიც მიაშველა - ზურაბ წერეთლის, ოთარ ამილახორის, ზაქარია ანდრონიკაშვილისა და იოანე მუხრანბატონის სარდლობით. ქართველებმა ირანელთა უმრავლესობა კრწანისის ხევსუევებში ჩახოცეს. თვითონ მელიქ-მეჯნუმმა ძლივს გაასწრო დავით ბატონიშვილის ხმალს.

მაშ, იყო ორშაბათი, 10 სექტემბერი 1795 წლისა - დღე ქართველთა უკანასკნელი გამარჯვებისა...

ხოლო გააზრება ალა-მაჰმად-ხანისა მაინც ეს იყო: აგერ მეოთხე დღეა, რაც იგი ქართველებს ხმალდახმალ ხვდება და არც ერთი დღე მის სასარგებლოდ არც გათენდა და არც დაღამდა. ისიც აშკარად ჩანს, რომ ქართველების „ცბიერ ხანს“, „ემშაკზე ადრე დაბადებულს“ ჯერ მთავარი ძალები ბრძოლის ველზე არც გამოუყვანია. თვითონაც ხომ ჯერ არსად გამოჩენილა მუდამ ბრძოლის წინა ხაზზე მონავარდე ქართველი ხელმწიფე! უეჭველია, მომდევნო დღისთვის რაღაც ძალიან დიდსა და სახიფათოს ამზადებს ქრისტიანთა „ცბიერი ხანი“, ანუ „ბებერი ლომი“. არა, ჭეშმარიტად არ ხერხდება დიდი ნადირ შაჰის გაზრდილის დამარცხება; აქამდეც ხომ არასოდეს დამარცხებულა, უკან, ზურგშიც, ყარაბაღსა და სომხეთში, ომი ჯერ ხომ არ დაუმთავრებია ალა-მაჰმად-ხანს. ალბათ, ირანშიც შაჰინ-შაჰობის მაძიებელნი ოცნებობდნენ, რათა ალაჰის მაღლით და ერეკლე მეფის წყალობით, იხილონ და ქვეშ ამოიღონ მარცხნაჭამი ყაჯართ ბელადი.

მაშ, ალა-მაჰმად-ხანს ყველა პირობის მიხედვით, სანამ გვიან არ იყო, უნდა გადაეწყვიტა საქართველოდან წასვლა. ყოველ შემთხვევაში ეს მისთვის აუცილებელი იყო ჯერჯერობით მაინც. და აი, მან გადაწყვიტა კიდევ ბანაკი აეყარა და სასწრაფოდ გასცლოდა საქართველოს...

მაგრამ საქართველოში, ისევე როგორც ყოველ ქვეყანაში და ყოველ დროში, სუნთქავდა ღალატი.

და ორმა ტფილისელმა მოქალაქემ მოახერხა საპატიმროდან გაეპარებინათ ერეკლესაგან დატყვევებული ელჩი ალა-მაჰმად-ხანისა, გააპარა და კოჯორ-თელავის გზა-ბილიკებით უკვე გასაქცევად გზაზე შემდგარ ალა-მაჰმად-ხანს მიაყენა.

და ირანის მბრძანებელმა მოისმინა გასაოცრად მოულოდნელი და უსაზღვროდ სასიხარულო ამბავი: თურმე ერეკლეს ჯარი თითქმის არცა ჰყოლია. არც მოკავშირეები სდგომიან გვერდით ერთ მუჭა ქართველებს - არც რუსები, არც ლეკები. ოთხი ათას მეომარსაც ვერ მოითვლის ქრისტიანი ხელმწიფე. ამ დღეების შეტაკებაშიც ქართველებიც ხომ იღუპებოდნენ. ერთი სიტყვით, ახლა ქართველთა მეფეს იმდენი ჯარისკაცი ჰყოლია, რამდენსაც არც ერთი უსუსური ირანელი ხელმწიფე ამაღადაც

არ იკადრებდა.

ალტაცებამ მოიცვა საჭურისის გული. ისევ დაბანაკება ვერძანა წასასვლელად აყრილ ბანაკს. ალა-მაჰმად-ხანმა სარდლები იხმო ახალ თათბირზე...

ხოლო, ქართველთა ბანაკში იმ ღამით საარაგვოდან ვ ა ხ ტ ა ნ გ ბატონიშვილი ჩამოვიდა მცირე ჯარით, მათ შორის - 300 არაგველი...

... 1795 წლის 11 სექტემბერი, დღე სამშაბათი ღრუბლიან-ჯანლიანი გათენდა კრწანისისა და მტკვრის შესაყარში. ჰაერი დილიდანვე იყო ჩახუთული, ხორმაკიანი.

რიჟრაჟზე ერეკლეს ჯარი საომრად ჰყავდა დალაგებული, ძირითადი საომარი ველი კრწანისის მიდამოები იყო.

მგეს მეწინავე ლაშქრის მეთაურად იოანე ბატონიშვილი დაეყენებინა; მის შემდგომ შუაგულში თვითონ დამდგარიყო ერეკლე. მტკვარზე მიბჯენილ მარცხენა კერძს იოანე მუხრანბატონი სარდლობდა, მარჯვენაზე ზურაბ წერეთელი იდგა იმერთა ათასეულით. მათ უკან, ვითარცა სამარქაფო რაზმთა მეთაურები, ერთიმეორის გვერდით ჩამდგარიყვნენ ვახტანგ ბატონიშვილი და ოთარ ამილახორი. სულ უკან, ტფილისის კარიბჭესთან, მეტეხსა და ნარიყალას შუა, იდგა სოლომონი იმერელთა მეორე ათასეულით. ხოლო, მალლა, ხელმარჯვნივ, თაბორის მთის ფერდობიდან, ისევ თავისი ნაომარი რაზმითა და ზარბაზნებით მტკვრის ხეობას გადმოსცქეროდა დავით ბატონიშვილი. ნარიყალას ციხეზეც არტილერიის ნაწილი იდგა გიორგი გურამიშვილის მეთაურობით.

სანამ მტერი გამოჩნდებოდა, მოხუცმა მეფემ თავის ლაშქარს თავიდან ბოლომდე ჩამოუქროლა ლაშათიანი მხედრული ნავარდით. მცირე ხნით ცხენი შეაყენა თავისი ძის - ვახტანგ ბატონიშვილის ჯართან. აქ მთიელები იდგნენ. მათ შორის - სამასი მთიელი გუდამაყრელი, სამასი არაგველი გლეხი...

წუთიერი ღუმელი სიმღერის, ზურნის, ჭიანურისა და ბარბითების ხმამ გაარღვია. ეს ტფილისელ მოქალაქეთა შეიარაღებული რაზმი მოეშურებოდა. რაზმს **და ვ ი თ მ ა ჩ ა ბ ე ლ ი** მოუძლოდა. „წარჩინებული მესაკრავე და მსახიობი მეფისა, მუსიყი და კომედიანტი“...

ალა-მაჰმად-ხანს ჯარები თორმეტ მწყობრად დაელაგებინა. მწყობრთა შორის ზარბაზნები და ზამბულაკები ჩაეყოლებინა. წინ სპარსელ ყიზილბაშთა ურდო მოდიოდა. მათ უკან თურქმან-თარაქამული ჯარები მოჰყვებოდნენ. საგანგებოდ მოეწყო ასე ალა-მაჰმად-ხანს: მან იცოდა, შიიტ ყიზილბაშებს და სუნიტ თურქმანებს ერთმანეთი სძულდათ; ამიტომ, წინ, ქართველთა პირველ სამიზნედ ყიზილბაშები გამოეშვა, ხოლო თვისტომ თურქმანებს უბრძანა, უკეთუ ყიზილბაშნი ქართველთა შემოტევას ვერ გაუძლებდნენ და ბრძოლას ზურგს შეატყვევდნენ, ყველა მათგანი „დიღნი, გინა მცირენი“, უწყალოდ გაეჟლიტათ...

დილის 7 საათი იქნებოდა, როცა ფონიჭალის ვიწროებში ერთურსს ეკვეთნენ სპარსელთა და ქართველთა მეწინავენი. ბრძოლა იოანე ბატონიშვილის გამირობით გაიხსნა. მის ნიშანზე ქართველებმა თოფ-დამბაჩები დაახალეს ზედმოდგარ მტერს. მერე ხმალშემართულნი, ყოყინით წამოიშალნენ და სასტიკ ჩეხვაზე გადავიდნენ. სპარსთა პირველი რიგი ჩაიცვლა და ჩაირეცა. „...და ბრძოდეს ქართველთა მეწინავენი მხედრობანი საკვირველად“. უკუიქცნენ სპარსელნი. მაგრამ თურქმანთა ტყვიამ და ხმალმა ისევ ბრძოლისკენ შემოაქცია ქართველთაგან ზარდაცემულნი. თავდავიწყებით უტევდნენ ქართველები. წვებოდნენ ყიზილბაშნი, მაგრამ მაინც მოსდევდა რიგი რიგს ირანელებისა. იოანე ბატონიშვილმა თავისი რაზმი სანგრებს დაუბრუნა და სათოფე მანძილზე მტერი მიხანზე აიყვანა. შაჰმა გათხელებული წინაკერძი ახალი ძალებით დაასქელა და გაამძლავრა და მაშინვე ქართველთა სანგრებს ზარბაზნები დაუშინა. თაბორის მთიდანაც დაიგრიალეს დავით ბატონიშვილის ზარბაზნებმა. ალა-მაჰმად-ხანს იმ ღამით კიდევ გაუგ ზავნა მელიქ-მეჯნუმი სამი რჩეული ათასეულით თაბორისაკენ. დილით მელიქ-მეჯნუმი თავისი ათასეულებით მიუახლოვდა დავით ბატონიშვილის ბანაკს. ქართველთა ახალგაზრდა სარდალმა ჯერ ზარბაზნების ცეცხლი შეაგება მტერს, მას უკან ცხენს მოახტა. ხმალი აღმართა, თავისიანნი გაიყოლია და მოიერიშე მოპირადპირეს დაეძგერა. ისევ იძლივნენ და ჩაიხოცნენ სპარსელნი. მელიქ-მეჯნუმი, მცირეთა თანხლებით, ისევ გაქცევით ძლივს დააღწია თავი სიკვდილს.

დავით ბატონიშვილი თავის სანგრებს დაუბრუნდა. იგი ახლა კრწანისის ტაფობში ტორტმანით მომავალ ირანულ ურდოს უთვალთვალებდა, მაგრამ მალე სქელმა ნისლმა სავსებით დაფარა მტკვრის ხეობა, ტფილისთან და კრწანისთან ერთად.

ალა-მაჰმად-ხანი ნახევარი საათი უშენდა ყუმბარებს იოანე ბატონიშვილის სანგრებს. მერე ნიშანი მისცა და ბლავილით გაქანდნენ წინ ყიზილბაშთა ათასეულები. ისევ დაუხვდნენ ქართველები. ისევ მრავალად ეცემოდნენ სპარსნი. მაგრამ ეცემოდნენ ქართველებიც. ეტყობოდა, მაინც თავისი უნდა გაეტანა უზმო სიმრავლეს. მისჭირდათ ქართველებს. სანგართა მეორე რიგისკენ იწყეს დახევა. მაშინ ერეკლემ უბრძანა ძეს, ვახტანგს, მიშველებოდა იოანეს. ვახტანგ ბატონიშვილმაც გაიძრო ხმალი და გააქანა ცხენი. პირჯვარი გადაიწერეს და გველისპირულები აღმართეს არაგველებმა. მათთან ერთად „ადგილსა საბრძოლელსა“ მიაშურეს ქიზიყელთა მცირე რაზმმა და დავით მაჩაბლის „შადიანით“ ანთებულმა ტფილისელებმა. სასტიკი სიაფთრით შეუტიეს არაგველებმა, ველარ გაუძლეს და უკვე გარბოდნენ ყიზილბაშნი, მაგრამ ზურგიდან თურქმანთა ხმალი ისევ აბრუნებდა მათ სიკვდილის ხაზზე. არ ცხრებოდა შაჰი-საჭურისი და ახალახალ ძალებს აბამდა ბრძოლაში.

მძინვარე რკენა კარგა ხანს ერთ ხაზზე მიდიოდა შენივთებულად ქართველები მთელის განივით შეიჭრნენ სპარსელთა სქელ რიგებში, არაგველი მიუძღოდნენ მოიერიშეთ. განადგურებული და გაქცეული ყიზილბაშები ველარც თურქმანებმა დააკავეს. უკვე შაჰის წინაშეც ეცემოდნენ მისი მეომრები. შვიდი არაგველი დაწინაურდა და პირველი მიწვდნენ ირანელთა საომარ დროშებს. მიწვდნენ და მტრის მედროშენი მათი მბრძანებლის თვალწინ ასჩეხეს, დროშები დაითრიეს. ტარები მუხლის კვირისტაკებზე გადაიმსხვრიეს. ლომის გერბიანი ბაირალები კბილებით დაფხრიწეს. ამის შემხედვარე საჭურისმა იყვირა: „სიყრმიდან მთელი ჩემი სიცოცხლე ომებში გამიტარებია და აქამომდე არ მოვსწრებოვარ მტერთაგან ვინმეს ჩემთვის ასეთი ბრძოლა გაემართოს“. ეს თქვა, თანაშემწე სარდალს ადგილზე ბრძოლის გაგრძელება უბრძანა, ხოლო თვითონ ცხენი მტკვრისაკენ შეაბრუნა და თურქმანებს შეჰყვირა: „ვისაც შაჰი უყვარს და ვაჟკაცობაც არ დაუკარგავს, ახლავე გამომყვეს. ხოლო, თუ მტკვარმა დამხრჩოს, ეცადენით, გვაში ჩემი მდინარიდან გაიტანოთ და მიწას მიაბაროთ“. ეს თქვა, ცხენს ქუსლი ჰკრა და მტკვარში გადაეშვა. სამი ათასი თურქმანი მიჰყვა ჭენებითა და ცურვით. მტკვრის მარცხენა მხარეს გააღწიეს. შაჰმა სამივე ათასეული შეჰყვარა, წარუძღვა, მტკვარს ზემოთ აუყვა და ორთაჭალის ბალების პირდაპირ მტკვარი უკანვე გადალახა. და ამ მანევრით ალა-მაჰმადმა წინ გაჭრილ იოანე და ვახტანგ ბატონიშვილებს ზურგიდან უკან დასახვევი გზა გადაუჭრა და ალყაში მოაქცია. იმავდროულად შაჰმა თავისი მხედრობის მეორე ნაკადი მარჯვნივ წარმართა და ქართველთა ძირითად განლაგებასაც შეუტია. აქ, მტკვრის გასწვრივ ქართველთა მემარცხენე ჯარი იდგა, იოანე მუხრან-ბატონის სარდლობით. და მუხრანბატონიც დაუხვდა მტერს. საომარი ველი მთელის სისრულით შლიდა ფრთებს. გააფრთებით უტევედა საჭურისი: მარცხნივ ბატონიშვილთა ზურგს, მარჯვნივ მუხრანბატონის შუბლს (სწორედ ამ დღეს იყო კაცობაწართმეული კაცი ყველაზე დიდი ვაჟკაციც, უმამაცესი მხედარიც და უნიჭიერესი მხედართმძღვანიც). ხოლო, როცა ქართველთა მემარცხენე ჯარსაც მისჭირდა, ქართველმა მეფემ ახალი ძალა (თუნდაც ერთი მუჰტა) ჩააბა ბრძოლად. ეს თვითონ ერეკლე გამოიჭრა ბრძოლის ველზე თავისი „მუაგულით“, ერეკლე, - რომელიც „თუმცადა იყო ფრიად მოხუცებული, გარნა ბრძოლასა მის შინა ყოფაქცევა მისი იყო მრავალთა ჭაბუკთაგან სანატრელი“. გამხნევდნენ ქართველნი. უმეტესი სიმძაფრით უტევედნენ. მაგრამ მაინც ჯიუტად მოხონავდა მაჰმადიანური ურდო ტფილისის კარიბჭეებისაკენ. გადაიშუადლა. ისევ უძრავად იწვა ნესტიანი, ცხელი ჰაერი. წვრილი წვიმა წამოვიდა. თითქოს მღულარე ცვიოდა ციდან, ცხენი მოუკლეს ალა-მაჰმად-ხანს. საჭურისიც დაეცა მიწას. ფიცხლავ მოართვეს სამაგიერო. ისევ ამხედრდა და შეუტია (მაინც და მაინც ამ დღეს იყო დაკოდილი კაცი უდიდესი ვაჟკაცი!).

იბრძოდნენ ქართველნი. მაგრამ ურდოს სიმცირე მაინც არ ეტყობოდა, ქართველთაგან თითო-ოროლას დაცემა კი ძალზე შესამჩნევი ხდებოდა. მათი რიგები შეუბრალებლად თხელდებოდა. ალყა გამოარღვიეს ვახტანგმა და იოანემ და საკუთარი თუ მტრის სისხლის დაუნდობელი თხევით მეფეს მიაღწიეს და მის საომარ წყებას შეუერთდნენ. მაგრამ უმრავლესობა მათგანი მტერს შეკვდომოდა. სამასი არაგველიც უკვე აღარ იყო სამასი...

ხუთი საათი იქნებოდა, როცა ალა-მაჰმად-ხანმა მთელის ძალებით ბრძანა იერიში (25000 კაცი შემორჩენოდა ალა-მაჰმადს).

ქართველებიც დაუხვდნენ „მთელის ძალებით“ (1500 კაცი შემორჩენოდა ერეკლე მეფეს).

კრწანისის ველი, ოძრახევის ზემო წელიდან ორთაჭალის ბაღებამდე ირანელებით გატენილიყო.

ერეკლემ მალემსრბოლი აფრინა მტკვრის მაჯვენა კერძზე მღვარ ზურაბ წერეთელთან ბრძანებით, ახლავე დასძარ შეტევაზე იმერთა ჯარიო. და თვითონაც დარჩენილი ჯარის ნაფლეთებით გაქანდა მტრისკენ.

და ელვის სისწრაფით დატრიალდა ბედისწერის ჩარხი. მეფისგან წარგზავნილმა მალემსრბოლმა წერეთელამდე ვერ მიაღწია. სპარსელებმა აკკუწვეს ხმლებით. თვითონ ზურაბ წერეთელმა კი შენიშნა, რომ მტერი ფლანგიდან სწრაფი სვლით უვლიდა და თვითონაც უკანდახევა ბრძანა. მას, ალბათ, ვერ წარმოედგინა, რომ ერეკლე მეფე ასე მცირე ჯარით შეებედავდა კონტრშეტევაზე გადასვლას. წერეთელი ზურგში მღვარ თავის მეფეს სოლომონს შეუერთდა და ორივე ერთად სრულიად მოეხსნენ ბრძოლის ველს. ხოლო ერეკლემ აღარც კი იცოდა, რომ მისი მარჯვენა ფლანგი საერთოდ წასულიყო ბრძოლიდან. არც ის იცოდა მეფემ, რომ ნარიყალასთან სპარსელთა ჯარებს შეკვდომოდნენ გიორგი გურამიშვილი და მისი მეზარბაზნენი.

დაბერებული პატარა კახი და მისი უკანასკნელი ქართველობა სეიდაბადზე საშინელი ხმალთა კვეთებით აკავებდნენ ზღვად მოვარდნილ მტრის შემოტევას. უკანასკნელი საათი ბრძოლისა. საბედისწერო რკალი იკვრებოდა. მეფე იბრძოდა უკვე მისი შესაფერისი ღირსეული სიკვდილისათვის და სიკვდილი არ დაანებეს. „შენ სიკვდილის ნება არა გაქვს, მეფევ, რამეთუ გეწიოს შენ ძვირი ან ბოროტი რამე, უმეტეს განლადნენ მტერნი და უყოფენ ძვირსა ქვეყანასა ჩვენსა!“ და სიკვდილს გადარჩენილმა სამასიოდე ქართველმა მეფის გარშემო სალტე შეკრა და სეიდაბადიდან ბრძოლით უკანსვლა დაიწყო. კვლავ სამჯერ გაიბრძოლა ერეკლემ. სამჯერ კიდევ იძალა დაქანცულმა და სისხლდაქცეულმა ქართულმა გუნდმა მტრის უკუგდება. ტფილისში შემავალ კარიბჭესთან ერეკლე უკანასკნელად გამოექცა თავისიანებს და კვლავ შეუტია გაალმასებით. მაშინ მეფესა და ირანელთა შორის კედლად ჩადგნენ უკანასკნელი

არაგველნი. მიცვივდნენ მეფეს ვახტანგ და იოანე ბატონიშვილნი, იოანე მუხრანბატონი, ზაქარია ანდრონიკაშვილი და გამოიტაცეს ძალისხალად... მეფე ბრძოლიდან.

დაეცნენ უკანასკნელი არაგველები.

ბრძოლაც დასრულდა. დილის 7 საათზე დაწყებული, დასრულდა საღამოს 7 საათზე.

ტფილისი მტრით იხსებოდა.

კრწანისის ველზე ესვენა 15000 ირანელი და 3000 ქართველი.

ასე აღესრულა ქართველთა უიღბლო გმირობის აპოთეოზით 1795 წლის 11 სექტემბერი, დღე სამშაბათი, მარად საგლოველი სახელით -
კ რ წ ა ნ ი ს ი..

პრწანისიდან წიფამურამდე

*საქართველომ დაიძინა როგორც მეფემ
და გამოიღვიძა როგორც გაძარცულმა.*

გ ა ლ ა კ ტ ი ო ნ ი

ალა-მაჰმად-ხანი ტფილისში

ალა-მაჰმად-ხანი 20000 მაჰმადიანი მხედრით შევიდა ტფილისს და დაიწყო ძარცვა, ნგრევა, ნამუსის წახდენა, ცეცხლის წაკიდება, ტყვევნა და ზოცვა კაცთა, ქალთა და ძუძუთა ბავშუთა. დედაბუდიანად ამოგდებად და უბოროტესმა იავარქმნამ დაისადგურა საქართველოს სატახატოში. ტფილისელები იბრძოდნენ ნამუსიანი სიკვდილისათვის. ანჩისხატის უბანში გარსევან ამილახორის ახალგაზრდა ცოლი ხანჯლით შეება მომხდურ ირანელ მეთაურებს, ორი სეცოცხლეს გამოასალმა, მაგრამ თვითონაც დაიჭრა და ყიზილბაშებმა გათოკეს ქალი. მერე ვიღაც დარუბანდელ თათარს მიჰყიდეს იგი. ძალიან ბევრი ტფილისელი შეიქნა ამგვარი თავგანწირვის მსხვერპლი. ვინც სიკვდილით თავის დახსნას ვერ ახერხებდა, ირანელები ბოროტელებს ადებდნენ და ფონიჭალის ბანაკისკენ ერეკებოდნენ.

ჯავათ-ხან განჯელი ქართველი მეფის სასახლეში მიუძღვა ალა-მაჰმად-ხანს. ყველაფერი ძვირფასი, რაც ამ სასახლეში იპოვა, მათ შორის ქართველი მეფის ხელმწიფური ინსიგნიები (გვირგივნი და სკიპტრა), ყველაფერი მიიტაცა საჭურისმა. მერე ერეკლეს ტახტზე დაჯდა და ქვეშევრდომთა მიწვევა დაიწყო. ქვეშევრდომებიც მიდიოდნენ, მუხლებში უცვივოდნენ და ტფილისური ნადავლის ლომის წილსაც იქვე მიართმევდნენ. მართო ჯავათ-ხანმა ოცდათორმეტი მშვენიერი ქალ-ვაჟი მიართვა შაჰს. ნადავლიანი დარბაზობით ნასიამოვნებმა საჭურისმა აქ

ერთხელ კიდევ განაცხადა წინა დღეებში ნათქვამი: ჩემს სიცოცხლეში ამდენი ბრძოლები გადამიხდია და ასეთი სასტიკი წინააღმდეგობა არსად შემხვედრიაო.

მერე სასახლიდან გამოვიდა და ჯარს ხელახლა ძარცვა-გლეჯისა და ნგრევა-რბევის ნიშანი მისცა. თვითონ მარმარილოს სამეფო აბანოებში შევიდა. „სთნდა ფრიად შენელებულობა მისი, რომელ იყო მარმარილოთა და თლილთა მიერ ქვათა ნაშენი, და აგრეთვე გაუკვირდა სიკეთე ტფილისისა მიერ წყლისა, რომელნიც სდიან ტფილისისა შინა კლდეთაგან ტფილისისათა ბუნებითად ტფილნი წყალნი და რაოდენ გზისმე განიბანა მას შინა თავისი დამჭკნარ-დაღმეჭილი სხეულ“⁴. ამოვიდა და აბანოების დანგრევა ბრძანა. ამასობაში სამეფო სასახლე სულ დაენგრია და დაექცია ირანელთა ჯარს. სულ მოესპოთ მშვენიერი კამარენი, აუზნი, მდიდარი წიგნთსაცავნი, სემინარია, სტამბა, ზარბაზანთა საჩამომსხმელონი, ზარაფხანა და თოფ-იარაღის არსენალები. მაჰმადიანი დამპყრობელნი ბილწავდნენ და ანგრევდნენ ქრისტიანულ სალოცავებს, ტაძრებს, ნიშებს, საყდრებს. უწყალოდ ხოცავდნენ ქართველ და სომეხ ქრისტიან მოწესებს და მორწმუნეებს.

ათი დღე-ღამე ფერფლად და ავლად მიჰქონდა ტფილისი ქარსა და ნიავს. ათი დღე-ღამე იხრჩობოდა ქალაქი სისხლში, ცრემლში, ბოლმამში, დაუმარხავ გვამთა ზრჩოლაში.

მეთერთმეტე დღეს ალა-მაჰმადი თავისი მხედრობით ტფილისიდან ერთბაშად გავიდა და ირანისკენ გაეშურა. წავიდა და თან გაიყოლა აურაცხელი ნაძარცვი და ათი ათასამდე ტყვე ტფილისელი, უმეტესწილ ქალი და ბავშვი.

მაინც რამ ააჩქარა და გააქცია ასე მოულოდნელად საჭურისი-მბრძანებელი? განა, ძარცვა-რბევა და სისხლის თხევა მოეწყინა?

ინამ სამასნი

ალა-მაჰმად-ხანი მიმხედარა, რომ ტფილისის აღება და აოხრება თურმე მაინც არ ნიშნავს საქართველოს დაპყრობას და დამორჩილებას.

ჯერ, ტფილისში შესვლისთანავე მან ანანურისკენ წასულ ერეკლეს შესაპყრობად და ქართლ-კახეთის მოსათარეშებლად 8000-იანი მხედრობა გაგზავნა ქალბალი-ხანის მეთაურობით. მცხეთას რომ გადავიდნენ, ირანელები ტაძარ-ეკლესიას მიესივნენ, მაგრამ მათი აოხრება თვითონ სარდალმა არ დაანება: „არა ჯერ არს, სადა იგი არს თავყვანის საცემელი ღვთისა შეურაცხოფად, და არცა სამარხი მეფეთა“. ეს უთხრა ქალბალი-ხანმა „და განდევნა იგინი გარე“.

ქალბალი-ხანის მხედრობის ერთი ნაწილი ვორისაკენ გაემართა. ირანელებმა გზად მუხრანი და ჭალა გაიარეს, მაგრამ საკბილო ვერაფერი

მოიკბილეს: შიდა ქართლის სოფლები დედაწულიანად მთებში გახიზნულიყო, გორიც დაცარიელებული დახვდა მტერს, მხოლოდ გორის ციხეზე იდგა მცირე ციხიონი, რომელიც ირანელებს ჩამოეგება და ფიცხელი შეტევით აოტნა ისინი. ცხინვალისკენ გაქუსლეს, მაგრამ ცხინვალის გზებზეც დახიზნული დახვდათ სოფლები. უკან მობრუნებულებს ლამისყანასთან იოანე ბატონიშვილი გამოუხტათ და სასტიკად დაამარცხა სპარსელნი, ბოლოს და ბოლოს ძლეულნი და შერცხვენილნი დაბრუნდნენ მტკვრის ხეობისკენ.

ირანელთა ერთი ნაკადი კი, თვითონ ქალბალი-ხანის სარდლობით, არაგვის ხეობას აუყვა, ჟინვალამდე კაცის სულიც არ შეხვედრიათ.

ხოლო, ჟინვალს ამ დროს მთებიდან წამოსული სამასი თუმ-ფშავეხევესური მოადგა. მათ გვიან გაეგოთ საყვარელი მეფისა და ქვეყნის გასაჭირი და „მგლურით“ მოეშურებოდნენ სამხრეთისაკენ. და ეს 300 კაცი, ჟინვალთან, სამკვდრო სასიცოცხლოდ შეება 4000 ირანელს, შეებნენ და სასტიკად დაამარცხეს მათი სამშობლოს სისხლმაქვევრად მოსულნი. გამარჯვებულებმა დუშეთში საყვარელ მეფეს, სასიხარულო ძლევის ამბავთან ერთად, ირანელი ტყვეებიც მიჰგვარეს. მცირე ჯარით გადარჩენილმა ქალბალი-ხანმა კი ძლივს ჩაიტანა ტყავი ტფილისამდე, სადაც თავის მბრძანებელს, მარცხის გარდა, ისიც შეატყობინა, რომ ერეკლე მეფე დუშეთში ქართველ მხედრობასაც აგროვებს და რუსის ჯარსაც ელოდებაო.

ტფილისში ღამის გათევასაც ველარ ბედავდა ალა-მაჰმად-ხანი და არც ჯარს აჩერებდა „წყეულ ქრისტიანთა“ დედაქალაქში. როგორც კი დღიურ ძარცვასა და ტყვევნას მორჩებოდნენ, მზის დაწურვამდე ფონიჭალას ძლიერად გამაგრებულ ბანაკში გარბოდნენ თავშესაფარად.

ბოლოს ალა-მაჰმადმა ერეკლესთან ელჩი აფრინა და შერიგება შესთავაზა. ზავის პირობებად ირანის შაჰი ქართველ მეფეს უთვლიდა: ჩემი ხელისუფლება სცანი მძევლად ერთი შვილი ან შვილიშვილი მახლე, შაატ-ხანისაგან წართმეული აღმასი და პოტიომკინისგან ნაჩუქარი დიდი საათიც გამომიგზავნე, შენთან შეხიზნული ყარაბაღელებიც გადმომეცი და ყველაფერ ამის სანაცვლოდ ტყვედ წაყვანილ ქართველებსაც დაგიბრუნებ, ტფილისში ყოველგვარ დანგრეულსა და დამწვარს ხელახლა აღგიდგენ და ჩემს სამუდამო „დოსტადაც“ გაგხდით.

ერეკლემ ალა-მაჰმად-ხანის ელჩი და წერილი 16 სექტემბერს მიიღო, ხოლო 17 სექტემბერს, დღით, მან თვითონ აფრინა ორი ელჩი სხვადასხვა გეზით: ერთი გენერალ გუდოვიჩთან ალა-მაჰმადის „საზავო პირობებით“, და მეორე თვით ალა-მაჰმადთან, საპასუხო წერილით, რომელიც უფრო ულტიმატუმს ჰგავდა: თუ ტფილისის აოხრებას თავს არ დაანებებ და, ტყვე-ქართველობას არ გაათავისუფლებ, არამც თუ დამზავებაზე კრინტის დამკრა, არამედ, საერთოდ, ჩემი ხალხის რისხვას ვერ გადაურჩებიო, -

სწერდა ქართველი ყაჯარს.

და ეს უბრალო დაქადნება არ იყო. ერეკლემ მაშინვე, „მისრულმან მთიულეთს, წარავლინა ყოველსა საბრძანებელსა თვისსა კაცნი, განემზადნენ ბრძოლად და სადაცა აღუნიშნავს მას მეფეი, შეკრბნენ მუნ“. კახთა ლაშქართ უნდა მოსულიყო გიორგი ბატონიშვილი, ხოლო ქართლის მხედრობით იულონ ბატონიშვილი. მოსალოდნელი იყო ჯარის გამოჩენა „როსიდანაც“, მით უფრო, რომ ერეკლეს უკვე მკაცრი საყვედური ჰქონდა შეთვლილი გუდოვიჩისადმი - ჩვენ რომ თქვენს დახმარებაში დაიმედებული და დარწმუნებული არ ვყოფილიყავით, ალა-მაჰმად-ხანის ალაგმეასა და განადგურებას სხვა სამუალებითაც მოვახერხებდითო.

დამავებამე ლაპარაკიც მოისპო და ფიქრიც. ერეკლე გამარჯვების სრული რწმენით ემზადებოდა რევანშისათვის. ალა-მაჰმად-ხანის ზურგშიც არ იყო მისთვის ყველაფერი რიგზე: ყარაბაღი ისევ იბრძოდა. ხორასანშიც აჯანყება დაწყებულიყო. დიახ, სანამ ყველაფერი გვიან არ იყო, სანამ საჭურისს „გამარჯვებულის“ ტიტულიც ხელიდან არ გაეკარდნოდა, მას უნდა გაესწრო საქართველოდან და გაასწრო კიდეცაც.

ნაგვიანები წყალობით

ერეკლე ტფილისში დაბრუნდა, კარავი დაიდგა და დანგრეულ-დაფერფლილი ქალაქის აღდგენას შეუდგა.

ამასობაში, როგორც იქნა, რუსეთის საიმპერიო კარმა ყურადღება მიაქცია საქართველოში დატრიალებულ უბედურებას. გენერალ გუდოვიჩს ებრძანა, დაუყოვნებლივ გაეგზავნა ჯარი ტფილისში. გუდოვიჩმა პოლკოვნიკ ს ი რ ო ხ ნ ე ვ ს 1500 მეომარი და 5 ზარბაზანი ჩააბარა და საქართველოს დედაქალაქში გაგზავნა.

რუსული ლეგიონი 1795 წლის დეკემბერში მოვიდა ტფილსს. ერეკლესთვის ეს დაგვიანებული მცირე წყალობაც დიდი იმედი იყო; საქართველოს მტრებს თვალნათლივ უნდა დაენახათ, რომ დიდი რუსეთი უკვე საქმით კისრულობდა სისხლდადენილი ერთმორწმუნე მოკავშირის დაცვას.

ქართველმა მეფემ მოღალატე ყმადნაფიცების დასჯით დაიწყო. 1796 წლის ადრიან გაზაფხულზე მან თავისი ძე ალექსანდრე და შვილიშვილი დავით გიორგის ძე სახელდახელოდ შეყრილი ლაშქრით განჯაში გაგზავნა ჯავათ-ხანის დასასჯელად. ქართველებმა განჯა აიღეს, ჯავათ-ხანმა შერიგება ითხოვა. ერეკლემ ყოველწლიურ ხარკად ჯავათს თხუთმეტი ათასი მანეთის გადახდა აკისრებინა. საქართველოდან წაყვანილი ათასამდე ტყვეც გამოაშვებინა და სამუდამო ერთგულებამეც ფიცი დაადებინა.

განჯასთან მოპოვებულ წარმატებას ქართველთათვის ახალი სასიხარულო ამბავი დაერთო. ამ ამბავს საერთო კავკასიური, წინააზიური და, გნებავთ, მსოფლიო მნიშვნელობაც ჰქონდა. 1796 წლის გაზაფხულზე რუსეთმა სპარსეთს ომი გამოუცხადა. ეკატერინე დედოფალი ომის დაწყების მიზეზად ალა-მაჰმად-ხანისგან საქართველოს აოხრებას აცხადებდა. სინამდვილეში კი ომის მიზეზი კასპიიპირეთზე გაბატონებას უკავშირდებოდა. ასე იყო თუ ისე, ირანისგან შევიწროებული ამიერკავკასიის ხალხებისათვის სანატრელი და საოცნებო დრო დადგა. რუსთა 40000-იანი არმია ეკატერინეს მორიგი ფავორიტის, გენერალ-პორუჩიკ ვ ა ლ ე რ ი - ა ნ ზ უ ბ ო ვ ი ს მთავარსარდლობით კასპიისპირეთში შემოვიდა. ერთკვირიანი ალყის შემდეგ, 10 მაისს ჯარმა აიღო დერბენდი, 15 ივნისს უომრად შევიდნენ ყუბასა და ბაქოში.

კასპიის პირზე მომავალი რუსული მხედრობის თანადროულად, მეორე არმია, რ ი მ ს კ ი - კ ო რ ს ა კ ო ვ ი ს სარდლობით, ტფილისიდან წამოსულ ს ი რ ო ხ ნ ე ვ თ ა ნ ერთად განჯას მიადგა. ჯავათ-ხანმაც უომრად ჩააბარა ქალაქი.

შუა ნოემბერში ზუბოვის ჯარებმა მიაღწიეს მტკვრისა და არეზის შესაყარს. აქ უნდა დაარსებულიყო დიდი სამხედრო და სავაჭრო კოლონია, სახელად ე კ ა ტ ე რ ი ნ ო ს ე რ დ ი. სადაც დასახლდებოდნენ ახალგაზრდა რუსი ჯარისკაცები, რომელთაც ცოლად უნდა შეერთოთ ქართველი და სომეხი ქალები.

წინა აზია შეარყია რუსთა მხედრობის კავკასიურმა ლაშქრობამ. მაგრამ ალა-მაჰმად-ხანი სასოწარკვეთას მაინც არ მისცემია. ჯერ მან თურქეთში აფრინა ელჩი და „საერთო მტრის“ წინააღმდეგ ერთიანი ძალებით გამოსვლა მოითხოვა. მაგრამ თურქეთის ხელისუფლებისგან უარი მიიღო. მას უკან ისევ ერეკლესთან შერიგება სცადა და წერილიც ასეთი მამაბებელი გამოუგზავნა: „უზენაესად პატივცემულო, მაღალად-გილიანო, უბედნიერესო, ქართველ მეფეთა შორის გამოჩენილო, ირანის ყველა სახელოვან ხანთა შორის უპატივცემულესო, სრულიად საქართველოს მეფე ერეკლე!“ და სხვა მრავალი ამდაგვარი, მაგრამ „უზენაესად პატივცემულმა“ ქართველმა მეფემ ქართველი ხალხის უბოროტესი მოსისხლე პასუხის ღირსადაც არ ჩააგდო.

ალა-მაჰმად-ხანის დღეები დათვლილი იყო. რიმსკი-კორსაკოვმა ერეკლე მეფეს საგანგებო თათბირზე პირადად გაუმხილა, რომ მომავალი წლის ადრიან გაზაფხულზე რუსთა მხედრობა შუაგულ ირანში შეიჭრებოდა. გენერალ ვალერიან ზუბოვს ირანში თან გაჰყვებოდა ქართველთა ჯარიც დავით ბატონიშვილის სარდლობით...

და უეცრად, ისევ ყველასათვის მოულოდნელად, კვლავ შეტრიალდა საისტორიო ბელისწერის ჟამსაბრუნავი. სწორედ 1796 წლის შუა ნოემბერს გარდაიცვალა რუსეთის დიდი დედოფალი ეკატერინე მეორე. ამის გამო

ერეკლემ „დასდვა გლოვა ორმოცი დღით საუფლისწულოთა თვისთა და სამეფოსა თვისსა“. ხოლო, ეკატერინეს შვილმა და მემკვიდრემ, ახალმა იმპერატორმა **პავლე პირველმა** საგარეო პოლიტიკის სრულად გეზი სრულადვე მოატრიალა. ვალერიან ზუბოვი მთავარსარდლობიდან გადააყენა და რუსთა არმიები ამიერკავკასიიდან გაიწვია. ერეკლეს ელჩი პეტერბურგს, **გარსევან ჭავჭავაძე**, უჯიათ და გულდრძო იმპერატორთან ვერაფერს გახდა. პავლემ მის თხოვნას ყურიც არ ათხოვა.

ალტაცებულმა ალა-მაჰმად-ხანმა საგანგებო ფირმანებით ზერბაიჯან-დაღესტნის ხანებს შეუთვალა - რუსები ხომ გავაქციე და, სანამ გვიან არ არის, ჩემი მბრძანებლობა აღიარეთო.

საჭურისმა ფირმანი ერეკლესაც გამოუგზავნა. იგი ქართველ მეფესაც არწმუნებდა, რუსები მე გავაქციე, რუსებმა ალებ-მიცემობის მეტი არაფერი იციან, საომარი საქმისა არაფერი გაგებათ, შენ კი მთელს ირანში დიდი სახელი და პატივი გაქვს და მოდი, ისევ შევრიგდეთო და სხვა მისთანანი.

ალა-მაჰმად-ხანის ეს „დიპლომატიური ნაბიჯი“ იმით გათავდა, რომ მისი ელჩი ტფილისელებმა კინაღამ დაკლეს. იქ მდგარმა რუსებმა განწირული დაიხსნეს და ერეკლეს მიჰგვარეს. ერეკლემ ალა-მაჰმადს შერიგებაზე ისევ მტკიცე უარი შეუთვალა.

1797 წლის გაზაფხულზე ალა-მაჰმად-ხანმა მუქარას საქმეც მოაყოლა და დიდის მხედრობით ჩრდილოეთისაკენ წამოვიდა. ჯერ ყარაბაღს შემოესია, სასტიკად დაარბია, შუშაში უაომრად შევიდა და მოღალატე ხანების სასამართლო გაართა. ზოგი სიკვდილით დასაჯა. ზოგს ბორკილი გაუყარა და საპატიმროში ჩააგდო. ამის შემდეგ ისევ საქართველო ამოიღო მიზანში.

ქართველი მეფეც ელოდა სრულის მხნეობით. ტფილისში თავს იყრიდნენ ქართველნი, „დიდისა და საკვირველისა გულმოდგინებითა მრავლისა განმზადებულობითა სამხედროთა საჭურველთათა სუროდათ ბრძოლის ყოფაი ალა-მაჰმად-ხანის მიმართ“.

და სწორედ ამ დროს კვლავ დატრიალდა სრულიად მოულოდნელი ამბავი.

გამოლაშქრების წინ ღამეს, შუშაში, მძინარე ალა-მაჰმად-ხანი სარეცელზევე დააკლეს. მკვლელთა შორის ერთი ქართველიც იყო - სადილა, იგივე **ანდრია**, წარმომავლობით მცხეთელი.

ქართველები მათი მათხარი ჯალათის მოულოდნელ სიკვდილს უგემური სიხარულით შეხვდნენ: მათ ხომ „ძალიან სურდათ ბრძოლის ყოფაი ალა-მაჰმად-ხანისა მიმართ“.

რა გაეწყობა, - ქართველებს კრწანისის სისხლი აუღებელი დარჩათ. ირანში შაჰის ტახტზე დაჯდა ალა-მაჰმად-ხანის ძმისწული **ბაბა-ხან**, რომელმაც პავლე პირველთან მშვიდობიანი ურთიერთობა გააბა. ამ რუსულ-სპარსულ „წიაღსვლებში“ ქართველ მეფეს ერთადერთ

ნუგეშად ისლა უნდა დარჩენოდა, რომ ბაბახანის ელჩმა პავლე იმპერატორს
სიტყვიერად აღუთქვა, ამიერიდან ქართლ-კახეთს ირანელები აღარ
შეაწუხებენო. ეს იყო და ეს.

დასასრული პრაქტულ ფუთისოფლისა

*დავებრდი, ბედს ვერ მოვესწარ,
დაემხო ჩემი სამშობლო,
გულს მიკლავს უიმედობა,
საფლავს ჩავდივარ სიმწარით.*
გ რ ი გ ო ლ ო რ ბ ე ლ ი ა ნ ი

მხცოვანი მეფე თელავის სასახლეში ატარებდა თავის მრავალნა-
ყოფიერი და მრავალტანჯული წუთისოფლის უკანასკნელ დღეებს. აქედან
ხელმძღვანელობდა იგი დანგრეული ტფილისის აღდგენას. აქედანვე
იძლეოდა მკაცრ განკარგულებებს ქართული საზღვრებისა და მორყეული
სამანების გამაგრებაზე. ხალხისა და ჯარის მზადყოფნაზე. საომარი
საჭურვლითა და საჭმელ-სასმელით მომარაგებაზე. თვითონაც ისევ მზად
იყო პირადად წასძლოლოდა ქართულ მხედრობას საქართველოს მტერთა
შესამუსვრელად.

ხოლო, სიკვდილი მაინც მოვიდა უმამაცესი კაციშვილის შესამუს-
რავად. კაციშვილისა, რომელთან ურიცხვ შეხვედრაში მას, სიკვდილს,
აქამდე მუდამ მარცხიანი „ბალანსი“ ჰქონდა. და სიკვდილმა ჩაფრად
წყალმანკი შეუგზავნა მეფეს სხეულში. ერთი წელიწადი იტანჯებოდა
საშინელი ტანჯვით მოხუცი მეფე.

1798 წლის საახალწლო დღესასწაული აგონიაში გაატარა. გიორგი
ბატონიშვილი ეწვია მომაკვდავ მამას. მოიხედა ერეკლემ. გაიხარა,
ფეხზედაც წამოდგა. უცებ მამა-შვილურ გულჩვილობას გამოეხსნა და
წუთსვე ტახტის მემკვიდრე ტფილისსა და ყაზახ-ბორჩალოში გაგზავნა
„მანდაურ საქმეთა საგანგიოდ“.

ხოლო წყალმანკი, სიკვდილის ავი ჩაფარი, მაინც დაუნდობლად
არღვევდა ერეკლე მეფის ნამსახურ სხეულს.

10 იანვარს შვილიშვილი - თეიმურაზ გიორგის ძე ბატონიშვილი -
ეახლა მეფეს. ისევ მოიხედა გახარებულმა სხეულმა. შუადღისას აბანო
მოინება. თეიმურაზმა გაჰხადა და ჩაასვენა ავჯანში. ერეკლე ხელებს
დასცქეროდა სევდის ღიმილით. სილურჯე შეჰპარვოდა ვარდისფერ
ფრჩხილებს...

გათენდა 11 იანვარი 1798 წლისა.

უკანასკნელი დღე უკანასკნელი დიდი ქართველი ხელმწიფისა.

შუადღისას ავადყოფნა გრძნობა დაჰკარგა. სამი საათის მოქცევით

იწვა უძრავად და უსულთქმოდ. მზის ჩასვლისას კვლავ გამობრუნდა დალამდა. ფეხზე ადგომა მოისურვა ხელმწიფემ. წამოაყენეს, მხრებში შეუდგნენ და გარეთ გაიყვანეს.

მღუმარედ გასცქეროდა ერეკლე მეფე წყვილიაღში ჩაწოლილ ქვეყანას. მთელი მისი წუთისოფელი წყვილიადს ებრძოდა და მაინც წყვილიადს ეამს ეთხოვებოდა მის სალოცავ სამშობლოს.

ისევ შინ შეიყვანეს და დააწვინეს... და დაიძინა.

მაშ, იდგა 1798 წლის 11 იანვრის ღამე, როცა ერეკლე მეორე, პატარა კახად წოდებული დიდი ხელმწიფე, მიიცვალა თელავის სასახლის იმავე პალატსა და სარეცელზე, სადაც დაიბადა 1720 წლის 7 ნოემბერს.

აუარებელი ხალხი მიაწყდა თელავის სასახლეს. ყველას უნდოდა მეფის ხილვა, მისი დატირება, მასთან გამოთხოვება.

ოცი ათასი ქართველი ვაჟკაცი საომრად ჩასილაღებული საპატიო, ჯარ-კრებულად უდგა ხელმწიფეს.

(და სად იყო ეს 20000 კრწანისის საბედისწერო ბრძოლის ჟამს?!).

ეზოში ერეკლეს საომარი ბედაური იდგა, სამგლოვიაროდ მორთული, უკულმა შედგმულ უნაგირზე თოფი და უქარქამო ხმალი ესვენა, ზედ წარწერით: „მე ვარ ავი მუსაიფი კახთ ბატონის ირაკლისა“.

გლოვობდა საქართველო.

მაგრამ მიცვალებული ხელმწიფის სასახლეში ისევ იღრინებოდა შინაგანად ეს ძველი კითხვა: ვინ იქნება ერეკლეს შემდგომ მპყრობელი და მეუფე ამა ქვეყნისა? აი, ეს მგლოვიარე დედოფალი და უფლისწულები ერთის წუთითაც არ ივიწყებენ სწორედ ამ ძველთაძველ, პატივმოყვარული ჟინით შეჭმულ კითხვას: რა ვიქნები მე და რა მერგება შემდგომად გარდაცვლილი მეფის მიწად მიბარებისა?!

როცა თელავში გიორგი ბატონიშვილი უკვე ქართლ-კახეთის მეფედ წოდებული შემოვიდა, დარეჯანმა წინააღმდეგობა სცადა და აშკარად გამოაცხადა: მე რუსთა დიდი დედოფლის, ეკატერინე მეორესავით მინდა ვიდედოფლოო, მერე ვითომ „დათმო“ და ეს მოითხოვა; გიორგის შემდეგო ეკლესიაში, გიორგის ცოლი კი არა, მე მომიხსენიონო. მაგრამ ამჟღად ცივი უარი მიიღო და ისლა დარჩენოდა, ისევ დროისათვის დაეცადა. ამიერიდან „დედოფალი დარეჯანი და შვილნი მისნი, არამოსურნენი მეფე გიორგისა, მეცადინეობდნენ იღუმალ, რათა სიტყვითა და საქმით აღაფუონ შფოთი, ურჩება და უწესობა...“

ასეთი „დიდი საზრუნავი“ გასჩენოდა ერეკლეს სამეფო სასახლეს, როცა მისი ცხედარი ჯერ კიდევ სავსებით არ გაცივებულიყო. ერეკლეს გულწრფელად მისი მადლიერი ხალხი გლოვობდა. და ქართველი ხალხის ჭეშმარიტ შვილთა გლოვის დიდ სიმბოლოებად ქცეულა ეს ორი მაგალითი, ორი დატირება ერეკლე მეფისა: ერთი - ეს იყო უბრალო „მდაბიოთა ერისაგანი“, ვინმე ქიზიყელი გლეხის დედაკაცი. ვის არ დაუტირებია და მოთქმით არ შეუქცია იმ საყოველთაო გლოვის დღეებში მეფე ერეკლე,

მაგრამ ამ „უზნო“ ქალის დატირებას ყველა დაუწრდილავს და განუცვიფრებია: „ყოველთა მიეპყრათ ყური მისდგა მიერ და განუკვირდებოდათ, თუ ვითარ სოფელელმა დედაკაცმა დაიტირა გვარი დიდებულისა მეფისა“.

მეორე დამტირებელი კი იყო „დიდთა ქართველთაგან“ - მეფის საყვარელი „მსაჯული“ და „ვიცე კანცლერი“ სოლომონ ლიონიძე. მისი სიტყვის შინაარსი ასეთი იყო: დღეს ქვეყანა ჩვენი მწუხარების ტახტზე ზის და ფასდაუდებელ მსხვერპლსა სწირავს; დღეს ზეცა მეშურნედ დასცემია დედამიწას და წაურთმეგია მისთვის სიმდიდრე, სიბრძნე, მხედართმთავრობა, გვირგვინოსნობა; მოკვდა ერეკლე, ჰერკულესი, უძლეველი და მძლეთამძლეველი მეფეთა შორის; ...აქამდე მიწიერ ქვეყანაზე მოლაშქრე მეფე ერეკლე ახლა ციურ მნათობთა წინააღმდეგ სალაშქროდ მიეშურება; მეფე, რომელმაც ადიდა სახელი, გვარი და სიმხნე ქართლოსიანებისა და ამჟამად აღვიდა ანგელოსთა და ღვთისა თანა... მან ხომ ხერთვისის და ასპინძის სისხლში ნაწრთობი ხმალით ხვანთქარს სპარსეთის ხელმწიფესთან მიაწერინა: მეფე ერეკლე სარათის ქვეყნებს მართმევს და შენ დაუშალეო. ამასე ქერიმ-ხანი იტყოდა: „მეფე ერეკლე ასეთი რამ ბრძანდება, რომ ხვანთქარი ჩემთან საჩივლელად დაამუხლაო!“ და მაშინვე სახელმწიფო ხმალი მოუძღვნა... მან ხომ საქართველო ნადირ შაჰისგან გამოიხსნა. ხოლო შატ-ხანი ათასი ერთით გააქცია. პრუსიის მეფემ, ფრიდრიხ მეორემ კი ასე დაწერა: „ევროპაში მე ვარ და აზიაში ერეკლე, ქართველ-გეორგანთ მეფე“... იგი, თავის ძლიერი თვალებით, ზევით აიხედავდა და ცას აჰკეცავდა, ძირს დაიხედავდა და დედამიწას გულს გაუხსნიდა; სფერა ქვეყნისა თვალში მოექცია და დედამიწას ორ ფურცლად კითხულობდა... ანგელოზთა სამწიგნობრო სახელი „მეფე ერეკლე“ ცის კალთებზე იწერებოდა და ქვეყნის მპყრობელებს ძილს უკარგავდა... ცა და ქვეყანა ერეკლეს მახსოვარი არიან; მზე და მთოვარე, იმის ბედნიერ ლაშქრობებში ხანდაზმულნი არიან; დღისით მზე ჰყავდა მეწინავე სარდლად და ღამით მთოვარე; ორივე ერეკლეს გამარჯვებულ დროშას წინ მიუძღოდა; მტერთა სისხლით შეღებელი მთა და ბარი ერეკლეს სახელს მოუთხრობენ... „მაგრამ, ხელმწიფევ! რად გვიხაროდა შენი ხელმწიფედ ცხებულობა, თუკი სამკვდროსა ზეთსა იცხებდი? რად გინდოდა სახელმწიფო პორფირი, თუკი დასამიწებელს სუდარას გარს მოიხვევდი? რად გინდოდა განსაგებელი სკიპტრა, თუკი სკიპტრის მპყრობელთა ხელთა გულზედ დაიკრეფდი? რად გინდოდა ქვეყნის მაჩრდილობელი დროშა, თუკი მტერზედ გადახურულსა შენის შიშისა ფარდასა ახდიდი? რად გინდოდა სახელმწიფო ტახტი, თუკი დასამიწებელს საფლავს იშენებდი?.. დავაკლდით ერნი ქრისტიანენი მეფესა, პატრონსა და სპოვადო მამასა. დავსტირით ძლიერსა და მხნეს მამაკაცსა. აღარა გვყავს მეფე ერეკლე: თავი - გამგებელი ერისა, ხელი - მზრდელი ობოლთა, მკლაუნი - მომგერიებელი მტერთა,

და მისი გვამი შრომისმოყვარე საფლავში ირღვევა. შენ გევედრებით, იესოს სისხლით ცხებულსა, ირაკლის კაცთმოყვარე სულსა ნუ შეაწუხებ და მისგან დაობლებულსა საქართველოს მოჰხედე!.. სად არის, ხელმწიფე, შენი ხელმწიფური განგება? რად შემოიხსენ ხმალი, რომლის გამარჯვებანი რიცხვით ხსოვნას ასცილდა? რად შემოსწყერ სახელოვანსა დროშას, რომლისაც ჰაერში მომცურავი კალთები ქვეყანას აჩრდილებდა, და მესისხლოდ განჭიმულის ზორტებით ცის კალთებს ეჩხუბებოდა და ღერკულესის მეფის უძლეველობის სტამბა ზეცას იბეჭდებოდა?... ხელმწიფე მფლობელო, საზოგადოე მამავ, მეფე ირაკლი! ვის მივცე შენის უმაღლესის თავისა და უძლეველის ტანისა უზომო ტრფიალება? ვის დროშას ვემსახურო? ვინ შევიყვარო? ვისთვის მოვკვდე? ვისთვის ვიცოცხოლო შენს უკან სიცოცხლე საზრახვად განმწარებულმან?!"

... სრულიად საქართველოს უმძიმესი და უმწარესი კაემანი ესვენა დიდი მამულიშვილის ამ უკანასკნელ დატირებაში. მართლაც და, ერეკლეს შემდგომ, მის სისხლიერ, მრავალნაყოფიან ნაშიერში, ვინდა დარჩენილიყო ისეთი ღირსებისა, ვინც სოლომონ ლიონიძის სამსახურს, სიყვარულსა და თავგანწირვას დაიმსახურებდა?

არავინ!

და ამიტომაც ითქმოდა იმ გლოვის ჟამს ასე სასტიკად: სოლომონ ლიონიძემ ერეკლე მეფე რომ დაიტირა, საქართველოც მასთან ერთად დაიტირაო...

... ორმოცი დღე-ღამე იგლოვა საქართველომ. ორმოცის თავზე საქართველოს უკანასკნელი დიდი ხელმწიფის ცხედარი თელავიდან მცხეთაში წაასვენეს.

საომრად დასილალებული 20000 მხედარი მიაცილებდა (და, სად იყო მისი ნახევარი მაინც კრწანისის საბედისწერო ბრძოლის ჟამს?!).

სვეტიცხოველში, ქართველთა ზენაარ სალოცავში, დიდი ვახტანგ გორგასლის ახლოს დაკრძალეს.

იწვა იგი - სწორუპოვარი მხედარი და მხედართმძლვანი, ასზე მეტი ბრძოლის ძლევაბოსილად აღმსრულებელი („რომლის გამარჯვებანი რიცხვით ხსოვნას ასცილდა“).

იწვა მეფე, რომელმაც აკნიდან საფლავამდე უზადო, შეურცხვენელი წუთისოფლით ატარა და ასახელა ქართველი ხალხის სალოცავი სახელნი - ვახტანგ გორგასლისა, დავით აღმაშენებლისა, გიორგი ჭყონდიდელისა, თამარ შვიდმნათობიერისა, გიორგი ბრწყინვალესი, სვიმონ დიდისა, ქეთევან წამებულისა.

გამეფდა 24 წლისა, იმეფა 54 წელიწადი, აღესრულა შობითგან 78 წლისა.

... ქვეყანა ჰგავდა ყრმადაკარგულ, სუდარით მოსილ ცარიელ აკვანს.

საქართველო ახალ ცხოვრებას უნდა შესდგომოდა - უ - ი რ ა კ - ლ ი ო დ, უ - ს ო ლ ო მ ო ნ ო დ...

მეთვრამეტე საუკუნის საქართველოში ყურადღება ექცეოდა სასკოლო სწავლასა და აღზრდას. სახელმწიფო სკოლები დაარსდა ტფილისსა (1755 წ.) და თელავში (1782 წ.), ორივე ფილოსოფიის სემინარია. აქ სწავლობდნენ საღვთისმეტყველო საგნებს, ფილოსოფიას, გრამატიკას, ლოგიკას, რიტორიკას, ფიზიკას და მეცნიერების სხვა დარგებს. იყო კერძო სკოლებიც. სწავლობდნენ ისტორიას, ფილოსოფიას, მშობლიურ ენას, სპარსულ, თურქულ, არაბულ, სომხურ და რუსულ ენებს.

განსაკუთრებით განვითარდა საისტორიო მეცნიერება. **ვახტანგ მეექვსე** სიხინციავით, როგორც ზემოთ იქვა, შეიქმნა „სწავლულ კაცთა კომისია“, რომელმაც მოახდინა ძველი „ქართლის ცხოვრების“ რედაქტირება და ახალი (მეთოთხმეტე-მეთვრამეტე საუკუნეთა) საქართველოს ისტორიის შედგენა. ამავე დროს განეკუთვნება **ვახუშტი ბაგრატიონი** ს შესანიშნავი საისტორიო-გეოგრაფიული თხზულება - „აღწერა სამეფოსა საქართველოსა“. იმავე მეთვრამეტე საუკუნეში წერდნენ თავიანთ საისტორიო თხზულებებს **სეზნია ჩხეიძე, ომან ხერხეულიძე, პაპუნა ორბელიანი**.

მეთვრამეტე საუკუნეს ამშვენებს დიდებული ქართველი მწერალი, მეცნიერი, ლექსიკოგრაფი და დიპლომატი **სულხან-საბა-ორბელიანი**. გამორჩევით უნდა აღინიშნოს მისი ფილოსოფიურ-პედაგოგიური ხასიათის რომანი „წიგნი სიბრძნე-სიცრუისა“, და ლექსიკოლოგიური შრომა - „ქართული ლექსიკონი“.

იწერებოდა და ითარგმნებოდა შრომები მათემატიკაში, ფიზიკაში, ასტრონომიასა და გეოგრაფიაში. **ანტონ კათალიკოსმა** თარგმნა ვოლფის ფიზიკა, არისტოტელეს და პროკლეს ფილოსოფიური თხზულებანი და დაწერა ორიგინალური თხზულება „წყობილსიტყვაობა“.

სულხან-საბა ორბელიანის მხატვრული ნაწარვეის გვერდით, ქართული პოეზიის მაღალი ქმნილებებით წარმოსდგნენ მეფე ვახტანგ მეექვსე და მეფე თეიმურაზ მეორე. ვახტანგმა და სულხან-საბამ ერთად თარგმნეს მსოფლიო რეზონანსის ნაწარმოები - „ქილილა და დამანა“.

მეთვრამეტე საუკუნემ შესძინა ქართულ ლიტერატურას დიდი პოეტი **დავით გურამიშვილი**, რომლის პოეტური მემკვიდრეობა თავმოყრილია მრავალქმნიშვნელოვან კრებულში - „დავითიანში“. ამავე საუკუნეში თხზავდა მშვენიერ ლირიკულ ლექსებსა და ისტორიულ პოემებს **ბესიკი** (ბესარიონ გაბაშვილი).

მეთვრამეტე საუკუნის მეორე ნახევარში დაარსდა თეატრი. პირველ

დრამატურგებად მოგვევლინენ და ვით ჩოლოყაშვილი და გიორგი ავალიშვილი.

უკვე გვქონდა საუბარი მეთვრამეტე საუკუნის დასაწყისის ისეთ დიდ კულტურულ მონაპოვარზე, როგორც არის ქართული სტამბა, დაარსებული და გამართული ვახტანგ მეექვსის მიერ.

ზეობა გიორგი მეთორმეტისა

ერეკლე მეფეს დღე-ღამეში მხოლოდ ოთხი საათი ეძინა.

გიორგი მეფეს დღე-ღამეში მხოლოდ ოთხი საათი ეღვიძა.

ერეკლე მეფის ტანის სიმსუბუქე არწივს შეშურდებოდა.

გიორგი მეფის ტანის სიმძიმე სპილოს შეშურდებოდა.

ერეკლე მეფე, ბრძოლად მიმავალი, ერთ ლუკმა პურს და ერთ ჭიქა ღვინოს იკმარებდა.

გიორგი მეფე, წოლად მიმავალი, ერთ მოხარშულ ზაქს და ერთ ჩაფ ხოლმწურს ძლივს იკმარებდა.

ასეთი იყო ქართლ-კახეთის უკანასკნელი მეფე გიორგი მეთორმეტე. როცა იგი ჭამასა და ძილს მორჩებოდა, ერთთავად სულ ლოცულობდა. საწოლი ოთახი ხატებით ჰქონდა გავსებული. ჩამოუვლიდა და ყველას ჩაჰკოცნიდა, ხოლო, რომელსაც ვერ მიწვდებოდა, ჯოხს მიაწვდენდა და მისი მეშვეობით „ჰკოცნიდა“ ყველას. წირვა-ლოცვის, ზარების რეკვის თავდავიწყებით მოტრფე იყო რუსთ ხელმწიფის, გონებასუსტი თევდორესავით. ყოველი მოულოდნელობისადმი, ყოველი სიახლისადმი. საღხინო თუ საჭირო ინციდენტისადმი იყო გულგრილი, აუღელვებელი და აუშფოთებელი.

უკვე ცხენზე ველარ ჯდებოდა „ზაქიჭამია“. მძიმე სხეული უძრაობით დაუსწეულდა. წყალმაკნი გაუჩნდა (მხოლოდ ამით „მიბაძ“ მამას). ალბათ, დიდხანს აღარ იცოცხლებსო და ტახტის ახლოს მორიალე ყველა პრეტენდენტი „სატახტო ნახტომისთვის“ ემზადებოდა - ცალკე მეფის ძმები და ცალკე მეფის ძენი, ერთმანეთის მოძულენი და მოქიშპენი.

მულამ დინჯი და აუჩქარებელი გიორგი მხოლოდ მაშინ აჩქარებულა, როცა ხელი იმ კანონზე მოუწერია, რომლის ძალითაც მეფობა მის ძმებზე უფროს-უმცროსობით უნდა ჩამორიგებულიყო. ეს „აჩქარება“ აწუხებდა ყველაზე მეტად მეფე გიორგის და გამუდმებით ცდილობდა როგორმე შეცდომა გამოესწორებინა და ტახტის მემკვიდრეობა ისევ თავის შვილებისთვის „გადმოემტკიცებინა“. გიორგის ძმებმა იგრძნეს და

თავიანთ საუფლისწულოებში მეფისადმი მტრობა გააქტიურეს. მაშინ გიორგიმ ძმების ასალაგმავად და პირადი უშიშროების დასაცავად დაიქირა ლეკთა ჯარი - 1200 კაცი. ამან კიდევ მეტად გაართულა მდგომარეობა ჯარის შენახვაც ძნელი იყო (ყოველ ლეკს თვეში ჯამაგირად 30 მანეთს აძლევდა) და ლეკების საშუალებით მშვიდობიანობის ჩამოგდებაც წარმოუდგენელია! მეფესა და მის ძმებს შორის მტრობა უფრო გამძაფრდა. რუსეთიდანაც მეფობის დამტკიცება გიორგის ჯერ ისევ არ მოსვლოდა. სამაგიეროდ ირანის შაჰისგან **ბ ა ბ ა - ხ ა ნ ი ს გ ა ნ** მოუვიდა სიგელი. ისევ ჩემკენ შემობრუნდითო, წყალობით ერევანს, განჯას, შაქსა და შირვანს მოგართმევო - ითვლევინებოდა ბაბა-ხანი. გიორგის შაჰის შემოთავაზება თითქოს ჭკუაში დაუჯდა, საპასუხოდ ელჩიც გაგზავნა, მაგრამ ირანში ისევ შინაარეულობა ატყდა და იქ საქართველოსთვის ვეღარავინ მოიცალა, მაშინ გიორგიმ ოსმალეთთან სცადა კავშირის გაბმა. ყოველივე ეს მეფემ რუსეთის მთავრობასაც შეატყობინა და ამ შემთხვევაში მან გვარიანი სიმტკიცე გამოიჩინა. უკეთუ რუსეთი ახალ მეფეს სასწრაფოდ არ სცნობს და სათანადო დახმარებასაც არ გამოიღებს, გიორგი ერეკლეს დროინდელ „ტრაქტატს“ გააუქმებს, რუსეთიდან თავის ელჩს გამოიწვევს და დახმარებასაც სხვაგან მოიძიებს - ეს შეუთვალა გიორგიმ პეტერბურგში თავის ელჩს **გ ა რ ს ე ვ ა ნ ჭ ა ვ ჭ ა ვ ა ძ ე ს** რუსეთის მთავრობისთვის გადასაცემად.

გიორგის ასეთმა მოულოდნელმა კატეგორიულობამ შედეგი გამოიღო. რუსეთის იმპერატორმა პავლე პირველმა სასწრაფოდ წყალობის სიგელი გამოუგზავნა ქართველ მეფეს. გიორგიმ მაშინვე ტახტზე დამტკიცების ინსიგნიები, ტახტის მემკვიდრედ მისი ძის დავითის დამტკიცება და საქართველოში 300 რუსი ჯარისკაცის გამოგზავნა მოითხოვა. პავლე პირველმა ქართველი მეფის ყველა ამ თხოვნასაც 1799 წლის 18 აპრილს წერილობითი ხელრთვით დასტური მისცა.

დავით ბატონიშვილის ტახტის მემკვიდრედ დამტკიცებამ საბოლოოდ გადაამტერა ძმები გიორგი მეფეს. ისინი თავიანთ საუფლისწულოებში ჩაესაგრნენ, ვითარცა „ცალკე მეფენი“ და უფროსი ძმის მეფობას სრულებით აღარ სცნობდნენ. ი **უ ლ ო ნ ი**, გიორგის შემდგომ ძმათა შორის ყველაზე უფროსი, ნამდვილ მეფედ თავის თავს თვლიდა და ქსნის ხეობაში იკრებდა მომხრეებს. არაგვზე **ვ ა ხ ტ ა ნ გ ი** მაგრობდა, ძმა - პრეტენდენტთა შორის ყველაზე ენერგიული ბატონიშვილი, რომლის გამეფებას ყველაზე მეტად მხარს უჭერდა დედამისი დარეჯან დედოფალი. მარტყოფს ისევ **მ ი რ ი ა ნ ი** იყო, სურამს - **ფ ა რ ნ ა ო ზ ი**. **ა ლ ე ქ ს ა ნ დ რ ე** საუფლისწულოდ ყზახს ითხოვდა, მაგრამ გიორგიმ არ მისცა, რადგან ყზახნი სამეფო-სახასოდ ითვლებოდა. მაშინ ალექსანდრემ დაჰკრა ფეხი და 65 კაცის თანხლებით სპარსეთს გაიქცა და ბაბა-ხანის ძეს **ა ბ ა ს - მ ი რ ზ ა ს** მიეკედლა. ბაბა-ხანი და

აბას-მირზა საქართველოში სალაშქროდ ემზადებოდნენ და მათთვის ალექსანდრე ბატონიშვილის მისვლა ფრიად ხელსაყრელი რამ უნდა ყოფილიყო.

1799 წლის ნოემბერში საქართველოში შემოვიდა გიორგი მეფის ნანატრი და ნაოცნებარი რუსული ჯარი, 46-ე ეგერთა პოლკი, რომელსაც მოუძღვოდა გენერალი **ლ ა ზ ა რ ე ვ ი**. ამათ მოჰყვებოდა იმპერატორისგან საქართველოს სამეფო კარზე საგანგებოდ დანიშნული მანისტრი-რეზიდენტი **კ ო ვ ა ლ ე ნ ს კ ი**, რომელსაც თან მოჰქონდა გიორგის შესამკობელი სამეფო ინსიგნიები: გვირგვინი, წამოსასხამი, დროშა, ხმალი და სკიპტრა.

„10000-ზე მეტი ადამიანი მიისწრაფოდა ქალაქს გარეთ, რათა ენახა შემოსვლა რუსთა რაზმებისა. ტფილისის თითქმის ყველა სახლის სახურავი სახე ეყო ქალებით, რომელთაც ერთი ფერის თეთრი ტანსაცმელი ემოსათ. კრიალა და გაბრწყინებული ცის ქვეშ ქალაქში განფენილი ეს ბანაკი ჰგავდა პოეტურ სანახაობას. ზარბაზნების სროლა და ზარების რეკვა ყველა ეკლესიაში ქართველ ხალხს ატყობინებდა დაწყებული ზეიმის შესახებ. ხალხის მოძრაობა, მისი აღტაცებული შეძახილები ავსებდნენ ძმური მიღების ამალეღვებელ სურათს და ამჟღავნებდნენ რუსეთისადმი გულწრფელ ერთგულებას“ (წერდა კოვალენსკი).

„მეფის კარიდამ დაწყებული უკანასკნელ ქოხამდე სიხარულმა გაშალა თავისი სანატრელი ფრთა, სიხარულმა ხსნისამ და ნუგეშისამ. დიდი ხანია საქართველოს ამისთანა ბრწყინვალე დღე აღარ ენახა“ (დაწერს ილია ჭავჭავაძე).

ირანი შეარყია რუსთა შემოსვლამ საქართველოში. ბაბა-ხანმა რუსეთის მთავრობას საქართველოს დაცლა მოსთხოვა, თან ჯარებს აგროვებდა და ომით იმუქრებოდა. ამის პასუხად, 1800 წელს პავლე იმპერატორმა საქართველოში კიდევ ერთი ლეგიონი გამოგზავნა, გენერალ **გ უ ლ ი ა კ ო ვ ი ს** სარდლობით. რუსეთის ასეთ რადიკალურ ნაბიჯს ირანმა „რადიკალობით“ ველარ უპასუხა.

და მაშინ, გიორგი მეფის შინაურმა და გარეულმა მტრებმა ისევ ლეკების საშუალებით სცადეს ხელის შემობრუნება.

ნ ი ა ხ უ რ ა

საქართველოს ტახტის მაძიებელი ალექსანდრე ბატონიშვილი ირანიდან დაღესტანს გადასულიყო, **ო მ ა რ - ხ ა ნ ა ვ ა რ ი - ე ლ თ ა ნ**.

ომარ-ხანი ერთადერთი იყო, რომლის სისხლის ჯავრი სამარეში წაჰყოლოდა ერეკლე მეფეს. ხოლო, ახლა, სწორედ ერეკლეს სისხლი და ხორცი, ძე მისი, ხელახლა უხელებდა საქართველოზე დაგემრილ

სისხლს დაღესტნის ბელადს.

უამისოდაც გადაწყვეტილი ჰქონია ომარ-ხანს საქართველოს ხელახალი დალაშქვრა.

და დაიწყო კიდეც. 1800 წლის ოქტომბერს მთელი დაღესტანი დაძრეს და დააცურეს ომარ-ხანმა და ალექსანდრე ბატონიშვილმა.

18000 ლეკი მოთქარუნობდა. ყველზე წინ ალექსანდრე ბატონიშვილი მოაგელვებდა ცხენს 2000 ნარჩევი ლეკით.

რუსულ-ქართული მხედრობაც სასწრაფოდ გავიდა ტფილისიდან. ეგერთა და მუშკეტერთა პოლკები, სულ 2000 რუსი ჯარისკაცი. სარდლები - გენერალი ლაზარევი და გენერალი გულიაკოვი.

ქართველნი - 1500 ქართლელი და 1000 კახელი. სარდლები - მეფე გიორგის ძენი **იოანე და ბაგრატ** ბატონიშვილნი.

საომრად შეიყარნენ **ნიახურას** ციხესთან, მდინარე იორსა და სოფელ კაკაბეთს შორის, 1800 წლის 7 ნოემბერს.

მარცხენა კერძით მუშკეტერთა პოლკი დადგა, მარჯვენა კერძით - ეგერთა პოლკი. შუაზე ქართველები ჩადგნენ.

ლაზარევმა ბრძოლის ხელმძღვანელობა გულიაკოვს მიანდო. ქართველმა სარდლებმა, იოანე და ბაგრატ ბატონიშვილებმა, რუსი გენერლის მთავარსარდლობა სცნეს, ოღონდ „ვიეთნიმე მოულოდნელის“ შემთხვევაში საკუთარი მოქმედების უფლება მოითხოვეს. შეთანხმდნენ. ბრძოლა დაიწყო. ლეკებმა დაიწყეს.

ალექსანდრე ბატონიშვილი გამოუშვა ომარ-ხანმა მეწინავე მოიერიშედ. რუსთა მარჯვენა კერძს, ეგერთა ლეგიონს შემოუტია ალექსანდრემ. კარტეჩი შუაგება გულიაკოვმა. ჩაიკეცნენ მეწინავე ლეკნი, ტყვიები შემოიხარჯეს ალექსანდრეს მომდევნო მწკრივებმა, ხმლები იშიშვლეს და წამოვიდნენ გამგელებულნი. ჩაიკირნენ რუსნი მიჯრილი წყობით, ხიშტის ჯავრით ჩაჯაგრულნი. იოანე ბატონიშვილმა ჩაუჭრა გზა ბიძას, კახელთა ათასეულით. უკუიქცა ალექსანდრე. მამინ სრულის ძალებით დაიდრა ომარ-ხანი. მარცხენა კერძს თვითონ მოუძღოდა ლეკთა ბელადი ეგერთა ასაჩეხავად, მარჯვენას ჰაჯი ახმეტ-ხანი მოაქანებდა მუშკეტერთა ასაკაფავად. ბაგრატ ბატონიშვილი გაიჭრა და დაეძგერა ხმალდახმალ ჰაჯი ახმეტს, ელვის სისწრაფით თავი წააგდებინა. მუშკეტერმა ნოვიცკიმ ტყვია ატაკა ომარ-ხანის მედროშეს და დაითრია „ლეკთა სახელმწიფო დროშა“. ცეცხლიო - იბღავლა გულიაკოვმა და ცივ-ვომბორი შეაზანზარა თოფთა და ზამბულაკთა გრიალმა. ცხენი გააბრუნა და გაქუსლა ბრძოლის ველიდან ომარ-ხანმა. ლეკებიც გაჰყვნენ გაქცეულ ბელადს. გააფურთხა და გაჭენდა ალექსანდრე ბატონიშვილიც. ზურგიდან ტყვია დაეწია, ბეჭი ჩაუჭრა, შექანდა, მაგრამ ისევ გაიმართა და გაფრინდა გახელებული, ჯავრის კვამლით გულგატენილი. მტრის გაქცევა გამარჯვებად იქმარეს გულიაკოვმა და ლაზარევმა. მაგრამ არ

დადგენენ ქართველები, ვერც რუსებმა შეიმაგრეს და გამოედევნენ გაქცეულებს იოანე და ბაგრატ ბატონიშვილნი. მიმწუხრამდე სდიეს და სჩეხეს მოსისხლენი ქართველებმა გაალმასებით. ღამემ და ივრის პირენზე სქლად ჩაკორომებულმა ლერწმიანებმა შეიფარეს გადარჩენილი და გაფანტული ლეკები.

სამი ათასამდე ლეკი დარეცილიყო ნიახურას ველზე. ორი ათასამდე გზაზე აეკაფათ ქართველებს. მეორე დღეს კაკაბელნი და მანაველნი იჭერდნენ ივრის ჭალებში, ლერწმიან ჟალტამებში ჩარჩენილ და ჩაჩუმქრულ ლეკებს.

ამ მარცხის შემდგომ აღარ გაუხარია ომარ-ხანს. სამუდამოდ შერცხვენილმა და დაკნინებულმა ლოთობას მისცა თავი, ლოთობაშივე ჩაიძირა და ჩაჰყვა სიკვდილს. ხოლო, ალექსანდრე ბატონიშვილი ჯერ იბრემბ-ხან ყარაბაღელთან მივიდა შუშაში, იქ დიდხანს აღარ დარჩენილა, წამოვიდა და დავით-გარეჯას მივიდა. ერთი წელიწადი შეინახა თავი აქაურ ბერთა და მღვდელთა შორის. ჭრილობა მოიძინა და ისევ წავიდა საქართველოსთვის „დამოუკიდებლობის“ და თავისათვის ტახტის „საძებრად“...

„შაერთება“ აშერეთისა

ჰოი, ჰოი, ივლტოდეთ
ქუეყანისაგან ჩრდილოისა!
ზ ა ქ ა რ ი ა, 2, 6.

მაგრამ, მაინცდამაინც, ერთ რომელიმე ნიახურას ბრძოლას არ შეეძლო რაიმე სანიშანსვეტო, შემობრუნებითი როლი ეთამაშა უმძიმესად დაჩიხული მდგომარეობიდან ქართლ-კახეთის გამოსაყვანად.

ქვეყანას თავი ვერ დაეხსნა შინაპოლიტიკური არეუდარევისაგან, სიძულვილის, უნდობლობისა და მტრობის ატმოსფეროსგან, ნივთიერი სიღატაკისა და სულიერი დაცემულობისაგან.

მარტო ძმებთან მტრობა კი არა, გიორგი მეფეს ღვიძლ ძესთან, ტახტის მემკვიდრე დავით ბატონიშვილთან არ ჰქონია თანხმობა და ერთსულოვნება. დავითი მეცნიერულად, რაციონალისტურად მოაზროვნე ახალგაზრდა კაცი იყო და, როცა მან მაცხოვრის ხატის ადგილზე ვოლტერის სურათი გამოაფინა, ღვთისმოსავემა მეფემ ღვთისმგმობელი უცხოელის სურათი აიღო და ცეცხლში ჩააგდო...

ქვეყანა იყო ამოწყვეტილი, ქართველობა - უადრესად გაჩანაგებული. სულ ქართლ-კახეთში იყო 2006 სოფელი (1682 - ქართლში, 324 - კახეთში). სულ ქართლ-კახეთში დაითვლებოდა 40000 ოჯახი და თითო ოჯახზე ოთხი სულის ანგარიშით - 160 000 სული.

დასავლეთ საქართველოში მაშინ მოსახლეობა უფრო მრავალრიცხოვანი იყო, მაგრამ თუ მაშინდელი ამერ-იმერ ქართველობას შევადარებთ, საქართველოში 600 - 700 ათასი ქართველი ძლივს მორჩნებოდათაჲს..

მუდმივი შიში იდგა ამოწყვეტილ საქართველოში გარეშე მტრების კვლავ მუდმივი შემოსევებისა - სპარსისა, თურქისა, ლეკისა. მეფე კი ისევ მოშლილად იჯდა ქართლ-კახეთის მორყეულ ტახტზე და ფიქრადაც არ ეფიქრებოდა, რა ელირებოდა ქართული სისხლი აზია-ევროპის სასისხლო „მიმო-ქცევის“ ბზარზე.

და ისევ მხოლოდ რუსეთის იმედად იყო საქართველო. ქართველთა მეფეს ბაბა-ზანისგან ელჩი ისევ მოსვლოდა, ირანის წინაშე ქვეშევრდომობას და საამისოდ საგარანტიო მძევალს მოითხოვდა შაჰი. გიორგიმ კი ამის პასუხად ირანელ დესპანს კედელზე დაკიდებულ პავლე პირველის სურათზე მიუთითა და მშვიდად უთხრა: მარტო მას, ერთადერთს ცნობ ჩემს ხელმწიფედ, მფარველად და სხვას არავის ამ ქვეყნაზე.

რუსეთის მთავრობასაც გასცხოველებოდა იმჟამად პოლიტიკური, სამხედრო და ეკონომიკური ინტერესნი საქართველოს მიმართ. 1800 წელს საქართველოში საგანგებო მისიით მყოფმა მ უ ს ი ნ - პ უ შ - კ ი ნ მ ა შეისწავლა ამ ქვეყნის წიაღისეული სიმდიდრენი და მოახსენა მისი ეკონომიკური სარფიანობა პეტერბურგის კარს. იქვე ნაგულისხმევი იყო ქართლ-კახეთის საერთოდ „მიერთება“ რუსეთის სახელმწიფოსთან, რაც, თავის მხრივ, რუსეთის ხელისუფლებას გაუადვილებდა კავკასიის „ლინიაზე“ ბატონობას და სამხრეთისაკენ, წინა აზიისაკენ შემდგომ „მრავალმხრივ დამაინტერესებელ“ წინსვლას.

და სწორედ იმ ჟამსაც, გიორგის მეფის ელჩებს გარსევან ჭავჭავაძეს, გიორგი ავალიშვილსა და ელიზბარ ფალავანდიშვილს უკვე წარედგინათ მათი მეფის თხოვნა („ნოტა“) რუსეთის იმპერატორისადმი: მისი აღმატებულება მეფე ქართლ-კახეთისა გიორგი, ჩვენი ხელმწიფე, დიდებულნი, სამღვდელობა და ხალხი მოწადინებულნი არიან მიიღონ სრულიად რუსეთის იმპერიის სამუდამო ქვეშევრდომობა, ვალად იღებენ წმინდად შეასრულონ ყველაფერი ის, რაიც სრულდება რუსეთის ქვეშევრდომებისაგან, რომ არ გადაუხვიონ არც ერთ კანონსა და ბრძანებას... სცნონ სრულიად რუსეთის იმპერატორი საკუთარ ხელმწიფედ და თვითმპყრობელად... და საქართველოშიც გატარდეს ისეთი მმართველობა და კანონები, რომლებიც დადგენილ იქნება რუსეთის საიმპერატორო კარისაგან, რომ თავის მხრივ ქართველ მეფეებს, იმპერატორის ბრძანებულების გარეშე, უფლება არ ჰქონდეთ არც ერთი კანონის გამოცემისა!

ეს იყო მთავარი, ხოლო დანარჩენი, იმ „ნოტაში“ ნათქვამი იყო ყოველივე მეორეხარისხოვანი და რუსეთის მეფისათვის სრულიად არასავალისხმო: ქართველთა მეფე რომ თავისთვის და თავისი შვილებისთვის ტახტის დანარჩუნებას, ჯამაგირის დანიშვნას, ფულის მოჭრის

ულებას და სხვა „მისთანებს“ ითხოვდა.

მთავარზე მთავარი სწორედ ის იყო-მეთქი, რომ საქართველოს მამინდელი მეფე, მეფე ერეკლეს ძე და მემკვიდრე, ერეკლესული „მფარველობითი ტრაქტატის“ ნაცვლად რუსეთის იმპერატორს „ქვეშევრდომობის ნოტას“ სთავაზობდა. მაშ, თითქოს 1783 წლის „მფარველობითი ტრაქტატი“ მოძველებულა და ქართველთა მეფე რუსთა ხელმწიფეს, ეაჯება ქვეშევრდომად და ყმად მიგვიღეო წიაღსა შინა შენი იმპერიისა! ამჟებ მეტი სასიამოვნო მოსასმენი რაღა უნდა მოესმინა და მოეხილა პავლე პირველის კარს „სამხრეთელ საქმეთაგან?“

და სასწრაფოდ ამოძრავდა სანკტ-პეტებურგის ორივე სასახლე - ზამთრისაც და ზაფხულისაც. კავკასიის „ლინიის“ უფროსს, გენერალ კნორინგს, 1800 წლის 15 ნოემბრის რიცხვით პავლე იმპერატორის საიდუმლო წერილი მოუვიდა: გიორგი მეფის ავადმყოფობა საფუძველს გვაძლევს ვიფიქროთ, რომ იგი მალე მოკვდება და ამიტომ, როგორც კი ეს მოხდება, ზომები მიიღეთ, მიცვალებული მეფის ნაცვლად ჩვენი ნებართვის გარეშე არავინ დაინიშნოსო. ხოლო, 1800 წლის 22 დეკემბერს, ისე რომ გიორგი მეფის სიკვდილისთვისაც არ დაუცდიათ, პავლე იმპერატორს უკვე მოეწერა ხელი რუსეთთან ქართლ-კახეთის შეერთების მანიფესტზე.

ეს მანიფესტიც კნორინგმა საიდუმლოდ მიიღო და ასევე საიდუმლოდ უნდა დაეცვა გიორგი მეფის სიკვდილამდე.

ხოლო, მანიფესტის ხელმოწერიდან ექვსი დღის თავზე, 1800 წლის 28 დეკემბერს გარდაიცვალა გიორგი მეთორმეტე.

და მაშინვე კნორინგმა ტფილისში ლაზარევს, „ყოველი შემთხვევისათვის“, კიდევ ორი პოლკი და ორი ცალკე ბატალიონი გაუგზავნა.

გიორგი მეფე კი იმ იმედით ჩავიდა საფლავში, რომ მისი სიკვდილის შემდეგ საქართველო რუსეთის ქვეშევრდომობაში აღმოჩნდებოდა, მაგრამ ტახტზე მაინც მისი ძე დავით ბატონიშვილი დაჯდებოდა ახალ ხელმწიფედ. მას ეჭვიც არ წაჰყოლია, რომ რუსეთის საიმპერატორო კარი ქართველი მეფის „ნოტიდან“ მხოლოდ ქართლ-კახეთის ქვეშევრდომობას მიიღებდა, ხოლო ტახტსაც და ტახტის მემკვიდრესაც „ზედმეტ ბარგად“ მიიჩნევდა.

პეტერბურგიდან წამოსულმა ქართველმა ელჩებმა გიორგის უკვე კუბოში მწოლარეს მოუსწრეს. თუმცა დავითს ტახტის მემკვიდრეობის უფლება კი ჩამოუტანეს, მაგრამ ლაზარევმა დავით ბატონიშვილს ნება არ დართო თავი მეფედ გამოეცხადებინა, სანამ იგი საამისოდ ხელახალ დამტკიცებას არ მიიღებდა იმპერატორისგან.

დავითმაც მაშინვე გააბრუნა ელჩები რუსეთს. იგი პავლე პირველს უთვლიდა, რომ გულმხურვალედ დებულობდა რუსეთის ქვეშევრდომობას და ითხოვდა ოდენ, მამის ანდერძისამებრ, სამეფო ტახტზე დამტკიცებას.

რუსეთიდან დასტურის მოლოდინში დავითი ქართლ-კახეთის მართვას

შეუდგა არა „მეფის“ არამედ „რევენტის“, ანუ „განმგის“ ტიტულით.

მაგრამ არც ელჩებმა და არც თვითონ დავითმა არ იცოდნენ, რომ პავლე იმპერატორის დავითის თხოვნაზე წინასწარ უკვე უარი ჰქონდა გამზადებული. ხოლო, მანამდე, 1801 წლის 16 თებერვალს, ხალხით გაჭედნილი სიონის ტაძარში, პირველად სახალხოდ გამოცხადდა იმპერატორის მანიფესტი რუსეთთან ქართლ-კახეთის შეერთებისა.

ხოლო, სანამ ქართველი ხალხი, მისი ყოველი საზოგადოებრივი შრე და საფეხური გონს მოეგებოდა, 12 მარტს პეტერბურგში შეთქმულებმა მოკლეს იმპერატორი პავლე პირველი და, მამასადამე, საქართველოს საკითხი ახლა ახალ ხელმწიფეს ალექსანდრე პირველს უნდა გადაეწყო.

პავლე პირველის მკვლელობაში ფრიად აქტიურად მონაწილეობდა ქართველი თავადი ვლადიმერ იაშვილი: მან საკუთარი ხელებით დაახრჩო იმპერატორი. ახალმა ხელმწიფემ, ალექსანდრე პირველმა, რომელიც მამის დამხობაში მონაწილეობდა, ტახტზე ასვლისთანავე მისი კეთილისმყოფელი ვლადიმერ იაშვილი კალუგის გუბერნიაში გადაასახლა. არა ჩანს საფუძველი ასეთი უმადურობისა. თვითონ იაშვილი კი გადასახლებიდან ასე სწერდა ალექსანდრე იმპერატორს: „ხელმწიფევ, რა წუთიდან მამათქვენი ტახტზე ავიდა, მე გადავწყვიტე, თუკი ეს საჭირო იქნებოდა, თავი შემეწირა რუსეთის კეთილდღეობისათვის, უბედური რუსეთისა, რომელიც პეტრე დიდის შემდეგ შემთხვევითი პირების სათამაშო ასპარეზად იქცა და ბოლოს მსხვერპლადაც... ჩვენს სამშობლოს თვითმპყრობელი ხელისუფლება მართავს. მილიონების ბედი დამოკიდებულია ერთი ადამიანის ჭკუასა და სულგრძელობაზე. პეტრე დიდი სახელოვნად ეზიდებოდა მძიმე ტვირთსა და მისი ბრძნული მმართველობის დროს ქვეყანა ისვენებდა; მაგრამ გენიოსები იშვიათად იბადებიან... ღმერთმა იცის, რომ ჩვენი ხელები სისხლით შეიღება არა ანგარების გამო: ნეტავ მსხვერპლი უშედეგო ნუ იქნება. შეიგნეთ თქვენი უმადლესი მოვალეობა, იყავით ტახტზე, თუ შესაძლებელია, პატიოსანი ადამიანი და რუსი მოქალაქე. გახსოვდეთ, რომ სასოწარკვეთილებისთვისაც არსებობს საშუალება და ნუ მიიყვანთ სამშობლოს დაღუპვამდე. ადამიანს, რომელიც სიცოცხლეს სწირავს რუსეთს, აქვს უფლება ეს გითხრათ... მე ახლა უფრო დიდი ვარ, ვიდრე თქვენ, რადგანაც არაფერი არ მსურს და თუ თქვენი დიდების გადასარჩენად, რომელიც ჩემთვის ძვირფასია მხოლოდ იმიტომ, რომ იგი რუსეთის დიდებაა, საჭიროა ჩემი სიკვდილი, მე ამისათვის მზადა ვარ. მაგრამ ამას აზრი არა აქვს; მთელი ბრალი ჩვენ ვგაწევება. მაგრამ ამზე მეტ დანაშაულობებსაც ფარავს სამეფო მანტია. მივდივარ ჩემს სოფელში, შევეცდები იქ გამოვიყენო სისხლიანი გაკვეთილები და ვიზრუნო ქვეშევრდომთა კეთილდღეობაზე. მეფეთა მეფე ან შემიწყალებს ან დამსჯის, სიკვდილის წინ ვევედრები მას, რომ ჩემი მსხვერპლი უშედეგო არ აღმოჩნდეს!

მშვიდობით ხელმწიფევ! მეფის წინაშე მე სამშობლოს მსხვერპლი

ვარ, ხოლო შვილის წინაშე - მკვლელი..."

ამ საოცარი წერილის ავტორი მისი დაწერიდან ათი წლის შემდეგ ისევ გამოჩნდება რუსეთის სამხედრო-პოლიტიკურ ასპარეზზე, მაგრამ პეტერბურგის სასახლეში დატრიალებული ტრაგედიის კვალობაზე მთავარი ის იყო, რა ბედი უნდა სწვეოდა საქართველოს უბედურ საკითხს.

ახალი იმპერატორი ერთხანს თითქოს უარს ამბობდა რუსეთთან ქართლ-კახეთის შეერთებაზე. რადგან ეს ვითომ არასაკადრისი ძალადობის აქტად მიაჩნდა, მაგრამ მალე ამ ფარისევლურ პოლიტიკურ კეკლუცობას თავი დაანება და 1801 წლის 12 სექტემბერს ხელი მოაწერა მანიფესტს, რომლის ძალითაც ქართლ-კახეთი რუსეთის იმპერიას უერთდებოდა ყოველგვარი „დამოუკიდებელი ტახტისა“ და „დამოუკიდებელი თუ დამოკიდებული“ მეფის გამორიცხვით.

იმპერატორი ალექსანდრე პირველი ფარისევლობას მაინც არ ელეოდა და ამ უმკაცრესი პოლიტიკური აქტით მაინც ამას იუწყებოდა: „არა ძალთა შემატებისათვის, არა ანგარებისათვის, არა მსოფლიოში ისედაც უდიდესი იმპერიის გაფართოებისათვის ვკისრულობთ ჩვენ საქართველოს სამეფოს მმართველობის ტვირთს. არამედ მხოლოდ ღირსება, პატიოსნება და ადამიანობა გვიკარნახებს ჩვენ საღვთო მოვალეობას, რათა ყური მივაპყრათ ტანჯულთა ვედრებას და მათი გლოვის გასაქარვებლად დავამყაროთ საქართველოში ისეთი მმართველობა, რომელიც შეძლებს განამტკიცოს მართლმსაჯულება, უზრუნველჰყოს პირადი და ქონებრივი უშიშროება და პიროვნების კანონისმიერი დაცვა“.

სიტყვადი აღთქმა სწორედ დიდებული იყო.

მაგრამ შეეძლო კი რუსეთის ახალ იმპერატორს მართლა აღესრულებინა ქართველი ხალხისათვის ის სიკეთენი, რაიც მთელი ათასი წლის მანძილზე საკუთარი რუსი ხალხისთვისაც ვერ შეუსრულებია ვერცერთ მის წინარე რომელიმე „იმპერატორს“, „ცარს“ თუ „კნიაზს!“

არა, არ შეეძლო.

რუსეთის იმპერიასთან საქართველოს „შეერთებას“ ქართველი ხალხის გადარჩენა შეეძლო - ფიზიკური მოსპობისაგან გადარჩენა.

გადარჩენა იმ ხალხისა, რომელიც მაშინ ნახევარ მილიონზე ცოტა მეტი თულა დარჩენილიყო.

და ერთხელ კიდევ მოვუსმინოთ კოლხი რიტორის ხმას მეექვსე საუკუნიდან: „მე ვინატრებდი, ჩვენს ქვეყანას დაჰბრუნებოდეს მისი ძველთაძველი სახელოვანი ძალმოსილება და უძლეველობა, რათა არასოდეს დასჭირვებოდეს შემწევობა უცხოთაგან და გარეშეთაგან, რათა ყოველ ჟამსა და ყოველ საქმეში, ომის დროსაც და მშვიდობის დროსაც, მხოლოდ საკუთარ თავს დაჰყრდნობოდეს, მხოლოდ საკუთარ თავს ეკუთვნოდეს!.. მაგრამ რაკი ჟამთა ბრუნვით და ბედისწერის უკუღმართობით, ანდა ორივე უბედურების წყალობით, ისეთნაირ უძლურებაში ჩავვარდნილვართ, რომ უცხოთა ქვეშევრდომობა აღარასგზით აღარ აგვცდება, მაშინ ისა სჯობს, იმათთან ვიყოთ, ვინც

ჩვენს მიმართ უფრო კეთილსასურველად მოგვევლინება...“

... მაშ, წელიწადი სანიშნავეტი - 1801.

საქართველო „უფრო კეთილსასურველ“ გზაზე იდგა. იგი რუსეთის იმპერიას უერთდებოდა. საისტორიო ბედ-იღბალმა ამ გზით წაიყვანა და ამ ნიშნავეტთან მიიყვანა ქართველი ხალხი.

ეს ნიშნავდა სპარსულ-თურქული „სხვადგადაქცევით-საგან“, თანაარსებობის, ანუ ეროვნული გადარჩენის სრულ გარანტიას.

მივმართოთ ანალოგია: დიდი საბერძნეთი ქრისტეს წინარე მებრუნე-მეოთხე საუკუნეთა მიჯნაზე, უმძიმესი ოცდამეცხრეწლიანი ომების („პელოპონესის ომები“) შემდგომ, დანგრეული, დაშლილი და დაუძლურებული, უეჭველი მსხვერპლი უნდა გახდეს სპარსული ექსპანსიისა, ანუ „გასპარსელებისა“, ანუ ეროვნული გადაშენებისა, საბერძნეთს არ გააჩნია შინაგანი ძალები ხელახალი აღორძინებისა და მოსისხლე მტრის უკუგდებისა, მას არა საშველით არ შეუძლია თვითონ დაიხსნას და შეინარჩუნოს სახელმწიფოებრივი და ეროვნული დამოუკიდებლობა. ამიტომ ბუნებრივად გაჩნდა საჭიროება ასეთი „მხსნელი“ ძალებისა და გზების ძიებისა ქვეყნის გარეთ. და მიაგნეს კიდევ ძველმა ბერძენმა პროგრესისტებმა ასეთ „სასურველ გარეგან ძალას“. ეს იყო ახლად აღზევებული და გამძლავრებული მეზობელი მაკედონია, „ახლობელი“, „ერთმორწმუნე“, „ერთსულიერი“ ქვეყანა საბერძნეთისა. სპარსეთი საბერძნეთს უქაღდა უეჭველ „სხვად-გადაქცევას“, მაკედონია კი - „თანაყოფნას“. ანუ „თანაარსებობას“. და საბერძნეთი შეუერთდა მაკედონიას. იქნებ ამას ისტორიაში „დაპყრობასაც“ ეძახიან, მაგრამ ფაქტი ისაა, რომ საბერძნეთი მაშინ სწორედ გადარჩა ფიზიკურ განადგურებას და ეროვნულ გადაშენებას.

ასეთივეა საქართველოს „შეერთება-დაპყრობის“ მიმართებანი მეთვრამეტე-მეცხრამეტე საუკუნეთა მიჯნაზე. რუსეთი ისეთივე „მხსნელი“ და „გადამრჩენელი“ უნდა ყოფილიყო საქართველოსთვის, როგორც მაკედონია იყო საბერძნეთისთვის (საერთოდ ბევრი ანალოგია იძებნება საქართველოსა და საბერძნეთის ცივილიზაციათა ისტორიაში. აწ მოხსენებულის გარდა, ადრე დავით აღმაშენებლის ეპოქაზე საუბრისას ვახსენეთ ანალოგია „ელინისმისა“ და „ქართლისმისა“...).

მაგრამ ისევ გაისმის ჭირვეული კითხვა - აკი მეფის რუსეთი ხალხთა საპყრობილეთა?! მართლაც, აკი ითქმება შემდგომში ეს უზუსტესი განმარტება „მისი უდიდებულესობა“ ულიანოვ-ლენინისაგან, გინა „გენიალურ სატანისაგან“!

მაშ, საქართველო „ხალხთა საპყრობილეთი შესულიყო“. მაგრამ ამით მის ისტორიაში ბოლო ეღებოდა ყოველ დამაქცევარ და დამამხობელ „მოქცევას“ ყოველ „ობას“ - „ყიზილბაშობას“, „თურქ-ოსმალობას“ თუ „ლექიანობას“.

დამდგარიყო ქრისტეს აქეთ მეცხრამეტე საუკუნე და საქართველო ახალი „მოქცევით“ იწყებდა ცხოვრებას.

XVIII საუკუნეს აღმავლობით და გაძლიერებით ხვდება რუსეთი. ეს არის **პეტრე I დიდი** ხელმწიფობის დროჟამი (1682 - 1725).

დაიწყო ლაშქრობებით სამხრეთისაკენ. 1695 წელს პეტრემ შესძლო თურქებისათვის წაერთმია აზოვის დიდი ციხესიმაგრე, მდინარე დონის შესართავში.

1697 წელს, თურქეთის წინააღმდეგ კავშირი შეკრეს რუსეთმა, ავსტრიამ და ვენეციამ. ამ კავშირის გაზრდისა და განმტკიცებისათვის, ამავე წელს, პეტრე ევროპაში მიემგზავრება „დიდი ელჩობით“ (გვანსოვდეს - მას განუყრელად თან ახლავს მისი უახლოესი „ძმობილი“ - ქართველი უფლისწული ერეკლე - ნიკოლაი).

ევროპიდან მობრუნებულმა პეტრემ ჯერ ქვეყანაში მომხდარი „ბუნტები“ ჩაახშო და სასწრაფოდ შეუდგა მკაცრად ცენტრალიზებული საიმპერატორო ხელისუფლების ჩამოყალიბებას, რასაც თვით მისი ერთადერთი ძე - მემკვიდრეც კი შეეწირა.

1700 წელს დაიწყო „ჩრდილოეთის ომი“ - ომი რუსეთსა და შვეციას შორის. დაიწყო იგი, პირველ ხანებში, შვედების წარმატებით, რითაც შვეციის მეფე **კარლ X II**-ს საშუალება მიეცა, ბალტიის აუზიდან ღრმად შეჭრილიყო რუსეთის სიღრმეში.

მაგრამ, 1709 წელს, პოლტავასთან გამართულ დიდ ბრძოლაში, პეტრემ სასტიკად დაამარცხა და უკუაქცია კარლოს XII.

(გავიხსენოთ: ამავე 1709 წელს, მოკვდა კახეთის მეფე ერეკლე I, ავღანისტანში დაიღუპა ქართლის მეფე გიორგი XI და მის ნაცვლად მეფედ გამოცხადდა ქაიხოსრო).

პოლტავის ბატალიის კვალდაკვალ, რუსებმა ბალტიისპირეთიდანაც განდევნეს შვედები. ბოლოს, შვეციის მეფემ თავი დამარცხებულად სცნო და ზავიც ითხოვა. ზავი კი, დაიდო 1721 წლის 30 აგვისტოს, ფინეთის ქალაქ ნიშტადტში. ამ ზავით, რუსეთის მფლობელობაში მოექცა მთელი ბალტიისპირეთი. რუსეთი იმპერიად მოინათლა, ხოლო პეტრე - მის პირველ იმპერატორად.

პეტრე დიდის სიკვდილის შემდეგ, ორი წელი (1725 - 1727) იმეფა მისმა ქვრივმა მეუღლე-დედოფალმა - **ეკატერინე მ.** ამის შემდეგ კი გამეფდა პეტრეს შვილიშვილი **პეტრე II** (1727 - 1730).

პეტრე II-ის შემდეგ მისი ბიძაშვილი **ანაივანეს ასული** (1730 - 1740).

(აკი ძლივს ამ ანა ივანოვნას კარზე ჩააღწია პეტრუსთან შესახვედრად
რუსეთს გამგზავრებულმა ქართველმა მეფემ - ვ ა ხ ტ ა ნ გ VI-მ)

* * *

წინარე თავში აღწერილმა ოცდახუთწლიანი ომის უმძიმესმა შედეგებმა განსაკუთრებული უმძიმესობით გერმანიაზე იმოქმედა. მას კვლავ ამაოდ ერქვა „გერმანელი ნაციის რომის საღვთო იმპერია“. იგი კვლავ და კვლავ ასობით დაქუცმაცებულ დამოუკიდებელ სამთავროთა ოდენ ნომინალურ ერთობას წარმოადგენდა. ხოლო, ამ სამთავროთაგან, მაინც გამოირჩეოდნენ: ბრანდენბურგი, საქსონია, მეკლენბურგი, ვიურტემბერგი, ბავარია, ავსტრია...

იმპერიის ერთიანობას გარეგნულად მაინც იმპერატორი და რეიხსტაგი წარმოსახავდა. ამ „ერთიან რეიხსტაგში“ კი 300-მდე დამოუკიდებელი სამთავრო ავზავნიდა თავის წარმომადგენელს.

XVII საუკუნის მეორე ნახევარში, გერმანელ სამთავროთაგან მაინც ყველაზე მეტად გაძლიერდა ბრანდენბურგის საგრაფო, სატახტო ქალაქ ბერლინით.

1701 წელს, ბრანდენბურგის კურფიუსტრმა, ფ რ ი დ რ ი ხ III-მ, იმპერატორის ტიტულით, თავი პრუსიის დამოუკიდებელ ხელმწიფედ გამოაცხადა.

ფრიდრიხ III-ის მმართველობის (1688 - 1713) შემდეგ, ფ რ ი დ რ ი ხ ვ ი ლ ჰ ე ლ მ I-მა (1713 - 1740) პრუსიის სახელმწიფო ძლიერ სამხედრო-დესპოტურ სახელმწიფოდ გადააქცია.

(პარალელური დამთხვევანი: 1688 წელს, გამეფება ფრიდრიხ III-ისა პრუსიაში და ერეკლე I-ისა ქართლში; 1713 წელს სიკვდილი ფრიდრიხ III-ისა ბერლინში და არჩილ II-ისა მოსკოვში; იმავე წელს გამეფება პრუსიაში ფრიდრიხ ვილჰელმ I-ისა და ევროპაში მოგზაურობა სულხან-საბა ორბელიანისა).

ფრიდრიხ ვილჰელმმა თავის სახელმწიფოში, შიგ რომ მცხოვრებთა რაოდენობა ძლივს ორ მილიონს აღწევდა - 89 000-ანი არმია შექმნა.

„ფელფებელი ტახტზე“ - ასეც უწოდებდნენ მას, - რომელსაც ეზინებოდა ყოველი მაღალმოზროვნე ადამიანი - მწერალიც, მეცნიერიც, პოეტიც და „სხვანი მისთანანი“. მის თანამედროვე დიდ ფილოსოფოსს, ლ ე ი ბ ნ ი ც ს ა ც „უსარგებლო კაცს“ უწოდებდა ეს „მეფე-ფელდფებელი“. „არავითარი განსჯა!“, „არავითარი შეკამათება!“ - ეს მისი აკვიატებული სიტყვები იყო.

ფრიდრიხ ვილჰელმის შემდგომ, პრუსიის ტახტზე, მისი

„არასასურველი ძე“, ფრიდრიხ II ავიდა (1740 - 1786),
 „არასასურველი“, რაკი მამას შვილი არ მოსწონდა მისი „პოეტური“
 „ლიბერალურ-შემწყნარებლური ბუნებისათვის“.

მართლაც, პრუსიის ახალი მეფე ყრმობითვე ლექსებს წერდა, ფრანგულად. ფრანგ განმანათლებლებთანაც, თვით ვოლტერთან ჰქონდა ურთიერთობა.

ხოლო, რაც შეეხება სამხედრო და საომარ საქმეებს, მეფე „პოეტ-განმანათლებელიც“ მამის მილიტარისტულ პოლიტიკას მისდევდა. მან ტახტზე ასვლისთანავე ომი აუტეხა ავსტრიას, - ომი, რომელიც მალე სრულიად ევროპულ ომად იქცა.

ჯერ ომი დაიწყო ე. წ. „ავსტრიული შემკვიდრებისათვის“ და გაგრძელდა რვა წელიწადი (1740 - 1748). დაიწყო პრუსიის მეფემ და დაწყებისთანავე ავსტრიას წაართვა სილეზია.

მამინვე საფრანგეთიც, როგორც პრუსიის მოკავშირე, ომში ჩაება და, ფრანგებმა მოულოდნელად იერიშით დაიჭირეს პრალა.

მამინ ავსტრიის მხარეზე დადგნენ: ინგლისი, სარდინია, საქსონია, პოლანდია და რუსეთი.

ომი ვიდოდა არა მხოლოდ ევროპაში, არამედ ამერიკაშიც და ინდოეთშიც, - სადაც კოლონიური მბრძანებლობისათვის ერთმანეთს აწყდებოდნენ ინგლისი და საფრანგეთი.

ომის მონაწილენი ევროპაში პოზიციასაც მალ-მალ იცვლიდნენ. პრუსია ორჯერ დაუზავდა ავსტრიას, ორჯერვე ისევ გაუმტერდა. საფრანგეთიც ავსტრიის მიმართ მტრობიდან, „მეგობრად გარდისახა“. ინგლისიც პრუსიის მიმართ მტრობას „მოკავშირეობით“ სცვლის.

50-იან წლებში, პრუსიის წინააღმდეგ ახალი კოალიცია შეიკრა - ავსტრიის, საფრანგეთისა და რუსეთის შემადგენლობით.

1756 წელს, პრუსია თავს დაესხა საქსონიას და ამით იწყება ახალი ევროპული ომი, რომელიც გაგრძელდება შვიდი წელიწადი (1756 - 1763) და ისტორიაშიც ასეთი სახელით შევიდა - „შვიდწლიანი ომი“.

საქსონიის გარდა, ფრიდრიხ II პრუსიელი ამ ომში მიზნად ისახავდა პოლონეთის დაპყრობასაც.

1757 წელს, ფრიდრიხმა ზედიზედ დაამარცხა ფრანგები (როსბახთან) და ავსტრიელები (ლეიტენთან).

(ამავე 1757 წელს მოხდა ბრძოლა ხრესილთან, სადაც ქართველებმა, სოლომონ I-ის წინამძღოლობით, გაანადგურეს თურქული არმია. იმავე დროს ეკუთვნის ფრიდრიხ II დიდის ნათქვამი: დასავლეთში მე ვარ დიდი

მხედარმთავარი, აღმოსავლეთში კი - ერეკლე მეფე).

1759 წლის 12 აგვისტოს კი, კუნერსდორფთან გამართულ დიდ ბრძოლაში რუსებისა და ავსტრიელების გაერთიანებულმა საომარმა ძალებმა გაანადგურეს პრუსიელთა ჯარები. ხოლო, 1760 წელს, რუსებმა შეძლეს ბერლინიც კი დაეჭირათ, მცირე ხნით. მომდევნო წელს, რუსეთის დედოფალ ელისაბედ I-ის სიკვდილისა და პეტრე III-ის გამეფებით, რუსული პოლიტიკური კურსი პრუსიისადმი დათმობით და მალე ზავის ჩამოვდებითაც გათავდა.

1760 წელს ინგლისმა დაიჭირა სრულად კანადა და საფრანგეთს წაართვა კოლონიები ინდოეთში.

1763 წელს დაიდო ზავი, რომლითაც პრუსიის მეფემ თავის მპყრობელობაში დაინარჩუნა სილეზია. 1772 წელს კი, ფრიდრიხ II-მ თავის სამფლობელოებს შეუერთა პოლონეთის დასავლეთი ნაწილი.

* * *

1776 წელს, ჩრდილოეთ ამერიკაში დაარსებულმა ინგლისურმა კოლონიებმა, **ჯ ე ფ ე რ ს ო ნ ი ს** დეკლარაციით, გამოაცხადეს დამოუკიდებელი სახელმწიფო - „**მ ე რ ი კ ი ს შ ე ე რ თ ე ბ უ ლ ი შ ტ ა ტ ე ბ ი ს**“ სახელწოდებით.

* * *

XVIII საუკუნის ბოლო ათწლეულში, მსოფლიო ისტორიის უმნიშვნელოვანესი მოვლენა იყო დიდი რევოლუცია საფრანგეთში.

ეს იყო სოფლისა და ქალაქის სახალხო, მწარმოებელი ფენების ანუ ყველას საერთო სახელწოდებით - „**მ ე ს ა მ ე წ ო დ ე ბ ი ს**“ აჯანყება ორი წინარე, გაბატონებულ წოდებათა - სამღვდელთებისა და თავად-აზნაურობის დასამხობად და მოსასპობად.

და, ეს იქნება დასაწყისი „ომისა ყველა ყველას წინააღმდეგ“.

აჯანყება დაიწყო პარიზის სენტ-ანტუანის უბანში, 1789 წლის აპრილის ბოლოს.

მეფე ლუი XVI იძულებული გახდა, 1789 წლის 5 მაისს, კერსალის სასახლეში მოეწვია გენერალური შტატები, სადაც გამჟღავნდა სასტიკი, შეურიგებელი დაპირისპირება, ერთის მხრივ მესამე წოდების დეპუტატებსა და მეორეს მხრივ სამღვდელთა-თავად-აზნაურობის წარმომადგენლობათა შორის.

საქვეყნოდ გავრცელდა მაშინ ა ბ ა ტ ს ი ე ს ი ს
სიტყვა-პასუხი:

- რა არის მესამე წოდება?
- ყველაფერი.
- რა იყო იგი აქამდე?
- არაფერი.
- რა სურს მას, რომ იქნეს?
- რაიმე.

ბოლოს, მესამე წოდების წარმომადგენლობა გენერალურ შტატებსაც
გამორდა, ცალკე შეიყარა და თავისი კრება გამოაცხადა სახელმწიფოს
უმაღლეს საკანონმდებლო ორგანოდ, ნ ა ც ი ო ნ ა ლ უ რ ი კ რ ე -
ბ ი ს სახელწოდებით.

მაშინ, მეფის ბრძანებით, ვერსალისაკენ დაიძრნენ მისი ერთგული
საომარი ძალები. მაშინვე, პარიზის მოსახლეობაც საომრად აღიკაზმა და,
12 ივლისს, პირველი შეტაკებანი გაჩაღდა ხალხსა და ჯარს შორის.
ბრძოლა გაგრძელდა მეორე დღესაც. ხოლო ამ სახალხო აჯანყების
კულმინაციად იქცა პარიზის მთავარი ციხის, ბ ა ს ტ ი ლ ი ი ს იერში
და აღება აჯანყებულთა მიერ, 14 ივლისს 1789 წლისა.

მაშინვე ჩამოყალიბდა სახალხო გვარდიაც, რომელსაც სათავეში
ჩაუდგა მ ა რ კ ი ზ ლ ა ფ ა ი ე ტ ი, ჩრდილოეთ ამერიკის ომებში
სახელმწიფოებრივი გმირი.

ბასტილის დაცემას მოჰყვა რევოლუციის გავრცელება პარიზიდან
მთელს საფრანგეთში. აჯანყებულ პარიზს აჯანყებითვე პირველნი
გამოეხმაურნენ: ტრუა, სტრასბურგი, შერბური, რუანი.

იმავე 1789 წლის 26 აგვისტოს, დამფუძნებელმა კრებამ მიიღო
„ადამიანისა და მოქალაქის უფლებათა დ ე კ ლ ა რ ა ც ი ა“ -
საისტორიოდ დიდმნიშვნელოვანი დოკუმენტი ფრანგული რევოლუციისა.

„ადამიანები იბადებიან და იქედანვე არიან უფლებრივად
თავისუფლანი და თანასწორნი“, - აი, პირველად გამოცხადებული
სანიშანსვეტო განაცხადი სრულიად სამომავლო მსოფლიოსათვის.

რევოლუციის ბელადთაგან, გრაფი მ ი რ ა ბ ო და ა ბ ა ტ ს ი -
ე ს ი მოითხოვდნენ აბსოლუტური მონარქიის შეცვლას კონსტიტუციური
მონარქიით.

მეფემ დამფუძნებელი კრებისგან მიღებული დეკლარაციის
დამტკიცებაზე უარი გამოაცხადა და თვითონ კრების გასარეკად ახალი
ჯარების შამოყრაც ბრძანა.

მაშინ, 1789 წლის 5 ოქტომბერს, აჯანყებული ხალხი დაიძრა

ვერსალისაკენ და მეორე დღეს კიდევაც შეიჭრა მასში. მეფე იძულებული გახდა, მაშინვე ეცნო დამფუძნებელი კრებაც და მისგან მიღებული „დეკლარაციის“ კანონიერებაც.

იმავე დღეს, ხალხმა მეფე აიძულა, თავისი ოჯახით ვერსალიდან პარიზში გადასულიყო და იქ დაბინავებულიყო. ამრიგად, იგი ამიერიდან ხალხის მუდმივი მეთვალყურეობის ქვეშ უნდა ყოფილიყო.

იმავე წლის ნოემბერში კი, დამფუძნებელმა კრებამ მიიღო კანონი, რომლითაც ჩამოერთვა მიწები ეკლესიას და გამოცხადდა იგი „ნაციონალურ საკუთრებად“, გაყიდვის უფლებით.

1789 - 1791 წლებში, საფრანგეთის დამფუძნებელმა კრებამ საერთოდ გააუქმა ფრანგთა შორის წოდებრივი დაყოფანი, მასთან - თავადაზნაურული სამემკვიდრეო ტიტულები, საეკლესიო რეგისტრები ქორწინებისა, დაბადების, სიკვდილისა, და საერთოდ, რელიგია და ეკლესია დაუქვემდებარა სახელმწიფოებრივ მმართველობას.

(„პარალელური გახსენებით“: 1790 წლის 25 ივლისი, როცა იმერეთის ელჩობა ამოდ ევედრება მეფე ერეკლე მეორეს აღმოსავლეთ-დასავლეთ საქართველოს გაერთიანებას).

1791 წელს, დამფუძნებელმა კრებამ უკვე ახალი კანსტიტუციაც გამოაქვეყნა. საფრანგეთი კონსტიტუციურ რესპუბლიკად ცხადდებოდა! უმაღლესი საკანონმდებლო ხელისუფლება - თვითონ საკანონმდებლო კრებას, ხოლო აღმასრულებელი ხელისუფლება - მეფეს.

პარიზშიც და პროვინციათა მთავარ ქალაქებში ყალიბდებოდა პოლიტიკური კლუბები, რომელთაგან მნიშვნელობით და აქტიურობით პირველობდნენ **ი ა კ ა ბ ი ნ ე ლ თ ა** და **კ ო რ დ ი ე რ თ ა** კლუბები. პირველს სათავეში ედგა **მ ა ქ ს ი მ ი ლ ი ა ნ რ ო ბ ე ს პ ი ე რ ი**, მეორეს - **ჟ ო რ ჟ დ ა ნ ტ ო ნ ი**.

რევოლუციურ-დემოკრატიულ მოძრაობაში დიდ მესიტყვედ ითვლებოდა **ჟ ა ნ პ ო ლ მ ა რ ა ტ ი**, პროფესიით ექიმი, ბრწყინვალე ორატორი და ჟურნალისტი, თავისი პოპულარული გაზეთით - „ხალხის მეგობარი“.

1791 წლის 21 ივნისს, პარიზი საგანგებო საყვირის ცემამ გამოაღვიძა. საყვირი იუწყებოდა, რომ მეფე და დედოფალი პარიზიდან გაქცეულან!

გაქცეულთა კარეტა, ის იყო საზღვარს უახლოვდებოდა, რომ სწორედ სასაზღვრო პუნქტ ვარენში, ადგილობრივი ფოსტის ზედამხედველმა მსახურის ტანსაცმელში გადაცმული მეფე იცნო და განგაშიც ატეხა. იარაღსხმული ხალხი გაქცეულებს დაედევნა. მეფე ლუი XVI თავისი ოჯახით შეიპყრეს და ასე ტყვედქმნილი უკანვე პარიზში დააბრუნეს.

17 ივლისს, კორდილიერთა კლუბის მოწოდებით, პარიზის მოსახლეობა მარსის ველზე შეიყარა, რათა ყველას მოეწერა ხელი საგანგებო პეტიციასზე, რომლის ძალითაც მეფე ტახტიდან უნდა გადამდგარიყო და სასამართლოს წინაშე წამდგარიყო. საპასუხოდ, გვარდიამ მშვიდობიან დემონსტრაციას ტყვია დაუშინა და მარსის ველი ასეულობით დახოცილისა და დაჭრილთა გვამებით მოიფინა.

იმავე 1791 წლის სექტემბრის ბოლოს, დამფუძნებელმა კრებამ თავისი რწმუნებანი ამოწურულად ჩათვალა და გზა მისცა ახალ, 1 ოქტომბერს არჩეულ **ს ა კ ა ნ ო ნ მ დ ე ბ ლ ო კ რ ე ბ ა ს**.

საკანონმდებლო კრება თავიდანვე დაპირისპირებულ მხარეთა ერთიანობას წარმოადგენდა. მემარჯვენეებს **ფ ე ლ ი ა ნ ე ბ ი** ერქვათ, მემარცხენეებს - **ჟ ი რ ო ნ დ ი ს ტ ე ბ ი**.

ჟირონდისტების რადიკალურ მოწინააღმდეგეებს, ფელიანებზე მეტად, მაინც იაკობინელები და მათი ლიდერი რობესპიერი წარმოადგენდნენ.

თვითონ ჟირონდისტებსაც გამოეყო ცალკე ფრთა, **მ ო ნ ტ ა ნ ი - ე რ ე ბ ი ს** სახელით („მონტანიერები“, ანუ „მთიელები“, რაკი საკრებულო დარბაზში ისინი ამაღლებულ ადგილებზე ისხდნენ).

საფრანგეთში მომხდარმა რევოლუციურმა გადატრიალებამ მთელი ევროპა ფეხზე დააყენა. ევროპის ყველა ქვეყანაში უკვე შექმნილიყო სიტუაცია ფრანგული რევოლუციის მაგალითზე, საკუთარი, „მშობლიური რევოლუციების“ მოსახდენად. ევროპაშიც და ამერიკაშიც ერთბაშად ფრანგულად ნაშობი „აღამიანთა უფლებათა დეკლარაცია“ და რევოლუციური ლოზუნგიც: **„მ მ ო ბ ა, ე რ თ ო ბ ა, თ ა ვ ი ს უ - ფ ლ ე ბ ა!“**

აქედან გამომდინარე, ბუნებრივად, ცალკე სახელმწიფოთა მთავრობები თავგამოდებით ცდილობდნენ, ფრანგული მოვლენები მათ ქვეყანაშიც არ გავრცელებულიყო, და უფრო მეტიც: ისმებოდა საკითხი თვითონ საფრანგეთში გარედან ინტერვენციისა.

თავის მხრივ, საფრანგეთის მონარქიულ ხელისუფლებას აწყობდა საგარეო ომის დაწყება, რათა იქნებ ამით ქვეყნის შიგნით ჩამოვარდნილი კრიზისული მდგომარეობა საგარეო საფრთხეზე გადაერთო.

და აი, 1792 წლის 20 აპრილს, საფრანგეთმა ომი გამოუცხადა ავსტრიას. ომიც დაიწყო და მაშინვე ავსტრიას გვერდით დაუდგა პრუსია.

ომი დაიწყო და წარიმართა საფრანგეთის დამარცხებებით. მაშინ, 1792 წლის 11 ივლისს, საკანონმდებლო კრებამ მიიღო დეკრეტი, ლოზუნგიც: „სამშობლო საფრთხეშია!“, რომლის ძალით, ბრძოლისუნარიანი ყველა მამაკაცი ომში უნდა ჩაბმულიყო.

იმავე დროს, ხალხი დაჟინებით მოითხოვდა მეფის გადაგდებას და მოღალატე თუ უნიჭო გენერალიტეტის უმკაცრეს დასჯას. მაშინ იყო, რომ ახალგაზრდა სამხედრო ინჟინერმა, **რ უ ჟ ე დ ე ლ ი დ ე მ** დაწერა საბრძოლო სიმღერა, რომელიც პარიზში მარსელის მეომრებმა შემოიტანეს და საისტორიო სახელადაც „**მ ა რ ს ე ლ ი ო ზ ა**“ დაერქვა.

10 აგვისტოს, საომარი საყვირის ხმაზე, ხალხი ლოზუნგით - „გაუმარჯოს ნაციას!“ - დაიძრა ტიულრის სასახლისაკენ, მეფის შესაპყრობად. შეტაკებას სასახლეში ხუთასამდე კაცის სიცოცხლე შეეწირა. მეფე შეპყრობილ იქნა და მეფის ხელისუფლებაც, - რომელიც დაახლოებით ათას წელს მოითვლიდა, ერთბაშად დამხობილად და გაუქმებულად გამოცხადდა.

19 აგვისტოს პრუსიელები შეიჭრნენ საფრანგეთში; ზედიზედ აიღეს ვალში, ვერდენი და უკვე უშუალოდ პარიზზე საიერიშოდ გაემართნენ.

მთელი პარიზი ფეხზე დადგა. განსაკუთრებული პატრიოტული აღტკინებით, სამშობლოს დასაცავად ხალხს მოუწოდებდნენ იაკობინელები, რომელთა ბელადი, რობესპიერი საქვეყნოდ გაიძახოდა: „საყვირი ჰყვირის, მაგრამ არა ოდენ საგანგაშოდ, არამედ რისხვად სამშობლოს მტერთა; და, საჭიროა გაბედულება, კვლავაც გაბედულება, მუდამ გაბედულება და საფრანგეთიც გადარჩება!“

1792 წლის 20 სექტემბერს, სოფელ **ვ ა ლ მ ი ს თ ა ნ** მომხდარ ბრძოლაში, ფრანგებმა სასტიკად დაამარცხეს და გააქციეს პრუსიელები.

იმავე წლის 6 ნოემბერს კი, **ჟ ე მ ა პ ე ს თ ა ნ**, ფრანგებმა დაამარცხეს და გარეკეს ავსტრიელები. ამის შემდეგ გამარჯვებულებმა შეტევები განაგრძეს და მთლიანად დაიპყრეს ბელგია და რეინის მხარეც.

საფრანგეთის ნაციონალური კრება, **ანუ კ ო ნ ვ ე ნ ტ ი** განაგრძობდა სახელმწიფოს ფაქტიურ მეთაურობას. კონვენტი მოითვლიდა 750 დეპუტატს. აქედან, ჟირონდისტების მემარჯვენე ფრთა მოითვლიდა 165 დეპუტატს, ხოლო მემარცხენე იაკობინელებისა - 100 დეპუტატს.

კონვენტის პირველი და უმთავრესი აქტები - ეს იყო დეკრეტები მონარქიის გაუქმების და რესპუბლიკის გამოცხადებისა.

მკვეთრი დებატები გაიმართა მეფის გასამართლების თაობაზე. კონვენტის მემარცხენე ფრთა ლუი XVI-ის სიკვდილს მოითხოვდა. მარატი მიმართავდა კონვენტის საკრებულოს:

„თქვენ იხსნით სამშობლოს და უზრუნველყოფთ ხალხის კეთილდღეობას, უკეთუ თავს გააგდებინებთ ტირანს!“

ჟირონდისტები კი წინააღმდეგი იყვნენ მეფის სიკვდილით დასჯისა.

მაგრამ ბოლოს და ბოლოს მემარცხენეებმა თავისი გაიტანეს და 1793 წლის 21 იანვარს, საფრანგეთის მეფე ლუი XVI-ს ფრანგებმა გააგდებინეს. მისი უკანასკნელი სიტყვა ეშაფოტზე, ეს იყო:

„ფრანგებო! მე ვკვდები უდანაშაულოდ. მე შეევუნდობ ჩემს მტრებს და ვთხოვ ღმერთს, რათა ჩემი სისხლი ბრალად არ დაედოს საფრანგეთს!“

* * *

მეფე ლუი XVI-ის სიკვდილით დასჯა შეიქმნა საბაბი საფრანგეთის წინააღმდეგ ევროპის სახელმწიფოთა კოალაციის შეკვრისა, ინგლისის მეთაურობით. მასში, ინგლისთან ერთად, შედიოდნენ: ავსტრია, პრუსია, პოლანდია, ესპანეთი, სარდინია, ნეაპოლი და სხვა წვრილი სახელმწიფოები.

საფრანგეთთან ურთიერთობა გაწვევითა რუსეთის ხელმწიფეებამ - დედოფალმა ეკატერინე მეორემ, რომელიც მაშინ ისედაც დაჭერილი იყო თურქეთთან ომით და პოლონეთის საქმეებით.

უარესად გამწვავდა დაპირისპირებანი თვითონ საფრანგეთის ახალ, რესპუბლიკურ ხელისუფლებაში, კონვენტში, კვლავ ჟირონდისტებსა და იაკობინელებს შორის. 1793 წლის მაისის ბოლოს და ივნისის დასაწყის დღეებში, პარიზში ახალი სახალხო აჯანყება ხდება. ამ აჯანყებამ კი კონვენტში გამარჯვება იაკობინელებს არგუნა.

მაშინ ჟირონდისტებმა სამხრეთ საფრანგეთში აჯანყება მოაწყვეს. აჯანყებულებს ინგლისელებიც ეხმარებოდნენ.

იმ ჟამსვე (1793 წლის 13 ივლისს) დაიდუპა „ხალხის მეგობარი“ ჟან პოლ მარატი (იგი აბაზანაში მოჰკლა ქალმა - შარლოტა დე კორდემ).

კონვენტში გაბატონებულმა იაკობინელებმა თავისი მოწინააღმდეგეების მიმართ სასტიკი ტერორი გააჩაღეს. მათი მოთხოვნით - „ტერორი დღის წესრიგში“ ყოველ სხდომაზე.

კონვენტის დადგენილებით, გასამართლებულ იქნა და სიკვდილით დაისაჯა ლუი XVI-ის ქვრივი, დედოფალი მარია-ანტუანეტა და მრავალი მისი ახლობელი. კონვენტში გაბატონებულმა იაკობინელებმა გილიოტინით თავები დააყრვეინეს ჟირონდისტებსაც.

იმ ოქტომბრის თვეში, გილიოტინით თავები დააყრვეინეს 98 კაცს, ნოემბერში - 54ს, დეკემბერში - 72ს.

ბოლოს, იაკობინელთა დიქტატურასაც შინაგანი კრიზისი დაუდგა. იგი ორ ოპოზიციურ ნაკადად გაიხლიჩა. ერთის სათავეში აღმოჩნდა დ ა ნ ტ ო ნ ი, რომელიც უკვე უკიდურესობამდე მისული ტერორის აღკვეთას, განელებას მაინც მოითხოვდა. დანტონს მხარში ედგა მისებრ

პოპულარული კამილ დემულენი.

1794 წლის 2 აპრილს, დანტონი, კამილ დემულენი და მათი თანამოაზრენი, რევოლუციური ტრიბუნალის დადგენილებით გაასამართლეს და, 5 აპრილს, ყველას გილიოტინით თავები დააყრევინეს.

იმავე წლის 10 ივნისს, რობესპიერმა კონვენტს დაადგენინა ახალი ტერორისტული კანონი, რომლის ძალითაც, თვენახევრის მანძილზე, ყოველ დღე 50 კაცი მაინც ისჯებოდა გილიოტინაზე თავის გაგდებინებით.

ბოლოს, როგორც იქნა, თვითონ კონვენტმა იხსნა თავი რობესპიერული რადიკალური ტერორისაგან: 1794 წლის 27 ივლისს, ანუ რევოლუციური კალენდრით - 9 თებერვალს, გილიოტინით თავები დააყრევინეს თვითონ მაქსიმილიან რობესპიერს, მის ძმა ოგიუსტენს, სენ-ჟიუსტს, კუტონს, ლებას და სხვა დანარჩენ „რობესპიერისტებს“.

ასე - იაკობინელთა დიქტატურაც დაემხო.

მათი კლუბიც, ახალი - „თერმიდორიანული კონვენტის“ საგანგებო დადგენილებით, დაიკეტა და გაუქმდა. გამოცხადდა ამნისტია იაკობინურ-რობესპიერული რეჟიმით დაპატიმრებულთათვის.

მომდევნო 1795 წლის აგვისტოში, კონვენტმა მიიღო ახალი, სახელწოდებით „III წლის კონსტიტუცია“, რომელიც კვლავ აცდა რესპუბლიკას. საკანონმდებლო ხელისუფლება ენიჭებოდა კონვენტს, მისი ორი პალატი: ხუთასთა საბჭო და უხუცესთა საბჭო. ხოლო, აღმასრულებელ ხელისუფლებად გამოცხადდა დირექტორია, ხუთი დირექტორის შემადგენლობით.

იმავე წლის ბოლოს, ამ ახალი კონვენტისა და დირექტორიის დასამხოზად, პარიზში ახალი აჯანყება მოხდა. აჯანყება ჩაახშეს.

ჩახშობის მთავარ გმირად კი, წარმოჩინდა გენერალი ნაპოლეონ ბონაპარტე.

XVIII საუკუნე „განმანათლებლობის“ სახელით დაემკვიდრა ევროპის ისტორიაში.

იწყება იგი ინგლისში. კიდევ უფრო ფართო და „კლასიკურ“ ხასიათს ღებულობს საფრანგეთში, უფრო შეზღუდული ფორმით გერმანიაში და დანარჩენ ევროპულ ქვეყნებში.

ინგლისში - ფილოსოფოსები: **ჯორჯ ბერკლი** (1685 - 1753) და **დევიდ იუმი** (1711-1776); პოლიტეკონომიის დიდი თეორეტიკოსი **ადამ სმიტი** (1723 - 1790); ისტორიკოსები: **რობერტსონი** (1721 - 1793) და **გიბონი** (1737 - 1784); მწერლები: **დანიელ დეფო** (1660 - 1731), მისი განთქმული „რობინზონ კრუზო“; **ჯონათან სვიფტი** (1667 - 1745), თავისი „გულივერის მოგზაურობით“; დიდი რომანისტები: **რიჩარდსონი** (1689 - 1761), **ლორენს სტერნი** (1713 - 1768); შოტლანდიელი სახალხო პოეტი **რობერტ ბერნსი** (1759 - 1796); ფერწერის დიდი ოსტატები - **რეინოლდსი** (1723 - 1792) და **ჯეინსბორო** (1727 - 1788).

საფრანგეთის ფილოსოფოს-განმანათლებელნი: ისტორიკოსები, მწერლები, ენციკლოპედისტები: **ჟან მელეი** (1664 - 1729), **მონტესკიე** (1689 - 1755), **ვოლტერი** (1694 -1778), **ჟან ჟაკ რუსო** (1712 - 1778), **დენი დიდრო** (1713 - 1789), **კონდილიაკი** (1715 - 1780), **პოლ ჰოლბახი** (1723 - 1789), **ჰელვეციუსი** (1715 - 1771), მწერალ-განმანათლებელნი: **ალენ რენე ლუსაჟი** (1668 - 1747), **აბატი პრევო** (1697 - 1763), **პიერ მარივო** (1688 - 1763), დრამატურგი **ბომარშე** (1732 - 1799), მისი განთქმული კომედიებით „სევილიელი დალაქი“ და „ფიგაროს ქორწინება“.

სახვითი ხელოვნებიდან ახალი სტილით - „როკოკო“, ვითარდებოდა ხუროთმოძღვრება; ასევე - ფერწერა და სკულპტურა.

გერმანიაში - ფილოსოფოსნი: **ვილჰელმ ლეიბნიცი** (1646 - 1716), **ქრისტიან ვოლფი** (1679 - 1754), **თეოდორ ლუდვიგ ლაუ** (1670 - 1767); მწერლები: **გოტშედი** (1700 - 1766), **კლოპშტოკი** (1724 - 1803), **ვილანდი** (1733 - 1813); მუსიკოს-კომპოზიტორნი: **იოჰან სებასტიან ბახი** (1685 - 1750) და **გეორგ ფრიდრიხ ჰენდელი** (1685 - 1759); საერთოდ ხელოვნების თეორეტიკოს-ფილოსოფოს-განმანათლებელნი: **იოჰან იოახიმ ვინკელმანი** (1717

- 1768), გოტჰოლდ ეფრაიმ ლესინგი (1729 - 1781),
პოეტი და ისტორიკოს-ფილოსოფოსი - იოჰან გოტფრიდ
ჰერდერი (1744 - 1803). გენიალური იოჰან ვოლფგანგ
გოეთე (1749 - 1832), გენიალური ფრიდრიხ შილერი
(1759 - 1805), გენიალური იმანუელ კანტი (1724 - 1804).

ამავე ეპოქის შვილნი არიან გენიალური კომპოზიტორები - ავსტრიელი
ვოლფგანგ ამადეი მოცარტი (1756 - 1791) და
იოზეფ ჰაიდნი (1732 - 1809).

XVIII საუკუნის იტალიური კულტურის შემოქმედთაგან, - დიდი
დრამატურგები: კარლო გოლდონი (1707 - 1793), კარლო
გოცი (1720 - 1805) და ვიტორიო ალფიერი
(1749 - 1803).

შინაარსი

საქართველო XVIII საუკუნეში

უკანასკნელი დიდი გიორგი.....	3
გიორგიდან ვახტანგამდე.....	12
ვახტანგ ჯანიშინი.....	14
„საქართველოს მამა“ ევროპაში.....	21
ზეობა ვახტანგ მეექვსისა.....	26
გამოსვლა „პატარა კახისა“.....	40
ქართველები და ნადირ შაჰი.....	42
საუკუნის შუაგულს.....	53
„გარდმოსვლა ყოველი ლეკისა“.....	58
ყირ-ბულახი.....	61
თულქითაფა.....	64
მჭადისჯვარი.....	65
ყვარელი.....	67
ერთხელმწიფობა ქართლ-კახეთისა.....	69
ზეობა სოლომონ პირველისა.....	71
ხრესილი.....	72
რუსული სულით და ქართული ხორციით.....	75
ასპინძიდან კრწანისამდე	
აწყური და ასპინძა.....	77
ასპინძიდან გეორგიევსკამდე.....	80
გეორგიევსკი.....	83
აღსასრული სოლომონ მეფისა.....	85
„ბედნიერება ერისა ითხოვს ერთობას“.....	88
კრწანისი.....	92
კრწანისიდან წიწამურამდე	
აღა-მაჰმად-ხანი ტფილისში.....	102
ისევ სამასნი.....	103
ნაგვიანევი წყალობით.....	105
დასასრული ერეკლეს წუთისოფლისა.....	108
კულტურის კატალოგი.....	112
ზეობა გიორგი მეთორმეტისა.....	113
ნიახურა.....	115
„შეერთება“ ამერეთისა.....	117
მსოფლიო XVIII საუკუნეში.....	123
კულტურის კატალოგი.....	134
	135

13/

მთავარი რედაქტორი - გურამ ხანდამიშვილი
 მხატვრული და ტექ. რედაქტორი - გია ჩიქვანაია
 კომპიუტერული წყობა - პავლე კვაჭანტირაძე
 კორექტორი - ნანა პაპოშვილი

გამომცემლობა „ლიბ“ - თბილისი, ზანდუკელის ქ. №1.

F 77 612
3

საქართველოს
საგარეო ურთიერთობების
სამსახური

